

ВІСНИК

Луганський
державний університет
внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВІПУСК

Частина 2

6'2010

ВІСНИК

Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ
В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Спеціальний випуск № 6

У трьох частинах

Частина 2

Луганськ
2010

* Науково-теоретичний журнал * Виходить щоквартально * Заснований 1997 року * Засновник і видавець: Луганський державний університет внутрішніх справ * Реєстраційне свідоцтво КВ № 15990-4462 ПР, видане Міністерством юстиції України 20.11.2009 р. * Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук *

Редакційна колегія:

Комарницький В.М.	- канд. юрид. наук, доц. (головний редактор)
Козаченко І.П.	- д-р юрид. наук, проф. (заст. гол. редактора)
Розовський Б.Г.	- д-р юрид. наук, проф.
Бурбело О.А.	- д-р екон. наук, проф.
Віленська Е.В.	- д-р філос. наук, проф.
Замойський І.Є.	- д-р юрид. наук, проф.
Лазор Л.І.	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Бобкова А.Г.	- д-р юрид. наук, проф.
Знаменський Г.Л.	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Малишева Н.Р.	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Мамутов В.К.	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України
Сегай М.Я.	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
Дудоров О.О.	- д-р юрид. наук, проф.
Атоян О.М.	- д-р юрид. наук, доц.
Федоренко В.Л.	- д-р юрид. наук, доц.
Левченко О.І.	- канд. юрид. наук, доц. (відповідальний редактор)
Сілюков В.О.	- канд. юрид. наук, доц.
Бірюков В.В.	- канд. юрид. наук, доц.
Беніцький А.С.	- канд. юрид. наук, доц.

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 6 від 11 червня 2010 року)

У даному спеціальному випуску розміщено наукові доповіді й повідомлення вчених-юристів, аспірантів (аспірантів), практичних працівників судових і правоохоронних органів з проблем реформування кримінальної юстиції, організації й функціонування суду та правоохоронних органів, удосконалення кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, адміністративного та адміністративно-деліктоного законодавства, що розглядалися на засіданнях міжнародної науково-практичної конференції "Кримінальна юстиція в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку" (Другі Донбаські правові читання) 14 - 15 травня 2010 року.

Статті публікуються в авторській редакції.

✉ Україна, 91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4.
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
☎ 35-11-57, 35-11-40, факс 93-50-77.

© Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 2010

СЕКЦІЯ № 2

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

УДК 343.848

В.Я. Конопельський
кандидат політичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права та криминології
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

**ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ:
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ**

У чинному кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві використовуються такі поняття як "виправлення", "ступінь виправлення", "став на шлях виправлення", "довів своє виправлення", "сумлінна поведінка", "сумлінне ставлення до праці", тощо, – як такі що за змістом та сутністю узагальнюють певні результати процесу виконання покарання у виді позбавлення волі, є матеріальною підставою для прийняття певних правових рішень щодо змін у порядку та умовах виконання та відбування цього покарання. Категорія "виправлення" є базовою як такою, що визначає напрям та зміст досить тривалого за часом та складного за змістом процесу карально-виховного впливу на засуджену особу, в той же час є результатом цього процесу. За визначенням законодавця виправлення засудженого це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої право слухняної поведінки, необхідна умова ресоціалізації. Ресоціалізація, як більш широке поняття, полягає у свідомому відновленні засудженого у соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя у суспільстві (ст. 6 КВК). Погоджуємося із думкою вчених, що ці поняття є доволі складні з точки зору їх юридичного визначення. Проте маємо керуватися змістом цієї норми у питаннях визначення ступеня виправлення засудженого, оцінки основних проблем ресоціалізації засуджених як пенітенціарного

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

так і постпенітенціарного періоду. На справедливу думку А.Х. Степанюка, І.С. Яковця, пенітенціарна ресоціалізація являє собою вироблення у засудженого законослухняної поведінки в установі виконання покарань (З, с. 29). Тож постпенітенціарна ресоціалізація, як кінцева мета виконання покарання, має своєю передумовою повернення особи до загальноприйнятого соціально-нормативного життя саме під час відбування покарання.

Процес поступових системних змін у світогляді засудженої особи, отже у її поведінці, ставленні до порядку та умов перебування в ізоляції має свої певні стадії, поступовість яких обумовлюється чинною системою змін у правовому статусі засудженої особи під час відбування покарання. За змістом та сутністю кожна із цих стадій відтворює певну ступінь виправлення засудженої особи. Доведено, що суттєвий вплив на інтенсивність позитивних змін в особистості справляють стимулюючі заходи, серед яких належне місце має посісти система заходів заохочення. За змістом до цих заходів маємо віднести як разові заохочення, які несуттєво, і не тривалий термін змінюють правовий статус засудженого, так і ті заходи, застосування яких пов'язується із досягненням певного ступеня виправлення і надає право на значні пільги та значні зміни у обсязі право обмежень, які є сутністю будь-якого покарання.

Так застосування різних видів заохочення, передбачених у ст. 130 КВК передбачає досягнення певного рівня виправлення особи. Зміст критеріїв, на підставі яких приймається позитивне рішення, відтворюється у таких вимогах до засудженої особи як "сумлінна поведінка", "сумлінне ставлення до праці", "сумлінне ставлення до навчання", "активна участь у роботі самодіяльних організацій". Маємо звернути увагу на те, що законодавець у якості матеріальних підстав для заохочення не визначає такий показник як участь у виховних заходах. Проте науковці, підкреслюючи той факт, що заохочення, визначене у ч. 1 ст. 130 КВ, може бути оголошеним як за один перелічений показник, так і декілька показників разом, зазвичай додають ще один – участь засуджених у здійснюваних *виховних заходах*. (Див.: З, с. 430).

До того ж, у разі сумлінної поведінки та сумлінного ставлення до праці, за умови відбуття певного строку покарання, засуджені, які перебувають у дільниці ресоціалізації, мають право на поліпшення умов тримання (ст.ст. 138-140 КВК).

Суттєві зміни у правовому статусі засудженої особи законодавець пов'язує із досягненням певного ступеня виправлення, який відповідно до чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства формулюється наступним чином: "став на шлях виправлення", "довів своє виправлення".

Так зокрема, відповідно до ст. 101 КВК визначаються конкретні підстави зміни умов утримання засуджених до позбавлення волі як в межах однієї виправної установи так і шляхом переведення до іншої. Зокрема визначаються формальні та матеріальні підстави переведення засуджених до дільниці соціальної реабілітації. Матеріальні підстави переведення до дільниці соціальної реабілітації передбачають досягнення певного ступеня виправлення, визначеного у законі словосполученням "став на шлях виправлення". Визначення змісту цього поняття є можливим лише на підставі комплексного аналізу статей 100 та 101 КВК: основою для визначення ступеню виправлення є оцінка поведінки засудженої особи, її ставлення до праці та навчання.

В ч. 2 ст. 130 КВК у якості заходів заохочення передбачено застосування найсуттєвіших змін правового статусу засудженої особи. Законодавець, визначаючи матеріальні підстави для позитивного вирішення питання щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або ж умовно-дострокового звільнення формулює різний ступінь виправлення: у першому випадку – особа має стати на шлях виправлення, у другому – довести свої виправлення. Проте ці поняття відтворюють ідентичну за змістом поведінку засудженого. Так засуджена особа має і в першому і в другому випадках сумлінно поводитися та сумлінно ставитися до праці та навчання. Зміст поведінки є однаковим, різниця лише у термінах відбування покарання. Тож засуджена особа має довести стійкість набутих позитивних рис та навичок правослухняної поведінки. До речі не йдеться про необхідність оцінки участі у самодіяльних організаціях, тим більш у виховних заходах.

У кримінальному законодавстві у статтях 81, 82 КК, які містять умови та порядок умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, взагалі поняття такого ступеню виправлення як "став на шлях виправлення" не розкривається, в той час як поняття "довів своє виправлення" передбачає наявність сумлінної поведінки та ставлення до праці. На відміну від редакції відповідних кримінально-виконавчих норм, не йдеться про вимогу сумлінного ставлення до навчання.

Тож основним орієнтиром для оцінки ступеня виправлення, застосування різних видів заохочення є наступні показники, визначені у чинному кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві: сумлінна поведінка, сумлінне ставлення до праці, до навчання, активна участь у роботі самодіяльних організацій. Найчастіше законодавець використовує поняття "сумлінна поведінка", "сумлінне ставлення до праці", що обумовлює актуальність визначення змісту та сутності цих вимог, що є фактично підставою для прийняття суттєвих правових рішень.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Відомча регламентація на рівні Державного департаменту України з питань виконання покарань містить наступні роз'яснення з цього приводу. Так сумлінна поведінка має передбачати не тільки наявність у засудженого заохочень, але й доводити те, що засуджений подає приклад поведінки для інших засуджених. Вважається, що не можна розглядати як сумлінну поведінку лише формальний факт відсутності у засудженого не знятих або погашених у встановленому порядку заходів стягнення, оскільки дотримання вимог режиму відбування покарання є обов'язком засудженого. Сумлінне ставлення до праці передбачає прагнення засудженого до перевиконання встановлених норм виробітку або зразкового виконання робіт, а також відшкодування збитків, заподіяних злочином і надання матеріальної допомоги сім'ї, або виплати аліментів. (Див.: 3, с. 227). Отже маємо розуміти, що сумлінність передбачає обов'язкову наявність заохочень, факту перевиконання засудженою особою виробничих норм.

З одного боку, визначення такого критерію як "наявність у засудженого заохочень" є зрозумілою конкретною умовою, яка досить чітко і прозоро відслідковується стосовно кожного засудженого. Проте відсутність заохочень (за умови відсутності стягнень) ще не свідчить про те, що засуджена особа не дотримується порядку та умов відбування покарання. До того ж, наскільки доцільним є вимагати від засудженої особи того, щоб вона "подавала приклад поведінки для інших засуджених". З цих же позицій слід розглядати рекомендації щодо обов'язковості перевиконання норм виробітку. Засуджений, який щоденно і якісно виконує норми виробітку є теж особою, яка сумлінно працює, оскільки виконує виробничі завдання в повному обсязі.

У даному випадку дотримуємося позиції В.О. Меркулової, яка підкреслює, що "особливій уваги заслуговують ті засуджені, які під час відбування покарання нічим себе не виявили, не заохочувалися адміністрацією установи". Безперечно необхідно враховувати, що "серед них питому вагу становлять особи, які не можуть адаптуватися цілком в умовах ізоляції протягом тривалого часу (окремі з них - усього періоду відбування покарання), не знаходять у собі сил (ні психічних, ні фізичних) для активної поведінки в установі..." (5, с. 238). Той факт, що ці засуджені не порушують режимних вимог, виконують норми виробітку, підтримують регулярні зв'язки з родиною, пов'язують своє наступне життя з правослухняною поведінкою, є достатньою матеріальною підставою (за наявності формальних) для розгляду і позитивного рішення питання про застосування заохочувальних засобів.

На окремий розгляд заслуговують окремі законодавчі положення, які регулюють вплив на визначення ступеня виправлення активності за-

суджених у соціально-виховних заходах, загальноосвітньому, професійно-технічному навчанні, участі у роботі самодіяльних організацій.

Вперше на законодавчому рівні визначено, що *соціально-виховна робота* є цілеспрямованою діяльністю персоналу органів та установ виконання покарань для досягнення мети виправлення та ресоціалізації засуджених. Так ст. 123 КВК визначає зміст та сутність, порядок здійснення *соціально-виховної роботи* із засудженими до позбавлення волі. Безумовно, при визначенні ступеня виправлення засуджених, при застосуванні до них заходів заохочення та стягнення має враховуватися рівень активності засуджених у виховних заходах, оскільки вони спрямовані на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів, тож сприяють становленню засуджених на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно-корисної діяльності.

Проте проблема, як на наш погляд, полягає у тому, що чинна редакція кримінально-виконавчих норм (зокрема ч. 3, 5 ст. 123 КВК) надає підстави для суб'єктивного тлумачення значення та міри врахування участі засуджених у соціально-виховних заходах під час визначення ступеня виправлення засудженої особи. Той факт, що чине законодавство виокремлює виховні заходи, участь у яких є обов'язковою, а отже і такі, - участь в яких не є обов'язковою, може сприяти суб'єктивизму у прийнятті адміністративно-правових рішень керівництвом кримінально-виконавчих установ. Критеріїв розмежування цих заходів закон не визначає. Важливість цього питання посилюється тим, що недотримання засудженим обов'язкових вимог є підставою для застосування заходів стягнення, а отже суттєво може вплинути на ступінь виправлення особи.

На нашу думку, саме у цій частині є доречним розглядати регулятивну функцію соціально-виховної діяльності кримінально-виконавчих установ з точки зору їхнього заохочувального та стимулюючого характеру. Отже актуальності набуває саме принцип добровільності, зацікавленості засуджених у цих заходах.

Такий же підхід має зберігатися і щодо оцінки участі засуджених у загальноосвітньому та професійно-технічному навчанні. Відповідно до ч. 4 ст. 126 КВК загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. Принциповим є те, що законодавець підкреслює той факт, що для засуджених, які *бажають* підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюються умови для самоосвіти, надається можливість

навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній (ст. 125 КВК). Проте виробничі завдання, які постоють перед кримінально-виконавчими установами, обумовлюють справедливість законодавчого визначення обов'язкового характеру набуття засудженими робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, відповідної підготовки на курсах професійного навчання робітників на виробництві. Саме у такий спосіб реалізується конституційне право осіб, засуджених до позбавлення волі, на здобуття базової та повної загальної середньої освіти у вечірніх школах та отримання первинної професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Наскільки доцільною є вказівка на сумлінне ставлення до навчання, якщо доросла особа має добровільно вирішити для себе чи продовжувати підвищення загальноосвітнього рівня в межах колонії. Що стосується особливостей відбування покарання неповнолітніми, для яких загальноосвітнє навчання є обов'язковим, матеріальні підстави для застосування заохочень за чинним законодавством виокремлюються у самостійну норму – ст. 144 КВК, де і має бути наголошено на необхідності сумлінного ставлення до навчання.

Що стосується порядку утворення та функціонування *самодіяльних організацій* засуджених до позбавлення волі (ст. 127 КВК). Відповідно до предмета дослідження, маємо розглянути питання законодавчого регулювання цього аспекту на двох рівнях: з одного боку, з точки зору врахування участі засуджених у самодіяльних організаціях на визначення їхнього ступеня виправлення, з іншого, - щодо доцільності законодавчого визначення права засуджених у складі самодіяльних організацій впливати на виправлення інших засуджених (ч. 1 ст. 127 КВК). Щодо першої тези, - у ч. 2 ст. 127 КВК йдеться про те, що участь у самодіяльних організаціях є добровільною справою кожного засудженого. Його соціально корисна активність заохочується адміністрацією колонії і враховується при визначенні ступеня його виправлення. Підтримуємо позицію вчених, які вважають, що основними задачами самодіяльних організацій засуджених є надання допомоги у духовному, професійному та фізичному розвитку особи, то ж участь у вирішенні питань організації праці, побуту, дозвілля засуджених. Адміністрація виправних установ має спиратися на допомогу самодіяльних організацій засуджених у підтриманні чистоти та порядку в приміщеннях та на території установи, в організації художньої самодіяльності та фізкультурної роботи, розвитку бібліотечної справи, активізації виробничої діяльності, у дотриманні санітарних норм, тощо (З, с. 426). Проте головне значення має надаватися, знову ж таки, принципу добровільності у прийнятті рішення засудженим щодо участі в роботі самодіяльних організацій, а отже факультативності за значенням у

процесі визначення ступеня виправлення засудженої особи по відношенню до оцінки таких критеріїв як поведінка, ставлення до праці.

Щодо другої тези, - безумовно участь засуджених у самодіяльних організаціях сприятиме розвитку у засуджених до позбавлення волі корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособових взаємовідносин, участі у вирішенні питань організації праці, навчання, відпочинку, побуту, розвитку корисних соціальних зв'язків. Проте на особливу увагу заслуговує тлумачення законодавчого визначення права засуджених до позбавлення волі в межах діяльності самодіяльних організацій "впливати на виправлення засуджених (ч. 1 ст. 127 КВК)". Не погоджуємося із твердженням тих науковців, які вважають, що основним завданням самодіяльних організацій засуджених (окрім перелічених) є сприяння адміністрації виправних установ у *підтриманні дисципліни та порядку* (3, с. 426). У даному випадку вважаємо, що не можна покладати на засуджених такі функції, оскільки це впливатиме на психологічний стан засудженої особи, не сприятиме формуванню здорових відносин між засудженими.

Зазначене надає підстави для певних *висновків*.

Наявність різних за змістом показників як таких, що розглядаються у якості підстав для визначення ступеня виправлення, робить актуальним систематизацію та уніфікацію законодавчих визначень, які регулюють застосування системи заходів заохочення.

Практика правозастосування вимагає більш конкретних критеріїв з точки зору дотримання прав та законних інтересів засуджених, наприклад тих, хто не має стягнень, не перевиконує норм виробітку, але й не має заохочень, не приймає активної участі у виховних заходах, у роботі самодіяльних організацій.

Ми дотримуємося позиції, що сумлінна поведінка - це свідоме і безперечне дотримання засудженим режиму відбування покарання, виконання законних вимог адміністрації. Тож основним критерієм оцінки поведінки засудженої особи, її ставлення до праці має стати ступінь дотримання засудженим порядку та умов відбування покарання, виконання належним чином своїх обов'язків. Слід виходити з того, що сумлінна поведінка є порівняно більш широке поняття як таке, що охоплює ставлення засудженої особи до будь-яких обов'язкових заходів.

Актуальності набуває питання: "Чи доцільно на одному рівні оцінювати поведінку засудженого, його ставлення до праці, до навчання, участь у роботі самодіяльних організацій?" Останні дії засуджений має вчиняти суто на добровільній підставі, тож вони стосовно основної кількості засуджених, які відбувають позбавлення волі, мають другорядне (факультативне) значення і не можуть суттєво впливати на рішення ад-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

міністрації щодо зміни умов в межах однієї установи, або ж зміни умов шляхом переведення до іншої установи, або ж взагалі при вирішенні питанні про дострокове звільнення засуджених.

Використана література:

1. Бажанов О.И. Прогрессивная система исполнения наказания. – Минск: Наука и техника, 1981. – 168 с.
2. Бадира В.А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: Дисер. канд. юрид. наук. – Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління" – 2005. – 241 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / Степанюк А.Х., Яковець І.С. За заг. ред. Степанюка А.Х. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2005. – 560 с.
4. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: Дисер. доктора юрид. наук. – Київ: НАВСУ, 2003. – 421 с.
5. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: Монографія. – Вид.2-е. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. – 281 с.
6. Резніченко Г.С. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок: Дис. ... канд. юрид. наук. – ОДУВС. – 2009. – 245 с.
7. Резіченко Г.С. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі щодо засуджених жінок: монографія / Г.С. Резніченко – Одеса: ОДУВС, 2009. – 173 с.
8. Ткачевский Ю.М. Российская прогрессивная система исполнения уголовных наказаний // Вестник МГУ, Право. – 1997. – № 6. – С. 13-15.

УДК 344/15(470/571)

А.П. Скиба

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры процессуального права
(Ростовский государственный
экономический университет (РИНХ),
Ростов-на-Дону, Россия)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ УЧЕТА СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ ОСУЖДЕННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПРИ ОТБЫВАНИИ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В настоящее время российское уголовное и уголовно-исполнительное законодательство ненадлежаще учитывает состояние здоровья "гражданских" осужденных при отбывании различных видов уголовных нака-

заний. Похожая ситуация складывается и в отношении осужденных военнослужащих.

Общеизвестно, что прохождение военной службы обусловлено определенным уровнем здоровья лица. Оценка состояния здоровья призывников осуществляется в соответствии с Положением о военно-врачебной экспертизе, утв. Постановлением Правительства РФ от 25.03.2003 г. № 123. Анализ ее норм показывает, что в Российской Федерации разрешается принимать на военную службу лиц, имеющих психические и иные заболевания.

При этом, на что обращают внимание различные исследователи [1, с. 35-37; 2, с. 37; 3, с. 73-74], у призывного состава в целом отмечается плохое здоровье, имеются психические расстройства, хронические соматические заболевания, низкий уровень нервно-психической устойчивости, прослеживаются тенденции к умственной отсталости, склонности к употреблению спиртных напитков и наркотиков.

Результаты исследования 160 военнослужащих срочной службы по призыву во Внутренние войска МВД РФ, проведенного группой специалистов, показали, что психические расстройства занимают первое место в структуре заболеваемости военнослужащих срочной службы по призыву. Увольняемость с военной службы по состоянию психического здоровья составляет 98,2% и только 1,8% после лечения и реабилитации возвращаются в строй. В структуре психических нарушений преобладают расстройства личности, составляющие практически 42,4%, а на втором месте стоят невротические расстройства - 30,3% [4, с. 470].

В результате нахождения в армии лиц с расстройствами личности, не сложившейся психикой, неустойчивой системой личных ценностей и принципов нередко приводит к суицидам, совершению преступлений не только против военной службы, против собственности, жизни и здоровья, но и насильственных действий сексуального характера. При этом к лицам, совершившим преступления в условиях службы, даже применяются принудительные меры медицинского характера.

Таким образом, наказание в условиях военной службы может быть назначаться и исполняться в отношении лиц, имеющих как психические расстройства, так и иные заболевания.

Медицинское обеспечение, в том числе стационарное, осужденных военнослужащих в целом осуществляется наравне с другими военнослужащими. Осужденные военнослужащие, нуждающиеся в лечении в стационарных условиях, направляются в военно-медицинские учреждения лишь под охраной и содержатся в специально оборудованных палатах.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Охрана в военно-медицинских учреждениях осуществляется своими силами и средствами, что не всегда обеспечивает надлежащее исполнение воинских уставов и приводит к совершению преступлений. Более того, командование этих учреждений не приспособлено к реализации уголовно-исполнительных функций (по обеспечению режима отбывания наказания, проведению воспитательной работы и т.д.) в отношении осужденных военнослужащих. Такая же ситуация складывается с осужденными военнослужащими, направленными в учреждения государственной или муниципальной систем здравоохранения.

При этом в период отбывания наказания военнослужащему "выгодно" иметь заболевание, так как это может уменьшить объем его обязанностей и правоограничений. Так, в соответствии со ст. 359 Устава внутренней службы ВС РФ, утвержденном Указом Президента РФ от 10.11.2007 г. № 1495, больной военнослужащий может быть частично или полностью освобожден от исполнения должностных и специальных обязанностей. Во время амбулаторного, и, особенно, стационарного лечения, осужденный военнослужащий может находиться определенное время (даже продолжительное) в медицинской части, военном госпитале или ином медицинском учреждении, где режимные ограничения не столь строги, как в воинском подразделении, а исправительное воздействие фактически не осуществляется, заменяясь лечебно-профилактическими мероприятиями.

Наличие заболевания осужденному военнослужащему "выгодно" не только в связи с возможностью "законного" уклонения от исполнения наказания, но и для признания его негодным к военной службе по состоянию здоровья. Причем процедура лечения либо признания его негодным к службе может длиться несколько месяцев, в течение которых военнослужащий считается отбывающим наказание.

В этот период на командование военно-медицинского учреждения или подразделения, которое объективно не подготовлено к выполнению уголовно-исполнительных функций, фактически возлагаются функции контроля за поведением осужденного военнослужащего, проходящего обследование и лечение. И если во время стационарного лечения военнослужащий вроде бы находится под круглосуточным контролем со стороны командования медицинского учреждения (подразделения), то во время амбулаторного лечения - он большую часть своего времени вообще остается без контроля со стороны как собственного командования (для которого он болен и не выходит на службу), так и медицинского учреждения (так как появляется для проведения лечебных мероприятий только периодически).

На период болезни осужденный военнослужащий фактически "выбывает" из исправительного процесса, условий прохождения службы или

отбывания наказания, однако это время засчитывается в срок наказания (по нашему мнению, необоснованно).

Особенно данная ситуация становится показательной в случае, когда военнослужащий совершает членовредительство или намеренно иным образом ухудшает состояние своего здоровья либо симулирует наступление болезни. Однако время такого лечения также включается в срок наказания.

Таким образом, налицо некое "подталкивание" осужденных военнослужащих к выявлению у себя какого-либо тяжелого заболевания. Эта ситуация, как ни парадоксально, выгодна командованию соответствующей воинской части (которое должно исполнять уголовное наказание и осуществлять исправительный процесс в отношении военнослужащего, но "перекладывает" эти функции на военно-медицинское заведение) и самому военнослужащему, который значительную часть правоограничений, связанных с осуждением, может не испытывать и фактически "выбывает" из исправительного процесса.

Если состояние здоровья осужденного военнослужащего ухудшилось, то встает вопрос о признании его негодным к прохождению службы по состоянию здоровья и о возможности отмены уголовного наказания в зависимости от состояния здоровья военнослужащего.

В ст. ст. 51, 54, 55 УК РФ не указываются основания для досрочного освобождения осужденных военнослужащих от отбывания соответственно ограничения по военной службе, ареста и содержания в дисциплинарной воинской части.

В соответствии с ч. 3 ст. 81 УК РФ, военнослужащие, отбывающие арест либо содержание в дисциплинарной воинской части, освобождаются от дальнейшего отбывания наказания в случае заболевания, делающего их негодными к военной службе либо неотбытая часть наказания может быть заменена им более мягким видом наказания.

В первую очередь обращает внимание то, что, по смыслу ч. 3 ст. 81 УК РФ, военнослужащие, отбывающие другие уголовные наказания (в частности, ограничение по военной службе, либо иные меры уголовно-правового характера, например, условное осуждение), не освобождаются от дальнейшего отбывания наказания в случае заболевания, делающего их негодными к военной службе. Фактически эта норма закона "игнорирует" возможность освобождения военнослужащих от дальнейшего отбывания наказания в случае заболевания, делающего их негодными к военной службе.

В случае увольнения со службы наказание, например, в виде ограничения по военной службе, скорее всего, будет заменено на исправительные

работы. Однако исправительные работы назначаются только лицам, не имеющим основного места работы. В случае увольнения лица, осужденного к ограничению по военной службе, с его незамедлительным последующим трудоустройством, исправительные работы, согласно ч. 1 ст. 50 УК РФ, назначаться не могут. Кроме того, после увольнения со службы осужденный может остаться работать в качестве вольноопределяющегося лица и проживать на военном объекте, что делает фактически невозможным применять в его отношении исправительные работы в качестве уголовного наказания.

Похожая проблема появляется также с осужденными военными служащими к наказанию в виде обязательных работ (которое может применяться в отношении отдельных категорий лиц, состоящих на службе) после признания их негодными к военной службе по состоянию здоровья. Теоретически в отношении них можно соответственно силами уголовно-исполнительных инспекций организовать продолжение исполнения наказания как в отношении уже "гражданских" лиц. Однако это затруднительно, если после увольнения со службы осужденный остается работать и жить на военном объекте.

Интересная ситуация складывается с условно осужденными военными служащими. Условное осуждение не является видом уголовного наказания, и, следовательно, к таким военным служащим вроде бы не должны применяться правила ст. 81 УК РФ, посвященные освобождению именно от наказания. Тогда эти лица, признанные негодными по состоянию здоровья к военной службе, также продолжают оставаться условно осужденными, но подпадают под контроль уголовно-исполнительных инспекций.

Складывается парадоксальная ситуация: осужденные к содержанию в дисциплинарной воинской части или аресту могут быть полностью освобождены от уголовного наказания в случае признания их негодными к военной службе по состоянию здоровья, а осужденные к ограничению по военной службе, обязательным или исправительным работам, т.е. более мягким наказаниям, а также к условному осуждению – теоретически могут продолжать его отбывать.

Было бы логично, если положения ст. 81 УК РФ распространялись на всех осужденных военных служащих, так как в случае обнаружения у них психического расстройства либо иной тяжелой болезни, а также заболевания, делающего их негодными к военной службе, они должны быть уволены со службы с освобождением от дальнейшего отбывания наказания либо заменой неотбытой части наказания более мягким видом наказания [5, с. 190]. Несколько более сложная процедура получается с условно осужденными военными служащими, признанными негодными к прохо-

ждению службы по состоянию здоровья: 1) вначале его необходимо уволить с военной службы, освободив от уголовного наказания (например, содержания в дисциплинарной воинской части) или заменив его на более мягкое (например, на исправительные работы); 2) в общем порядке решить вопрос о возможности (не-) исполнения наказания уже в отношении "гражданского" осужденного; 3) в итоге определиться с возможностью осуществления контроля со стороны уголовно-исполнительных инспекций за применением условного осуждения (применительно к новому наказанию, применяемому уже в отношении "гражданского" осужденного).

Таким образом, очевидно, что в уголовном, уголовно-исполнительном и военном законодательстве Российской Федерации надлежало бы обращено внимание и не учтены особенности досрочного освобождения от отбывания наказания больных осужденных, находящихся на военной службе. Представляется, что для разрешения выявленных противоречий требуется внесение ряда изменений в нормы уголовного, уголовно-исполнительного и военного законодательства РФ.

Використана література:

1. Оноколов Ю.П. Детерминанты преступности военнослужащих и ее предупреждение / Ю.П. Оноколов: Дис. ... канд. юрид. наук. - Ростов-на-Дону, 2005. - С. 35-37.
2. Кирсанов С. Незаконный оборот наркотиков в Вооруженных Силах / С. Кирсанов // Законность. - 2002. - № 3. - С. 37.
3. Панченко С.Л. Неформальные отношения в армейской среде как фактор преступности военнослужащих / С.Л. Панченко: Дис. ... канд. юрид. наук. - Ростов-на-Дону, 2007. - С. 73-74.
4. Цыганков Б.Д., Джангильдин Ю.Т., Пляскина Т.В. Психические расстройства у военнослужащих внутренних войск МВД РФ, проходящих военную службу по призыву / Б.Д. Цыганков, Ю.Т. Джангильдин, Т.В. Пляскина: Материалы Российской конференции: Взаимодействие науки и практики с современной психиатрии. - М., 2007. - С. 470.
5. Скиба А.П., Ковалев А.М. Проблемы отмены условного осуждения военнослужащего / А.П. Скиба, А.М. Ковалев // Уголовная и уголовно-исполнительная политика современной России: проблемы формирования и реализации: Сборник дополнительных материалов международной научно-практической конференции (Вологда, 14-15 декабря 2006 г.). - Вологда: ВИПЭ ФСИН России, 2007. - С. 188-190.

УДК 343.8/047(477)

В.П. Севостьянов

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедри уголовного права и криминологии
(Харьковский национальный университет
внутренних дел)

ПОНЯТИЕ И ПРИНЦИПЫ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ

Как известно, основной формой объективизации права в какой-либо сфере общественных отношений является его закрепление в установленных и санкционированных государством официальных нормах законодательства. То есть, трансформация "правовой идеи" в "правовую материю" – юридический закон, осуществляется в процессе законотворческой деятельности, которая должна завершаться принятием соответствующего нормативно-правового акта уполномоченного субъекта государственной власти в определенной сфере общественных отношений, в том числе в сфере исполнения уголовных наказаний.

Опираясь на структурно-логическую схему анализа общественных отношений (политика–право–законодательство–деятельность) под уголовно-исполнительным законодательством следует понимать – систему нормативно-правовых актов, которые в установленном Законом порядке, приняты уполномоченными субъектами государственной власти, в пределах, установленных Законом, их компетенции, с целью закрепления идей, выработанных политикой и отображенных в праве, в сфере общественных отношений, возникающих в процессе и по поводу исполнения уголовных наказаний.

При этом, главным политико-правовым источником и системообразующим нормативно-правовым актом какой-либо национальной системы отраслевого законодательства в Украине является Конституция Украины, которой должны соответствовать все иные законы и другие нормативно-правовые акты [1].

Однако, необходимо отметить, что до настоящего времени в Украине нет Закона Украины "О единой государственной политике в сфере исполнения наказаний", а также Закона Украины "О нормативно-правовых актах", в которых бы четко закреплялись как основные идеи политики в указанной сфере, так и понятия ", система законодательства", "акт законодательства", "система нормативно-правовых актов", "нормативно-правовой акт" и т.д.

Единственным официальным источником толкования термина "законодательство" в Украине является Решение Конституционного Суда

України № 12-рп-98 от 9 июля 1998 года, в котором термин "законодательство" включает в себя: законы Украины, действующие международные договоры Украины, указы Президента Украины, декреты и постановления Кабинета Министров Украины, принятые в пределах их полномочий и в соответствии с Конституцией Украины и законами Украины [2].

Более того, до настоящего времени в Украине отсутствует официально одобренная на уровне Верховного Совета Украины, научно обоснованная общегосударственная стратегия и программа развития национальной правовой системы, которые должны стать общим ориентиром развития отечественной системы права и законодательства. Поэтому законодательный процесс, его структура и технология остаются бессистемными, а зачастую конфликтными и противоречивыми [3, с. 282].

Из-за отсутствия указанных доктринальных документов законодательство Украины представляет из себя скорее законодательный массив, сложный конгломерат нормативных" актов, в большинстве своём – подзаконных, большинство из которых, сразу же после их принятия, вносились и продолжают вноситься изменения и дополнения.

Например, Закон Украины от 14 апреля 2009 года "О внесении изменений и признании утратившими силу некоторых законодательных актов Украины относительно деятельности Государственного уголовно-исполнительной службы Украины" [4], с целью упорядочения использования некоторых норм, были внесены изменения и дополнения в 40 действующих Законов и Кодексов Украины!

Только на начало 2000 года объем нормативно-правовой базы Украины составлял около 30 тысяч нормативно-правовых актов, среди которых: 1295 законов, 25 кодексов, 5 декретов Кабинета Министров Украины, 37 указов Президента Украины, которые вступили в законную силу, остальные акты издавались министерствами и ведомствами. При этом, законы в этом массиве актов составляли только 4,6% а подзаконные акты – 95,4 % [3, с. 283]!

В настоящее время, по официальным данным, в Украине с 1991 по 2009 годы было принято: 3 738 законов и 7 345 постановлений Верховного Совета Украины, из которых являются действующими – 3 450.

За этот же период Кабинетом Министров Украины было принято 27 079 постановлений и 83 декрета, что в 7 раз больше количества законов (из них являются действующими – 8 025).

Общее количество Указов Президента Украины с 1991 по 2009 годы составляло 20 422, среди которых остаются действующими – 4 379.

Общее количество "нормативных" документов Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний с 1998 по 2009 годы составило – 202, из которых- 92 являются действующими [5].

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кроме того, законодательство Украины включает в себя действующие международные договоры Украины, согласие на обязательность которых дал Верховный Совет Украины. На сегодня в Украине действует 3 723 международных документа (конвенции, хартии, соглашения, протоколы, меморандумы). С 1991 по 2007 годы было подписано или ратифицировано 3 048 международно-правовых документа [6, с. 327].

Кроме этого, Украина является участницей 220 соглашений в рамках Организации объединенных международных наций в рамках Совета Европы, а также ратифицировала 5 конвенций Международной организации труда [7, с. 6].

Идея Джона Локка, сформулированная им в 1886 году, о принципе верховенства закона, который не позволял бы исполнительной или иной ветви публичной власти быть деспотичной и своевольной, потому что она должна осуществляться только при помощи одобренных и опубликованных законов, таким образом, чтобы и народ свои обязанности и находился в безопасности в рамках, в таких целях и при помощи таких способов, о которых они не отваживались бы заявлять открыто, в современных условиях отсутствия однозначно определенных субъектов законодательной инициативы и полномочий, запрета делегирования законодательных полномочий от законодательной ветви власти к исполнительной, постоянной политической конфронтации различных финансово-олигархических группировок в борьбе за власть, представляется труднодостижимой [3, с. 284].

К чести наших предков, следует отнести их оценку субъектов государственной власти периода подготовки и подписания Переяславского договора от 6 января 1654 года между Царем Московским и Народом Малороссийским. Молодые чиновники и казаки от войска Малороссийского указывали, что клятвы и даже присяги (существующей в то время власти - Автор) бывают лишь маской, под которой скрывается лукавство, предательство и всякого рода неправды; и наиважнейшие их действия, называемые политикою и министериею, по сути своей являются хитрым обманом, и чем обман тот получается большим и вредным, тем более прославляются и возвеличиваются его творцы, как наипервейшее в государствах и единственные в них разумные люди или великие министры и политики [8, с. 165].

Современную оценку профессиональной подготовки и деятельности субъектов государственной власти в Украине вы сможете сделать сами, ознакомившись с ч. 4 ст. 1 Указа Президента Украины № 1572/99 от 15 декабря 1999 года (в настоящей редакции), в которой установлено, что должности Премьер-министра Украины, первого вице-премьера, вице-

прем'єр-міністрів, міністрів по характеру повноважень, порядку призначення на посади та звільнення з посади стосуються до політичних, і не стосуються до категорій посад державних службовців [9].

Обсяг нинішньої публікації не дозволяє дати повний перелік нормативно-правових актів, необхідних для законодавчого забезпечення діяльності органів та установ кримінально-виконавчої системи України, тому автор пропонує розглянути систему принципів кримінально-виконавчого законодавства України, які до нинішнього часу представляють одну з найбільш проблемних галузей, як юридичної науки в цілому, так і юридичної науки кримінально-правового комплексу.

Виходячи з того, що соціальним призначенням політики в будь-якій сфері суспільних стосунків, регульованих законом, є вироблення ідей, основних положень, суті принципів і, висловлюючи думку відомого українського кримінолога професора Голини Володимира Васильовича про те, що реакція кримінально-правової політики на порушення прав та свобод людини образно називається "цвіти запоздалі" слід визнати, що на цій території виростає багато трагічних судиб людей: і потерпілих, і злочинців [10, с. 250].

Вказаний нами вище правовий механізм походження принципів законодавства з політичних ідей, зображених правом в певній сфері суспільних стосунків, дозволяє розглядати принципи кримінально-виконавчого законодавства як головну системоутворюючу юридичну категорію, яка, в свою чергу, повинна відповідати наступним критеріям:

1. Принципи існують тільки в чітко визначеній сфері, тобто в сфері виконання кримінальних покарань.
2. Принципи визначають свою функціональну спрямованість, тобто охоплюють певну групу кримінально-виконавчих правових стосунків;
3. Принципи повинні виражати зміст вказаного правового поняття або правового інституту.
4. Принципи повинні мати особливу форму нормативного закріплення – окремо або в сукупності норм.
5. Принципи повинні мати мету, яку можна досягнути на етапі їх реалізації.

На жаль, сучасний етап розвитку кримінально-виконавчого законодавства не розрізняє принципів права, законодавства та діяльності, об'єднуючи їх зміст ідеальними представленнями про реальну мету кримінально-виконавчої діяльності.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Поэтому, в отличии от уголовно-исполнительных кодексов стран СНГ, в которых есть специальные статьи или главы, закрепляющие систему принципов уголовно-исполнительного законодательства [11, с. 6, 53, 136, 189, 224], в уголовно-исполнительном кодексе Украины статья 5 объединяет в себе как принципы уголовно-исполнительного законодательства, так и сферы их применения, то есть процессы исполнения наказания и даже процесс отбывания наказания.

Указанная выше статья закрепляет принципы уголовно-исполнительного законодательства, исполнения и отбывания наказания в следующем виде:

"Уголовно-исполнительное законодательство, исполнение и отбывание наказания основываются на принципах неотвратимости исполнения и отбывания наказаний, законности, справедливости, гуманизма, демократизма, равенства осужденных перед законом, взаимной ответственности государства и осужденного, дифференциации и индивидуализации исполнения наказаний, рационального применения принудительных мер и стимулирования правопослушного поведения, сочетания наказания с исправительным воздействием, участия общественности в предусмотренном законом случаях в деятельности органов и учреждений исполнения наказаний" [12].

Безусловно, что развитие уголовно-исполнительного законодательства Украины как и совершенствование системы нормативно-правовых актов в сфере исполнения уголовных наказаний невозможно без в первую очередь науки уголовно-исполнительного права. Однако, до настоящего времени в Украине нет ни одного высшего учебного заведения для подготовки, переподготовки и повышения квалификации персонала уголовно-исполнительной службы. Нет также научно-исследовательского института или центра по изучению проблем уголовно-исполнительной политики, права и законодательства, несмотря на то, что создание таких учреждений было предусмотрено Указом Президента Украины № 401/2008 от 25 апреля 2008 год "О Концепции реформирования Государственной уголовно-исполнительной службы Украины" [13].

Современная наука уголовно-исполнительного права не может возникнуть "ниоткуда", она сама должна базироваться на принципе преемственности тех знаний, которые были добыты трудом многих предыдущих поколений учёных-пенитенциаристов. Среди них: Б.С. Утевский, Н.А. Стручков, А.Л. Ременсон, И.С. Ной, В.П. Артамонов, М.П. Мелентьев, Н.А. Беляев, А.Е. Наташев, А.И. Зубков, А.С. Михлин, И.А. Сперанский, Л.В. Багрий-Шахматов, Г.А. Туманов, И.В. Шмаров, Л.Г. Крахмальник и другие выдающиеся ученые второй половины XX века, в работах

которых были сформулированы все те идеи-принципы, закрепленный в действующем законодательстве Украины [14].

Несмотря на то, что принципы права и законодательства имеют двойственную природу происхождения - с одной стороны, они отражают объективные закономерности развития общественных отношений, а с другой - формируются в результате субъективного восприятия этих отношений людьми, современному поколению юристов-исследователей следует опираться в своей работе на следующие методологические принципы развития уголовно-исполнительного законодательства Украины:

1. Применять при формулировании нормы законодательства юридические термины в общественном и непосредственном значении;
2. Использовать в законодательстве понятные и привычные словосочетания;
3. Точно и верно, недвусмысленно отображать в терминах содержание определенного правового понятия;
4. Избегать застарелых, вышедших из повседневного употребления терминов;
5. Не использовать канцеляризм и речевых штампов;
6. Использовать общепринятые термины;
7. Не отказываться безосновательно от старых, общеизвестных терминов;
8. Строго соблюдать требование единства юридической терминологии;
9. С целью ясного и точного понимания терминов давать их краткое определение;
10. Использовать иностранные термины только в случае необходимости.

Отступление от этих принципов развития уголовно-исполнительного законодательства Украины, а также иных отраслей законодательства, которые находятся в едином правовом комплексе или системе, приведет к возникновению противоречий в правосознании и в конце концов неверному правоприменению юридических норм.

Не подвергая анализу содержание закрепленных в ст. 5 Уголовно-исполнительного кодекса Украины принципов законодательства, исполнения и отбывания наказания, необходимо также сформулировать не только отдельные нормы, но и вся система уголовно-исполнительного законодательства Украины.

К этим принципам относятся:

1. Обязательное соответствие норм уголовно-исполнительного законодательства Украины Конституции Украины.
2. Преемственность и международная интеграция уголовно-исполнительного законодательства Украины.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3. Внепартийность и деидеологизация норм уголовно-исполнительного законодательства Украины.
4. Публичность обсуждения проектов норм уголовно-исполнительного законодательства Украины.
5. Легитимность принятия норм уголовно-исполнительного законодательства Украины.
6. Научно-криминологическая и психолого-педагогическая обоснованность норм уголовно-исполнительного законодательства Украины.
7. Системность, предметность и целенаправленность норм уголовно-исполнительного законодательства Украины.
8. Комплексная взаимосвязь уголовно-исполнительного законодательства с другими отраслями Украины.
9. Стабильность и открытость уголовно-исполнительного законодательства Украины для демократического, гражданского контроля, статистического мониторинга и результатов его применения.
10. Единство правопонимания и правоприменения норм уголовно-исполнительного законодательства Украины в пространстве и времени.

Разработка механизма реализации вышеперечисленных принципов является необходимой предпосылкой создания современной, динамичной, эффективной системы уголовно-исполнительного законодательства Украины.

Использованная литература:

1. Конституция Украины // Ведомости Верховного Совета Украины. - 1996. - № 3. - Ст. 141.
2. Решение Конституционного Суда Украины № 12-рп-98 от 9 июля 1998 года // Официальный вестник Украины. - 1998. - № 32. - Ст. 1209.
3. Селиванов В.Н. Право и власть суверенной Украины: методологические аспекты. - Монография. - К.: Ин Юре, 2002. - С. 282.
4. Закон Украины № 1254-VI от 14 апреля 2009 года "О внесении изменений и признании утратившими силу некоторых законодательных актов Украины относительно деятельности Государственного уголовно-исполнительной службы Украины" // Официальный вестник Украины. - 2009. - № 43. - Ст. 1429.
5. Zakon.rada.gov.ua - 09.06.2009.
6. Пархоменко Н.М. Источники права: проблемы теории и методологии. - Монография. - К.: Юридична думка, 2008. - С. 327.
7. Карпачёва Н.И. Международные стандарты в сфере прав и свобод человека и проблемы их реализации в Украине // Право Украины. - 2009. - № 4. - С. 6.
8. История Руссов / Пер. И. Драча. - К.: Советский писатель, 1991. - С. 165.

9. Указ Президента України № 1572/99 от 15 декабря 1999 года "О системе центральных органов исполнительной власти" // Официальный Вестник Украины. - 1999. - № 50. - С. 8.

10. Голина В.В. Об эффективности региональной политики борьбы с преступностью в Украине // Правовые основы повышения эффективности борьбы с преступностью в Украине: Материалы научн. конф. 15 мая 2008 года. - Харьков: Право, 2008. - С. 250.

11. Уголовно-исполнительные кодексы. - Донецк: "Донецкий Мемориал", 2004. - С. 6.

12. Уголовно-исполнительный кодекс Украины // Ведомости Верховного Совета Украины. - 2004. - № 3-4. - Ст. 21.

13. Указ Президента Украины № 401/2008 от 25 апреля 2008 год "О Концепции реформирования Государственной уголовно-исполнительной службы Украины" // Официальный Вестник Украины. - 2008. - № 33. - Ст. 1082.

14. Выдающиеся учёные-пенитенциаристы России второй половины XX века: Биографический сборник / Под ред. проф. В.И. Селиверстова. - М.: НИИ ФСИН России, 2009. - 144 с.

УДК 343.8:340.5(100)

О.Л. Тимчук

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства

(Запорізький національний технічний університет)

РІВЕНЬ УВ'ЯЗНЕНИХ В ДЕРЖАВАХ СВІТУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Одним з ключових інтегральних показників суворості кримінальної юстиції є рівень (індекс) ув'язнених в розрахунку на 100 тис. жителів. Такий показник дозволяє оцінити ступінь ліберальності/репресивності кримінально-правової політики держави, який залежить від цілої низки різних за змістом чинників, включаючи рівень злочинності, тип політичного режиму, соціокультурні та ідеологічні фактори, рівень економічного розвитку тощо.

Найбільш повні дані про кількість ув'язнених у світі мають звіти Міжнародного центру в'язничних досліджень при Школі права Королівського коледжу (Лондон). Наявні дані цього Центру на 2008 р. охоплюють 187 держав світу, включаючи 185 країн-членів ООН та дві незнані держави (Тайвань і Косово) [1]. В цьому рейтингу рахуються як ті особи, що були засуджені до позбавлення волі та реально відбувають це покарання у пенітенціарних установах, так і особи, які знаходяться у місцях попере-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

днього ув'язнення як підозрювані чи обвинувачені до винесення вироку або іншого судового рішення. При цьому в деяких державах більшість ув'язнів належать як раз до останньої категорії, тобто є попередньо ув'язненими (Ліберія - 97,3%, Малі - 89%, Монако - 64%, Туреччина - 51%). Цей показник є високим і в деяких державах Європи (Італія - 48%, Швейцарія - 40%). Для порівняння: в Україні він становить 24,5%, що на рівні Норвегії та Монголії. Такої категорії осіб взагалі немає серед ув'язнених в Сан-Марино, Тувалу і Науру. Інформація по трьох державах (КНР, ЦАР, ДРК) відсутня.

На підставі даних Центру за рівнем ув'язнених (кількість ув'язнів на 100 тис. жителів) всі держави світу можна поділити на 8 груп:

1) держави з *максимальним рівнем* ув'язнених (більше 500): США, Росія, Сент-Кітс і Невіс, Куба і Руанда.

2) держави з *дуже високим рівнем* ув'язнених (від 400 до 500): Багами, Грузія, Гренада, Беліз і Палау.

3) держави з *високим рівнем* ув'язнених (від 300 до 400) - всього їх 16, зокрема, Тайланд, Україна, Чилі, Ізраїль, ПАР, Казахстан, Білорусь.

4) держави з *рівнем* ув'язнених *вище середнього* (від 200 до 300) - всього їх 22, зокрема, Мексика, Польща, Молдова, Бразилія, Естонія, Сінгапур.

5) держави із *середнім рівнем* ув'язнених (від 150 до 200) - всього їх 24, зокрема, Угорщина, Велика Британія, Алжир, Туреччина, Албанія, Колумбія, Нова Зеландія.

6) держави з *рівнем* ув'язнених *нижчим за середній* (від 100 до 150) - всього їх 32, зокрема, В'єтнам, Греція, Таджикистан, Філіппіни, Канада, Мальта, Китай, Болгарія, Вірменія, Аргентина.

7) держави із *низьким рівнем* ув'язнених (від 50 до 100) - всього їх 58, зокрема, Бангладеш, Гана, Пакистан, Індонезія, Гватемала, Данія, Боснія і Герцеговина, Камбоджа, Мадагаскар, Швеція, Швейцарія.

8) держави із *мінімальним рівнем* ув'язнених (до 50) - всього їх 24, зокрема, Афганістан, Ісландія, Андорра, Судан, Індія, Непал, Ліхтенштейн.

Найвища питома вага ув'язнених-жінок у Ліхтенштейні (28,6%), Монако (22,2%) та Мальдівах (21,6%), а найменша - в Сент-Кітс і Невісі та Тонзі (по 0,9%). При цьому в п'яти державах світу (Науру, Сан-Марино, Тувалу, Вануату, Соломонові острови) серед ув'язнених немає жодної жінки. Відповідний показник для України складає 6,1% (на рівні Норвегії та Перу). За таким показником, як питома вага серед ув'язнених іноземців, лідирують ОАЕ (92,2%), Андорра і Монако (по 83,3%). Найменше ув'язнів-іноземців на Мадагаскарі (0,1%). В Тувалу, Науру, Кірибаті та Сан-Марино ув'язнених іноземців взагалі немає. Відповідний показник для України - 1,6%.

Слід зупинитися на показниках рівня ув'язнених в різних регіонах планети. При середньосвітовому показнику 157 в державах ЄС він складає 137, що у 5,5 разів менше, ніж у США (760; перше місце у світі). Водночас в інших розвинутих державах цей показник дещо нижчий середньоевропейського: в Австралії – 129, в Канаді – 116, в Японії – 63 і лише в Новій Зеландії – 197. В цілому в Європі найменша кількість ув'язнених в Андоррі (37) та в Ісландії (44), а серед держав ЄС – в Данії (63). Дуже високі показники в Європі демонструють країни Балтії: Латвія (319), Естонія (273) та Литва (234). В Латинській Америці цей показник складає 200, в Африці – 117 (без Руанди – 107), на пострадянському просторі – 274. Серед регіонів планети найнижчий рівень ув'язнених в державах Океанії – 103 (без Палау – всього 63). В Латинській Америці найбільша кількість ув'язнених в Сент-Кітс і Невісі (660, друге місце у світі), а найменша – у Гватемалі (59), в Африці – в Руанді (593) і Буркіна-Фасо (23) відповідно, на Близькому Сході – в Ізраїлі (325) і Катарі (55) відповідно, в Океанії – а Палау (478) і Науру (23) відповідно, в Південній, Східній та Південно-Східній Азії – на Мальдівах (343) і Східному Тиморі (15; останнє місце у світі) відповідно, на пострадянському просторі – в Росії (620) і Таджикистані (109) відповідно. Аномально високий рівень ув'язнених в РФ (3 місце у світі) викликає справедливу критику російських кримінологів [2, с. 330-340; 3, с. 96-97].

Україна за цим показником (314) у 2008 р. посідала 25 місце у світі, розмістившись між Сент-Люсією (303) та Латвією (319), випереджаючи більшість держав колишнього СРСР, окрім РФ, Грузії, Білорусі та Казахстану. Хоча за останні 10 років простежується позитивна тенденція до зменшення як абсолютної, так і відносної кількості ув'язнених в Україні (наприкінці 90 рр. XX ст. наша держава входила за цим показником до першої десятки у світі), все одно, враховуючи реальні масштаби і структуру злочинності, така кількість в'язнів є дуже високою. Наприклад, індекс злочинності в Україні в розрахунку на 100 тис. жителів у 2009 р. склав всього 935, що в 2-4 рази нижче, ніж в країнах Центрально-Східної Європи (зокрема, Румунія – 1307, Болгарія – 1801, Чехія – 2393, Латвія – 2600, Польща – 3780, Естонія – 3806, Угорщина – 4100, Словенія – 4400; дані за 2004-2008 рр.) і в 5-9 разів нижче, ніж в державах Західної Європи (наприклад, Італія – 4 100, Франція – 6 400, Норвегія – 8 150, Данія – 8 800, Швеція – 14 875). Індекс окремих злочинів в Україні у 2009 р. склав: зґвалтувань із замахами – 1,64 (в Західній Європі – 8,3, у Східній Європі – 6,3; з окремих держав: Болгарія – 2,58, РФ – 3,8, Румунія – 4,87, Польща – 5,64, Молдова – 7,08, Швеція – 5; для порівняння: Канада – 65, ПАР – 95); розбоїв – 11,05 (рівень нападів в Західній Європі – 139, в Східній Європі – 27,

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

зокрема, Болгарія - 14,6, Румунія - 42, Польща 75,5, Фінляндія - 613, Швеція - 913), грабежів - 60 (в Європі - 50-200, зокрема, Чехія - 60, Нідерланди - 114, Польща - 126, Швеція - 1015 і лише в Румунії - 12 та в Болгарії - 13; для порівняння: Аргентина - 1288), крадіжок - 380 (середній рівень в Східній Європі - 590, в Західній Європі - 2170, зокрема Швеція та Бельгія - більше 4000, Болгарія - 595, Польща - 746, Угорщина - 1288, Чехія - 1346 і лише Румунія - 206), злочинів, пов'язаних із наркотиками - 125 (Польща - 153, Норвегія - 568, Швеція - 844; нижче, ніж в Україні - в Румунії, Болгарії та Чехії) [4; 5; 6, с.60-110]. Дуже високим за європейськими мірками в нашій державі є лише рівень умисних вбивств - 5,37 (ФРН - 0,88, Польща - 1,28, Чехія - 1,33, Угорщина - 1,64, Румунія - 2,5, Болгарія - 3, Естонія - 7) [7]. Такий стан із рівнем ув'язнених в Україні є наслідком занадто репресивної кримінально-правової політики в нашій державі, зокрема, успадкованої з радянських часів вірою суддів у позитивну "виправну" роль позбавлення волі як покарання (до нього засуджується 22-25% винних). Більш того, за даними на початок 2010 р. показник кількості ув'язнених в Україні зріс до 321. Таким чином, в нашій державі кількість в'язнів зростає уперше за останні 7 років, склавши 147 тис. осіб [8]. Близький до українського рівень ув'язнених мають Чилі (індекс злочинності - 3 480; у 2004 р. - 8 191) та Ізраїль (5 446; у 2004 р. - 8 139). З іншого боку, наприклад, в Молдові 227 ув'язнених (індекс злочинності - 670), а в Румунії - всього 125 (індекс злочинності - 1307) [9]. Цікаво, що в Ісландії індекс ув'язнених всього 44 (як в Афганістані), і це при тому, що рівень злочинності в цій державі складає 24 160! [10].

Найвищим у світі є коефіцієнт ув'язнених в острівних державах Вест-Індії (Багами, Барбадос, Домініка, Антигуа і Барбуда, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни тощо) та несамоглядних територіях цього регіону, які належать західним країнам. Такими є, наприклад, британські та американські Віргінські острови, Самоа, Кайманові острови, Пуерто-Ріко тощо. Достовірно оцінити причини їх лідерства за кількістю ув'язнених можна лише приблизно. Політичний чинник (репресії проти населення або щось подібне) можна відкинути, оскільки всі ці держави мають цілком демократичні політичні режими. Єдине виключення становить тоталітарна комуністична Куба. З наявних даних можна припустити, що така кількість ув'язнених в Карибському регіоні є наслідком двох факторів: поперше, дуже високого рівня насильницької (умисні вбивства, напади, звалтування, пограбування) та наркотичної злочинності в них; і, по-друге, специфіки кримінально-правової політики, яка зорієнтована на жорстку модель протистояння злочинності. Середній рівень умисних вбивств на Карибах (30 на 100 тис. жителів) найвищий у світі. При цьому

в багатьох державах регіону він має сталу тенденцію до зростання за останні 5-10 років. Вест-Індія є великим центром наркотрафіку (перевалочний пункт їх імпорту з Південної Америки до США). За рівнем багатьох злочинів (особливо збройних нападів та звалтувань) держави регіону входять до десяти або двадцяти світових лідерів.

Доцільним видається порівняння кількості ув'язнених із основними соціальними та політико-правовими індикаторами. Зокрема, порівняння індексу ув'язнених із рівнем ВВП на душу населення (в доларах США за паритетом купівельної спроможності) як ключовим показником рівня соціально-економічного розвитку держав дозволяє констатувати відсутність однозначної залежності між цими показниками. Серед десятки світових лідерів за цим показником є як розвинуті заможні держави (США; 46 400), держави із високим рівнем доходів (Багами; 26 800), держави із рівнем доходів вище середнього (РФ, 15 000; Сент Кітс і Невіс, 13 400), держави із середнім рівнем доходів (Гренада, 11 000; Куба, 9700; Палау, 8 100; Беліз, 7 900), одна бідна (Грузія; 4 700) і одна дуже бідна країна (Руанда, 1 092) (дані МВФ за 2009 р.) [11]. В той же час серед десятки держав з найнижчим рівнем ув'язнених домінують найбідніші, зокрема, Східний Тимор (ВВП на д.н. 2 526), Буркіна-Фасо (ВВП на д.н. 1 303), Тувалу (ВВП на д.н. 1 600), Непал (ВВП на д.н. 1 197), Мавританія (ВВП на д.н. 2 086), Нігерія (ВВП на д.н. 2 199), ЦАР (ВВП на д.н. 754), Комори (ВВП на д.н. 1 163). Дещо заможніша Науру (ВВП на д.н. 5 000), а високий показник в цьому переліку має лише Ліхтенштейн (за даними ООН за 2007 р. – найзаможніша держава у світі; ВВП на д.н. 122 000).

Не простежується однозначної залежності між індексом ув'язнених та типом політичного режиму тієї чи іншої держави. Для оцінки політичних режимів використані дані експертів британського часопису "Economist" [12], а по країнах, які не охоплені цим дослідженням, – дані правозахисної організації "Freedom house" [13]. З першої десятки країн-лідерів за цим показником демократичні політичні режими мають шість (США, Сент-Кітс і Невіс, Палау, Беліз, Гренада, Багами), в двох (Грузія та Росія) існують "гібридні режими", які поєднують елементи демократії та авторитаризму, в одній – Руанда – авторитарний режим і ще в одній – Куба – тоталітарний. Цікаво, що тоталітарним державам загалом не властива велика кількість ув'язнених, як це можна було б припустити. З тоталітарних держав найвищий індекс ув'язнених як раз на Кубі (531), а найменший – в Судані (36). В багатьох інших авторитарних або напівтоталітарних державах рівень ув'язнених низький або дуже низький. Це стосується, зокрема, Сирії (58; менше, ніж в Японії), Лаосу (69; менше, ніж в Норвегії), В'єтнаму (107). Серед десятки держав з найменшою кількістю

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ув'язнених демократичними є лише Ліхтенштейн, Науру та Східний Тимор. Всі інші є автократіями або "гібридними" режимами. Тому, очевидно, що, хоча тип політичного режиму і впливає на кримінально-правову політику держави (зокрема і кількість ув'язнених), цей вплив опосередковується багатьма іншими чинниками, хоча все ж, як правило, авторитаризм призводить до збільшення кількості в'язнів, особливо після військових переворотів. Єдиним регіоном з великою кількістю ув'язнених і переважанням демократій є Вест-Індія. Не простежується такої залежності й на пострадянському просторі – достатньо порівняти цілком демократичну Латвію та авторитарну Білорусь, кількість ув'язнених в яких не дуже відрізняється (319 та 385 відповідно). Низький рівень заповнення в'язниць в явно авторитарному Таджикистані (109, рівень Греції).

Підсумовуючи можна зазначити, що загалом в розвинутих державах рівень злочинності в цілому вищий, ніж в країнах третього світу (переважно окрім умисних вбивств) і значно кращі показники діяльності правоохоронних органів, а тому нижча латентність злочинів. Саме ці фактори, можливо, і пояснюють вищий рівень наповнення пенітенціарних установ в розвинутих державах порівняно із більшістю країн Африки, Азії та Латинської Америки. Загальну тенденцію до зростання кількості в'язнів у світі (особливо в розвинутих західних державах) ще наприкінці 90 рр. XX ст. прогнозував відомий норвезький кримінолог Н. Крісті [14]. Водночас держави з високим рівнем насильницької злочинності і жорсткою моделлю протистояння їй (Вест-Індія, ПАР, Намібія) суттєво випереджають західні країни за рівнем ув'язнених. Надвисокий рівень ув'язнених властивий і США (перше місце у світі), які обрали репресивну стратегію боротьби зі злочинністю, а також деяким авторитарним країнам СНД, що спираються на радянську кримінально-правову, пенітенціарну та ідеологічну "спадщину" (РФ, Білорусь, Казахстан). На жаль, до цих держав з деякими застереженнями належить і Україна.

Ні розмір ВВП на д.н., ні тип політичного режиму прямо не визначають рівня ув'язнених в країнах світу: вирішальне значення має загальна спрямованість кримінально-правової політики тієї або іншої держави, структура злочинності, ставлення до неї та її сприйняття суспільством і владою, історичні особливості розвитку, соціокультурні чинники (в тому числі специфіка менталітету населення і пануюча релігія) та низка інших факторів. Зустрічаються випадки як аномально високого (Палау, Грузія, Сейшели, Руанда), так і надзвичайно низького (Східний Тимор, Науру, Непал, Мавританія) рівня ув'язнених, причини якого потребують комплексного пояснення із врахуванням впливу цілої низки різних факторів, не обмежувачись лише даними про рівень та структуру злочинності в цих державах.

Використана література:

1. Entire world - Prison Population Rates per 100,000 of the national population // http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/wpb_stats.php?area=all&category=wb_poprate
2. Гилинский Я.И. Криминология. Курс лекций. – СПб.: Питер, 2002. – 384 с.
3. Готик Ю.В., Коробеев А.И. Преступность – планетарная проблема (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию). – СПб: Юридический центр Пресс, 2006. – 215 с.
4. Стан та структура злочинності в Україні (2008-2009 р.р.) // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004?sessionId=7F5A6387D9CB82DB0DFAAF3446115612>
5. <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/Ninth-United-Nations-Survey-on-Crime-Trends-and-the-Operations-of-Criminal-Justice-Systems.html>
6. Лунеев В.В. Эпоха глобализации и преступность / В.В. Лунеев. – М.: Норма, 2007. – 272 с.
7. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_intentional_homicide_rate
8. <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/62887/>
9. <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2008.en.do>
10. <http://www.staticis.com/Statistics/Health,-social-affairs-and-justice/Crime>
11. <http://imf.org/external/pubs/ft/wec/2009/02/weodata/weorept.aspx?pr.y=15&pr.y=2009&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds>
12. The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008 // <http://a330.g.akamai.net/7/330/25828/20081021185552/graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf>
13. Freedom in the World 2010: Table of Independent Countries // http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw10/FIW_2010_Tables_and_Graphs.pdf
14. Кристи Нильс. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед, к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Предисл. Я. Гилинского. 2-е изд. – М.: Центр реформ правосудия, 2001. – 216 с.

УДК 343.244

О.М. Григор'єв

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та криминології
(Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ)

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЗГІДНО
З КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Внаслідок гуманізації чинного законодавства у судовій практиці щорічно збільшується чисельність осіб, стосовно яких суди вирішують пи-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

тання о призначенні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Серед них певну частину займають громадські роботи. Так 15 квітня 2008 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального Кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності" [1], який розширив можливість застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, зокрема громадських робіт.

Громадські роботи є відносно новим видом покарання у кримінальному законодавстві України. В попередньому Кримінальному Кодексу України 1960 р. він не передбачався. До вступу у дію теперішнього Кримінального Кодексу України (1.09.2004 р.) за кордоном був накопичено достатньо багатий досвід застосування судами цього покарання, у тому числі в державах колишнього соціалістичного табору (Чехія, Угорщина та ін.).

Згідно з ч. 1 ст. 56 КК "громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування" [2, с. 31]. Цей вид покарання має строковий характер і застосовується у межах від 60 до 240 годин та відбувається не більш як 4 години на день (ч. 2 ст. 56 КК) [2, с. 31], а щодо неповнолітніх – у межах від 30 до 120 годин з тривалістю виконання ними таких робіт не більш 2-х годин на день (ч. 1 ст. 100 КК) [2, с. 57].

При заміні інших видів покарання громадськими роботами і складанні покарань за сукупністю злочинів або вироків строк громадських робіт також не може перевищувати 240 годин (ч. 2 ст.ст. 70, 71) [2, с. 38-40]. У той же час, при призначенні більш м'якого покарання, ніж те, що передбачено законом, або при заміні покарань на більш м'яке суд не має права призначити таке покарання на менший строк, ніж 60 годин, а для неповнолітнього – 30 годин (ч. 1 ст. 69) [2, с. 37-38].

Громадські роботи, як альтернатива ув'язненню, полягають, як вже зазначалось, у безоплатній праці засудженого на благо суспільства. Конкретні види таких робіт визначаються органами місцевого самоврядування. Ними можуть бути: прибирання вулиць, парків, скверів, інших територій, роботи з благоустрою населеного пункту, ремонту будівель, комунікацій, вантажно-розвантажувальні роботи, догляд за хворими, сільськогосподарські роботи, роботи по впорядкуванню лісів, озер, річок та інші роботи, що потребують спеціальної підготовки чи певної кваліфікації [3, с. 136].

Головні виховні чинники цього покарання полягають:

- у його високій публічності. Особливою характеристикою є публічність при застосуванні таких покарань у невеликих населених пунктах, де зв'язки між громадянами мають високу ступінь гласності;

- обов'язку виконувати громадські роботи у вільній від основної роботи або навчання час;
- не престижність роботи, яка виконується і відсутність законно ухилитися від її виконання;
- залучені до виконання покарання органи місцевого самоврядування та господарчі суб'єкти;
- неприпустимість залучення засуджених до робіт, які б принижували їх честь і гідність;
- заміни покарання або не відбутої його частини більш м'яким покаранням на підставу закону України про амністію або акта про помилування.

На жаль необхідно констатувати, що у відсотковому співвідношенні громадські роботи к числу усіх покараних у кримінальному порядку в Україні займають незадоволене низке місце. Так в 2007 р. судами Автономної Республіки Крим із загальної кількості 8743 засуджених к покаранню у вигляді громадських робіт було притягнуто 152, що склало лише 1,7%, а в 2008 р. з 9202 усіх засуджених – 241 або 2,6% [4, с. 2]. Тобто ми спостерігаємо незначне зростання відсотка чисельності покараних к громадським роботам. Це пояснюється тим, що до ухвалення Закону від 15 квітня 2008 р. призначення громадських робіт передбачалося лише у 14-ті нормах КК України, а нині – у 36-ти.

Однак у 2009 – 2010 рр. стан проблеми в цьому напрямку не змінився. Так у Сімферополі у першому кварталі 2010 р. в районних кримінально-виконавчих інспекціях на обліку постійно перебувало від 1-го до 3-х засуджених в кримінальному порядку до громадських робіт. Після вступу в дію Закону України від 15.04.2008 р. в кримінальному законодавстві України громадські роботи повністю відсутні у нормах, передбачаючих відповідальність за злочини проти громадської безпеки; безпеки виробництва; безпеки руху та експлуатації транспорту; проти громадського порядку та моральності; авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; проти правосуддя та ін. За злочини у сфері господарської діяльності цей вид покарання має місце лише тільки у 4-х нормах КК, за злочини проти довілля – тільки у 2-х, а за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення – тільки в одній (ч. 1 ст. 319 КК) [2, с. 195].

Призначення громадських робіт у порядку ст. 69 КК (призначення більш м'якого покарання, ніж передбаченого законом) хоча достатньо активно застосовується судами, зокрема в Автономній Республіці Крим у 2008 р. з 241 засуджених к громадським роботам згідно зі ст. 69 КК було

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

покарано 91 [5, с. 4], не вирішує проблему недостатнього застосування цього виду покарання у судовій практиці. Надто неефективно суди вирішують питання заміни не відбутої частини покарання у виді обмеження або позбавлення волі громадськими роботами у порядку ст. 82 КК (заміна не відбутої частини покарання більш м'яким). У 2008 р. таке питання було вирішено тільки відносно 7-ми засуджених [5, с. 4]. На жаль набагато більше це питання вирішується відносно заміни не відбутої частини покарання виправними роботами.

Практика діяльності кримінально-виконавчих інспекцій УДДУПВП в АРК показує, що більш ефективним в питаннях виконання кримінальних покарань було б обмеження судами застосування ст. 75 КК (звільнення від відбування покарання з випробуванням) і підвищення ролі ст. 82 КК в частини громадських робіт. В 2008 р. в Автономній Республіці Крим судами згідно з ч. 5 ст. 53 КК (заміна несплаченої суми штрафу іншими покараннями) громадські роботи були призначені 10-м засудженим [5, с. 4].

В багатьох санкціях норм кримінального кодексу за вчинення злочинів невеликої тяжкості при альтернативі 3-х – 4-х покарань (штраф, виправні роботи, арешт, обмеження волі), тобто навіть при наявності більш м'яких видів покарань, чим громадські роботи (штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), цей вид покарання відсутній. Навіть призначення їх замість вказаних вище покарань було б, на наш погляд, більш доцільним. Інваліди 1-ої та 2-ої груп, вагітні жінки, особи, які досягли пенсійного віку, а також військово-службовці строкової служби, к яким закон забороняє згідно з ч. 3 ст. 56 КК застосування цього покарання [2, с. 31], не займають значного відсотка в загальній кількості покараних в кримінальному порядку.

Для відбування громадських робіт в містах, селищах та інших населених пунктів існується невичерпний обсяг роботи. Усі населені пункти та прилягаючі к ним території (сквери, лісопосадки, русла рік, поля та ін.) завалени сміттям, який в багатьох місцях не збирається і не буде зібране в найближчий, а може і в віддалений час. Житлово-комунальні служби відверто не можуть вирішити цю проблему. Звичайно кримінально-виконавчим інспекціям Державного Департаменту з питань виконання покарань (органам, які виконують це покарання) та органам місцевого самоврядування необхідно буде відпрацювати питання більш ефективного використання цієї можливості для поліпшення санітарного становища своїх територій. Але це тема іншого досліджування.

У зв'язку з цим, з урахуванням проаналізованих складів злочинів, на нашу думку, доцільно доповнити покаранням у вигляді громадських робіт санкції ще у 184-х нормах Особливої частини Кримінального Коде-

ксу України, передбачаючих відповідальність за злочини невеликої тяжкості, а саме:

- за злочини проти життя та здоров'я особи (розд. II) – ч. 1 ст. 133, ч. 2 ст. 136, ст. 138 КК;

- за злочини проти волі, честі та гідності особи (розд. III) – ч. 1 ст. 150, ч. 1 ст. 151 КК;

- за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (розд. IV) – ч. 1 ст. 154 КК;

- за злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розд. V) – ч. 1 ст. 157, ч.ч. 1, 2, 4, 5, 7 та 9, ст. 158, ч. 1 ст. 159, ч.ч. 1 та 2 ст. 159-1, ч.ч. 1 та 2 ст. 160, ч. 1 ст. 161, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ст.ст. 166 та 167, ч. 1 ст. 169, ст. 170, ч.ч. 1 та 2 ст. 171, ч.ч. 1 та 2 ст. 176, ч. 1 ст. 177, ч. 2 ст. 180, ст. 182 КК;

- за злочини проти власності (розд. VI) – ч. 1 ст. 188-1, ч. 2 ст. 190, ч. 1 ст. 191, ч. 2 ст. 192, ч. 1 ст. 194-1, ст. 196, ч.ч. 1 та 3 ст. 197-1, ст. 198 КК;

- за злочини у сфері господарської діяльності (розд. VII) – ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 202, ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 203-1, ч. 1 ст. 204, ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 206, ч. 1 ст. 208, ч. 1 ст. 209-1, ч.ч. 1 та 2 ст. 212, ч.ч. 1 та 2 ст. 212-1 ч. 2 ст. 213, ст. 214, ч.ч. 1 та 2 ст. 216, ч.ч. 1 та 2 ст. 217, ст.ст. 218, 219, 220 та 221, ч. 1 ст. 222, ч. 1 ст. 223, ст. 223-1, ст. 223-2, ч. 2 ст. 225, ч. 2 ст. 226, ст. 227, ч.ч. 1 та 2 ст. 229, ст. 231, ч. 1 ст. 234, ст. 235 КК;

- за злочини проти довілля (розд. VIII) – ч. 1 ст. 239, ч.ч. 1 та 2 ст. 240, ч. 1 ст. 241, ч. 1 ст. 242, ч.ч. 1 та 3 ст. 243, ч. 1 ст. 244, ч. 1 ст. 245, ст. 246, ч. 1 ст. 249, ст.ст. 250 та 251, ч. 1 ст. 252, ст. 254 КК;

- за злочини проти громадської безпеки (розд. IX) – ч. 1 ст. 258-2, ч. 1 ст. 259, ч. 1 ст. 267, ч.ч. 1, 2 та 3 ст. 267-1, ч.ч. 1 та 2 ст. 268, ч. 1 ст. 269, ч. 1 ст. 270 КК;

- за злочини проти безпеки виробництва (розд. X) – ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 275 КК;

- за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розд. XI) – ч. 1 ст. 277, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 283, ч. 1 ст. 286, ч. 1 ст. 287, ч. 1 ст. 289, ст. 290, ч. 1 ст. 291, ч. 1 ст. 292 КК;

- за злочини проти громадського порядку та моральності (розд. XII) – ст.ст. 293 та 295, ст. 297, ч. 1 ст. 298, ч. 1 ст. 298-1, ч.ч. 1 та 2 ст. 299, ч.ч. 1 та 2 ст. 300, ч.ч. 1 та 2 ст. 301, ч. 1 ст. 302 КК;

- за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (розд. XIII) – ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 315, ч. 1 ст. 316, ч. 1 ст. 318, ч. 1 ст. 320, ч.ч. 1 та 2 ст. 321, ст. 322, ч. 1 ст. 323, ст. 324, ч. 1 ст. 325, ч. 1 ст. 327 КК;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- за злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (розд. XIV) – ч. 1 ст. 333, ст. 335, ч.ч. 1 та 2 ст. 337 КК;
- за злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (розд. XV) – ч.ч. 1 та 2 ст. 338, ст.ст. 339 та 340, ч. 1 ст. 343, ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 353, ст. 354, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч.ч. 1 та 3 ст. 357, ч. 3 ст. 358, ч. 1 ст. 359, ст. 360 КК;
- за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (розд. XVI) – ч. 1 ст. 361, ч. 1 ст. 361-1, ч. 1 ст. 361-2, ч. 1 ст. 362, ст. 363, ч. 1 ст. 363-1 КК;
- за злочини у сфері службової діяльності (розд. XVII) – ч.ч. 1 та 2 ст. 369, ч. 1 ст. 369-1 КК;
- за злочини проти правосуддя (розд. XVIII) – ч. 1 ст. 376, ч. 1 ст. 383, ч. 1 ст. 384, ч. 1 ст. 385, ст. 386, ч. 1 ст. 387, ч.ч. 1 та 2 ст. 388, ч. 1 ст. 389, ч. 1 ст. 397 КК;
- за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розд. XX) – ч. 2 ст. 444 та ст. 445 КК.

Використана література:

1. Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 21. – Ст. 236.
2. Уголовный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15 августа 2009 года). – Х.: ООО "Одиссей", 2009. – 304 с.
3. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.; за заг. ред. М.І. Мельника та М.І. Хавронюка; вид. 3-тє, перероб. та доп. – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.
4. Довідка Апеляційного Суду Автономної Республіки Крим о кількості засуджених судами по Автономній Республіки Крим за 2007 - 2008 р.р., - Сімферополь, 2009. - 2 с.
5. Довідка Управління Державного Департаменту України з питань виконання покарань (УДДУПВП) в АР Крим о виконанні покарання у виді громадських робіт співробітниками територіальних підрозділів КВІ УДДУПВП в АРК за 2008 р., - Сімферополь, 2009. - 4 с.

УДК 351.755.65(574)

Ж.Б. Ильмалиев

кандидат юридических наук, научный сотрудник
*(Институт государства и права Казахского
национального университета имени аль-Фараби)*

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОСТКРИМИНАЛЬНОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В Концепции правовой политики Республики Казахстан, одобренной Указом Президента Республики Казахстан 20 сентября 2009 года, обращено внимание на необходимость дальнейшего совершенствования нормотворческой и правоприменительной деятельности государства в целях обеспечения соответствия национального права новым вызовам времени [1].

Не являются исключением из общей тенденции развития казахстанского законодательства уголовно-правового цикла и предусмотренные в нём меры посткриминального контроля, направленные на ограничение возможностей для совершения преступления и других правонарушений лицами, которые были осуждены к различным видам наказания или отбывшими наказание в виде лишения свободы. В процессе реализации мер посткриминального контроля, особое значение в современных условиях приобретает проблема обеспечения гарантированных государством прав и законных интересов осужденных, совершенствования мер их социально-правовой защиты в условиях отбывания наказания.

Нормы действующего уголовного и уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан предусматривают возможность осуществления контроля в отношении лиц: а) осужденных к наказаниям, не связанным с изоляцией их от общества, б) осужденных к ограничению свободы; в) условно осужденных к лишению свободы; г) отбывающих наказание в местах лишения свободы; д) освобожденных из мест лишения свободы условно-досрочно, с отсрочкой отбытия наказания, е) совершивших преступления при особо опасном рецидиве, а равно преступления, содержащие признаки экстремизма или неоднократно судимых лиц, освобожденных после отбытия наказания.

В настоящее время роль посткриминального контроля в борьбе с преступностью возрастает. Отчасти это обусловлено своеобразием процессов, происходящих в сфере борьбы с преступностью.

Рассматривая данные о состоянии преступности в Республике Казахстан, можно увидеть: с одной стороны – в стране уровень преступности остается на довольно высоком уровне. Так, по данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры

Республіке Казахстан в стране в 2008 г. было зарегистрировано 127352 преступлений [2].

С другой стороны - в связи с гуманизацией уголовной политики анализируя данные о распределении осужденных по основным мерам наказания, назначенным судами (по приговорам, вступившим в законную силу) в Республике Казахстан можно прийти к выводу, что обозначилась устойчивая тенденция к расширению объема применения мер уголовно-правового воздействия, не связанных с изоляцией осужденных от общества. По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республике Казахстан в стране за 2007 г. всего осуждено (по приговорам суда, вступившим в законную силу) 35497 чел., из них 16542 чел. осуждено к наказанию в виде лишения свободы. Остальные 18955 чел. осуждены к иным видам наказания без изоляции от общества, либо осуждены условно. В 2008 году осуждено 36815 чел., из них к лишению свободы - 17302 лица, или 47% от общего числа осужденных [2].

Необходимо также отметить, что в Казахстане с каждым годом число людей, лишенных свободы и содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной системы, уменьшается. Если на начало 2003 года в местах лишения свободы находилось 66000 человек, то через год, а именно к январю 2004 года, число таких лиц значительно снизилось и составило около 49500 человек, а в 2007 года - 48065, т.е. число тюремного населения страны за это время снизилось на 28 %. При этом необходимо отметить, что число лиц, содержащихся в СИЗО, за этот же период снизилось с 11600 до 7680 человек, снижение составляет примерно 30% [3, с. 20]. Наряду с сокращением численности лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в исправительных учреждениях, прослеживается тенденция увеличения количества лиц, условно-досрочно освобожденных из мест лишения свободы. В 2006 г. условно-досрочно освобождено 8338 осужденных. В 2008 г. из исправительных учреждений условно-досрочно вышли 9551 заключенных. По данным Международного центра тюремных исследований, Казахстан сейчас находится на 23-й позиции в мировом рейтинге по числу тюремного населения, хотя несколько лет назад страна была на третьем месте [4].

В связи с этим, во-первых, существенно ухудшился контингент осужденных в местах лишения свободы, сосредоточивающий в себе наиболее опасных преступников. Если ранее в исправительных учреждениях содержались, в основном, лица, осужденные за преступления небольшой и средней тяжести, то в 2007 году в исправительных учреждениях за совершение тяжких преступлений отбывает наказание 52% осужденных от их

общей численности, за совершение особо тяжких преступлений – 32%. При этом, доля лиц, отбывающих наказание за совершение умышленного убийства, составляет 22%, разбоя – 14%, умышленного причинения тяжкого вреда здоровью – 9%, грабежа – 8% [5]. Более того, наблюдаются многочисленные факты, противодействия законным требованиям администрации исправительных учреждений со стороны осужденных. Это предьявляет повышенные требования к надзорной деятельности администрации уголовно-исполнительных учреждений.

Во-вторых, рост удельного веса осужденных к наказанию без изоляции от общества либо условно в общей массе судимых лиц предьявляет повышенные требования к органам, осуществляющим контроль за их поведением.

Несмотря на важность данного правового института, юридическая регламентация деятельности по осуществлению посткриминального контроля в целом находится на низком уровне, имеет серьезные недостатки, что снижает эффективность индивидуально-профилактической работы. В настоящее время рассматриваемая нами нормативно-правовая база, регламентирующая процесс посткриминального контроля включает в себя:

- Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года;
- Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года;
- Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 17 декабря 1997 года;
- Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 1997 года;
- Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 года;
- Закон Республики Казахстан от 15 июля 1996 года № 28-І "Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы";
- Закон Республики Казахстан от 18 марта 2002 года № 304-ІІ "Об органах юстиции";
- Закон Республики Казахстан от 21 декабря 1995 года № 2707 "Об органах внутренних дел Республики Казахстан";
- Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 20 июня 2005 года № 3 "О судебной практике применения законодательства об административном надзоре";
- Инструкцию по организации надзора за лицами, содержащимися в исправительных учреждениях Министерства юстиции Республики Казахстан от 11 декабря 2001 года № 154;
- Инструкцию по организации охраны и надзора за лицами, содержащимися в следственных изоляторах Комитета уголовно-исполнитель-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ной системы Министерства юстиции Республики Казахстан от 27 августа 2004 года № 244;

- Инструкцию по взаимодействию органов внутренних дел Республики Казахстан и органов уголовно-исполнительной системы Министерства юстиции Республики Казахстан по обеспечению контроля за прибытием к месту проживания лиц, освобожденных из мест лишения свободы от 15 апреля 2003 года;

- Инструкция по исполнению наказаний, не связанных с изоляцией осужденного от общества от 21.12. 2001 г. № 151;

- Правила внутреннего распорядка ИУ от 11 декабря 2001 года № 148;

- Правила осуществления контроля за поведением лиц, освобожденных условно-досрочно от отбывания наказания от 21 августа 2007 года № 340;

- Правила учета лиц, состоящих под административным надзором от 11 февраля 2005 года № 97.

Несмотря на имеющиеся нормативные акты в области посткриминального контроля, в регламентации данной сферы деятельности имеются проблемы. В числе нерешенных проблем можно назвать следующие:

- большинство нормативных актов не учитывают специфики контрольной деятельности, их содержание посвящено в основном урегулированию вопросов профилактической деятельности государственных органов, но не отвечающих международным стандартам защиты прав и свобод личности, гуманизации уголовной политики;

- при довольно большом количестве эти нормы носят бессистемный характер. Отсюда - неполнота, противоречивость, декларативность ряда положений, необеспеченность их юридическими гарантиями;

- отсутствует единый нормативный акт, регламентирующий контрольную деятельность;

- недостаточно отрегулирован порядок осуществления посткриминального контроля. Такое положение порождает разночтение в определении критериев осуществления контроля, а в ряде случаев вообще ведет к непринятию мер в отношении лиц, требующих установления контроля. Поэтому возникает необходимость нормативного определения категорий осужденных, подлежащих взятию на контроль, его форм, а также критериев снятия контроля с осужденных и т.д.

Анализ уголовного законодательства зарубежных стран показал многообразие и неоднородный характер мер посткриминального контроля, поэтому их можно классифицировать следующим образом:

- 1) меры уголовно-правового характера, не связанные с уголовной ответственностью, не являющиеся средством ее реализации (принудитель-

ные меры медицинского характера, применяемые к невменяемым лицам, совершившим общественно опасные деяния);

2) меры уголовно-правового характера (воздействия), связанные с уголовной ответственностью, которые являются средством ее реализации (пробация, превентивный надзор, защитный надзор, отсрочка отбывания наказания, условное осуждение, принудительные меры воспитательного воздействия, принудительные меры медицинского характера, применяемые наряду с наказанием к алкоголикам и наркоманам, а также к лицам с психическим расстройством, не исключающим вменяемости).

Более того, необходимо заметить, что институт посткриминального контроля в уголовном законодательстве некоторых зарубежных стран отнесен к "мерам уголовно-правового характера", в других странах к "мерам уголовной ответственности" или к "дополнительным видам наказания". Это на наш взгляд связано с тем, что процесс осуществления посткриминального контроля неразрывно связан с процессом исполнения наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия на лиц, осужденных к лишению свободы. Поэтому было бы целесообразным урегулировать все основные вопросы этого контроля в нормах уголовно-исполнительного законодательства, сохранив в Общей части уголовного закона лишь наиболее общие указания на необходимость его осуществления в отношении определенных лиц. Такой подход способствует рассматривать посткриминальный контроль в качестве относительно самостоятельного уголовно-правового института, что существенным образом меняет его юридическую природу.

Действительно, в системе уголовно-правового предупреждения преступлений применение мер контроля в основном связано с исполнением или отбытием уголовного наказания. Вместе с тем следует учитывать, что посткриминальный контроль может выступать и как средство, в определенной мере заменяющее собой применение уголовного наказания, например, при условном осуждении. В этой связи следует согласиться с О.В. Филимоновым, который отмечает: "...меры посткриминального контроля необходимо рассматривать как особую форму реализации профилактической функции уголовного права, занимающую относительно самостоятельное место в системе уголовно-правового предупреждения преступлений" [6, с. 96].

В связи с отмеченными обстоятельствами представляется, что наименование надзора в Республике Казахстан "административным" является неточным, не отражающим подлинную юридическую природу этого института. Выводу об уголовно-правовой природе мер посткриминального контроля не противоречит то обстоятельство, что часть из них пре-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

дусматриваються нормами уголовного и уголовно-исполнительного права. Более того, посткриминальный контроль применяется в отношении лица, совершившего преступление, за которое оно подвергнуто мерам уголовной ответственности. Данная мера применяется только в отношении осужденных за преступление и действует в пределах срока судимости, а поэтому реализуется в рамках уголовно-правового отношения. Следовательно, для уяснения сущности, правовой природы данной уголовно-правовой меры, название "административный надзор" следует переименовать в "превентивный надзор".

Важно отметить, что указанный контроль предусмотрен во многих уголовных кодексах зарубежных стран как самостоятельный уголовно-правовой институт. К примеру, в Японии – защитный надзор, в Эстонии – уголовный надзор, в Латвии – полицейский контроль, в Беларуси – превентивный надзор, в Англии – пробация. Несмотря на разное название данного контроля во всех странах основной задачей этого института является предупреждение рецидивной преступности путем ограничения объективных возможностей для совершения преступления лицами, осужденными к различным видам наказания и освобожденными из мест лишения свободы.

Продолжая рассмотрение данного вопроса, руководствуясь изложенным, а также учитывая зарубежный опыт осуществления посткриминального контроля, в порядке постановки вопроса, не претендуя на бесспорность и окончательность высказываемых здесь суждений, мы предлагаем варианты некоторых возможных внесенных изменений и дополнений в национальное уголовное законодательство по существу рассматриваемых вопросов. В частности, предлагаем наименование раздела VII "Принудительные меры медицинского характера" изложить в следующей редакции "*Медицинские и иные меры безопасности*". В данный раздел, кроме мер медицинского характера, предполагающих излечение лиц, совершивших преступления, или улучшение их психического состояния, целесообразно включить меры посткриминального контроля, имеющие некарательную сущность, которые применяются не за совершение преступления, а в связи с совершением запрещенного уголовным законом общественно опасного деяния к лицу, его совершившему, в целях его ресоциализации, адаптации и обеспечения безопасности общества.

Вместе с тем, следует в УИК РК раздел 8 "Контроль за лицами, осужденными условно" переименовать в "*Исполнение мер посткриминального контроля*". Объясняется это тем, что контроль, осуществляемый за поведением условно осужденных, является разновидностью посткриминального контроля. Более того, на наш взгляд, все меры контроля в отношении осужденных лиц, предусмотренные в уголовном законодательстве,

являються спеціально-предупредительними мерами, т.е. мерами посткримінального контролю.

Представляється, що найбільше удачним термином для обозначения группы мер относящихся по своей правовой природе к особому виду принуждения, является термин "**меры безопасности**".

В теории права под мерами безопасности понимается вид правового ограничения, используемый для пресечения вредного влияния источника повышенной опасности и защиты объекта повышенной охраны, который по своим основным признакам существенно отличается от других видов правового ограничения – мер наказания и восстановления [7]. Из данного определения видим, что в объем мер безопасности не входят меры, которые не связаны с принудительным ограничением прав и свобод граждан (ресоциализация, социальная профилактика), а также такие виды принудительного ограничения, как меры наказания и восстановления. Следовательно, "мерами безопасности" можно назвать все меры, которые не преследуют целей воздаяния или устрашения, более того ставя во главу угла превентивную цель, направлены на устранение некоего "опасного состояния" лица, совершившего общественно опасное деяние.

В.И. Горобцов, исследуя правовую природу принудительных мер медицинского характера [8], мер, связанных с изоляцией от общества, а позднее природу мер постпенитенциарного контроля [9], пришел к выводу, что все они относятся к мерам безопасности. К подобной оценке правовой природы принудительных мер медицинского характера присоединились А.Н. Тарбагаев и А.В. Усс [10]. Большую группу мер, используемых в деятельности по предупреждению преступлений, Н.В. Щедрин квалифицировал как меры безопасности [11].

В юридической литературе подчеркивается, что меры безопасности, как и наказания, подчинены требованиям принципа законности. Это значит, что суд может назначить лишь те меры безопасности, которые прямо предусмотрены уголовным законом. Кроме того, применение мер безопасности должно быть ограничено определенным сроком и не должен превышать предусмотренных в законе сроков судимости. Следовательно, судья не вправе назначить подобную меру на неопределенный срок как это предусмотрено во многих уголовных кодексах зарубежных стран.

Таким образом, обобщая вышесказанное, можно выделить основные изменения и дополнения, на наш взгляд, необходимые внести в Уголовный и Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан:

1) Наименование раздела VII УК РК "**ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ МЕДИЦИНСКОГО ХАРАКТЕРА**" изложить в следующей редакции "**МЕДИЦИНСКИЕ И ИНЫЕ МЕРЫ БЕЗОПАСНОСТИ**".

2) В статьях 88-95 УК РК "принудительные меры медицинского характера" следует заменить на "медицинские меры безопасности".

3) Дополнить в УК РК статьями 95-1, 95-2 и 95-3 и изложить их в следующей редакции:

"Статья 95-1. Основания применения мер посткриминального контроля

1. Меры посткриминального контроля могут быть назначены судом в течение срока судимости лицам:

- а) отбывающим наказание без изоляции от общества;
- б) осужденным условно или с отсрочкой отбывания наказания;
- в) отбывающим наказание в виде лишения свободы;
- г) условно-досрочно освобожденным;
- д) некоторым категориям лиц, отбывших наказание в виде лишения свободы;

2. Порядок осуществления посткриминального контроля за лицами, указанными в части первой настоящей статьи определяется законодательством Республики Казахстан.

3. Посткриминальный контроль и связанные с ним ограничения устанавливаются и прекращаются судом по месту отбывания наказания либо по месту жительства осужденного по представлению администрации исправительного учреждения или органа внутренних дел.

4. Посткриминальный контроль устанавливается на срок от шести месяцев до двух лет и может быть продлен судом в пределах срока судимости.

Статья 95-2. Цель применения мер посткриминального контроля

Целью посткриминального контроля является предупреждение рецидивной преступности путем ограничения объективных возможностей осужденного лица для совершения нового преступления.

Статья 95-3. Ответственность за нарушение правил посткриминального контроля

Лицо, находящееся под надзором, в случае нарушения правил надзора или установленных в отношении его ограничений привлекается к ответственности в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан".

В связи с этим в УИК РК необходимо внести следующие изменения и дополнения:

1) Статью 16 "Применение к осужденным принудительных мер медицинского характера" следует переименовать в "Применение медицинских мер безопасности". Соответственно по всему тексту необходимо заменить указанные словосочетания.

2) Дополнить УИК РК статьей 16-1, изложив её в следующей редакции:

"Статья 16-1. Применение мер посткриминального контроля

К лицам, отбывающим различные виды наказания и отбывшим наказание, в целях безопасности общества применяются меры посткриминального контроля".

3) РАЗДЕЛ VIII КОНТРОЛЬ ЗА ЛИЦАМИ, ОСУЖДЕННЫМИ УСЛОВНО следует переименовать на **"ИСПОЛНЕНИЕ МЕР ПОСТКРИМИНАЛЬНОГО КОНТРОЛЯ"**

4) В этом разделе после главы 24 следует добавить главу 25, где необходимо предусмотреть превентивный надзор за лицами, освобожденными от отбывания наказания, и назвать её в следующей редакции:

"Глава 25. Превентивный надзор за лицами, освобожденными от отбывания наказания".

5) В главу 25 включить новые статьи 185, 186, 187, 188 и 189, изложив их в следующей редакции:

"Статья 185. Превентивный надзор после освобождения из мест лишения свободы

Превентивный надзор за лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, после освобождения из мест лишения свободы может быть установлен:

1) судимым за совершение преступления при особо опасном рецидиве, а равно с признаками экстремизма;

2) за совершение тяжкого или особо тяжкого преступления;

3) за лицом, судимым два или более раза к лишению свободы за любые умышленные преступления, если его поведение в период отбывания лишения свободы свидетельствует об упорном нежелании встать на путь исправления;

4) за лицом, судимым за тяжкое или особо тяжкое преступление либо судимым два или более раза к лишению свободы за любые умышленные преступления, если оно после отбывания наказания, несмотря на предупреждения органов внутренних дел, систематически нарушает общественный порядок и права других граждан, совершает иные правонарушения.

Статья 186. Органы, осуществляющие превентивный надзор

Надзор за поведением лиц, указанных в статье 185 настоящего Кодекса в течение установленного судом срока осуществляется органами внутренних дел по месту жительства поднадзорного лица.

Статья 187. Ограничения, применяемые в отношении поднадзорных лиц

В отношении лиц, за которыми устанавливается превентивный надзор, могут быть применены в полном объеме или раздельно, в зависимости

от образа жизни, поведения в семье и по месту жительства, других обстоятельств, характеризующих личность поднадзорного, следующие ограничения:

а) запрещение покидать жилище в определенное органами внутренних дел время;

б) запрещение пребывания в определенных органами внутренних дел пунктах района (города), а также выезда за пределы района (города) без уведомления об этом органа внутренних дел, осуществляющего надзор;

в) обязательная явка в местный орган внутренних дел для регистрации от одного до четырех раз в месяц.

Статья 188. Обязанности лиц, находящихся под превентивным надзором

Лицо, находящееся под превентивным надзором, обязано:

а) соблюдать установленные в отношении его ограничения, предусмотренные статьей 187 настоящего Кодекса;

б) являться по вызову в органы внутренних дел в указанный срок и давать устные и письменные объяснения по вопросам, связанным с исполнением правил превентивного надзора;

в) в течение суток уведомлять сотрудников органа внутренних дел, осуществляющих превентивный надзор, о перемене места работы и жительства, а также о выезде за пределы района (города) по служебным и личным делам;

г) при выезде с разрешения органа внутренних дел в другой населенный пункт и нахождении там более суток зарегистрироваться в местном органе внутренних дел для осуществления надзора за его проведением.

Статья 189. Права лиц, находящихся под превентивным надзором

Лицо, находящееся под превентивным надзором, имеет право:

а) знакомиться в суде с материалами дела об установлении превентивного надзора и применении ограничений;

б) давать объяснения, представлять доказательства;

в) заявлять ходатайства о досрочном прекращении превентивного надзора, отмене установленных в отношении его ограничений, краткосрочном выезде с постоянного места жительства;

г) знакомиться в органе внутренних дел с постановлением о прекращении превентивного надзора".

Кроме вышеуказанных изменений и дополнений в уголовное и уголовно-исполнительное законодательство, представляется необходимым подготовить единый нормативный акт, регулирующий работу органов внутренних дел, уголовно-исполнительных инспекций, общественных

организаций и граждан, по осуществлению посткриминального контроля. В нем должно быть, по нашему мнению, отражено следующее:

1. *Общие положения:* сущность, задачи, цели и направления работы по осуществлению контроля за лицами, осужденными к лишению свободы; задачи и компетенция органов внутренних дел, учреждений и органов уголовно-исполнительной и их подразделений и сотрудников; специфические направления работы общественных организации и граждан; особенности использования мер посткриминального контроля в предупреждения рецидивной преступности.

2. *Организационные основы предупреждения рецидивной преступности мерами посткриминального контроля:* функции контролирующих органов; руководство органами, осуществляющими контроль за осужденными; порядок получения и использования информации, имеющей значение для профилактики преступлений; планирование мероприятий; указания по вопросам взаимодействия органов, осуществляющих контроль за осужденными; контроль за деятельностью контролирующих органов в данной области.

3. *Вопросы профилактики рецидивной преступности мерами посткриминального контроля:* права и обязанности контролеров; порядок получения, обработки и реализации информации о причинах и условиях, способствующих рецидивной преступности; формы реагирования контролеров на условия, способствующие рецидивной преступности; категории лиц, в отношении которых необходимо установить контроль; организация получения и использования информации о таких лицах; основания и порядок постановки и снятия их с учета; организация посткриминального контроля за осужденными; использование помощи общественности и других возможностей для оказания профилактического воздействия на осужденных и иных лиц; порядок и формы официального предупреждения лиц, от которых можно ожидать совершения преступлений.

4. *Порядок учета и отчетности в профилактической работе:* основные критерии оценки эффективности работы контролирующих органов в области предупреждения рецидивной преступности; формы учета деятельности контролирующих органов и отчетности.

Наличие нормативно-правового акта регулирующего контрольную деятельность и отвечающего реальным запросам общества, является одной из важнейших предпосылок эффективности посткриминального контроля. Такой нормативно-правовой акт ставит под защиту общественные отношения, то есть объекты, реально представляющие определенную ценность для общества. Осознание уголовно-правового запрета и

неминуемости испытания наказания в случае его нарушения оказывает огромный общепредупредительный эффект среди поднадзорных лиц. Следовательно, закон должен быть простым и понятным не только специалистам, но и доступным сознанию широких масс.

Исходя из вышеизложенного можно полагать, что контрольная деятельность становится самостоятельной подсистемой процесса предупреждения преступлений и характеризуется специальной направленностью, специальными субъектами, использующими меры контроля.

Использованная литература:

1. Концепция правовой политики Республики Казахстан // Казахстанская правда. - 2009. - 3 октября.
2. Официальный сайт КПСиСУ Генеральной прокуратуры Республики Казахстан // www.prawstat.kz по состоянию на 15.09.2009.
3. Аккулев А.Ш. Либерализация уголовной политики в Республике Казахстан: ее правовые основы и возможные перспективы // Уголовно-исполнительная система: перспективы реформирования и проблемы подготовки кадров: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 35-летию учебного заведения. 3 ноября 2006 г. - Костанай: КЮИ КУИС МЮ РК, 2006. - С. 20-24.
4. Верховного Суда ресурс интерактивный // Казахстанская правда. - 2008. - 22 ноября.
5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 августа 2007 года № 673 Об утверждении Программы дальнейшего развития уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан на 2007-2009 годы // ЮРИСТ-справочная правовая система. - www.zakon.kz от 01.08.2008
6. Фипимонов О.В. Посткриминальный контроль: (теоретические основы правового регулирования). - Томск: Изд-во ТГУ, 1990. - 181 с.
7. Щедрин Н.В. Введение в правовую теорию мер безопасности. Красноярск: Краснояр. Гос. Ун-т., 1999. - 180 с.
8. Горобцов В.И. О понятии принудительных мер, соединенных с изоляцией от общества // Актуальные вопросы правоведения в период совершенствования социалистического общества. - Томск: Изд-во Томск. Ун-та, 1988. - С. 160 - 161.
9. Горобцов В.И. Теоретические проблемы реализации мер постпенитенциарного воздействия. Монография. - Орел: Высшая шк. МВД РФ, 1995. - 160 с.
10. Тарбагаев А.Н., Усс А.В. Правовая природа принудительных мер медицинского характера, применяемых к осужденным // Правоведение. -1992. - № 3. - С. 115-117.
11. Щедрин Н.В. Меры безопасности в системе предупредительной деятельности // Вопросы уголовной политики. - Красноярск: Изд-во Краснояр. Ун-та, 1991. - С. 155-165.

УДК 343.84

І.В. Бахмат

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ЗБРОЇ ДО ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ

У місцях позбавлення волі відбувають покарання особи, які схильні до вчинення злочинів, мають різні психічні розлади, хворі на алкоголізм та наркоманію, що зумовлює застосування адміністрацією виправних колоній різноманітних засобів для підтримання порядку та забезпечення безпеки.

Особливе місце серед таких засобів займає застосування працівникам установ виконання покарань (далі УВП) заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї. Застосування працівниками УВП засобів забезпечення режиму є найбільш суперечливим.

Даній проблематиці були присвячені праці таких науковців у сфері кримінально-виконавчого права як І.Г. Богатирьова, Т.А. Денисової, А.Х. Степанюка, В.М. Трубникова. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї в працях науковців розглядається частково у полі вивчення режиму виконання та відбування покарання. На даний час питання застосування цього засобу забезпечення режиму виконання і відбування покарання є ще повністю невивченим.

Досліджуючи нормативно-правові акти, що регулюють застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, можна зазначити, що їх слід поділити на міжнародно-правові акти та акти національного законодавства.

На міжнародно-правовому рівні дане питання розглядається, насамперед, в Мінімальних стандартних правилах поведінки із засудженими [1, с. 203]. У відповідності до п. 33 цього документа засобами вгамування можна користуватися тільки в таких випадках:

- 1) для запобігання втечі під час транспортування, при умові, що засуджені звільняються від наручників, як тільки вони стануть перед судом або адміністративними органами;
- 2) з причин медичного характеру або за вказівкою лікаря;
- 3) за наказом директора, якщо інші засоби є неефективними, коли необхідно завадити засудженому нанести шкоду собі або іншим чи матеріальну шкоду.

У п. 34. Мінімальних стандартних правил поведінки із засудженими передбачено, що методи і способи застосування засобів угамування

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

визначаються центральним тюремним управлінням. Ці засоби не можна застосовувати довше, ніж це необхідно.

Також у п. 54 цього міжнародного акта визначено, що у своїх стосунках з в'язнями персонал закладів має право вдаватися до насильства тільки для самозахисту або при спробі втечі, а також у випадку активної або пасивної протидії наказам, що ґрунтуються на чинних законах чи правилах. Встановлено, що працівники, які змушені були вдатися до насильства, повинні захищатися в межах необхідного і негайно повідомляти про інциденти такого роду директорові закладу.

У Пояснювальній записці до Європейських тюремних правил зазначено, що застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї як засобу забезпечення режиму, слід уникати, оскільки він суперечить цивілізованій поведінці. Однак, Європейські тюремні правила визнають, що в діяльності УВП іноді неминуче виникають ситуації, які вимагають фізичного приборкання з допомогою спеціальних засобів для попередження завдання фізичної шкоди засудженим чи персоналу, втечі або пошкодженню майна. При застосуванні засобів приборкання насамперед необхідно виконувати вимоги закону, а не рішення в'язничної адміністрації [2, с. 315].

У відповідності до ст. 3 і коментаря до неї Кодексу поведіння посадових осіб по підтриманню правопорядку службові особи по підтриманню правопорядку можуть застосовувати силу тільки у випадках крайньої необхідності і в тій мірі, яка необхідна для виконання їх обов'язків. Застосування вогнепальної зброї є крайнім засобом і, як правило, повинне здійснюватись у випадках вчинення правопорушником озброєного опору або правопорушник іншим чином ставить під загрозу життя інших осіб, а також коли інші засоби, що мають менш виключний характер, недостатні для засудження або затримання підозрюваного правопорушника [3, с. 181].

Важливе значення для правового врегулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї мають Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовими особами при підтриманню правопорядку [4, с. 236].

Принципом 4 зазначеного акта закріплено, що службові особи для підтримання правопорядку при здійсненні своїх функцій, наскільки це можливо, використовують ненасильницькі засоби до вимушеного застосування сили або вогнепальної зброї. Вони можуть застосовувати силу і вогнепальну зброю тільки в тих випадках, коли інші засоби є неефективними або не дають будь-яких надій на досягнення бажаного результату.

Принципом 5 встановлено, що у всіх випадках, коли застосування сили або вогнепальної зброї неминуче, службові особи для підтримання правопорядку: 1) виявляють стриманість в такому застосуванні сили і

діють виходячи із серйозності правопорушення і тої законної мети, яка повинна бути досягнута; 2) зводять до мінімуму можливість завдання шкоди і заподіяння поранень та охороняють людське життя; 3) забезпечують надання медичної та іншої допомоги будь-яким пораненим або потерпілим особам в найкоротший термін; 4) забезпечують, щоб родичі або близькі друзі поранених або потерпілих осіб були повідомлені у найкоротший термін.

У національному законодавстві підстави та порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї регламентовано Кримінально-виконавчим кодексом України (далі КВК України), Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, законами України "Про міліцію" та "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України".

У відповідності до ч. 1 ст. 106 КВК України застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до осіб, позбавлених волі можливе: 1) якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії; 2) злісно не виконують його законні вимоги; 3) проявляють буйство; 4) беруть участь у масових заворушеннях та захоплені заручників; 5) чинять інші насильницькі дії; 6) у разі втечі з-під варти; 7) при заподіянні засудженими шкоди оточенню або самим собі.

Фізичний опір осіб позбавлених волі персоналу колонії – це активна протидія засуджених виконанню покладених на персонал колонії обов'язків по забезпеченню порядку відбування покарання, насамперед дотримання засудженими дисципліни і встановлених для них правил поведінки.

Злісне невиконання засудженими законних вимог персоналу колонії полягає у відмові від виконання адресованої до засуджених вимоги працівника установи, який в силу виконуваних ним функцій має законне право пред'явити таку вимогу, а засуджений зобов'язаний її виконати.

Проявлення засудженими буйства – це їх свавілля, агресивна поведінка, що може супроводжуватися нестримною люттю і жорстокістю по відношенню до оточуючих.

Участь засуджених у масових безпорядках виявляється у діях груп людей, що полягають в застосуванні насильства до засуджених та персоналу, інших громадян, пошкодженні майна, підпалах, погромах, застосуванні зброї, озброєному опорі представникам влади.

Захоплення засудженими заручників виражається у протиправному насильницькому позбавленні волі особи або групи осіб із подальшим відкритим пред'явленням вимоги здійснити будь-які дії або утриматись від вчинення будь-яких дій як умови звільнення заручників.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Втеча засуджених із місць позбавлення волі полягає у самовільному незаконному залишенні місця відбування покарання. Втеча може бути вчинена як приховано з допомогою різноманітних прилаштувань та примудростей, так і відкрито – із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я, або погрози застосування такого насильства.

Працівники УВП можуть застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та зброю на території установ, сусідніх з ними територій, на яких розташовані режимні об'єкти, а також на об'єктах, які охороняються в порядку передбаченому законодавством. Вони також повинні проходити спеціальну підготовку та періодичну перевірку на придатність до дій в умовах, пов'язаних із застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, а також на вміння надавати першу медичну допомогу постраждалим.

Застосуванню заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини. Без попередження вказані заходи, засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб.

Попередження може бути здійснено голосом, при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі мови, і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватися.

Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки доповідається в рапорті начальникові колонії. Про кожний випадок застосування зброї складається рапорт і негайно повідомляється прокурор.

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі ПВР УВП) деталізують порядок застосування до осіб, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Застосування фізичної сили полягає у використанні бойових прийомів різних видів боротьби (самбо, карате, дзюдо тощо), нанесені ударів, зв'язуванні, застосуванні захватів тощо. Фізична сила застосовується у випадках, якщо затримання засудженого або припинення вчинення ним правопорушення чи злочину неможливе ненасильницьким способом.

Фізична сила в УВП може застосовуватись у таких випадках:

1. Для відбиття нападів на персонал, засуджених та інших осіб;
2. Попередження групових дій, що порушують порядок та масових безпорядків;
3. Затримання правопорушників, що чинять опір персоналу виправної установи;
4. Звільнення заручників, захоплених приміщень, транспортних засобів;

5. Затримання та повернення засуджених, які вчинили втечу із місць позбавлення волі.

Як спеціальний засіб можуть застосовуватися гумові кийки, наручники (а за їх відсутності – підручні засоби зв'язування), світлозвукові засоби відволікаючого впливу, засоби руйнування перешкод, водомети та бронемашини, газова зброя та службові собаки.

Відповідно до п. 60 ВПР УВП наручники до засуджених застосовуються за розпорядженням начальника установи, його заступників, чергового помічника начальника установи та їх заступників.

Наручники до засуджених застосовуються у разі:

- а) вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи або проявів буйства;
- б) відмови слідувати до дисциплінарного ізолятора, приміщення камерного типу, одиночної камери або карцеру;
- в) спроби самогубства, членушкодження або нападу на засуджених чи інших осіб;
- г) конвоювання після затримання засудженого, який вчинив втечу.

Наручники застосовуються до засуджених у положенні "руки за спиною".

Кожні дві години здійснюється перевірка стану здоров'я засуджених до яких застосовані наручники.

Наручники знімаються за наказом осіб, які дали розпорядження на їх застосування, або наказом начальника, вищого за посадою.

Про застосування наручників складається акт. Особи, які припустилися необгрунтованого застосування наручників, несуть за це відповідальність.

У п. 61 передбачено порядок і підстави застосування слезоточивих речовин, гумових кийків та фізичної сили.

Особовий склад установи має право самостійно застосовувати слезоточиві речовини та гумові кийки у разі:

- а) захисту персоналу установи та самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- б) припинення масових заворушень і групової непокорності з боку засуджених;
- в) відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби установи або звільнення їх у разі захоплення;
- г) затримання або доставлення засуджених, які вчинили грубі порушення режиму тримання, до дисциплінарного ізолятора, приміщення камерного типу, одиночної камери або карцеру, якщо зазначені особи чинять опір особовому складу чергової зміни або якщо є підстави вважати, що вони можуть завдати шкоди оточуючим або собі;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

г) припинення опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи;

д) затримання засуджених, які скоїли втечу з місць позбавлення волі;

є) звільнення заручників [5, с. 2902].

Про застосування слізозоточивих речовин та гумових кийків персонал складає рапорт, який розглядається начальником установи або особою, яка виконує його обов'язки, реєструється у спеціальному журналі та додається до особової справи засудженого.

Забороняється нанесення ударів гумовим кийком по голові, шийі, ключичній ділянці, животу та статевих органах, а пластиковим кийком типу "тонфа" – по голові, шийі, сонячному сплетенні, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, копчику, крім випадків реальної загрози життю та здоров'ю персоналу установи та засуджених.

Застосування гамівної сорочки належить до крайніх заходів впливу на засуджених і може мати місце лише тоді, коли інші заходи щодо припинення буйства або безчинства були вичерпані і безрезультатні.

Гамівна сорочка застосовується тільки за вказівкою начальника установи або особи, яка виконує його обов'язки, у присутності чергового помічника начальника установи і обов'язково під наглядом медичного персоналу. Вказівка медичного персоналу про неможливість застосування гамівної сорочки до засудженого підлягає безумовному виконанню. У гамівній сорочці засуджений, який буйствує, перебуває до заспокоєння, але не більше двох годин.

Гамівна сорочка застосовується в ізольованому приміщенні (дисциплінарному ізоляторі, карцері, окремих камер і приміщенні камерного типу, або в кімнаті молодших інспекторів) не менше ніж трьома представниками чергової зміни.

Вогнепальна зброя може бути застосована до осіб, позбавлених волі, лише як винятковий захід у разі вчинення засудженим нападу або інших умисних дій, які безпосередньо загрожують життю персоналу установ виконання покарань або інших осіб, а також у разі втечі з-під варти, якщо іншими засобами неможливо припинити зазначені дії.

До засуджених неповнолітніх і жінок гамівна сорочка не застосовується. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб, або збройного опору.

Стаття 19 Закону України "Про Державну виконавчу службу України" передбачає, що застосування сили особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України під час

виконання завдань з виконання кримінальних покарань у межах повноважень, визначених законом, мають право в порядку і випадках, передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України "Про міліцію" та іншими законами України, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

У стані необхідної оборони або крайньої необхідності працівники установ за відсутності спеціальних засобів або зброї вправі використовувати будь-які підручні засоби. Неправомірне застосування працівниками УВП фізичної сили, спеціальних засобів та зброї тягне за собою встановлену законодавством відповідальність [6, с. 411].

Відповідно до наказу ДДПВП від 10 жовтня 2005 року № 167, з метою запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, забезпечення безпеки засуджених і осіб, узятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, створюються підрозділи спеціального призначення що комплектується особами рядового й начальницького складу відповідно до Закону України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" на договірній, конкурсній основах громадянами України, які мають необхідну фізичну підготовку, психологічну стійкість і здатні діяти в екстремальних умовах та ефективно виконувати відповідні завдання, покладені на підрозділ.

Отже, в результаті дослідження нормативно-правових актів, що регулюють порядок та підстави застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї до осіб, позбавлених волі, можна зазначити, що положення національного законодавства відповідають вимогам міжнародних актів з даного питання. Положення міжнародно-нормативних актів не схвалюють застосування заходів фізичної сили, спеціальних засобів та зброї до засуджених, оскільки, вважається, що їх застосування є безпосереднім порушенням прав людини. Але в крайніх випадках, застосування даного засобу забезпечення режиму є допустимим тільки після використання усіх ненасильницьких засобів і у суворій відповідності до вимог законодавства.

Використана література:

1. Международные акты о правах человека : Сборник документов / Сост. В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. – М. : Издательство НОРМА, 2002. – С. 194-209.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О. Корчинський [та ін.]; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
3. Международные акты о правах человека : Сборник документов / Сост. В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. – М. : Издательство НОРМА, 2002. – С. 180-184.
4. Там же. – С. 235-238.
5. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Затв. Наказ Держ. департ. України з питань виконання покарань від 25 грудня 2003 р. № 275 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52. – С. 2898.
6. Гель А.П. Кримінально-виконавче право України: навчальний посібник / Гель А.П., Семаков Г.С., Яковець І.С.; за ред. проф. А.Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624с.

УДК 343.8:342.72/73

К.А. Автухов

аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права

(Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ

Дослідженню правового статусу людини приділяється значна увага як у науці теорії держави та права і конституційному праві, так і в інших галузевих науках. Не є виключенням і наука кримінально-виконавчого права. Але не можна не відзначити, що в кримінально-виконавчому праві роль правового статусу дещо змінюється. Це обумовлено в першу чергу тим, що, базуючись на розробках конституційного права, теорії держави та права, інститут правового статусу засуджених в кримінально-виконавчому праві увібрав у себе всі ті ознаки, риси та внутрішню будову правового статусу людини, що розроблені в базових науках. Та разом з загальними характеристиками правового статусу людини, до нього увійшли і детермінанти що визначають значну увагу до нього.

Специфічне положення засудженого як суб'єкта кримінально-виконавчого права, підсилює інтерес до вивчення його правового статусу. Засуджений відіграє роль центрального елемента кримінально-виконавчих правовідносин, адже саме в процесі реалізації обмежень прав і свобод засуджених, котрим надані реальні можливості визначених законодавством форм поведінки, забезпеченої юридичними обов'язками адміністрації органів і установ виконання покарань, виникають кримінально-виконавчі правовідносини [11, с. 185].

Інститут правового статусу особи ставав об'єктом наукових досліджень багатьох науковців. Говорячи про дослідників правового статусу на загальнотеоретичному рівні, слід зазначити про вагомий доробок з цього питання таких правознавців як М.В. Вітрук, М.І. Матузов, О.В. Петришин, Т.М. Слінько та ін. Питання правового статусу підіймалися й у наукових працях вчених різних галузей права. Зокрема в галузі кримінально-виконавчого права варто відзначити значний вклад таких науковців як І.І. Карпець, А.Х. Степанюк, Г.Ф. Хохряков, які торкалися питань правового статусу засуджених взагалі.

До вчених, об'єктом дослідження яких ставав безпосередньо правовий статус окремих категорій засуджених, належать Ю.А. Чебатарьова, Н.О. Бордовська, Г.Л. Мінаков, Р.М. Гура, П.Г. Кушнір. Поряд із цим, окремо варто зазначити, що базисним дослідженням із цього питання є праця В.І. Селіверстова "Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание" [10].

Зазначені автори у своїх працях докладно висвітлювали ті чи інші права засуджених, що входять в їх правовий статус, натомість саме поняття правового статусу, та питання щодо елементів, які необхідно включати до нього майже не розглядалися.

Метою цієї статті є визначення переліку основних елементів, що необхідно включати до визначення правового статусу засуджених, та з'ясування чим він визначається, які джерела його обмежують.

Навколо переліку елементів, що мають включатися до правового статусу особи в теорії права, тривалий час точиться дискусія. При цьому аргументи й положення, що наводяться в рамках цієї дискусії, за останні півстоліття значно змінилися. Здійснено еволюційний перехід від панівної в теорії права до початку 60-х рр. XX ст. точки зору щодо включення до правового статусу лише прав і по суті отождолення таких понять як правовий статус та права людини. У подальшому головним елементом правового статусу стали називати правосуб'єктність. У пізніших працях базовими складовими вже почали називати права й обов'язки людини (С.С. Алексеев, М.В. Вітрук, О.В. Мицкевич, Р.О. Халфіна). Проте розуміючи, що розгляд цього питання є дуже важливим, але його висвітлення має, в першу чергу, загальнотеоретичне значення й за рівнем узагальнення доволі абстраговане від предмету нашого дослідження. Тому пропонуємо не зупинятися на окремих аспектах цієї дискусії, а підтримати точку зору В.І. Селіверстова, який за результатами розгляду цієї проблеми прийшов до висновку, що зміст досліджуваного правового положення є сукупністю прав, законних інтересів й обов'язків засуджених. Інші елементи, що їх пропонують включати до змісту правового статусу засуджених

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

деякі вчені, є або умовами його виникнення (правоздатність, правосуб'єктність, громадянство), або засобами гарантії реалізації прав, законних інтересів й обов'язків засуджених [10, с. 43].

Деякі автори, зокрема Т.А. Денисова, В.М. Трубніков, Ю.А. Чебатарьова, до змісту правового статусу окрім прав включають і такий елемент як свободи [4, с. 47; 13, с. 53]. Слід зазначити, що термін свобода, як і термін право, часто використовується в міжнародному і вітчизняному законодавстві. Обидва ці терміни виконують фактично одну й ту ж саму роль – закріплення соціальних благ, а тому, на нашу думку, є тотожними. Сутність свободи, як і права, полягає в тому, що свобода – це також міра дозволеної поведінки особи з метою отримання суттєвого для нього соціального блага, закріплена в законі, охоронювана й забезпечена державою. Права та свободи є ідентичними як за своєю юридичною природою, так і щодо системи їх гарантій та захисту. Різниця, в основному, полягає в самому найменуванні, позначенні. Більш того, термін "право" можна в більшості випадків без шкоди для змісту та значення даного блага використати замість терміну "свобода": право на совість, право на віросповідання, право на висловлювання своїх думок, право на літературну, художню, наукову, технічну творчість, викладання тощо [1, с. 49].

Будучи складним за будовою поняттям, правовий статус засуджених деякими авторами ще й штучно розширюється за рахунок включення до його складу такої ознаки, як соціальна роль засуджених. Так, Р.М. Гура пропонує таке визначення правового статусу засуджених до досліджуваного ним виду покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: це встановлена законодавством і конкретизована у вирокі суду сукупність прав, обов'язків і законних інтересів, що характеризують соціальну роль особи, яка відбуває кримінальне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [2, с. 83].

Про соціальну роль як ознаку правового статусу зазначав і В.І. Селіверстов. Натомість необхідно підкреслити, що у своїй роботі цей автор уводив соціальну роль лише до поняття спеціального статусу особи взагалі. Різноманітність суспільного життя – пише він, – ставить громадян перед необхідністю виконання тих чи інших соціальних ролей, які у своїй сукупності утворюють соціальну позицію особистості. ... Соціальні ролі, стають об'єктом правового регулювання, у результаті чого з'являється спеціальний статус [10, с. 24-25]. Увівши соціальну роль до визначення спеціального статусу особи взагалі, автор не використовує дану категорію надалі у визначенні поняття правового статусу засудженої особи як різновиду спеціального статусу [Див.: 10, с. 29-30, с. 64].

Таким чином, підтримуючи наведену точку зору щодо виділення соціальної ролі як основної ознаки будь-якого спеціального правового статусу взагалі, натомість ми не можемо погодитись із включенням посилення на цю загальну ознаку спеціального правового статусу й у визначення правового статусу засуджених до конкретного виду покарання. Адже в такому випадку особлива соціально роль буде враховуватись двічі: вперше – як ознака спеціального статусу взагалі, вдруге – в спеціальному правовому статусі засуджених до певного виду покарання.

Даючи визначення правового статусу засуджених, серед іншого, у ньому варто вказати й на таку істотну ознаку, як джерела, у яких він встановлюється.

Основним правовим актом, у якому встановлено джерела обмежень прав засудженої особи, є Конституція України. У ст. 63 якої закріплено: "Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду". Це положення продубльовано і в ч. 2 ст. 7 Кримінально-виконавчого кодексу України, яку, згідно Закону України Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань, що був прийнятий на початку 2010 р., було доповнено саме вказівкою на Конституцію як джерело прав людини та громадянина. У новій редакції частина 2 виглядає так: "Засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду" [5]. Окрім цього, дана стаття була доповнена частиною п'ятою, у якій зазначено про заборону дискримінації засуджених за будь-якими ознаками. Підвищена увага законодавця ще раз підкреслює те вагоме значення, яке має регламентація правового статусу засудженої особи.

Отже, Конституція та КВК закріплюють два джерела обмежень прав і свобод засудженого – законодавство та вирок суду.

Визначення законодавства як джерела правового статусу схвалюється усіма дослідниками, з роботами яких ми ознайомились, і не викликає жодних заперечень. Але існування ряду законодавчих неточностей зумовило потребу зупинитись на цьому питанні.

Перше, на що хотілося б звернути увагу, – це те, що в зазначеній вище статті Конституції України та КВК України визначається, що засуджені користуються усіма правами, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду. Отже, даною нормою законодавець врегулював коло прав, якими користуються засуджені, – це всі права, окрім тих чітко визначених, обмеження яких передбачено законом та встановлено вироком суду. У такому разі нерегульованим залишається

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

питання обов'язків, які виконують засуджені, не згадується про зміни, яких вони зазнають. Так, наприклад, конституційний обов'язок захисту Вітчизни, передбачений у ст. 65 Конституції України, зазнає значного "обмеження", адже згідно ст. 18 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" засуджені до арешту громадяни України звільняються від призову на строкову військову службу в мирний час.

Для вирішення даної неточності пропонуємо викласти ч. 3 ст. 63 Конституції України у такій формі: "Засуджені користуються всіма правами і виконують усі обов'язки людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду".

Окрім того, у зазначених статтях мова йде виключно про "обмеження" прав людини й громадянина, хоча правовий статус видозмінюється не лише шляхом встановлення обмежень прав, а й за допомогою покладання додаткових обов'язків та надання специфічних прав засудженим.

Дещо двозначним, на наш погляд, є положення пункту 4 статті 7 КВК: "Правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи з порядку й умов виконання та відбування конкретного виду покарань". При аналізі першої половини норми доречним є використання дієслова "визначається". Тлумачний словник роз'яснює це слово так: "визначати - давати наукову, логічну характеристику, формулювання якого-небудь поняття, розкривати його зміст" [6, с. 125], тобто правовий статус засудженого розкривається в законах України та в цьому Кодексі. Друга ж половина речення викликає певні ускладнення, так як використання дієслова "виходячи" ("виходити" - базуватись на чомусь, мати що-небудь відправним пунктом. [6, с. 132]) можна розцінювати в значенні, що правовий статус хоч і розкривається у законі, але базується саме на порядку й умовах виконання та відбування конкретного виду покарання. За такою логікою першоосновою є саме порядок й умови відбування конкретного виду покарання, що в подальшому знаходить своє нормативне закріплення в статтях Кримінально-виконавчого кодексу та в інших законах України. Раніше діючий Виправно-трудоий кодекс у статті 8 встановлював, що особи, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі і виправних робіт без позбавлення волі, несуть обов'язки і користуються правами, встановленими законодавством для громадян України, з обмеженнями, що передбачені законодавством для засуджених, а також впливають з вироку суду і режиму, *встановленого цим Кодексом для відбування покарання даного виду (виділено мною А.К.)*. Аргументована критика включення режиму до переліку джерел правообмежень засуджених призвела до закономірного наслідку у вигляді виключення прямого посилення на режим, поряд із законодавством і вироком суду. Але, виклю-

чивши режим із даного переліку, законодавець все ж таки непрямо вказав на нього в ч. 4 ст. 7 КВК, адже порядок виконання та відбування покарань, згідно ст. 6 КВК, і є режимом. Тому з метою повного вилучення режиму з переліку джерел, якими можуть встановлюватись правообмеження засуджених, пропонуємо виключити п. 4 ст. 7 КВК України. На нашу думку, саме наявність цієї норми дає підстави деяким науковцям, як і раніше, вказувати на режим як джерело правового статусу засудженого [9, с. 56; 8, с. 495-496; 3, с. 318, 12, с. 121].

Наявні проблеми в нормативних актах, щодо закріплення законодавства, як джерела правового статусу засуджених, у жодному разі не мають наслідком виникнення полеміки щодо визнання чи невизнання законодавства джерелом, чого не можна сказати про вирок суду.

Варто звернути увагу на точку зору, яку виклав у своїй роботі В.І. Селівєрстов. Він впевнено обґрунтовує хибність віднесення вироку суду до джерел правового статусу засуджених. Свою позицію він аргументує наступним: по-перше, вирок не вводить нових правообмежень – вони у виключному порядку закріплені в законодавстві; по-друге, формування правового статусу засудженого проходить під впливом норм права, що мають розповсюдження на невизначене коло осіб, вирок, у свою чергу, є строго індивідуальним; по-третє, якщо вказувати на вирок суду як джерело правообмежень, варто вказати й на інші правозастосовчі акти, що змінюють індивідуальний правовий статус засудженого [10, с. 122-123].

Пропозиції про виключення вироку суду з переліку джерел, якими встановлюються обмеження правового статусу засуджених, були прийняті законодавцем Російської Федерації, який у ст. 10 КВК РФ, що за архітектурою та місцем розташуванням збігається зі ст. 7 КВК України, не називає вирок серед джерел правообмежень.

Беручи до уваги вищеперераховані аргументи, однак, не можемо погодитись із точкою зору, про необхідність виключення вироку суду з переліку правообмежень. Засудженому вироком суду може бути призначено тільки покарання, передбачене в КК. Натомість лише в результаті призначення того чи іншого покарання фактично починають працювати правообмеження, передбачені у законодавстві. Виключно після винесення вироку суду і вступу його в дію у засудженій особі виникає правовий статус засудженого. Саме у вироку конкретизується той обсяг карального впливу, який призначає суд засудженому за вчинення злочину, і така конкретизація проходить шляхом встановлення строку покарання (щодо строкових покарань, зокрема арешту).

Суд, виходячи з власного переконання та розсуду, при визначенні покарання бере безпосередню участь у формуванні змісту комплексу прав й обов'язків, які потім взаємокореспондуються між установою

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

виконання покарань та засудженим. Саме в цих межах суд впливає на формування статусу засуджених [7, с. 70].

Окрім цього, у Конституції України, на відміну від Конституції РФ, іде пряме посилання на вирок як джерело правообмежень. Таким чином, хоча в науці і визначені деякі аргументи щодо невизнання вироку джерелом правового статусу, проігнорувати положення Конституції України, й не включити посилання на вирок, як джерело правообмежень було б неправильно.

Сподіваємося, що зроблена спроба осмислити окремі проблеми елементів та джерел обмеження правового статусу засуджених сприятиме визначенню напрямів подальших наукових досліджень із наведених питань.

Використана література:

1. Акимов С.К. Правовые и организационные аспекты защиты и восстановления прав и свобод осужденных, отбывающих наказание в виде лишения свободы : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Москва, 2006. – 195 с.
2. Гура Р.М. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. – 144 с.
3. Капліна О.В. Стаття 63 // Конституція України: Наук.-практ. комент. – Х.: Право, 2003. – С.309-320.
4. Кримінально-виконавче право України: Навч. посіб. / За ред. Денисова Т.А. – К.: Істина, 2008. – 400 с.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України // www.rada.gov.ua.
6. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
7. Лемак Р. Прокурорський нагляд як гарантія забезпечення правового статусу засуджених // Право України. – 2007. – № 3. – С. 69-73.
8. Оробець К.М. Правовий статус громадян України, які відбувають покарання // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.33: 3б. наук. пр. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2006. – С. 491-497.
9. Прасов О. Правове регулювання особистих немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі // Вісник прокуратури. – 2009. – № 5. – С. 54-58.
10. Селиверстов В.И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказание. – М.: Акад. МВД РФ, 1992. – 148 с.
11. Степанюк А. Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності // Вісник Академії правових наук України. 2001р. № 2(25): 3б. наук. пр. – Х.: Право, 2001. – С. 182-193.
12. Стрельбицька Л. Обмеження конституційних прав засудженого // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 7. – С. 121-122.
13. Трубніков В.М., Чеботарьова Ю.А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – 372 с.

СЕКЦІЯ № 3

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

УДК 351.764/.766:343.431

Є.Д. Скулиш
доктор юридичних наук, доцент, ректор
(Національна академія Служби безпеки України)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Протидія торгівлі людьми як складному протиправному явищу, яке до того ж сприяє поширенню інших тяжких злочинів, вимагає передусім поєднання зусиль державних органів, спрямованих на підвищення ефективності організації та взаємодії між ними.

Чіткий розподіл функцій і повноважень органів державної влади має забезпечувати упорядкованість та узгодженість дій у структурі загальнодержавного механізму протидії торгівлі людьми.

Численні види так званої взаємодії "за вертикаллю" та "за горизонталлю" потребує додаткової класифікації. Це сприятиме полегшенню їхнього осмислення, аналізу і теоретичного обґрунтуванню, а також виробленню відповідних практичних рекомендацій щодо реалізації. Дослідження критеріїв, котрі використовуються ученими для вказаної класифікації, дає можливість виділити й згрупувати такі види взаємодії:

- за відношенням суб'єктів взаємодії до системи управління: внутрішня взаємодія (полягає в узгодженій діяльності різних підрозділів у рамках конкретного суб'єкта системи протидії торгівлі людьми в процесі спільного вирішення визначених завдань), та зовнішня взаємодія (яка означає узгоджену діяльність суб'єктів (державних органів, громадських організацій тощо), що належать до системи торгівлі людьми, як між собою, так із зовнішніми стосовно неї суб'єктами);

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- за тривалістю взаємодії: постійна, котра зводиться до узгоджених дій на довгостроковій основі, й разова – взаємодія під час вирішення окремого завдання;

- за характером регламентування взаємодії суб'єктів: взаємодія, визначена законом, підзаконними актами або відомчими нормативними актами, взаємодія організована за вказівкою вищого за підпорядкованістю суб'єкта управління, та ініціативна взаємодія;

- за характером умов, у яких здійснюється взаємодія: взаємодія у звичайних умовах і взаємодія в екстремальних умовах (наприклад, за надзвичайних подій, стихійних лих, бойових умов та ін.);

- за особливостями "технології" взаємодії: послідовна (узгодженість дій, які передбачають одночасне вирішення кількох окремих завдань) та комбінована;

- за кількістю сторін, які беруть участь у взаємодії: двостороння та багатостороння;

- за сферою (напрямами) діяльності – взаємодія при здійсненні конкретних видів діяльності (інформаційної, адміністративної, кримінально-процесуальної тощо).

Таким чином, у взаємодії знаходить свій вираз головна ідея управління – забезпечення узгодженості та єдності функціонування окремих елементів системи в процесі досягнення загальної мети. Взаємодія елементів системи є однією із необхідних умов збереження цілісності й успішного виконання функцій системи.

Важливою складовою організації ефективної протидії транснаціональній торгівлі людьми є кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення державних органів, передусім правоохоронних. Зокрема, для покращення кадрового забезпечення передбачає організацію підготовки й підвищення кваліфікації фахівців для підрозділів міністерств та інших органів державної влади з обов'язковим оволодінням знаннями і навичками з протидії торгівлі людьми, здійснення відповідних спільних заходів із попередження й припинення цього виду злочинної діяльності.

Вітчизняними науковцями торгівля людьми розглядається як загроза національній безпеці. Наголошуючи на складності проблем протидії торгівлі людьми В. Розвадовський зазначає, що цей вид антисуспільної діяльності пов'язаний, насамперед, з організованою злочинністю, посяганням на права і свободи людини, поширенням корупції в органах державної влади [1, с. 50-51]. З урахуванням цього, організаційні заходи у сфері протидії торгівлі людьми доцільно здійснювати під егідою Ради національної безпеки і оборони України, на яку, відповідно до законодавства покладено координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади у

сфері забезпечення національної безпеки та оборони. У свою чергу виконання завдань з організації підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавчих й інших нормативних актів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, доречно покласти на Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми при Кабінеті Міністрів України.

Слід зазначити, що ефективність діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми перебуває у нерозривному зв'язку з питанням тісної взаємодії державних органів у зазначеній сфері. Крім того, протидія цьому негативному явищу вимагає комплексного підходу шляхом об'єднання зусиль громадських організацій і урядів, на рівні відповідних державних органів країн, з яких вивозяться потерпілі, так і тих держав, куди їх доставляють для подальшої експлуатації [2, с. 177]. Практика діяльності державних органів вимагає активного пошуку шляхів удосконалення такої взаємодії. В рамках цього пропонується визначити основні напрями згаданої взаємодії:

Встановлення осіб, причетних до торгівлі людьми.

1. Інформаційне забезпечення органів влади й управління з питань, пов'язаних із торгівлею людьми.

2. Профілактика причин і умов, що сприяють торгівлі людьми.

3. Участь у міжвідомчих профілактичних операціях, спрямованих на виявлення і попередження фактів залучення, переміщення через державний кордон або транзитного перевезення територією України потенційних жертв торгівлі людьми.

4. Контроль за міграційними процесами в межах компетенції, визначеної українським законодавством у сфері протидії торгівлі людьми.

5. Підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері протидії торгівлі людьми.

Як відомо, головна роль у протидії організованій злочинній діяльності із торгівлі людьми належить правоохоронним органам. Їхні структурні підрозділи, крім реалізації управлінських суб'єкт-об'єктних відносин, вирішують спільні складні завдання, спрямовані на виявлення і припинення функціонування каналів переправлення "живого товару" з України.

З огляду на положення теорії та практики можна виділити основні форми взаємодії органів державної влади у сфері протидії торгівлі людьми, а саме: взаємне інформування, проведення спільних нарад, занять, інструктажів, консультування, спільне планування, спільне проведення конкретних заходів із залученням сил і засобів взаємодіючих органів, підрозділів.

Аналіз стану протидії транснаціональній торгівлі людьми в Україні вказує на існування низки проблем у цій сфері, серед яких слід визначити недоліки організаційного й нормативно-правового забезпечення. То-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

му, визначення комплексу проблем, пов'язаних із протидією транснаціональній торгівлі людьми, матиме важливий вплив на вирішення проблем в цілому на концептуальному, програмному та оперативному рівнях. Для реалізації цього необхідно:

- розробити концепцію протидії транснаціональній торгівлі людьми з урахуванням реалій сьогодення;
- трансформувати й удосконалити механізми ідентифікації потерпілих;
- забезпечити відповідний захист та допомогу потерпілим від будь-якої форми торгівлі людьми;
- надавати дозвіл тимчасового перебування потерпілих від торгівлі людьми в державах "призначення" для сприяння і забезпечення заходів правового захисту в цих країнах;
- переосмислити проблеми торгівлі людьми в Україні з урахуванням збільшення кількості випадків трудової експлуатації українських громадян за кордоном і відповідно наслідків цього.

Крім зазначеного, доцільно розробити рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері протидії торгівлі людьми. З метою підготовки нових законопроектів, пропозицій щодо змін і доповнень до чинного законодавства, вдосконалення правового регулювання протидії торгівлі людьми та взаємодії суб'єктів зазначеної діяльності варто широко практикувати створення робочих груп за участю зацікавлених державних, в тому числі правоохоронних, органів і неурядових організацій, організувати обговорення керівниками та фахівцями цих структур законопроектів, що стосується питань боротьби із транснаціональною торгівлею людьми, й виробленню спільних рішень.

Важливе місце в нормотворчій діяльності у вказаній сфері має посісти нормативно-правове врегулювання взаємодії суб'єктів системи протидії торгівлі людьми, зокрема підготовка міжвідомчих інструкцій, які б чітко визначили підстави, напрями та механізм взаємодії зацікавлених правоохоронних й інших державних органів. Такий міжвідомчі нормативно-правові акти сприятимуть розмежуванню на підзаконному рівні повноважень суб'єктів протидії торгівлі людьми, та забезпечать унормування порядку їх спільних дій, що, у свою чергу сприятиме підвищенню ефективності протидії торгівлі людьми в Україні.

Звичайно, що висвітлена у доповіді тема не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, проте визначені автором організаційно-правові засади вдосконалення взаємодії державних органів України у сфері протидії торгівлі людьми нададуть можливість більш ефективно виконувати свої функції відповідним правоохоронним органам у ході протидії зазначеній злочинній діяльності.

Використана література:

1. Розвадовський В.Б. Транснаціональна торгівля людьми як джерело загроз державній безпеці України // В.Б. Розвадовський // Зб. наук. пр. НА СБ України. – К.: Наук.-видав. відділ НА СБ України, 2007. – № 19. – С. 50-55.
2. Негодченко Д.О. Стан протидії торгівлі людьми в Україні // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2(43). – С. 170-178.

УДК 351.75:343.9.024

Ю.В. Нікітін

кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
(Національна академія управління)

**ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЄДИНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

У методології дослідження протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки суспільства одне з провідних місць, серед суб'єктів безпеки, займає громадська (недержавна) складова. Її основою є як існуючі, так і народжувані громадські об'єднання різного рівня.

Недержавна система протидії злочинності і забезпечення внутрішньої безпеки є невід'ємною складовою цілісної системи безпеки і забезпечення життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави. Ключовою компонентою діяльності таких формувань є політологічна істина, яка полягає в тому, що громадянське суспільство не ідентичне державі, і держава, в своїй основі, слугує для захисту громадянського суспільства. Суспільство само формує та утримує державні структури і тому має право контролювати і впливати на діяльність держави завдяки ціннісних орієнтацій та прийняття законів. Основна константа тут полягає у тому, що створення недержавної системи безпеки пов'язано із проблемою взаємовідносин державної влади і суспільства, спробою урівноважити їхню взаємодію.

На сьогоднішній день недержавними суб'єктами, що сприяють протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки є:

- органи місцевого самоврядування;
- громадські об'єднання (адвокати);
- недержавні охоронні структури та детективні агентства;
- громадяни.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Одним із найбільш значущих суб'єктів у протидії злочинності та забезпечення внутрішньої безпеки суспільства є територіальні громади, що об'єднуються у місцеве самоврядування. Вони суттєво впливають на стабілізацію криміногенної ситуації в суспільстві, зокрема на місцевому рівні. У відповідності до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста які самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Базуючись на чинному законодавстві, місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Сутність їх діяльності полягає в гарантованому державою праві громадян, територіальних громад, та їх органів вирішувати значну частину справ в інтересах громадян, що віднесено до їх компетенції, управляти на даній території та нести відповідальність перед громадою.

Тобто можна зазначити, що територіальна організація самоврядування не входячи в систему органів державної влади, взаємодіє з нею на основі права, з метою поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки суспільства.

Найважливішими ознаками самостійності (незалежності) органів місцевого самоврядування є їх правова, організаційна, матеріальна та фінансова автономія.

Відповідно до статті 143 Конституції України, територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є у комунальній власності, яке складається із рухомого і нерухомого майна, доходів місцевого бюджету, інших коштів, землі, природних ресурсів тощо. Також вони затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки та збори відповідно до чинного законодавства; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації та установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені до їх компетенції.

Від імені та в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності відстоюють відповідні ради.

У відповідності до ч. 2 ст. 143 Конституції України обласні та районні ради також затверджують програми соціально-економічного і культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують обласні і районні бюджети, які формуються з коштів Державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів із коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм та контролюють їх виконання; вирішують інші нагальні питання, віднесені законом до їх компетенції.

Аналіз чинного законодавства, зокрема Конституції України (ст. 144), Законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997 р.) [2], "Про Автономну Республіку Крим" (1995 р.) [3] та інших дозволяє зазначити, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, можуть приймати рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території. Це дає змогу визначити такий факт, що органам місцевого самоврядування притаманні риси (ознаки), що зближують їх з органами виконавчої влади, з якими вони повсякчас взаємодіють під час вирішення питань безпеки, протидії злочинності та життєдіяльності громадянина, всієї громади.

Основою чиня на цьому обласні ради у відповідності із державними програмами протидії злочинності приймають свої, затверджуючи їх на сесії. Але як засвідчує аналіз таких програм, і на що звертає увагу В.В. Голіна, [4, с. 27] здебільшого вони повторюють загальнодержавну і не враховують регіональну специфіку розвитку регіону, змін які відбулися в регіоні і їх впливу на зростання певного виду злочинів, і саме головне взаємообумовленої діяльності по виконанню намічених заходів не тільки визначеними виконавцями обласного рівня, а і з сусідніми областями та загальнодержавною програмою. Така ситуація зумовлює залучення до розробки таких програм відповідних фахівців (кримінологів, економістів, психологів, соціологів тощо), а також розробки відповідних навчальних програм по підготовці фахівців з цієї діяльності на державному рівні.

Також при цьому треба враховувати, що органи місцевого самоврядування, у питаннях здійснення ними повноважень органів виконавчої влади, підконтрольні відповідним органам виконавчої влади. В свою чергу місцеві ради також підконтрольні Верховній Раді України, територіальним громадам, суду. Це не тільки збалансовує діяльність всіх гілок влади, а і сприяє дійсно узгодженій діяльності по реалізації комплексних програм протидії злочинності.

Таким чином можна відзначити, що органи місцевого самоврядування спроможні суттєво впливати на забезпечення внутрішньої безпеки суспі-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

льства і їх конструктивна взаємодія з іншими суб'єктами забезпечення безпеки спроможна активно впливати на стабілізацію криміногенної ситуації в конкретному регіоні, населеному пункті, вулиці. А це основа протидії злочинності і безпеки людини, суспільства, держави.

Поряд з цим в державі на 1 січня 2009 р. зареєстровано 3036 різноманітних громадських об'єднань [5, с. 23] які, в залежності від організаційно-правової форми, можна розмежувати на наступні види:

- громадські об'єднання які створилися для захисту спільних інтересів. Вони функціонують на основі членства і спільної діяльності;

- громадські рухи. Вони об'єднуються без оформлення членства та переслідують соціальні, економічні, культурологічні та інші суспільно-корисні цілі;

- органи громадського самоврядування. Як правило вони не мають членства. Метою їхньої діяльності є вирішення різних соціальних проблем, що виникають у громадян за місцем їхнього проживання, роботи або навчання;

- спілки та асоціації. Вони створюються на підставі договору засновників та діють у відповідності із визначеною метою.

Громадські об'єднання в залежності від сфери територіального впливу діляться на всеукраїнські, регіональні, місцеві.

Проведений нами аналіз правових засад діяльності громадських об'єднань дає підстави наголосити, що вони мають право брати участь у прийнятті рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; проводити збори, мітинги, демонстрації і пікетування; пред'являти та захищати свої права та права своїх членів в органах державної влади, органах місцевого самоврядування; вносити пропозиції по покращенню роботи органів державної влади; сприяти на добровільній основі у запобіганні злочинності тощо.

Одним із таких об'єднань є адвокатура, яка у відповідності до своїх завдань сприяє захисту прав і свобод. Вона являючись одним із інститутів правової системи держави представляє законні інтереси громадян та здійснює юридичну допомогу громадян, юридичних осіб, громадських об'єднань. Адвокати дають консультації та роз'яснення з юридичних питань; складають заяви, скарги та інші документи правового характеру; здійснюють представництво в суді, інших держаних органах перед громадянами та юридичними особами; подають юридичну допомогу підприємствам, установам, організаціям; виконують свої обов'язки відповідно до кримінально-процесуального законодавства у процесі дізнання, досудового і судового слідства тощо.

Перераховані функції адвокатури свідчать, що своєю діяльністю вона сприяє охороні прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб,

об'єктивному і справедливому відправленню правосуддя, укріпленню законності.

Згідно статуту адвокатури вона є громадською організацією "Спілка адвокатів України", що формується на засадах добровільності, незалежності та професіоналізму із осіб які мають юридичну освіту, стаж роботи та склали кваліфікаційні іспити. Основною організаційною формою адвокатури є адвокатські бюро, колегії, фірми, контори, які після реєстрації в Міністерстві юстиції України повідомляють місцеві органи влади про свою реєстрацію.

Наступним суб'єктом у протидії злочинності є недержавні охоронні служби та приватні детективи, які на підставі взаємних домовленостей з фізичними чи юридичними особами здійснюють захист інтересів громадян; охорону приватної власності; монтаж, ремонт і профілактичне обслуговування засобів охоронної сигналізації тощо. Їх діяльність певною мірою доповнює роботу правоохоронних органів по захисту прав і законних інтересів громадян, підприємств і організацій.

Однак аналіз правових засад діяльності недержавних суб'єктів дає підстави наголосити, що ще не досить чітко визначені та недостатньо розроблені і законодавчо закріплені напрямок і функціональні обов'язки як охоронної служби так і приватно-детективної діяльності, що пов'язані зі сферою протидії злочинності та забезпечення безпеки людини, суспільства, держави. Не визначено також стан і обсяг взаємодії цих суб'єктів з правоохоронними органами у протидії як загально-побутової злочинності, так і економічним злочинам, промислового шпигунству, економічній розвідці тощо. Інакше кажучи, не розроблена тактика взаємодії з суб'єктами безпеки у виявленні, локалізації і запобіганні криміногенних загроз, що суттєво сприятиме протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки суспільства.

Наступним суб'єктом є охоронні структури (служби безпеки) які створюються на об'єктах господарювання. Метою їхньої діяльності є:

- охорона працівників підприємства;
- запобігання злочинності на підприємстві для забезпечення привабливості підприємства в Україні і вкладання іноземних інвестицій;
- зменшення матеріальних витрат і збереження часу підприємця на захист власного бізнесу від протиправних посягань при високому професійному рівні виконання заходів безпеки.

Як свідчить наше дослідження служби безпеки у своїй концепції вбачають побудувати нову архітектуру відносин у системі "державні органи влади - підприємці", яка на загальнодержавному рівні недержавної системи безпеки підприємництва [6] стане важливою складовою протидії злочинності.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Суттєвого розмаху, в структурі безпеки приватного підприємництва, служби безпеки набули в 2005 році, коли Українським союзом промисловців і підприємців (УСПП) була прийнята Програма по формуванню політики, що сприяла розвитку організаційного започаткування даного напрямку. В рамках цієї Програми створено Комісію по економічній безпеці і захисту інвестицій та Бюро Федерації роботодавців України. У подальшому організаційному оформленні служб безпеки стало створення Громадянського проєкту "Формування недержавної системи безпеки підприємництва" яке активно підтримало як УСПП так і Міжнародна громадська організація зі статусом учасника діяльності Ради Європи "Міжнародна антитерористична єдність".

З огляду на розвиток в державі системи недержавних охоронних служб, детективних агентств, служб безпеки настала нагальна потреба у прийнятті законів, що сприятимуть регламентації сфери недержавної системи безпеки. Це, зокрема, "Про основи недержавної системи безпеки", "Про охоронну діяльність", "Про детективну діяльність", "Про зброю", "Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб" [7].

Таким чином можна зазначити, що недержавна система протидії злочинності та забезпечення внутрішньої безпеки суспільства являє собою діяльність недержавних суб'єктів, що діють в різних сферах життєдіяльності людини, суспільства, держави. Основою такої діяльності є різноманітні організаційно-правові форми спілок, союзів, фондів, асоціацій, акціонерних товариств тощо. Виникають вони у відповідності з суспільно-політичними змінами в державі, як реакція громадянського суспільства на запобігання реальних чи можливих криміногенних загроз життєво важливим інтересам людини, суспільства, держави. Тим самим суспільство усвідомлено застосовує додаткові механізми протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки суспільства.

Зроблений нами аналіз соціально-політичної сутності, місця та ролі недержавних суб'єктів дозволяє запропонувати задачі які вони повинні вирішувати в системі протидії злочинності та забезпечення внутрішньої безпеки суспільства:

- методологічне керівництво діяльністю громадських об'єднань, організація взаємодії між недержавними і державними суб'єктами з метою захисту національних інтересів та безпеки особи, суспільства від криміногенних загроз;

- виявлення загроз та ризиків в різних сферах життєдіяльності людини, суспільства, які можуть перерости в криміногенну небезпеку та їх нейтралізація;

- виявлення кризових станів серед різних верств населення, груп людей, колективів; формування громадянського суспільства;
- розробка пропозицій у законодавчі акти із проблем забезпечення безпеки особи і суспільства;
- сприяння цивілізованому розв'язанню політичних і соціальних конфліктів;
- захист прав і законних інтересів громадян у сфері публічно-приватних відносин;
- здійснення громадянського контролю за діяльністю органів влади та управління, контролю за виконанням їхніх рішень;
- розвиток правової культури, освіти та громадянського самоусвідомлення;
- залучення широких мас громадян в практичну діяльність по декриміналізації суспільства та забезпечення внутрішньої безпеки;
- протидія соціальним і моральним порокам, корупції, хабарництву та некомпетентності державних службовців;
- участь в реалізації міжнародних комплексних програм протидії злочинності та безпеки суспільства.

Вирішення цих задач можливе при тісній взаємодії державних і недержавних суб'єктів безпеки. Мета такої співпраці повинна полягати в тому, щоб обидві системи функціонували як взаємодоповнюючі одна одну у механізмі протидії злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки суспільства. Потрібно усвідомити, що протидія злочинності та забезпечення внутрішньої безпеки суспільства це не тільки державна справа але і всього суспільства та кожного громадянина зокрема.

Використана література:

1. Конституція України (із змінами і доповненнями). – К.: Атіка, 2006. – 64 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 травня 1997 р., № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – ст. 170.
3. Про Автономну Республіку Крим. Закон України від 17 березня 1995р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 11. – Ст. 69.
4. Голіна В.В. Забезпечення якості державного планування боротьби зі злочинністю на сучасному етапі розвитку України / В.В. Голіна // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., 15 травня 2009 р./ ред. кол. В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 25-29.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

5. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. За ред. Осауленка О.Г. - К.: Державне вид-во "Інформаційно-аналітичне агенство", 2009. - 568 с.

6. Гулей А.І., Захарова А.О., Єрохіна А.С. та ін. Концепція економічної безпеки антикризового управління економікою України / А.І. Гулей, А.О. Захарова, А.С. Єрохіна та ін. Науково-аналітична доповідь. - К., Університет економіки та права "КРОК", 2009. - 71с.

7. Дічек О.І., Нікітін Ю.В. Рейдерство в Україні: правові ознаки і шляхи запобігання / О.І. Дічек, Ю.В. Нікітін //Юридична Україна. - 2008. - № 51 (65). - С. 97-101.

УДК 351.713:343.359.2

В.С. Безрученко

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
старший науковий співробітник, професор кафедри
організації оперативно-розшукової діяльності
(Національний університет державної податкової служби України)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОДАТКОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Під інформаційним забезпеченням будемо розуміти систему методів, процесів, програмних та апаратних засобів, призначених для збирання, обробки, зберігання, передачі інформації.

Особливості інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності обумовлюються такими специфічними обставинами, як неочевидність джерел інформації, фрагментарність інформаційних об'єктів, протидія з боку правопорушників виявленню та оцінці інформації по конкретному злочину, труднощі у вилученні такої інформації та її документування. Специфіка протидії податковим правопорушенням полягає в тому, що кількість джерел інформації фіскального та фінансово-економічного спрямування достатньо велика, а самі джерела різнопланові як по структурі, так і за змістом. На даний час в ДПА України функціонує понад 100 автоматизованих інформаційних систем (АІС) та автоматизованих робочих місць (АРМ), за допомогою яких опрацьовують данні податкової звітності.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційні технологій дозволяє на порядок підвищити ефективність інтелектуальної діяльності, в тому числі і в сфері протидії порушенням податкового законодавства. Так, визначаючи критерії для певних показників господарської діяльності,

які отримуються при формуванні податкової звітності, за допомогою програмних засобів можливо визначити підприємства, де з високою долею ймовірності відбуваються ухилення від сплати податків.

Аналіз сучасних технологій обробки даних, що використовуються у правоохоронних органах зарубіжних країн, свідчить про активні розробки і використання технологій інтелектуального аналізу даних (ТІАД) та геоінформаційних систем [1]. Це пов'язано з тим, що інтелектуалізація обробки даних у зв'язку з бурхливим розвитком інтернет-технологій дозволяє отримувати в реальному часі розрізнену інформацію з Інтернет, накладати її на наявну оперативну інформацію щодо злочинної діяльності, на дані про фактичні обставини конкретних злочинів та про осіб, що підозрюються, синтезувати нові знання шляхом інтеграції безпосередньо не пов'язаних між собою даних. З другого боку, застосування інтелектуальних технологій обробки даних дає можливість значно підвищити ефективність виявлення різноманітних схем ухилення від сплати податків, оскільки такі технології дозволяють автоматизувати пошук інформаційних взаємозв'язків будь-яких об'єктів: подій, людей, формалізованих знань із усіх видів наявних баз даних, у тому числі – у неструктурованій текстовій інформації; провести візуалізацію складно структурованої інформації в графічному і табличному вигляді; провести статистичний та географічний аналіз подій, виділити латентні об'єкти.

ТІАД надають можливість оперативного збору та аналізу інформації з різних джерел, в тому числі інформацію про зв'язки сторін, адреси, банківську та фінансову інформацію, враховувати результати даних з попередніх розслідувань, встановлювати неявні зв'язки. Крім того, такі технології дозволяють проводити часовий аналіз, виявляти нестикування в подіях, аналітично на підставі наявної інформації вираховувати місцезнаходження грошей і рахунків. За допомогою ТІАД значно підвищується ефективність розслідування діяльності організованих злочинних угруповань з великою кількістю фігурантів, епізодів та зв'язків. Аналітики можуть застосовувати інструменти розвідувального аналізу на етапі планування розслідування при визначенні робочих гіпотез, організації збору корисної інформації та її тестуванні. На етапі інтерпретації даних ТІАД дозволяє представляти накопичену інформацію у вигляді діаграм, схем, таблиць, графіків, що значно полегшує її аналіз, дозволяючи визначати потенційних об'єктів і суб'єктів кримінальної активності.

Геоінформаційні системи - це клас програмних продуктів, створених для обробки та аналізу даних, що мають просторову локалізацію. До таких даних відноситься будь-яка інформація, що містить координатну компоненту. При інтелектуальному аналізі даних використання геоін-

формаційних систем дозволяє візуалізувати складно структуровану інформацію щодо взаємного розташування певних об'єктів, вибрати об'єкти, враховуючи просторові обмеження, виявити приховані просторові взаємозв'язки між об'єктами досліджуваної системи.

Слід зазначити, що закордоном інформаційно-аналітичній роботі фіскальних відомств приділяється велика увага на державному рівні. У результаті застосування спеціальних інтелектуальних методик обробки інформації розкривається значна кількість податкових правопорушень і злочинів, виявляються внутрішні і зовнішні зв'язки злочинних організацій.

Враховуючи оперативність дій правопорушників при вчиненні податкових злочинів та сучасні обсяги господарських операцій, зрозуміло, що ефективно протидіяти цим процесам можливо лише при використанні спеціальних програмних засобів моніторингу за діяльністю потенційно небезпечних з точки зору ймовірного ухилення від оподаткування суб'єктів господарювання [2].

Такі програмні засоби мають забезпечити автоматичне відслідковування операцій з явними ознаками криміногеності за певними критеріями. Інформація щодо визначених господарських операцій повинна надаватися суб'єктами господарювання, по можливості, в on-line режимі. В умовах макроекономічної ситуації, що швидко змінюється, необхідно, щоб час прийняття організаційних рішень щодо функціонування системи моніторингу був величиною на порядок меншою, ніж час зміни як самої системи, так і зовнішнього середовища [3]. Задля цього пропонується при побудові моделі моніторингу господарських операцій використовувати технології Workflow, сутність яких полягає в створенні єдиної інфраструктури для керування та координації всією сукупністю різних засобів автоматизації, в тому числі і для технологічного забезпечення процесів моніторингу [4].

Використана література:

1. Минаев В. А. Технологии интеллектуального анализа данных и ГИС-приложения // Бизнес и безопасность в России 25.06.2001. - № 3. - С. 44-46.
2. Безрученко В.С. Визначення концептуальних засад запровадження тотального фінансового моніторингу як ефективного засобу протидії тіньовій економіці // Вісник Інституту економічного прогнозування. - 2003. - С. 77-82.
3. Безрученко В.С. Проблеми організаційного проектування функціональної структури податкових органів // Науковий вісник. - 2002. - № 4 (18). - С. 100-103.
4. Безрученко В.С., Мойсюк О.М. Методологія застосування технології Workflow для моделювання бізнес-процесів у сфері обігу підакцизних товарів // Вісник податкової служби України. - 2004. - № 5. - С. 61-64.

УДК 351.741:35.073

К.К. Афанасьєв

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
цивільних та адміністративно-правових дисциплін

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Складний характер побудови незалежної української держави свідчить про актуальність подальшого вдосконалення діяльності публічної адміністрації, в тому числі правоохоронних органів. Адже для правової держави, якою згідно до Основного Закону є Україна, особливого значення набувають питання не лише прийняття необхідної кількості законів, що чітко визначають напрями та зміст діяльності органів держави, але й забезпечення неухильного дотримання їх вимог усіма суб'єктами права. При цьому відповідно наданій компетенції значну кількість правоохоронних завдань покладено на органи внутрішніх справ, серед яких провідну роль відіграє міліція.

Водночас, вимоги Концепції адміністративної реформи в Україні щодо впровадження нової "ідеології" виконавчої влади та реальні результати правоохоронної діяльності за останні роки, безумовно, свідчать про необхідність істотного поліпшення адміністративної діяльності міліції. І в першу чергу це стосується питань взаємовідносин працівників міліції з громадянами.

Правові засади та зміст діяльності міліції відносно дотримання прав громадян визначають положення Закону України "Про міліцію". Так, згідно ст. 5 вказаного закону міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом. При цьому ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Крім того, закон встановлює, що міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. А у взаємовідносинах з громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Аналіз тематичних публікацій засобів масової інформації, наявність значної кількості скарг громадян на протиріпавні дії міліції говорять про те, що для реалізації вищезазначених положень законодавства необхідно прикласти ще чимало зусиль. Але важливо вказати й на те, що проведення заходів, спрямованих на усунення цих негативних явищ,

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

передбачено положеннями Концепції реформування органів внутрішніх справ і постійно знаходяться в центрі уваги керівництва МВС України. Хоча й зрозуміло, що досягнення запланованих результатів потребує значного часу внаслідок тривалої економічної та політичної нестабільності в нашій країні.

Як зазначають вчені, загальна цільова орієнтація процесу розвитку та вдосконалення діяльності ОВС, підвищення її ефективності полягає у перетворенні її функціонування у соціально схвалено, таку діяльність, що здійснюється згідно з нормами права та моралі, забезпечує надійний захист особи, суспільства та держави від злочинних чи інших протиправних посягань [1, с. 19]. На наш погляд, важливу роль у питаннях захисту та реалізації прав громадян, зміни характеру та сутності правовідносин між міліцією та населенням відіграватиме і діяльність міліції, пов'язана з наданням адміністративних послуг. Остання уявляє собою видачу приватним особам за їх заявою різноманітних дозволів, ліцензій, реєстраційних документів тощо.

Зазначена діяльність не є чимось новим для працівників міліції, бо видача дозволів та вчинення реєстраційних дій здійснювалися ними і за радянських часів. Втім, роль та призначення цієї діяльності сьогодні зазнає суттєвого перегляду. Адже, як правильно стверджують сучасні науковці, європейський вибір України означає активнішу реалізацію адміністративних послуг у діяльності публічної адміністрації, без якої не можуть нормально розвиватися підприємницька, освітянська, наукова, інші види суспільної діяльності, міжнародні зв'язки тощо. Підкреслюється, що людина, її права та свободи в Україні визнані головною соціальною цінністю, а головним завданням органів виконавчої влади є саме надання якісних послуг громадянам. При цьому акцентовано, що громадяни у відносинах з державою є не прохачами, а споживачами послуг. До того ж держава в особі публічно-владних органів орієнтується на потреби особи, так само як у приватному секторі надавачі послуг орієнтуються на потреби споживача ("клієнта"), його запити та очікування [2, с. 189].

Саме тому, підтримуємо думку вчених про те, що поряд з виконанням основного завдання – боротьби із злочинністю пріоритетом службової діяльності міліції України має стати не виконання карально-репресивної функції, а зміщення акцентів на надання соціальних послуг населенню. Зокрема, вважаємо слушною пропозицію про доповнення системи функцій міліції (адміністративна, профілактики, оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна, виконавча і охоронна) інформаційною функцією та функцією з надання послуг населенню, які необхідно включити до ст. 7 Закону України "Про міліцію" [3, с. 115 – 116].

Разом із тим, слід зазначити, що у чинному національному законодавстві питанням надання адміністративних послуг органами внутрішніх справ поки що не приділяється належної уваги. Так, в Законі України "Про міліцію" термін "адміністративні послуги" не використовується, а діяльності з видачі дозволів присвячено лише декілька норм (пп. 12-14 ст. 10, п. 22 ст. 11). Водночас право здійснення "сервісної" діяльності ОВС закріплено у низці інших законів України, що, на наш погляд, призводить до зменшення її значущості для працівників міліції. Адже зрозуміло, що найбільш активно впливають на правосвідомість працівників міліції ті норми, які містяться саме в основному відомчому законі.

Спілкування з практичними працівниками міліції свідчить про те, що вони мало обізнані з теорією адміністративних послуг взагалі. Тому бачиться доречним надати у даній роботі загальну характеристику адміністративної послуги ОВС.

Так, враховуючи специфіку діяльності міліції, професор І.П. Голосніченко висловлює істотні й обґрунтовані пропозиції стосовно відмінностей публічних, управлінських та адміністративних послуг, а тим самим уточнює розуміння сутності управлінських послуг ОВС. Зокрема, вчений стверджує про необхідність розрізняти власне управлінську послугу і адміністративну послугу та наводить дещо ширше трактування терміну "адміністративна послуга", а саме: "Під адміністративною послугою можна вважати систему організаційних дій, які вчиняються органами публічної влади (в деяких випадках із застосуванням заходів примусу), врегульованих адміністративним правом, направлених на створення умов щодо задоволення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина або юридичної особи приватного права за їх заявою або за ініціативою органу публічної адміністрації (державного органу або органу місцевого самоврядування)" [4, с. 127].

Послуги, які надаються органами і підрозділами внутрішніх справ, є публічними послугами, а найбільша частина цих послуг є адміністративними, тобто такими, що базуються на діях підрозділів міліції, як складової частини ОВС, які мають управлінський характер, або при їх вчиненні застосовуються заходи примусу, врегульовані адміністративним правом та направлені на створення умов щодо задоволення приватних осіб [5, с. 84].

Під час занять з членами робочих груп з питань розроблення, запровадження та забезпечення функціонування системи управління якістю (СУЯ), які відбулися 11 листопада 2008 року в ДНДІ МВС, начальник лабораторії запровадження та забезпечення функціонування СУЯ у МВС України Державного науково-дослідного інституту МВС О.Г. Циганов вказав на такі ознаки послуг ОВС:

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- 1) ці послуги безпосередньо пов'язані із суспільною функцією держави у сфері внутрішніх справ;
- 2) надання послуг пов'язане із забезпеченням створення умов для реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів або виконання покладених на них нормативними правовими актами обов'язків у сфері внутрішніх справ держави;
- 3) ці послуги надаються переважно за зверненням приватних фізичних і юридичних осіб;
- 4) повноваження органу (підрозділу) внутрішніх справ щодо надання певного виду послуг визначається законом;
- 5) ці послуги не пов'язані із владно-розпорядчими повноваженнями ОВС;
- 6) для отримання такої послуги споживачем йому необхідно виконати певні вимоги, визначені законом.

Важливе значення для характеристики адміністративних послуг ОВС має знання їх видів. При цьому існує значна кількість класифікацій послуг ОВС за різними критеріями. На наш погляд, заслуговує на увагу класифікація послуг за сферами реалізації публічно-владних повноважень органів і підрозділів МВС. Так, на думку І.В. Дроздової, адміністративні послуги надаються владними суб'єктами МВС у таких сферах:

- 1) забезпечення правил паспортної системи;
- 2) забезпечення правил дозвільної системи;
- 3) забезпечення правил в'їзду, виїзду, транзитного проїзду та перебування на території України іноземних громадян та осіб без громадянства;
- 4) набуття фізичними особами громадянства України та статусу біженця;
- 5) імміграції та міграції;
- 6) інформаційного забезпечення діяльності МВС;
- 7) щодо охорони фізичних та юридичних осіб та їх майна [6, с. 8].

У нових умовах життя українського суспільства, оновлення змісту державного управління, реформування системи органів державної виконавчої влади важливим завданням науки адміністративного права є подальше вдосконалення регулювання адміністративних процедур, які закріплюють загальний порядок позитивної діяльності органів публічної адміністрації між собою, з іншими учасникам управлінської діяльності, а головне – з громадянами.

За сутністю вказані процедури відіграватимуть стримуючу, обмежувальну роль у процесі реалізації органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, іншими владними структурами наданих повноважень, виключаючи їх можливості маніпулювання своїм статусом, зводячи до мінімуму необґрунтований адміністративний розсуд, обме-

жуючи надмірну свободу публічних органів і посадових осіб у визначенні припустимого режиму власної управлінської діяльності [7, с. 44]. На практиці такі процедури фактично сприятимуть впровадженню хронометражу сервісної управлінської діяльності, який визначається у словниках як точний вимір тривалості будь-яких процесів [8, с. 740].

Основними елементами юридичного оформлення адміністративних процедур, які повинні бути закріплені на законодавчому рівні, на погляд вчених, є: а) правила (критерії) визначення легального (правомірного) порядку реалізації матеріально-компетенційних норм адміністративного права; б) типовий "набір" юридичних дій та актів, які здійснюються й приймаються суб'єктами компетенції; в) стадії діяльності суб'єктів компетенції та пов'язаних з ними інших суб'єктів управлінської діяльності, послідовність здійснення юридичних дій та їх зв'язок; г) тимчасова характеристика здійснюваних органами і посадовими особами управлінських операцій (строки, тривалість, періодичність). При цьому підкреслено, що існують різні способи закріплення адміністративних процедур: закон, регламент, правила, положення, розпорядок, угода [9, с. 4 - 6].

Загалом, якщо ми сьогодні говоримо про зміну формату відносин громадянин - держава, то треба визнати, що поширення демократичних перетворень, підвищення самостійності суб'єктів адміністративного права, які не мають владних повноважень, можливі за умов досконалої організації діяльності, створення чітко визначених процедур, правил поведінки державних службовців у стосунках з громадянами. При цьому треба враховувати, що поряд з управлінським началом адміністративного права певною мірою підвищується роль його публічно-сервісної складової.

Вважаємо, що ці завдання найкращим чином вирішуватиме розроблення, затвердження та впровадження адміністративних регламентів із надання державних послуг у сфері громадського порядку. Останній є нормативно-правовим актом, що приймається компетентним органом державної влади та визначає:

- терміни і послідовність дій органу (служби) МВС;
- порядок взаємодії між цими органами і підрозділами та посадовими особами;
- порядок взаємодії з іншими органами виконавчої влади й організаціями;
- порядок оскарження дій (бездіяльності) та рішень органу внутрішніх справ (або його підрозділу, установи, посадових осіб), що здійснювалися чи приймалися в ході надання відповідних державних послуг.

Наведена структура регламенту свідчить про те, що даний нормативний акт має встановлювати різноманітні адміністративні процедури, яких повинен дотримуватися орган влади під час надання державної по-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

слуги. А загалом адміністративна процедура визначається вченими як послідовність урегульованих нормами адміністративного права управлінських дій органу виконавчої влади під час надання державної послуги [10, с. 6].

Загальновизнано, що курс України на євроінтеграцію вимагає створення системи державного управління та державної служби, орієнтованої на запровадження стандартів реальної демократії. Виходячи з цього, до елементів стандартів професійної діяльності службовців віднесено надання ними якісних державних послуг громадянам та юридичним особам. Водночас механізми впровадження таких стандартів вимагають прийняття відповідних нормативно-правових актів, положення яких визначатимуть порядок і регламенти надання вказаних послуг кожним суб'єктом публічної влади.

Актуальні напрями поліпшення адміністративної діяльності ОВС, забезпечення якісного управління у сфері внутрішніх справ пропонує професор В.К. Колпаков. Зокрема вчений стверджує про те, що перевірені практикою закономірності, сучасні уявлення про системне адміністрування та соціальний досвід передбачають оновлення управлінської діяльності в сфері внутрішніх справ не лише у напрямі структурних перетворень. Домінанта оновлення полягає в пошуці та запровадженні нових, більш демократичних принципів, методів та способів діяльності працівників міліції відповідно до вимог суспільства і завдань адміністративної реформи публічної адміністрації.

Саме тому, на думку вченого, удосконалення управлінської діяльності має здійснюватися на принципах забезпечення загальновизнаних міжнародних стандартів прав та свобод людини, забезпечення прозорості в діяльності ОВС України тощо. А оновлення управлінської діяльності у сфері захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави передбачає: орієнтацію на перегляд ролі, місця та повноважень ОВС у сучасних умовах як складової частини системи виконавчої влади України; розроблення системи координації та взаємодії між правоохоронними органами; розробку Державної програми щодо поступового переходу міліції від реалізації каральних та наглядових функцій до функцій соціального (сервісного) обслуговування [11, с. 39].

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки:

1. Надання адміністративних послуг є актуальним та важливим напрямом діяльності ОВС, що заслуговує на виокремлення у системі функцій міліції.
2. Забезпечення якості адміністративних послуг ОВС потребує відповідного оновлення правових засад нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності ОВС.

3. Подальший розвиток сфери адміністративних послуг ОВС відповідає положенням державних програм соціально-економічного будівництва та сприятиме впровадженню європейських стандартів захисту прав і свобод людини в життя українського суспільства.

Використана література:

1. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник / За ред.: Є. М. Моїсєєва, Ю. І. Римаренка, В. І. Олєфіра. - К. : КНТ, 2008. - 816 с.

2. Державне управління : європейські стандарти, досвід та адміністративне право / Авер'янов В. Б., Дерезь В. А., Школик А. М. та ін.; За заг. ред. В. Б. Авер'янова. - К. : Юстініан, 2007. - 288 с.

3. Столбова В. В. Надання якісних послуг в адміністративній діяльності міліції як необхідна складова формування позитивного іміджу // Запровадження у Міністерстві внутрішніх справ України системи управління якістю: проблеми і перспективи / Збірник матеріалів науково-практичної конференції / Упорядники: В.В. Столбова, О.Г. Циганов / За заг. ред. О.Н. Ярмиша. - К.: ДНДІ МВС України, 2008. - С. 114 - 127.

4. Голосніченко І. П. Публічні послуги, що надаються міліцією, їх класифікація та проблема якості / І. П. Голосніченко, Л. М. Черненко // Наука і правоохорона. - 2008. - № 1. - С. 124 - 131.

5. Голосніченко І. П. Адміністративно-процедурний кодекс - необхідна правова основа надання державних послуг міліцією // Запровадження у Міністерстві внутрішніх справ України системи управління якістю: проблеми і перспективи / Збірник матеріалів науково-практичної конференції. - К.: ДНДІ МВС України, 2008. - С. 84 - 91.

6. Дроздова І. В. Міністерство внутрішніх справ України як суб'єкт надання адміністративних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / І. В. Дроздова. - К., 2009. - 20, [1] с.

7. Князев С. Д. Принципы административного права Российской Федерации : отраслевой формат и юридическое значение / С. Д. Князев // Государство и право. - 2003. - № 10. - С. 39-48.

8. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопченко, Т. В. Цимбалюк. - К. : Довіра, 2006. - 789 с.

9. Тихомиров Ю.А., Талапина Э.В. Административные процедуры и право // Журнал российского права. - 2002. - № 4.

10. Методика розроблення адміністративних регламентів із надання державних послуг органами та підрозділами внутрішніх справ : методика / І.П. Голосніченко, О.Г. Циганов, І.В. Бойко / за заг. ред. Т.О. Проценка. - К.: ДП "Друкарня МВС України, 2009. - 30 с.

11. Колшаков В. К. Шляхи забезпечення якісного управління у сфері внутрішніх справ // Теорія та практика забезпечення якісного управління у сфе-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

рі діяльності Міністерства внутрішніх справ : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 27 листопада 2009 р. / Упорядники: Т.О. Проценко, І.П. Голосніченко, О.Г. Циганов, П.П. Кульчицький / За заг. ред. Т.О. Проценка. - К. : ДНДІ МВС України, 2009. - С. 39 - 40.

УДК 343.341(477)

В.В. Ключ

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та кримінального процесу
(*Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС*)

ТОТАЛІТАРНІ СЕКТИ ЯК ЗАГРОЗА РЕЛІГІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Глобальна криза в світі не може орієнтуватись лише на економічну сферу, усвідомлюючи відповідальність держави перед суспільством, не можна не зазначити, що саме криза духовної сфери впливає на всі складові забезпечення національної безпеки держави.

Окремі складові забезпечення національної безпеки держави були досліджені в роботах українських та зарубіжних вчених: К.В. Антонова, В.Т. Білоуса, О.Ф. Долженкова, М.М. Галамби, Т.Л. Грачової, Л.Г. Івашова, В.В. Крутова, О.В. Копана, В.А. Ліпкана, М.І. Панова, В.М. Петрик, Г.О. Понамаренко, Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, М.І. Сенченко, С.В. Сьомін тощо.

Сьогодні особливо актуальними стають сучасні загрози з боку тоталітарних сект у сфері релігійної безпеки і національної безпеки загалом, яка може призвести до незворотних процесів втрати державності та суверенітету, спричинити значну шкоду громадянам України. Останнім часом спостерігається значний вплив іноземних сект західного походження на релігійну ситуацію в Україні. Порушуються права людини (право на інформацію) при вербовці adeptів сект, які свідомо дають не повну інформацію про діяльність своєї організації з метою втягнення нового adeptа у свою діяльність. Із закордонного досвіду вже на сучасному етапі, наприклад в Російській Федерації, заборонена екстремістська діяльність тоталітарних сект (Свідки Ієгови, тощо), які несуть значну загрозу релігійній безпеці держави.

Духовні цінності займають значне місце в системі забезпечення релігійної безпеки держави. Аналізуючи чинне вітчизняне та зарубіжне законодавство можна акцентувати увагу, що в "Стратегії національної безпеки України" N 105/2007, від 12.02.2007 та Стратегії національної безпеки Росії до 2020 року " N 537, від 26.05.2009 року духовна безпека займає значне місце. Але, все ж таки є недоліки в сучасному законодавстві, які можуть впливати на деструктивну діяльність сект в нашій державі.

В.М. Ксенофонтів вказує на процеси протиріч реформування суспільства, які можуть призвести до негативних наслідків, якщо не враховувати духовну безпеку, яка забезпечує сталий і незалежний, вільний розвиток духовного світу особи, реалізацію її позитивних ціннісних орієнтацій [1]. Сайентологи, Свідки Іегови, Церква Муна, а також окультні теософські системи мають значний вплив на релігійне життя людей та держави, їх діяльність спричиняє шкоду державі, суспільству та особі. Із практичного досвіду можна привести приклад, коли в Кіровоградській області, районі С., селі М. грубо порушувалися права особи та родини з боку тоталітарної секти п'ятидесятників, які мали тісні зв'язки з головою селищної ради та іншими органами влади, при цьому, виходячи із інтересів секти, подаючи їх як інтереси громади, грубо порушуючи права та впливаючи та прийняття владних рішень. Крім того, враховуючи, що експансія тоталітарних сект йде з заходу та має транснаціональні зв'язки, на вищих ланках виконавчої влади може призвести не до відстоювання національних інтересів в державних справах, а до діяльності в інтересах окремих транснаціональних груп, які фінансують і направляють сферу тоталітарних сект в нашій державі, спричинити значних збитків і шкоди національним інтересам.

Слід погодитись з російським вченими, які вважають, що на виклики таких загроз, як діяльність окультних, деструктивних, екстремістських організацій повинно набути своєчасна та професійна законодавча реакція з боку держави у змісті Особливої частини КК, у розділі "Злочини проти духовних основ нації" [2]. Безумовно, що релігійна безпека як складова духовної безпеки повинна мати пріоритет у забезпеченні національної безпеки України, її роль, місце та значення в удосконаленні правових механізмів регулювання суспільних відносин є пріоритетом державної політики, реалізація останньої передбачає удосконалення юридичних ознак складу злочинів, а також розробку нових складів злочинів в духовній сфері та включення окремої глави чи статей в КК України.

Одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Потреба в отриманні такої розвідувальної інформації є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності. З практичного досвіду тоталітарні секти ведуть розвідувальну діяльність [3], миттєво протидіяти такій діяльності та підвищити ефективність у роботі правоохоронних органів можна лише за умов, якщо будуть внесені деякі зміни до КК України.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Отже, покращення діяльності оперативних підрозділів у повному обсязі зможе забезпечити релігійну безпеку України, яка має суттєвий вплив на духовну, а загалом, і національну безпеку, і, як наслідок, сприятиме сталому та міцному розвитку нашої держави.

Використана література:

1. Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://lib.socio.msu.ru/library?e=d-000-00--0sor--00-0-0-0prompt-10---4-----0-0l--1-ru-50---20-help---00031-001-1-0windowsZz-1251>

2. Електронний ресурс. - Режим доступу: http://dpr.ru/pravo/pravo_19_33.htm

3. Клос В.В. Особливості забезпечення духовної безпеки держави // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (19 березня, м. Кіровоград): - Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2008. - С. 116 - 121.

УДК 351.75:343.9.024

Л.О. Фещенко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри громадської безпеки
(Київський національний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІІ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Останнім часом в юридичній науці питання організованої злочинності та протидії їй розглядається як велика соціальна проблема, яку необхідно негайно вирішувати з метою утримання контролю над соціально-економічними і політичними процесами в країні. В умовах відсутності ефективної протидії організована злочинна діяльність швидко досягла таких масштабів, які стали загрожувати національній безпеці держави. Слід погодитись з науковцями, що однією з причин недостатньо ефективної роботи структурних підрозділів правоохоронних органів є дублювання і відсутність належної взаємодії" [1, с. 19], адже якщо "в основі боротьби із звичайною злочинністю лежать відпрацьовані поняття, то не такі справи в сфері організованої злочинності" [2, с. 63]. Тому особливої уваги потребує створення науково обґрунтованої концепції взаємодії у боротьбі з проявами організованої злочинності в Україні.

Першим важливим кроком на цьому шляху є визначення сутності взаємодії правоохоронних органів у здійсненні протидії організованій злочинності. Насамперед слід чітко визначити дві основні складові даної

дефініції, а саме – поняття "взаємодія правоохоронних органів" і "організована злочинність". Поняття організованої злочинності до цих пір залишається джерелом дискусій і розбіжностей у світовій, і особливо вітчизняній кримінологічній і кримінально-правовій літературі. У вітчизняній кримінології сьогодні представлено досить широкий спектр підходів до розуміння даного виду злочинності. Однак першочергове значення має, безперечно, законодавче визначення даного виду злочинності. Як відомо, під організованою злочинністю у Законі України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" розуміється сукупність злочинів, що вчинюються у зв'язку із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань[3]. Однак цей закон не містить такого поняття як організоване злочинне угруповання, не передбачена така форма співучасті у злочині і в КК України. Зокрема і з цієї причини даний закон, прийнятий ще 30.06.1993 року, сьогодні постійно піддається критиці як з боку науковців, так і з боку практиків [4, с. 165-167]. Тому важливою і своєчасною є розробка і прийняття нового закону, який би, по-перше, включав визначення поняття організованої злочинності, відповідне сучасному стану організованої злочинності в Україні і чинному кримінальному законодавству, а також врахував набуття нею транснаціонального характеру. По-друге, цей закон повинен розглядати проблему організованої злочинності комплексно, на основі поєднання кримінально-правових, кримінологічних, управлінських, організаційних і власне оперативно-розшукових заходів, спрямованих на протидію організованій злочинності. Узагальнюючи положення чинного кримінального закону, статистичні дані, досягнення кримінально-правової і кримінологічної науки, судової практики, слід констатувати, що даний вид злочинності утворює діяльність організованих груп і злочинних організацій.

Поняття "взаємодія правоохоронних органів" слід розглядати як синтез: 1) філософського тлумачення взаємодії в значенні взаємозв'язку, 2) управлінського аспекту узгодженості, 3) функціональної спрямованості правоохоронних органів. Таким чином, взаємодія правоохоронних органів – це спільна узгоджена діяльність правоохоронних органів, яка базується на об'єктивно існуючих необхідних взаємних зв'язках між ними та спрямована на ефективну протидію злочинності.

Поєднання управлінського, кримінально-правового та кримінологічного аспектів дозволяє запропонувати поняття "взаємодія правоохоронних органів у протидії організованій злочинності": спільна узгоджена діяльність правоохоронних органів, яка базується на об'єктивно існуючих необхідних взаємних зв'язках між ними, та спрямована на ефективну протидію діяльності організованих груп та злочинних організацій в Україні.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Зауважимо, що проблема створення ефективного механізму взаємодії зумовлена певними обставинами, які ускладнюють досягнення правоохоронними органами позитивних результатів в своїй діяльності. Слід підкреслити, що кожен правоохоронний орган виконує завдання, які передбачені відповідними законодавчими актами в межах наданої компетенції, застосовуючи притаманні їм специфічні форми і методи діяльності. Саме ця специфіка і є фактором, який ускладнює взаємодію названих правоохоронних органів. Це призводить до існування суперечностей між комплексним характером об'єкта впливу, зокрема, комплексним характером організованої злочинності, та структурною відокремленістю підрозділів, які здійснюють протидію їй. Взаємодія відповідних спецпідрозділів є вкрай важливою і необхідною для здійснення ефективної протидії організованій злочинності насамперед тому, що діяльність організованих злочинних груп та злочинних організацій є цілісною, тобто один і т той самий суб'єкт, що діє в структурі даного виду злочинності, може мати змішану, як загальнокримінальну, так і економічну спрямованість, здійснювати заходи, спрямовані на легалізацію отримуваних злочинним шляхом коштів, підтримувати корумповані зв'язки з посадовими особами органів державної влади, поступово набувати транснаціонального характеру.

У даному випадку діяльністю злочинної організації займатимуться всі вищезазначені підрозділи, але кожен з них працюватиме лише за власною лінією роботи, матиме місце взаємне дублювання, але, разом з тим, жоден із цих підрозділів не буде відповідати за розробку та знешкодження злочинної структури в цілому, з усіма контрольованими суб'єктами господарської діяльності, корумпованими та міжнародними зв'язками, а також зв'язками з особами, котрі перебувають в установах виконання покарань.

Крім того, не можна заперечувати і наявності недоліків організаційного та психологічного характеру, притаманних вузькогалузовому підходу і як наслідок - неможливість сприйняття проблеми в цілому, покладання на власні сили та досвід. Певні проблеми створює також неможливість власними силами та засобами ефективно вирішити проблеми, що стоять перед окремими підрозділами, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю.

Відмітимо, що загалом питання взаємодії правоохоронних структур на державному рівні ще недостатньо врегульовані. Так, в п. 5 ст. 7 "Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність" Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" зазначається необхідність "здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохорон-

ними органами з метою швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних". Ця стаття обмежує застосування взаємодії сферою розкриття злочинів та викриття винних. До уваги не береться сфера запобігання злочинам (як це зазначено в законі про кримінальну відповідальність - ст. 1 КК України) та припинення злочинів. Здійснення взаємодії, на наш погляд, слід розглядати як один з принципів оперативно-розшукової діяльності. Тому пропонуємо викласти ст. 4 даного Закону "Принципи оперативно-розшукової діяльності" в такій редакції: "Оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії оперативних підрозділів між собою, з органами управління і населенням".

Слід відмітити, що проблем у забезпеченні належної взаємодії між спеціальними підрозділами по боротьбі із організованою злочинністю та іншими правоохоронними і контролюючими органами досить багато, і в Законі України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" така взаємодія, можна сказати, тільки декларована. У розділі п'ятому йдеться про взаємодію спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших державних органів. У статті 16, зокрема, зазначено, що з метою забезпечення взаємодії органів прокуратури, внутрішніх справ і служби безпеки України у штатних розписах центральних апаратів зазначених органів передбачаються посади осіб, до функціональних обов'язків яких входить здійснення взаємодії у питаннях боротьби з організованою злочинністю. Аналізований розділ повинен детально регламентувати питання взаємодії спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та іншими правоохоронними, державними органами та громадськими організаціями.

Підводячи підсумок вищевикладеному, варто сказати, що в Україні поступово формується кримінально-правова база протидії організованій злочинності, однак заходи, що розпочаті в державі, можуть принести успіх лише за умови тісної співпраці всіх суб'єктів правоохоронної діяльності. У цьому сенсі важливим завданням є розробка науково обґрунтованого механізму взаємодії правоохоронних органів, пошук нових форм спільної діяльності, які відповідають вимогам практики та реаліям сьогодення.

Використана література:

1. Шумський П. Корупція та організована злочинність: деякі міркування щодо їх подолання / П. Шумський, Пришко А. // Право України. - 1998. - № 6. - С. 19- 21.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2. Миньковский Г.М. Борьба с организованной преступностью: что мешает правовому обоснованию концепции / Миньковский Г.М., Ревин В.П., Барина Л.В. // Журнал российского права. - 1997. - № 5. - С. 63-68.

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю / Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.

4. Лизогуб В.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: дис... к-та юрид. наук: 12.00.08 / Лизогуб Богдан Вікторович. - Х., 2004. - 187 с.

УДК 351.746.2:341.546

О.М. Чистолінов

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри ОРД

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ ЗАПИТІВ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ ІНШИХ ДЕРЖАВ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Загальновизнаним є той факт, що сучасна злочинність є явищем глобального характеру для якого характерне ігнорування державних кордонів окремих країн. Якщо звернутись до ситуації в Україні, то троє з чотирьох виявлених іноземців, які вчинили злочин на її території, є громадянами держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав [5]. Саме тому особливої актуальності набувають питання міждержавного співробітництва правоохоронних органів вказаних держав. Єдність кримінального простору на цих територіях вимагає адекватного реагування з боку уповноважених органів.

Низкою чинних міждержавних угод та договорів передбачена така форма міждержавного співробітництва як виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів. Це мало стати запорукою ефективного використання спеціальних сил та засобів оперативно-розшукової діяльності у спільній боротьбі зі злочинністю. Проте відповідно до проведеного кафедрою ОРД ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка анкетування працівників підрозділів карного розшуку прикордонних регіонів сходу України 93,2% таких працівників жодного разу не застосовували цієї форми міждержавного співробітництва [7]. Водночас під час проведення співбесіди з респондентами після проведення анкетування встановлено, що 6,8% працівників підрозділів карного розшуку, які вказали, що направляли такі

запити, фактично мали на увазі інші документи, не пов'язані з проведенням оперативно-розшукових заходів.

Таким чином, можна з впевненістю вказати на фактичну відсутність практичної реалізації положень нормативно-правових актів щодо зазначеної форми міждержавного співробітництва правоохоронних органів. Саме тому, з метою визначення найбільш вразливих ланок процесу виконання таких запитів, доцільним є розгляд питань організації їх проведення.

До кола організаційних питань, що мають вирішуватись при виконанні таких запитів, насамперед, необхідно віднести наступні:

- передання відповідних матеріалів, у тому числі и тих, що містять державну таємницю, до уповноваженого органу іншої держави;
- визначення виконавця запиту;
- визначення наявності правових підстав для його виконання;
- планування роботи з виконання запиту;
- контроль та нагляд за процесом виконання запиту;
- матеріально-технічне забезпечення;
- інформаційне забезпечення.

Із питанням організації виконання запиту про проведення оперативно-розшукового заходу безпосередньо пов'язано і питання використання отриманих даних.

Якщо звернутись до питання передання документів з обмеженим доступом до іншої держави, то у цьому питанні виникають суттєві труднощі. Відповідно до Закону України "Про державну таємницю", секретна інформація та матеріальні носії секретної інформації можуть бути переданими іншій державі або міжнародній організації лише на підставі чинних міжнародних договорів [3, ст. 32]. Україною укладена низка договорів про взаємну охорону державної таємниці. Так, відповідна угода з, наприклад, Російською Федерацією укладена 02.12.2000 р. Проте вказані нормативні акти передбачають суттєві організаційні та процедурні складності передання відповідних матеріалів і не дозволяють забезпечити оперативність реагування на зміни у обстановці. Безперечно, при переданні матеріалів, що містять державну таємницю до іншої держави має бути контрольованим процесом, оскільки це може створювати загрозу національним інтересам окремої держави. Водночас, маємо зауважити, що здійснення контрольної діяльності повинно бути своєрідним компромісом між необхідністю швидкої та ефективної діяльності і забезпеченням надходження інформації про таку діяльність до уповноважених органів.

Щодо питання визначення виконавця такого запиту. У цьому питанні є кілька точок зору:

- виконання таких запитів повинно покладатись на спеціально створені міждержавні підрозділи;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- виконання таких запитів повинно покладатись на спеціально закріплених працівників;
- виконання таких запитів повинно покладатись працівників відповідно до розподілу службових обов'язків щодо обслуговування території або лінії роботи.

Україна завжди наголошувала на тому факті, що СНД не є наддержавною організацією, а її органи виконують, передусім, консультативну функції. Тому, на нашу думку, малоімовірно розширення функцій, наприклад, Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД.

Створення постійно діючих органів буде неефективним через наступні обставини:

- необхідність додаткового фінансування вказаних підрозділів;
- працівники створених підрозділів не матимуть змоги самостійно ефективно здійснювати ОРД, їх роботу фактично буде зведено до обробки відповідної документації;
- громіздкість створеної структури (при створенні філій у кожному регіоні) або віддаленість від окремих регіонів (при створенні єдиного центру координації кількох областей);
- необхідність пошуку механізмів взаємодії вже з вказаними підрозділами;
- недостатність правового забезпечення діяльності підрозділів вказаної групи.

У той же час Україною підписано Концепцію міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав – учасниць СНД від 15.09.2004 р. Відповідно до положень зазначеного документа, серед видів співробітництва визначене створення уповноваженими органами державної влади спільних координуючих органів із міжрегіонального та прикордонного співробітництва та робочих груп в їх складі [2].

Тому пропонується створення спеціальних груп з організації взаємодії прикордонних регіонів. З урахуванням географічних та соціально-економічних показників стану оперативної обстановки вказані групи мають створюватись не в межах двох суміжних регіонів, а в більш широкому колі. Наприклад, прикордонні регіони, розташовані на україно-російському або україно-білоруському чи інших кордонах. Це дозволить забезпечити більш тісну взаємодію з урахуванням особливостей співробітництва суміжних держав.

Запропоновані групи не є постійно діючим органом, проте пропонується передбачити періодичність проведення їх засідань та нарад.

Серед переваг таких груп необхідно відзначити:

- оперативність дій;

- гнучкість структури в залежності від умов діяльності;
- спрощення порядку обміну передовим досвідом взаємодії в галузі ОРД;
- створення більш сприятливих умов для здійснення наукових досліджень із проблем взаємодії уповноважених підрозділів;
- встановлення особистих ділових контактів між працівниками, які безпосередньо здійснюють ОРД у суміжних державах.

Якщо звернутись до питання визначення правових підстав виконання запиту про проведення оперативно-розшукового заходу, то відповідно до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" у кожному разі проведення таких заходів заводиться оперативно-розшукова справа [4]. Проте чинні положення вказаного Закону не дозволяють визначити такий запит як самостійну підставу для проведення оперативно-розшукової діяльності [6]. З іншого боку трактування категорії "оперативно-розшуковий захід" в Україні та в інших державах суттєво різняться. Фактично відомче визначення їх переліку не є достатнім [1].

Якщо звернутись до питання матеріально-технічного забезпечення, то відповідно положень чинних домовленостей фінансування виконання запиту як правило покладається на сторону, що отримала такий запит. Водночас маємо звернути увагу на такий аспект, як можливість переміщення впроваджених технічних засобів через державний кордон безпосередньо під час проведення оперативно-розшукового заходу. За такої ситуації фактично виключається можливість використання такого засобу в інтересах боротьби зі злочинністю. Тому нами пропонується встановлення процедури передання оперативно-технічного засобу до іншої держави.

Проведення оперативно-розшукового заходу безпосередньо пов'язане із накопиченням, обробкою та використанням інформації. Постає питання про власника отриманих відомостей під час виконання відповідного запиту. Інформація, що отримана на кошти держави, державними органами є власністю цієї держави. Тому логічним є беззаперечне право держави, що виконує такий запит, на використання такої інформації та прийняття рішення про надання або ненадання результатів оперативно-розшукового заходу до іншої держави.

Питання організації виконання запиту про проведення оперативно-розшукового заходу має багатоаспектний та міжгалузевий характер і в межах однієї статті неможливо докладно його розглянути. Насамперед, потребують розв'язання наступні питання:

- визначення на міждержавному рівні переліку оперативно-розшукових заходів;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- доповнення ст. 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" такою підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності "як запит правоохоронного органу іншої держави";
- оптимізація процедурних питань передання матеріалів з обмеженим доступом;
- запровадження процедури передання-прийняття оперативно-технічних засобів із визначення правових наслідків, прав та обов'язків сторін, напрямів використання отриманої інформації;
- порядок відомчого та інших форм контролю, прокурорського нагляду;
- доповнення ч. 2 ст. 65 КПК України вказівкою на те, що дані, що виступають доказами у кримінальній справі встановлюються і матеріалами отриманими згідно із законодавством України і міжнародними договорами України від відповідних установ іноземних держав.

Використана література:

1. Бараненко Б. И., Методология теории и практики ОРД в современных условиях: проблемы и перспективы : [монография] / Б. И. Бараненко, Э. А. Дидоренко ; ред. Э. В. Виленская. - Луганск: РИО ЛАВД, 2005. - 136 с.
2. Концепція міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: Рішення Ради голів урядів СНД [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_827.
3. Про державну таємницю : Закон України // Відомості Верховної Ради. - 1994. - № 16. - Ст. 93. (із змінами та доповненнями станом на 21.05.2008), ст. 32.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
5. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>.
6. Чистолінов О. М. Виконання запитів уповноважених підрозділів інших держав щодо проведення оперативно-розшукових заходів / О. М. Чистолінов // Вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - 2007. - № 3. - Ч. 2. - С. 102-111.
7. Чистолінов О.М. Розкриття злочинів підрозділами карного розшуку в прикордонних регіонах (за матеріалами органів внутрішніх справ східного регіону України): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Олександр Миколайович Чистолінов. - Луганськ, 2009. - 256 с.

УДК 351.713/351.72:343.37

Є.О. Несвіт

кандидат юридичних наук, викладач,
доктор філософії
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

СИСТЕМА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ ПРОТИДІЯТИ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ: ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ

Система органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в Україні почала формуватись з 1993 року (Закон "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю"), формування її йде і понині. Огляд переліку таких органів та співставлення функцій, покладених на кожний із них, дає підстави констатувати наявність конкуруючої юрисдикції, превальювання відомчих інтересів над загальнодержавними, відсутність належним чином організованих взаємозв'язків. Як наслідок - низька ефективність діяльності всієї системи органів та безгосподарне використання бюджетних коштів.

Питання протидії відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, досліджувалось переважно у контексті кримінального права та кримінології (П.П. Андрушко, А.С. Беницький, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, І.Є. Мезенцева, М.І. Мельник, А.А. Музика, В.М. Попович, О.О. Чаричанський, В.М. Чепелюк), криміналістики (В.В. Білоус, А.Ф. Волобуєв, В.П. Головіна, В.П. Корж, В.В. Лисенко), оперативно-розшукової діяльності (Г.М. Бірюков, В.М. Бутузов, О.Ф. Долженков, М.В. Корнієнко, С.І. Ніколаюк) міжнародного права (О.В. Києвець, О.В. Столярський) в аспекті інших галузевих юридичних та економічних наук.

Окремі автори (Л.М. Доля, А.О. Клименко) у своїх роботах розглядали питання системи органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів. У таких роботах побудова системи відображалась як даність і з позицій теорії систем та системного аналізу не досліджувалась.

Мета роботи полягає у тому, щоб виходячи з положень загальної теорії систем та системного аналізу оцінити ефективність функціонування системи правоохоронних органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів, та визначити основні шляхи підвищення результативності їх діяльності.

Перш ніж переходити до розкриття системи уповноважених правоохоронних органів, необхідно зупинитись на термінологічному аспекті таких понять як "система" та "правоохоронні органи".

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглядаючи теорію систем та системний аналіз Ю.П. Сурмін наводить сім різних визначень поняття "система" [1, с. 50-51]. Система – це сукупність пов'язаних та взаємопов'язаних один з одним елементів, що складають певне цілісне утворення, яке має нові ознаки, не притаманні окремо взятим елементам [2].

У даному випадку такими елементами виступають правоохоронні органи, які чинним законодавством визначені достатньо суперечливо. Лише Закон України "Про Службу безпеки України" називає державний орган правоохоронним.

Законом "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" [3], до останніх віднесено органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Визначення правоохоронних органів через вказівку на виконання правозастосовних або правоохоронних функцій проведено також у Законі "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" [4].

Такий підхід не можна визнати задовільним, адже за його використання правоохоронні органи не можливо відділити від органів державного контролю та органів виконавчої влади взагалі.

Теорія права з цього приводу досягла більших успіхів. Так, Т.О. Пікуля зазначає, що відповідно до головних здійснюваних функцій, органами правоохорони у широкому розумінні є: суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю; у вузькому – тільки правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, державної митної служби, Державного департаменту України з питань виконання покарань) [5, с. 8].

Фактором, що утворює систему, виступають кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові повноваження у сфері протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом.

Так, відповідно до ст. 112 КПК України [6] органам внутрішніх справ підслідні кримінальні справи про злочині, передбачені ст. ст. 209 (Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), 209-1 (Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), 306 (Викори-

стання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) КК України [7], СБУ, податковій міліції, прокуратурі – ст. 209 та ст. 209-1 КК України. Крім іншого, зазначені органи (крім прокуратури) є органами дізнання, на які згідно зі ст. 103 КПК покладено вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили.

Таким чином, елементами системи правоохоронних органів, уповноважених здійснювати протидію відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, виступають органи внутрішніх справ, податкова міліція, Служба безпеки України, прокуратура.

Кожний з елементів є поліструктурним, тобто сам-по-собі є системою більш низького рівня. Так в органах внутрішніх справ протидія відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, покладається на наступні підрозділи:

- 1) Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю та його підрозділи на місцях;
- 2) Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю та його підрозділи на місцях;
- 3) Департамент фінансової та економічної безпеки;
- 4) Департамент боротьби з незаконним обігом наркотиків;
- 5) Головне слідче управління та його підрозділи на місцях [8].

У системі податкової міліції повноваження щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом виконують Слідче управління та Відділ оперативного супроводження діяльності підрозділів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом [9].

В органах безпеки України завдання щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, покладаються на підрозділи контррозвідального захисту економіки держави; боротьби з корупцією та організованою злочинністю [10].

Свої завдання щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, прокуратура реалізує у межах проведення досудового слідства у кримінальних справах.

За 2009 рік судами отримано від правоохоронних органів 509 кримінальних справ про злочини, передбачені статтями 209, 209-1, 306 КК (396+6+107). З них 200 (182+5+13) надійшло від прокуратури, 177 від органів внутрішніх справ (100+1+76), 7 від СБУ (за ст. 209) і 22 від податкової міліції (за ст. 209) [11].

Згідно з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України [12], досудове слідство має бути покладено на:

- 1) національну поліцію (при МВС);

- 2) фінансову поліцію (при Міністерстві фінансів);
- 3) військову поліцію (Військова служба правопорядку у Збройних Силах України);
- 4) слідчий підрозділ Служби безпеки України;
- 5) спеціально утворений орган досудового розслідування корупційних правопорушень (антикорупційний орган).

Досудове розслідування органами прокуратури має проводитись лише у виняткових випадках, спеціально визначених законом.

Варто зазначити, що наведена концепція не є науково обґрунтованою, адже вона не витримує жодної критики починаючи від термінології, закінчуючи концептуальними засадами [13]; антиконституційною – суперечить положенням статті 121 та пункту 9 "Перехідних положень" чинної Конституції України [14].

Однозначним є те, що діюча система правоохоронних органів та розподілу функцій між ними застаріла і потребує докорінного оновлення, і напіезаходами тут не відбутися. Реформування систем правоохоронних органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів, повинно відбуватись у межах реформування всієї правоохоронної і судової систем у зв'язку зі структурно-функціональним оновленням системи органів державної влади. Доцільним є виділення органів досудового слідства зі структури МВС, СБУ, податкової міліції та прокуратури в єдиний самостійний правоохоронний орган; оперативно-розшукові повноваження залишити за існуючими правоохоронними органами [15].

Зазначений крок є лише частковим розв'язанням проблеми, оскільки це не вирішує питання про розподіл повноважень оперативно-розшукових підрозділів щодо протидії відмиванню доходів одержаних злочинним шляхом між правоохоронними відомствами, а також в системі органів внутрішніх справ.

У Верховній Раді України під № 5446 від 17.12.2009 зареєстровано проект Закону України "Про Концепцію реформування системи правоохоронних органів України" [16]. Одним з напрямів реформування правоохоронних органів визначено розмежування компетенції правоохоронних органів, усунення дублювання їх повноважень.

У результаті реформування система правоохоронних органів України матиме такий вигляд:

1. Національна Служба безпеки України, яка складатиметься із Зовнішньої розвідки України, Державної безпеки України та Державної охорони України.
2. Національна служба розслідувань України;

3. Міністерство внутрішніх справ України, яке складатиметься з Національної (загальнодержавної) міліції, Спеціальної міліції, Міграційної служби та Прикордонної міліції;

4. Прокуратура України;

5. Державна кримінально-виконавча служба України.

Національна служба розслідувань створюється як незалежний єдиний центральний орган виконавчої влади з виключними повноваженнями проведення досудового розслідування особливо тяжких, тяжких злочинів та злочинів середньої тяжкості, передбачених Кримінальним кодексом України без встановлення підслідності.

Національна міліція в складі Міністерства внутрішніх справ України складається з наступних підрозділів:

1. Кримінальна міліція;

2. Фінансова міліція;

3. Муніципальна міліція;

4. Міліція охорони і правопорядку;

5. Транспортна міліція;

6. Державна автомобільна інспекція.

На фінансову міліцію покладаються обов'язки з виявлення, попередження, проведення дізнання та розкриття категорій злочинів, які входили до сфери відання податкової міліції, складання протоколів про адміністративні правопорушення та участь при розгляді справи в суді.

Фінансова міліція здійснюватиме оперативно-розшукову діяльність по справах щодо податкових, фінансових та митних злочинів, розшуку платників податків, які ухиляються від сплати податків та інших платежів, розслідування всіх категорій злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж, якщо вони пов'язані з ухиленням від сплати податків, приховуванням доходів, легалізацією коштів, здобутих злочинним шляхом та іншими злочинами.

Така концепція реформування правоохоронних органів є більш досконалою та цілком прийнятною у загальному вигляді: у ній дотримуються принципи побудови системи органів досудового слідства [15] та досягнута мета з усунення дублювання повноважень.

Висновки.

1. Елементами системи правоохоронних органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, виступають органи внутрішніх справ, податкова міліція, Служби безпеки України, прокуратура.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2. Зазначені суб'єкти є поліструктурними, тобто містять ряд підрозділів, які виконують завдання щодо протидії відмиванню доходів. У структурі кожного з правоохоронних органів (крім прокуратури) створено оперативно-розшукові підрозділи та підрозділи досудового слідства, а в органах внутрішніх справ оперативно-розшукові повноваження у цій сфері виконують підрозділи: по боротьбі з організованою злочинністю, Державної служби боротьби з економічною злочинністю, фінансової та економічної безпеки, боротьби з незаконним обігом наркотиків.

3. Реформування систем правоохоронних органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів, повинно відбуватись у межах реформування всієї правоохоронної системи у напрямі розмежування компетенції та усунення дублювання повноважень. Така реформа має бути пов'язаною зі змінами в законодавстві про адміністративні правопорушення, кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві та реформою судової системи.

4. Доцільним є виділення функції досудового слідства з формуванням окремого незалежного від відомчих інтересів органу та окремого підрозділу, який одноосібно здійснюватиме оперативно-розшукове обслуговування економіки України як на центральному так і на місцевому рівні.

Використана література:

1. Сурмін Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. Пособие. - К.: МАУП, 2003. - 368с. - С. 50-51.

2. Лебедев О.Т., Язвенко С.А. Основы системного анализа: Учебное пособие. - СПб.: СПбГИЭА, 2000.

3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 11. - Ст. 50.

4. Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 46. - Ст. 336.

5. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.01. - Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. - 20с. - С. 8.

6. Кримінально-процесуальний кодекс України: затверджений Законом від 28.12.60 № 1000-05 // Відомості Верховної Ради. - 1961. - № 2. - Ст. 15.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.

8. Міністерство внутрішніх справ України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/45675>

9. Державна податкова адміністрація України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47117&cat_id=46608
10. Служба безпеки України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index>
11. Звіт про розгляд загальними місцевими та апеляційними судами кримінальних справ за статтями 209, 209-1, 306 КК України за 2009 рік: офіційний сайт Державного комітету фінансового моніторингу України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2010/01.03.10/form1%20rus.mht
12. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджено указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 12. – Ст. 79.
13. Зозуля І.В. Щодо відповідності концепцій реформування правоохоронної системи держави принципам національної безпеки // Форум права. – 2008. – № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08zivnbu.pdf>
14. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
15. Солдатенко Олена Анатоліївна. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2006.
16. Про концепцію реформування правоохоронних органів: проект Закону України № 5446 від 17.12.2009 [Електронний ресурс]. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36724

УДК 351.753:343.951

А.В. Корнієць

кандидат юридичних наук, викладач кафедри
(Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ОБІГУ ЗБРОЇ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

Найбільш перспективним правовим явищем, за допомогою якого можна було б впорядкувати понятійний апарат "обігу зброї та вибухових речовин" як предмету правового регулювання (певного кола суспільних відносин) є інструментарій – адміністративно-правовий режим

Порівняймо, як розкривають сутність адміністративно-правових режимів вчені-адміністративісти. Наприклад, Ю.О. Тихомиров зазначає наступне: "адміністративно-правовий режим – це специфічний порядок

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

діяльності суб'єктів права у різних сферах державного життя, який встановлюється у законах і підзаконних актах, спрямований на суворо цільову та функціональну діяльність на тих ділянках, де необхідні додаткові засоби для підтримання належного державного стану [7, с. 402].

Як зазначає О.В. Петришин: "наявність специфічного правового режиму означає вплив на суб'єктів відносин комплексу регулятивних, охоронних та процедурно-процесуальних засобів, характерних саме для правового регулювання даної групи суспільних відносин" [4, с. 24].

Більшість учених-юристів доходить висновку про те, що адміністративно-правові режими роблять праворежуючий вплив на суспільні відносини. Разом з тим їхні наукові погляди на цей правовий феномен, як правило, зазначаються в констатації такого підходу, як застосування адміністративно-правових режимів як регламенти стосовно певних ситуацій. До таких ситуацій О.М. Бандурко відносить: правовий режим надзвичайного стану; правовий режим воєнного стану [2]. Розширюючи погляди О.М. Бандурко, С.О. Кузніченко їх доповнює зоною надзвичайної екологічної ситуації; особливим режимом [3]. Стосовно забезпечення державної безпеки, Ю.П. Битяк та В.К. Колпаков до них відносять режими захисту державної таємниці, прикордонний режим. З метою забезпечення громадського порядку, зазначені науковці вказують паспортний режим, ліцензійно-дозвільний режим, режим пожежної безпеки [1]. Ю.А. Тихомиров високремлює їх поділ:

а) стосовно забезпечення функцій керування й сфери діяльності: податковий режим; митний режим; санітарний режим;

б) стосовно врегулювання взаємин між органами виконавчої влади, фізичними і юридичними особами: режим реєстрації фізичних і юридичних осіб; режим певних видів діяльності [6, с. 379].

Головна мета адміністративно-правових режимів, як зазначає І.С. Розанов – це попередження або ускладнення злочинної чи іншої протиправної діяльності у сфері загальної безпеки держави. Ця риса, до речі й характеризує авторську дефініцію. Автор, цілком обґрунтовано розглядаючи адміністративно-правові режими як інститут адміністративного права, сформулював, як на нашу думку, одну з самих вдалих дефініцій: "адміністративно-правовий режим – це встановлена у законодавчому порядку сукупність правил діяльності, дій чи поведінки громадян та юридичних осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях), забезпечення та підтримання суверенітету та оборони держави, інтересів безпеки та охорони громадського порядку, які спеціально утворюються з цієї метою службами державного управління" [5, с. 77].

Для досягнення мети адміністративно-правового режиму потрібна вивірена побудова правового матеріалу таким чином, щоб поведіння

суб'єктів правовідносин, урегульоване адміністративно-правовими режимами чітко закріплювалося в діючих нормативно-правових актах щодо обігу зброї та вибухових речовин. Для досягнення такої мети в структурі адміністративно-правового режиму повинні бути передбачені правила поведінки суб'єктів правовідносин (режимні правила), а також різного роду гарантії їхнього дотримання. До них слід віднести юридичні, організаційні, інформаційні, матеріально-технічні, ресурсні й інші гарантії. Таке конструювання адміністративно-правових режимів вимагає відповідної комплексної, багаторівневої побудови нормативних правових актів, які формують адміністративно-правові режими. При цьому правове регулювання суспільних відносин з приводу обігу зброї та вибухових речовин, що забезпечують функціонування режимних гарантій, також повинне здійснюватися за допомогою адміністративно-правових режимів. Тому можна зробити наступний висновок, що адміністративно-правові режими є форма правового регулювання. У рамках кожного правового режиму завжди, щоправда у різній мірі, беруть участь різні способи правового регулювання.

Однак ніхто із сучасних учених не пропонує порядок, систему побудови й формування адміністративно-правових режимів у діючих нормативно-правових актах. Наше бачення рішення цієї проблеми укладається в тім, що адміністративно-правовий режим варто формувати за принципом юридичної конструкції, основними елементами якої є правові норми. Характер правових норм буде залежати, насамперед, від предмета правового регулювання і юридичних властивостей суб'єктів і об'єктів правовідносин. Правові норми в юридичній конструкції повинні розташовуватися не розгалужено, а групуватися по основним правовим блокам: режимні правила; правові статуси суб'єктів і об'єктів правовідносин; юридичні, організаційні, матеріально-технічні, інформаційні гарантії стійкого функціонування адміністративно-правового режиму. Такий підхід до вирішення проблеми формування адміністративно-правових режимів дозволить реагувати на ті соціальні процеси, які вимагають режимного правового регулювання, це насамперед стосується обігу зброї та вибухових речовин. Крім цього, зазначеним способом вирішується питання порядку побудови комплексних адміністративно-правових режимів.

Викладене дозволяє визначити наступний понятійний апарат у сфері обігу зброї та вибухових речовин. Адміністративно-правовий режим – це юридична конструкція, утворена сукупністю нормативних правових актів, погоджених по основних напрямках впливу на регульовані правовідносини, що поєднують у собі за допомогою юридичних засобів режимні правила, організаційні, юридичні, інформаційні, матеріально-тех-

нічні гарантії стійкого функціонування режиму, що встановлює адміністративно-правові статуси суб'єктів урегульованих правовідносин.

Використана література:

1. Адміністративне право України [Підручник для юрид. вузів і фак. / АЗІ Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін.]; За ред. Ю. П. Битяка. - Харків: Право, 2000. - 520 с.; Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. -- К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.

2. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: монографія / О.М. Бандурка. - Х.: МВС України НУВС, 2004. - 780 с.

3. Кузніченко С.О. Управління органами внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру / С.О. Кузніченко. - Х.: Основа, 2001. - 152 с.

4. Петришин О.В. Правовий режим державної служби: питання загальної теорії: Автореф. дис... д-ра юрид. наук. - Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого, 1999. - 36 с.

5. Розанов И.С. Административно-правовые режимы по законодательству Российской Федерации, их назначение и структура / И.С. Розанов // Государство и право. - 1996. - № 9.

6. Тихомиров Ю.А. Адміністративне право й процес. Повний курс. 2-е изд, перераб. і доп. - М.: Изд. Тихомирова М.Ю., 2005. - С. 379.

7. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. - М.: Издательство г-на Тихомирова М.Ю., 1998. - 798 с.

УДК 351.741:343.8:342.77

Е.Ю. Соболев

кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки
(Кировоградский юридический институт ХНУВД)

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ В ПЕРИОД ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

Актуальность данной тематики обусловлена тем, что в настоящее время в контексте демократических преобразований нашего общества осуществляется поэтапный процесс реформирования уголовно-исполнительной системы в связи с ее выведением из Министерства внутренних дел и созданием самостоятельного правоохранительного органа - Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний -

и перспективой на последующую передачу в ведение Министерства юстиции.

В этих условиях особо актуальными являются вопросы, затрагивающие проблемы взаимодействия органов и учреждений уголовно-исполнительной системы при чрезвычайных ситуациях с другими правоохранительными органами и прежде всего с органами внутренних дел (ОВД).

В процессе своей деятельности ОВД и уголовно-исполнительные учреждения взаимодействуют при: пресечении и ликвидации массовых беспорядков в учреждениях уголовно-исполнительной системы; освобождении заложников на объектах УИС; розыске и задержании вооруженных и иных особо опасных преступников, совершивших побег из-под стражи или из охраняемых объектов; пресечении нападений на объекты уголовно-исполнительной системы; ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера.

Анализируя чрезвычайные ситуации последних лет, можно выделить ряд причин, которые приводят к ним:

1. Чрезвычайные ситуации, связанные с факторами, относящимися к организации исполнения наказаний. Эти факторы можно обозначить как внутрисистемные, охватывающие комплекс недостатков организационно-управленческого порядка по направлениям профессиональной деятельности, а также по исполнению персоналом служебного долга.

2. Чрезвычайные ситуации, обусловленные криминогенными явлениями и процессами, происходящими в среде осужденных.

3. Чрезвычайные ситуации, связанные с применением мер взыскания к осужденным (злостное нарушение ими установленного порядка отбывания наказания, совершение преступления, перевод лидеров криминальной среды в единые помещения камерного типа).

4. Чрезвычайные ситуации, обусловленные различного рода происшествиями в исправительном учреждении: пожарами, авариями, взрывами, разрушениями заборов, зданий, сооружений, особенно повлекшими человеческие жертвы. Такие происшествия вызывают нарушения нормальной деятельности учреждения, требуют переключения сил и средств на их ликвидацию.

5. Чрезвычайные ситуации, вызванные необеспечением устойчивости функционирования исправительного учреждения. Последними могут быть: прекращение подачи от внешних источников воды, электроэнергии, тепла и др. При таких обстоятельствах чрезвычайная ситуация возникает тогда, когда в исправительном учреждении отсутствуют запасы воды и топлива, автономные источники электроснабжения и т.д. В связи с этим в исправительном учреждении могут возникнуть эксцессы, дестабилизирующие оперативную обстановку.

6. Чрезвычайные ситуации, возникающие в связи с происходящими событиями и осложнением оперативной обстановки вне исправительного учреждения.

Чрезвычайные ситуации в исправительном учреждении могут складываться и в результате событий, происходящих вне его, – забастовки, митинги, демонстрации, сопровождающиеся политическими призывами, а также возникновение аварий и катастроф, повлекших осложнение экологической обстановки и др.

Все перечисленные чрезвычайные ситуации и их факторы в большинстве случаев требуют привлечения сил и средств ОВД:

1. Существующие в пенитенциарных учреждениях органы специального назначения в данное время не способны к быстрым действиям при возникающих чрезвычайных ситуациях, по следующим причинам, которые носят объективный характер: малочисленность, отдаленность от учреждений, недостаточное материально-техническое обеспечение. На сегодняшний день специальные подразделения расположены в Донецке, Днепрпетровске, Житомире, Запорожье, Киеве, Луганске. Поэтому в этих случаях, для быстрого реагирования на чрезвычайные ситуации, в отдаленных участках необходимо задействовать специальные подразделения органов внутренних дел;

2. Совместное проведение оперативно-розыскных мероприятий;

3. В условиях чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера возникает необходимость в обеспечении надежной изоляции и порядка среди осужденных и арестованных, что не всегда возможно осуществить только силами уголовно-исполнительного учреждения. В то же время привлечение личного состава возле расположенных пенитенциарных учреждений также может оказаться нецелесообразным, поскольку всегда существует реальная угроза осложнения оперативной обстановки и в этих учреждениях. В связи с этим возникает необходимость в срочном привлечении органов внутренних дел и т.д.

Постоянное усовершенствование общей деятельности ОВД и пенитенциарных учреждений при чрезвычайных ситуациях требует улучшения их взаимодействия. Различие в компетенции в деятельности этих служб совсем не означает, что предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций в местах лишения свободы должны выполняться силами и средствами учреждений выполнения наказаний, а вне их – только работниками органов внутренних дел. Эти процессы должны быть взаимообусловленными и составлять единое целое.

Обобщая изложенное, необходимо сказать, что организация взаимодействия ОВД и пенитенциарных учреждений должна включать такие основные средства:

- определение и закрепление общих нормативных основ путем принятия межведомственного приказа;
- создание рабочей группы, которая бы обеспечивала надлежащее состояние взаимодействия;
- разработка общих методических рекомендаций, инструкций, памяток, схем, направленных на усовершенствование деятельности ОВД и пенитенциарных учреждений при чрезвычайных ситуациях;
- формирование объединенного органа оперативного управления с единым оперативным подчинением;
- создание системы взаимного обмена информацией.

Использованная литература:

1. Бандурка О.М. Організація діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Наук.-практ. посібник.-Харків: Вид-во Ун-ту внутрішніх справ. - 2000. - 116 с.
2. Глієвий А.А. Теоретичні основи взаємодії кримінальної міліції та оперативних підрозділів пенітенціарної системи щодо протидії злочинності // Вісник національного університету внутрішніх справ. - 2002. - № 20. - С. 202-207.
3. Гречанюк С.К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. - Ірпінь, 2006. - 251 с.: іл. - Бібліогр.: С. 192-251.
4. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В.М. Трубников, В.М. Марченко, О.В. Лисосід. - Харків: Право, 2001. - 384 с.
5. Оболенський Ю.Б. Організація і проведення спеціальної операції із затримання озброєних і особливо небезпечних злочинців / Ю.Б. Оболенський // Бюлетень з обміну досвідом роботи. - 2002. - №140. - С. 16-20.

УДК 351.713:342.951

Є.В. Горлов

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки
(Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС)

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Сучасний період розвитку нашої держави, який у першу чергу пов'язують зі світовою економічною кризою, характеризується ускладненням повсякденних проблем життя населення і діяльності підприємств,

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

установ та організацій. У зв'язку із цим виробництво змушене пристосовуватись до нових, більш сучасних умов праці, що інколи призводить до зупинки підприємств, зростання регіонального безробіття, втрати господарських зв'язків.

Державна служба боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ) є складовою частиною кримінальної міліції системи МВС. Головними завданнями ДСБЕЗ є своєчасне викриття та припинення злочинів у галузях економіки та запобігання їм, аналіз і прогнозування криміногенних процесів в економіці та своєчасне інформування про них органів виконавчої влади, виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності, виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень у галузі економіки, та вжиття заходів до їх усунення тощо [1].

Здійснення фізичною особою, не зареєстрованою як суб'єкт підприємництва, чи зареєстрованими юридичними особами та суб'єктами підприємництва–фізичними особами діяльності, що містить ознаки підприємницької, та яка підлягає ліцензуванню, або здійснення без ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, за умови, що отриманий дохід не становить великого розміру, складу злочину, передбаченого ст. 202 КК, не утворює, а є адміністративним правопорушенням, передбаченим відповідно ст. 164 чи статтями 160, 160-2, 164-5, 177-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2] а також окремими положеннями Декрету Кабінету Міністрів України "Про податок на промисел" [3].

Порушення умов ліцензування при здійсненні операцій з брухтом чорних та кольорових металів особами, які зареєстровані у встановленому законом порядку і які мають ліцензію на здійснення такої діяльності, складом злочину, передбаченим ст. 213 КК, не охоплюються. Такі дії, за наявності підстав кваліфікують за ст. 202 КК або їх вчинення тягне за собою адміністративну відповідальність (згідно із ч. 2 ст. 9 КУпАП, адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності) відповідно до ст. 164-10 КУпАП "Порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом".

Відповідно до глави 12 КУпАП до компетенції підрозділів служби боротьби з економічною злочинністю відносяться наступні правопорушення: порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 155 КУпАП); обман покупця чи замовника (ст. 155-2 КУпАП); порушення правил торгівлі пивом, алкого-

льними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами (ст. 156 КУпАП); порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156-1 КУпАП); порушення встановленого порядку промислової переробки, зберігання, транспортування або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ст. 156-2 КУпАП); порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159 КУпАП); торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП); незаконна торговельна діяльність (ст. 160-2 КУпАП); порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164-1 КУпАП); порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2 КУпАП); недобросовісна конкуренція (ст. 164-3 КУпАП); несвочасне здавання виторгу (ст. 164-4 КУпАП); зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка (ст. 164-5 КУпАП); демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164-6 КУпАП); порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164-7 КУпАП); недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу (ст. 164-8 КУпАП); незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (ст. 164-9 КУпАП); порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом (ст. 164-10 КУпАП); порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (ст. 165-1 КУпАП); порушення порядку формування та застосування цін і тарифів (ст. 165-2 КУпАП).

Для вдосконалення діяльності підрозділів ДСБЕЗ, щодо попередження зазначених вище правопорушень необхідно:

1. Найближчим часом прийняти Закон України "Про профілактику правопорушень", відповідно до якого у системі МВС підготувати нормативно-правовий акт, в якому було б закріплено основні завдання, функції, принципи, форми та методи профілактичної діяльності підрозділів ДСБЕЗ.

2. Вдосконалити положення Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" щодо системи профілактики правопорушень, що дозволило б значно підвищити ефективність діяльності підрозділів ДСБЕЗ.

3. Призначити окремих працівників в системі Департаменту ДСБЕЗ, які б відповідали за взаємодію з громадськими формуваннями.

4. З метою залучення громадян до участі у профілактиці та виявленні правопорушень у сфері господарської діяльності необхідно передба-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

чити їх матеріальну зацікавленість у такій діяльності, що можна реалізувати шляхом використання коштів, вилучених у правопорушників, одержаних від реалізації адміністративних стягнень тощо.

5. У засобах масової інформації оприлюднювати дані про факти та кількість вчинених правопорушень, передбачених главою 12 КУпАП, норми якої переважно відносяться до компетенції ДСБЕЗ.

6. Аналітичним відділам ДСБЕЗ розробити та запровадити в діяльності підрозділу необхідні методики виявлення та збору інформації про факти правопорушень у сфері господарської діяльності.

Слід зазначити, що у системі заходів, спрямованих на попередження і припинення правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення у главі 12, необхідно виділити спільну діяльність оперативних підрозділів ДСБЕЗ, податкової міліції і податкових служб у формі перевірок.

Доцільним є вивчення позитивного досвіду боротьби з правопорушеннями в розвинутих країнах, проведення порівняльних досліджень з урахуванням особливостей розвитку профілактики економічним правопорушенням в Україні.

Знання загальних положень, поєднаних з позитивним практичним досвідом, значною мірою може сприяти більш раціональній організації діяльності правоохоронних органів у зборі фактичних даних і забезпеченню їхнього наступного використання з метою підвищення ефективності попередження правопорушень у сфері господарської діяльності.

Використана література:

1. Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю: Затв. постанов. КМ України від 5 липня 1993 № 510 // Збірник постанов Уряду України. - 1994. - № 2. - Ст. 30.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1984. - додаток до № 51. - Ст. 1122 (із змінами та доповненнями).

3. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : Юстиніан : юридичний журнал [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.justinian.com.ua/article.php?id=712. – Заголовок з екрану.

УДК 351.942:342.553/342.56

С.С. Каракулов

студент IV курсу групи № 416
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

О.М. Терських

викладач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА СУДОВИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

В умовах проведення політичних, економічних та адміністративних реформ в Україні щодо посилення вертикалі влади, розвитку ініціативи на місцях зростає потреба в підвищенні ефективності управлінської діяльності апарату публічної влади на всіх організаційно-правових рівнях. Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Сутність місцевого самоврядування полягає в гарантованому державою праві територіальної громади, громадян та їх органів розв'язувати значну частину місцевих справ і управляти ними, діючи в межах закону, під свою відповідальність та в інтересах населення. Територіальна організація самоврядування в Україні ґрунтується на поєднанні загальнодержавних і місцевих інтересів [8, с. 15]. Міське самоврядування гармонійно взаємодіє з іншими державними органами влади з питань комунальної власності, звернень до адміністративних судів, з правоохоронною системою в цілому. Але актуальним питанням, на наш погляд, залишається питання, пов'язані з правовими, організаційними аспектами взаємодії місцевого самоврядування та органів кримінальної юстиції. Якщо проаналізувати юридичну літературу, то більшість вчених, зокрема Борденюк В. І. вважає, що з точки зору теорії державного управління, основне функціональне призначення судової влади як представника кримінальної юстиції, полягає у тому, що органи кримінальної юстиції здійснюють контроль у сфері кримінального правосуддя, у тому числі і над органами місцевого самоврядування [5, с. 12].

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На жаль, в Україні на даний момент у органів кримінальної юстиції виникають маса проблем із-за всіляких негативних чинників, що впливають на рішення суддів. У сучасних умовах вітчизняний суд не виконує і не може виконати належним чином властиві йому правові і соціальні функції, і позбавлений можливості функціонувати як справедливий, незалежний і неупереджений судовий орган. А це означає, що на Україні не існує характерної правовій державі надійної і дієвої системи захисту прав громадянина і людини. І це стосується не тільки сфери кримінального правосуддя, але і інших життєво важливих сфер сучасного українського права, у тому числі і комунального [6, с. 63].

Окремі питання проблематики кримінальної юстиції, органів місцевого самоврядування тією чи іншою мірою досліджували у своїх роботах Борденюк В. І., Лобойко Л. Н., Бельський К. С., Битяк Ю. П. Коваль Л. В., Каргузов І. О. і інші. Але слід відзначити те, що комплексної роботи відносно аспектів взаємодії органів місцевого самоврядування та судів загальної юрисдикції у сфері кримінальної юстиції на даний момент немає.

Головною метою цієї роботи є спроба розкрити через конкретні приклади взаємодії органів місцевого самоврядування та загальних судів у сфері кримінальної юстиції та зробити висновки та пропозиції відносно ефективної роботи даних органів.

Відповідні контрольні та захисні функції щодо місцевого самоврядування здійснюють суди, які в межах повноважень, визначених відповідними процесуальними законами, розглядають кримінальні та цивільні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. У сфері цивільної юрисдикції це виявляється, наприклад, у розгляді та вирішенні спорів між органами місцевого самоврядування та фізичними особами про захист порушених, невідомих чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Розглядаючи відповідні цивільні справи, загальні суди фактично контролюють законність відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які стали підставою виникнення, зміни чи припинення відповідних правовідносин. Крім того, до виявів відповідного контролю з боку цих судів можна віднести розгляд спорів про відшкодування шкоди, заподіяної фізичним особам у результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування. При цьому суд виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним органам місцевого самоврядування чи їх посадовим особам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов [5, с. 6-7].

Відповідний вплив на сферу місцевого самоврядування здійснюють загальні суди і в процесі кримінального судочинства та становлення кримінальної юстиції. Здійснюючи правосуддя у кримінальних справах, загальні суди охороняють врегульовані нормами права суспільні відносини практично у всіх сферах суспільного життя, в тому числі п у сферах, віднесених до відання місцевого самоврядування, що визначені у відповідних розділах Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. [3]. Це, зокрема, виявляється в розгляді кримінальних справ у злочинах, вчинених службовими (посадовими) особами місцевого самоврядування проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини і громадянина. До них, наприклад, можна віднести: перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157 КК); неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК); порушення таємниці голосування (ст. 159 КК); порушення законодавства про референдуми (ст. 160 КК); перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій (ст. 170 КК); порушення права на безоплатну освіту та медичну допомогу у комунальних навчальних закладах та закладах охорони здоров'я (статті 183, 184 КК) тощо [3]. Окрім цього це стосується і адміністративних правопорушень, які здійснюють посадові особи органів місцевого самоврядування. Наприклад, порушення права на інформацію (ст. 212 зі значком 3 КУАП), порушення законодавства про державну таємницю (ст. 212 зі значком 2 КУАП), порушення норм Закону України "Про корупцію", неправомірне використання державного майна, у тому числі і комунального майна (ст. 184 зі значком 1 КУАП) [2].

У сфері кримінально-правової охорони комунальної власності участь загальних судів у здійсненні функції судового контролю та (судового захисту) виявляється в розгляді кримінальних справ у злочинах проти цієї форми власності, яка за змістом ч. 4 ст. 13 Конституції має захищатися нарівні з іншими формами власності [1]. Зокрема, сюди можна віднести розгляд справ у злочинах про привласнення, розтрату чи заволодіння майном комунальної власності шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК). У сфері господарської діяльності, віднесеній до відання місцевого самоврядування, до виявів відповідного судового контролю можна віднести розгляд кримінальних справ щодо порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210 КК). Сюди ж належить видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку (ст. 211 КК), незаконна приватизація комунального майна (ст. 233 КК), а також недо-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

тримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання (ст. 235 КК) [3].

Відповідний контроль щодо органів та посадових осіб місцевою самоврядування суди можуть здійснювати в процесі розгляду справ про злочини проти довкілля, громадської безпеки та громадського порядку. Та особливо виразно контрольний характер діяльності загальних судів простежується в процесі розгляду справ про службові злочини, до яких належать, насамперед, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК), службове підроблення (ст. 360 КК), службова недбалість (ст. 367 КК) та одержання службовою особою хабара (ст. 368) [3].

Незважаючи на такий суровий контроль з боку органів кримінальної юстиції, у тому числі судів, слід відзначити, як справедливо зазначають наші російські колеги Немцінов А. А. і Володін А. М., що службовця органів місцевого самоврядування не може бути "свавільно притягнуто до відповідальності або звільнено з муніципальної служби", і цей факт порушення закону необхідно ще довести і підтвердити матеріалами кримінальної або адміністративної справи [7, с. 104-105].

У процесі кримінального судочинства загальні суди здійснюють відповідні повноваження й щодо судового захисту місцевого самоврядування. Здійснюючи судочинство у кримінальних справах, загальні суди забезпечують дотримання законності і правопорядку практично у всіх сферах суспільного життя, в тому числі її у сфері, віднесеної до відання місцевого самоврядування. За змістом відповідних статей Кримінального кодексу України такий захист місцевого самоврядування вони здійснюють, наприклад, у сфері кримінально-правової охорони виборчих прав громадян. Це виявляється в їх повноваженнях щодо розгляду та винесення вироків у справах про перешкоджання насильством, обманом, погрозами, підкупом або іншим чином вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради або сільським, селищним, міським головою, вести передвиборну агітацію (ст. 157 КК). Крім того, сюди можна віднести розгляд загальними судами справ про злочини щодо неправомірного використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК), порушення таємниці голосування (ст. 159 КК); порушення законодавства про референдум (ст. 160 КК) [3].

У сфері кримінально-правової охорони громадської безпеки та громадського порядку до виявів участі загальних судів у захисті місцевого

самоврядування можна віднести розгляд справ про злочини щодо застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які були вчинені з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або вчинення дій органами місцевого самоврядування та посадовими особами.

Захист прав місцевого самоврядування проявляється і у адміністративно – деліктних правовідносинах, наприклад, у сфері охорони довкілля це порушення правил пожежної безпеки у лісах (ст. 77 КУАП), це незаконне знищення лісових культур та молодняка (ст. 65 КУАП), незаконне використання земель державного лісного фонду (ст. 63 КУАП). Можна привести ще декілька прикладів захисту прав місцевого самоврядування, наприклад, у сфері державного управління, це невиконання громадянами законних вимог посадових осіб місцевого самоврядування й сфері захисту прав споживачів (ст. 188 зі значком 2 КУАП), невиконання розпоряджень державного чи іншого органу відносно працевлаштування (ст. 188 зі значком 1 КУАП) [2].

Взаємодія органів місцевого самоврядування і судів й сфері кримінальної юстиції може проявлятися і при порушенні окремих кримінальних справ. Наприклад, ст. 94 Кримінально-процесуального Кодексу України вказано, що приводом до порушення кримінальної справи, у тому числі і судом в окремих випадках (наприклад, у справах приватного обвинувачення), є повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним [4]. Це означає, що посадові особи органів місцевого самоврядування мають право повідомити суд або інші органи кримінальної юстиції відносно скоєння злочину та осіб, які винні. Як зазначено у ч. 1 ст. 95 КПК України заяви або повідомлення представників влади, громадськості чи окремих громадян про злочин можуть бути усними або письмовими. Усні заяви заносяться до протоколу, який підписують заявник та посадова особа, що прийняла заяву. При цьому заявник попереджається про відповідальність за неправдивий донос, про що відмічається в протоколі [4].

Ще більш яскравим прикладом взаємодії при порушенні кримінальних справ визнається у наступному: згідно зі ст. 253 КУАП якщо при розгляді справи орган (посадова особа) прийде до висновку, що в порушенні є ознаки злочину, він передає матеріали прокурору, органу досудового слідства або дізнання. У ст. 284 КУАП вказано, що по справі про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу;
- 3) про закриття справи [2].

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постанова про закриття справи вноситься при оголошенні усного зауваження, передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового слідства, дізнання чи суду. Можемо привести такий приклад: посадова особа адміністративної комісії при виконавчому органі міської районної ради, керуючись ст. 218 КУАП розглядає адміністративну справу за ст. 45 КУАП (умисне приховування джерела зараження венеричною хворобою). У справі знаходяться докази, які підтверджують склад злочину, передбачений ст. 133 КК, оскільки особа знала про те, що вона хворіє на венеричну хворобу і умисно заразила інших осіб. У цьому випадку посадова особа адміністративної комісії повинна, керуючись ст. 284 КУАП закрити адміністративну справу шляхом винесення відповідної постанови, а матеріали справи передати органам кримінальної юстиції для кримінального розслідування.

Таким чином, підсумовуючи сказане, слід зазначити, що суди можуть ефективно впливати на сферу місцевого самоврядування не лише в адміністративно - правовій сфері, але і в області кримінальної юстиції. Ухвалюючи іменем України рішення про скасування актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування та про відшкодування завданої такими актами фізичної і моральної шкоди, суди у такий спосіб контролюють місцеве самоврядування, а отже захищають права і свободи громадян і юридичних осіб. У той же час суд захищає і права місцевого самоврядування, оскільки як вказано у сучасному українському законодавстві – судовий захист – це одна із гарантій місцевого самоврядування. Також взаємодія органів кримінальної юстиції та місцевого самоврядування проявляється у рамках кримінального судочинства, наприклад при порушенні кримінальної справи та її розгляду.

Використана література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - 1996 р. - Х.: ТОВ Одиссей, 2010. - С. 56.
2. Кодекс об административных правонарушениях. - Х. : ООО Одиссей, 2010. - С. 287.
3. Уголовный Кодекс Украины. - Х. : ООО Одиссей, 2010. - С. 270.
4. Уголовно-процессуальный Кодекс Украины. - Х. : ООО Одиссей, 2010. - С. 262.
5. Борденюк В. І. Сфера місцевого самоврядування і суди загальної юрисдикції // Юридична Україна. - 2005. - № 7. - С. 4-14.
6. Оксюк І. П. Прийняття управлінських рішень органами місцевого управління // Підприємство, держава і право. - 2005. - № 7. - С. 63-65.

7. Немчинов А.А., Володин А.М. Муниципальная служба: Справ. пособ. - М.: Дело и Сервис, 2002. - С. 354.

8. Муниципальное право Украины: Підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.; За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - С. 3.

УДК 351.755.65:342.97

П.П. Фомін

викладач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ НАГЛЯДУ МІЛІЦІЇ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНИЙ АСПЕКТ

Проблеми адміністративно-процедурної діяльності органів внутрішніх справ у сфері адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, сьогодні потребують самостійного наукового дослідження. Дана обставина обумовлена рядом чинників. Одним із них є, наприклад, те, що в ході цієї діяльності зачіпаються права ромадян, які взаємодіють з органами внутрішніх справ при здійсненні ними адміністративно-наглядових повноважень. Від того як визначено в законодавстві порядок взаємин громадян з ОВС залежить ефективність здійснюваних ними адміністративних процедур нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, а також рівень законності та дисципліни в самих органах внутрішніх справ [1, с. 19]. Чітке законодавче закріплення адміністративних процедур є однією із головних гарантій реалізації правового статусу особи у взаємовідносинах з органами виконавчої влади.

Адміністративно-правові процедури нагляду міліції за особами, звільненими з місць позбавлення волі, в тій чи іншій мірі вже досліджувалися вітчизняними вченими - О.М. Бандуркою, І.П. Голосніченком, А.Т. Комзюком, І.В. Мельником, Д.П. Цвігуном, Х.П. Ярмакі. Однак, говорити про те, що всі питання адміністративно-процедурного характеру отримали свою теоретичну оцінку, як на нас, поки що рано. Зокрема, залишаються мало дослідженими процедури припинення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, не з'ясовано систему принципів, за якими вони повинні реалізовуватися, у законодавстві не визначено порядок їх здійснення.

В даній науковій роботі автор репрезентує власні пропозиції щодо розв'язання вказаної проблематики.

Перш за все, доцільно відзначити, що окремі процедури припинення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, визначено Законом України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі" (далі – Закон). Так у частині 1 ст. 8 Закону сказано, що адміністративний нагляд припиняється постановою судді за поданням начальника органу внутрішніх справ: а) у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом; б) достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи та проживання.

Піднаглядний також може сам подати клопотання про зняття нагляду з підстав, зазначених у пункті "а" частини першої цієї статті. В інших випадках, зазначається в частині 3 ст. 8 Закону, адміністративний нагляд автоматично припиняється: а) після закінчення терміну, на який його встановлено, якщо органом внутрішніх справ не подано клопотання про продовження нагляду або суддя відмовив у продовженні нагляду; б) у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі і направлення його до місця відбування покарання; в) у разі смерті піднаглядного [2].

З аналізу нормативних положень ст. 8 Закону випливає висновок про те, що адміністративний нагляд за особою може припинятися:

- 1) за ініціативою працівників органів внутрішніх справ України (частина 1 ст. 8);
- 2) за ініціативою особи, щодо якої здійснюються процедури адміністративного нагляду (частина 2 ст. 8);
- 3) за ініціативою судді (пункт "а" частини 3 ст. 8);
- 4) при наявності певних об'єктивних факторів (смерть або засудження особи до позбавлення волі, сплив строку адміністративного нагляду), що роблять недоцільним подальше здійснення адміністративного нагляду за особою (пункти "а", "б", "в" частини 3 ст. 8).

Водночас вважаємо, що нормативні положення ст. 8 згаданого Закону визначають не порядок припинення адміністративного нагляду, а встановлюють перелік відповідних підстав, за наявності яких указаний примусовий захід має припинятися. З урахуванням цього більш коректніше, на нашу думку, було б ст. 8 назвати - "Підстави для припинення адміністративного нагляду". А порядок припинення адміністративного нагляду врегулювати окремою статтею зазначеного закону, який визначатиме особливості здійснення відповідних процедур, обумовлених наявністю тієї чи іншої підстави для їх здійснення.

Проаналізуємо механізм реалізації процедур припинення адміністративного нагляду щодо кожної підстави, зазначеної в ст. 8 Закону. Перш

за все, звернемо увагу на наступне. У частині 4 ст. 8 аналізованого Закону зазначається, що порядок розгляду в суді питання про припинення адміністративного нагляду здійснюється відповідно до вимог частини 4 ст. 5 цього Закону. Однак, як виявляється, указані нормативні положення є неузгодженими, оскільки в частині 4 ст. 5 Закону зазначається, що "У судове засідання викликається особа, щодо якої внесено подання про *встановлення* (виділено мною – Ф.П.) адміністративного нагляду..."[2]. Тобто у ст. 5 аналізованого нормативно-правового акту мова йде лише про процедури встановлення адміністративного нагляду, про процедури ж припинення законодавець взагалі нічого не говорить. Це призводить до того, що процедури припинення адміністративного нагляду до сьогоднішнього часу на законодавчому рівні так і залишаються не врегульованими. Практика реалізації таких адміністративних процедур також різниться, оскільки структурні підрозділи міліції і суд за наявності відповідних підстав, передбачених ст. 8 Закону, діють на власний розсуд при вирішенні питання про припинення адміністративного нагляду за особою.

Зазначену прогалину законодавець міг усунути ще в 2001 році, коли прийняв Закон України "Про внесення змін до законів України "Про міліцію", "Про попереднє ув'язнення", "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі"[3]. Проте цього не відбулося, правозастосовча практика так і залишається без законодавчого підґрунтя щодо реалізації процедур припинення адміністративного нагляду.

Ураховуючи зазначене пропонуємо усунути вказану прогалину шляхом виключення частини 4 ст. 8 Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі", з одночасним врегулюванням в окремій статті порядку припинення адміністративного нагляду. Подальші свої пропозиції ми будемо обґрунтовувати відносно кожної підстави, з урахуванням яких починають реалізовуватися процедури припинення адміністративного нагляду.

Почнемо з порядку здійснення процедурних дій, якого необхідно дотримуватися для *припинення адміністративного нагляду за особою, якщо з ініціативою про це виступають органи внутрішніх справ*.

У частині 1 ст. 8 Закону сказано, що адміністративний нагляд припиняється постановою судді за поданням начальника органу внутрішніх справ: по-перше, у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом; по-друге, достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи та проживання, тобто коли відбулася його ре соціалізація [4, с. 90-92].

При виникненні зазначених підстав дільничний інспектор міліції зобов'язаний скласти мотивований рапорт, вказавши в ньому причини, через які здійснення зазначеного заходу примусового впливу має припинитися (погашено або знято судимість з особи) або його доцільно припинити з погляду на те, що особа вже перестала бути небезпечною для суспільства, вона виправилася та залучилася до чесного трудового життя.

Після розгляду рапорту дільничного інспектора міліції (за наявності підстав, передбачених пунктом "а" частини 1 ст. 8 Закону) і вивчення матеріалів справи адміністративного нагляду з урахуванням особи піднаглядного, його способу життя та поведінки (за наявності підстав, передбачених пунктом "б" частини 1 ст. 8 Закону) начальник міськрайвідділу внутрішніх справ направляє до суду подання щодо припинення адміністративного нагляду за особою. До подання додаються відповідні матеріали, що готуються згідно вимог нормативних приписів пунктів 4.3 та 4.4 "Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі"[5].

Після направлення зазначених матеріалів до суду особі, щодо якої ініційовано питання про реалізацію процедур припинення адміністративного нагляду, дільничний інспектор міліції або інша уповноважена особа роз'ясняє їй право на подання клопотання про участь у судовому засіданні захисника. На клопотання цієї особи викликається захисник.

Розгляд питання про припинення терміну адміністративного нагляду починається доповіддю судді про зміст подання та матеріалів, що надійшли разом з ним, після чого заслуховуються пояснення осіб, які з'явилися в судове засідання. Особа в судовому засіданні має користуватися певними суб'єктивними правами, до яких варто відносити такі: а) знайомитися з матеріалами справи; б) давати пояснення; в) представляти докази; г) заявляти клопотання; д) оскаржувати в установленому порядку постанови суду про відмову в припиненні адміністративного нагляду; е) користуватися юридичною допомогою захисника; з) виступати на рідній мові та користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, на якій здійснюється провадження.

Після розгляду матеріалів справи суддя оголошує постанову про припинення адміністративного нагляду (при наявності підтверджених підстав, передбачених пунктами "а", "б" частини 1 ст. 8 Закону) або постанову про відмову в припиненні адміністративного нагляду, якщо дійде висновку, що поданих ОВС матеріалів недостатньо для підтвердження підстав, передбачених пунктом "б" частини 1 ст. 8 Закону. У разі прийняття судом постанови про відмову в припиненні адміністративного нагляду, особі під розписку має також роз'яснюватися право на її оскарження.

Про здійснення вказаних адміністративно-процедурних дій ОВС повинні також повідомити про припинення адміністративного нагляду органи самоорганізації населення та керівництво підприємств, установ або організацій де працює особа, за якою здійснювався адміністративний нагляд. Термін такого повідомлення, на нашу думку, має становити 3 доби з моменту винесення суддею постанови про припинення такого примусового заходу. Копія постанов про припинення або відмову в припиненні адміністративного нагляду має долучатися до матеріалів справи адміністративного нагляду, а також надаватися особі щодо якої вона прийнята.

Порядок здійснення вказаних процедурних дій має бути чітко врегульованим на законодавчому рівні. Для реалізації зазначеної мети пропонуємо в "Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі" передбачити розділ 7 з відповідним визначенням в ньому процедур припинення адміністративного нагляду. Назва запропонованого розділу може бути представлена наступним чином: "Порядок припинення адміністративного нагляду". Законодавча реалізація зазначеної пропозиції, на наш погляд, сприятиме покращенню адміністративно-процедурної діяльності суду та органів внутрішніх справ, забезпеченню прав і свобод осіб, щодо яких вирішуватиметься питання про припинення адміністративного нагляду.

У запропонованому розділі Інструкції потрібно також достатньо чітко врегулювати порядок здійснення процедурних дій щодо *припинення адміністративного нагляду за ініціативою піднаглядного суб'єкта*. Відповідно до вимог частини 2 ст. 8 Закону у разі погашення або зняття судимості з особи, вона сама може подати клопотання про припинення адміністративного нагляду за нею. Це єдина підстава, при наявності якої у піднаглядної особи виникає право самостійно ініціювати питання про припинення адміністративного нагляду за нею. Однак, указаний підхід законодавця, на наш погляд, є недемократичним, а тому доцільно зазначене право піднаглядної особи поширити і на інші підстави припинення адміністративного нагляду.

Означена пропозиція заслуговує законодавчої підтримки та потребує відповідних нормативних коректив. Так, на законодавчому рівні має бути чітко встановлено порядок подання клопотання особою. Аналіз нормативних положень пункту 6.1. "Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі" дозволяє зробити висновок про те, що таке подання особа направляє відразу до суду, оскільки всі інші матеріали, необхідні для розгляду питання в суді, подають ОВС[5]. Виходячи з цього, порядок здійснення від-

повідних процедурних дій щодо вирішення питання про припинення адміністративного нагляду за особою при наявності аналізованих підстав має бути наступним.

Особа готує подання та направляє його до суду. Суд зобов'язаний порушити провадження в справі лише після отримання подання, що надає йому в подальшому законних підстав вилучити матеріали адміністративного нагляду, які структурні підрозділи ОВС готують відповідно до вимог пунктів 4.3. та 4.4. вище вказаної Інструкції. Зазначені матеріали повинні бути направлені в суд у можливо короткий термін. У законодавстві бажано встановити для цього строк 3 доби та передбачити відповідальність для посадових осіб органів внутрішніх справ за його недодержання.

При отриманні матеріалів судом, подальша реалізація процедур припинення адміністративного нагляду має відбуватися в тому ж самому порядку, який законодавчо регламентуватиме розгляд питання про припинення адміністративного нагляду за ініціативою ОВС з аналізованих підстав. Оскільки відповідний механізм щодо його втілення запропоновано вище, повторно загострювати увагу на його розгляді ми не будемо.

Свої певні особливості буде мати реалізація процедур автоматичного припинення адміністративного нагляду при наявності таких об'єктивних факторів, як смерть або засудження особи до позбавлення волі, сплив строку адміністративного нагляду (пункти "а", "б", "в" частини 3 ст. 8 Закону). Однак, хоча Закон і говорить про автоматичне припинення нагляду з указаних підстав, вважаємо, що реалізація таких процедур має проходити в спрощеному провадженні. Порядок його здійснення, на нашу думку, має законодавчо бути врегульованим наступним чином. Так, у разі ініціювання перед судом питання про припинення адміністративного нагляду за особою, яка померла або засуджена до позбавлення волі та направлена до місця відбування покарання органам внутрішніх справ, на наш погляд, достатньо буде лише направляти до суду подання та довідку про смерть особи, або копію постанови про її засудження до позбавлення волі. Для ініціювання перед судом питання про припинення адміністративного нагляду за особою, термін якого закінчився, достатнім буде лише направити подання.

Суддя, у свою чергу, після вивчення вказаних матеріалів, повинен прийняти постанову про припинення адміністративного нагляду за особою. Копії такої постанови мають направлятися до структурного підрозділу міліції, який здійснював адміністративний надгляд за особою, а також за відповідних підстав: 1) законному представникові піднаглядної особи, що померла; 2) установі виконання покарання, для її оголошення особі, що засуджена; 3) особі, строк здійснення адміністративного нагляду щодо якої сплив.

Після отримання копії постанови про припинення адміністративного нагляду за особою дільничний інспектор міліції залучає її до матеріалів справи адміністративного нагляду. На титульному аркуші справи дільничний інспектор міліції повинен зазначити день припинення її ведення. Таким днем, на наш погляд, доцільно вважати день прийняття судом постанови про припинення такого заходу примусового характеру, на що потрібно вказати в "Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі". Означене правило доцільно поширити на всі випадки припинення ведення справ адміністративного нагляду, у зв'язку з чим у переліку документів, що додаються до справи адміністративного нагляду, передбаченого додатком № 7 до названої Інструкції, потрібно вказати на постанову суду про припинення адміністративного нагляду.

Відмова судді в продовженні нагляду, після клопотання органу внутрішніх справ про його продовження (пункт "а" частини 3 ст. 8 Закону), є останньою підставою, за наявності якої можуть здійснюватися відповідні процедурні дії щодо припинення адміністративного нагляду за особою. Порядок здійснення процедурних дій щодо припинення адміністративного нагляду за аналізованою підставою має свої особливості. Так, певні процедурні дії щодо припинення адміністративного нагляду починають здійснюватися лише після того, коли суддя, розглянувши подання та інші матеріали, надані ОВС для вирішення питання щодо продовження адміністративного нагляду, дійде висновку про недоцільність його продовження [6, с. 59-62]. У такому випадку він приймає постанову про припинення адміністративного нагляду за особою та оголошує її в судовому засіданні всім зацікавленим суб'єктам.

Після здійснення вказаних процедурних дій копія постанови про припинення адміністративного нагляду вручається представникові ОВС, а також особі, щодо якої здійснювався зазначений примусовий захід. Потім дільничний інспектор міліції копію постанови долучає до матеріалів справи адміністративного нагляду, а на титульному аркуші справи зазначає день припинення по ній провадження. Таким днем, як зазначалося раніше, доцільно вважати день прийняття судом постанови про припинення адміністративного нагляду за особою.

Підводячи підсумок порушеним у цій роботі питанням, зазначимо, що законодавча реалізація запропонованих пропозицій сприятиме як нормативному вдосконаленню порядку реалізації процедур припинення адміністративного нагляду, так і підвищенню ефективності практичного здійснення адміністративно-наглядових повноважень органами внутрішніх справ щодо осіб, звільнених з місць позбавлення волі, забезпеченню їх прав і свобод.

Використана література:

1. Агафонов С.И. Административные процедуры и их реализация в деятельности органов внутренних дел Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. – Москва, 2008. – 24 с.

2. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.

3. Про внесення змін до законів України "Про міліцію", "Про попереднє ув'язнення", "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі": Закон України від 21 червня 2001 року № 2537-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 40. – Ст. 193.

4. Колб О. Про деякі правові та соціальні аспекти ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі // Право України. – 2001. – № 8. – С. 90-92.

5. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Спільний наказ МВС України та Державного Департаменту України з питань виконання покарань від 4 листопада 2003 року № 1303/203 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Ст. 103.

6. Усманалиев М. Ответственность за нарушение правил административного надзора лиц, освобожденных из мест лишения свободы (по материалам Узбекской ССР): Дис. ... канд. юрид. наук. – Ташкент, 1983. – 189 с.

УДК 351.713:343.352/353

Т.О. Давидова
провідний науковий співробітник
(Національна академія СБ України)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ**

Одним із основних завдань протидії корупції є вжиття запобіжних заходів та встановлення контролю над процесами поширення проявів корупції, шляхом комплексного задіяння всіх державних та інших органів і максимального забезпечення ефективності їх роботи.

Сучасне реформування правоохоронних органів орієнтоване на визнання пріоритету запобіжних заходів з урахуванням досвіду іноземних держав щодо створення систем забезпечення національної безпеки та сучасних загальносвітових тенденцій розвитку таких систем.

Концепція подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності" містить положення: "з метою підвищення ефективності діяльності

органів, які ведуть боротьбу з корупцією, необхідно сконцентрувати їх зусилля на запобіганні, виявленні та припиненні проявів корупції" [1].

Питання визначення та посилення ролі запобігання у системі протидії корупції потребує вирішення низки проблемних питань, які повсякчас постають у діяльності правоохоронних органів.

В основу підготовки статті лягли фундаментальні праці вчених часів СРСР, які досліджували питання боротьби зі злочинністю, зокрема: С.В. Бородіна [2], В.С. Зеленецького [3], К.Є. Ігошева і В.С. Устинова [4] та інших.

На сьогодні питання запобігання як функціонального елементу злочинності розробляються: О.М. Бандуркою, В.О. Глушковим, В.В. Голіною, А.П. Закалюком, О.Г. Кальманом, О.М. Литваком, О.В. Старковим, В.В. Сташисом.

Окремі питання стосовно запобігання корупції розглянуто В.І. Василенчуком [5, с. 260-262], С.С. Мірошніченком [5, с. 141-145], Є.Д. Скулишем [6], І.К. Туркевич [7] О.В. Шамсутдіновим [8] та іншими дослідниками, проте аналіз наукової літератури дозволив зробити висновок, що у теорії запобігання злочинності (і зокрема корупції) правоохоронними органами й досі не існує універсальних концептуальних підходів до осмислення спеціально-кримінологічного запобігання.

Зважаючи на це, метою статті стало дослідження окремих важливих аспектів спеціально-кримінологічного запобігання корупції правоохоронними органами України та вирішення низки проблемних питань.

У системі правоохоронних органів протидія злочинності історично розглядалася з позиції її складників – видів оперативно-розшукової діяльності, зокрема: виявлення протиправних діянь; попередження (в значенні створення перешкод для здійснення незаконної діяльності); припинення протиправних діянь; власне профілактика (вплив на причини та умови з метою їх усунення).

Сучасні дослідники до основних напрямів протидії корупції відносять:

- 1) запобігання корупції;
- 2) виявлення, розслідування, розгляд фактів корупційних діянь, забезпечення передбаченої законом відповідальності за корупційні правопорушення у всіх випадках їх вчинення;
- 3) вдосконалення антикорупційного законодавства;
- 4) поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [8].

Таким чином, запобіжна діяльність визнається пріоритетною в системі протидії корупції та злочинності загалом.

Цілі системи запобіжного впливу на корупцію можна розглядати на чотирьох рівнях діяльності:

1) загальне запобігання, яке має на меті усунення, нейтралізацію, послаблення всього комплексу криміногенних факторів;

2) кримінологічне запобігання, яка включає усунення, нейтралізацію чи послаблення негативних факторів соціалізації; припинення процесу криміногенної "деформації" особи; недопущення переходу на злочинний шлях осіб із явною антисуспільною направленістю; недопущення рецидиву з боку осіб, які вчинили корупційне діяння чи злочин;

3) охоронне запобігання злочинам: утримання нестійких осіб від вчинення злочинів; створення зовнішніх об'єктивних перешкод, що унеможливають вчинення злочину; виявлення і припинення злочинів, які готуються;

4) кримінально-правове запобігання, що передбачає позбавлення особи фізичної можливості вчинити злочин шляхом ізоляції; виправний і виховний вплив у ході відбуття покарання.

Нормами проекту Закону України "Про запобігання правопорушенням в Україні" [257] виокремлюються два види запобігання: загально-соціальне та спеціально-кримінологічне, що відповідає науковим засадам запобігання.

У науковій літературі панує думка, що загальносоціальне запобігання не пов'язане безпосередньо зі злочинністю, проте воно охоплює найбільш масштабні, довготривалі, ефективні види соціальної діяльності, чим демократичнішою є держава, тим більшу роль відіграє в ній загальносоціальна запобіжна функція. Вважається, що заходи такого виду запобігання успішно реалізуються за умови, якщо вони охоплюють три рівні: загальносоціальні, зовнішні та внутрішні умови.

Розв'язання такого важливого завдання як усунення загальносоціальних умов корупції, до снаги тільки державі в особі всіх її органів, в той час як правоохоронні органи не мають достатніх повноважень, ресурсів для здійснення такої діяльності. Проте на ці органи покладається функція сприяння іншим державним органам шляхом їх інформування стосовно наявності потреби або доцільності розв'язання суспільних проблем на загальносоціальному рівні, розробки пропозицій щодо внесення змін до законодавства та ухвали державних рішень, прийняття загальнодержавних та відомчих програм тощо.

Принципом, що чітко відмежовує загальносоціальне запобігання від спеціально-кримінологічного, є принцип обов'язковості. Так, суб'єкти спеціально-кримінологічного запобігання приймають цілеспрямовані, обов'язкові до виконання рішення, тобто спеціально-кримінологічне за-

побігання, на відміну від загально-соціального, має цілеспрямований вплив на припинення корупційних проявів. Ця ознака і відіграє роль якісного критерію відмежування видів запобігання. Інші відмінності є не стільки якісними, скільки кількісними. Запобіжний вплив на причини та умови злочинності та злочинних проявів мають не лише заходи, що мають запобіжне цільове спрямування саме стосовно запобігання злочинності, а й ті, що мають інші цілі, але опосередковано чинять вплив на детермінанти, пов'язані зі злочинністю.

Таким чином, запобігання правопорушенням у сфері національної безпеки здійснюється переважно у формі спеціально-кримінологічного запобігання при вагомій участі останнього в загально-соціальному запобіганні.

Зазначене вимагає попереднього визначення єдиного підходу до розуміння термінів "протидія", "запобігання", "попередження", "профілактика" та ін., та осмислення форм, рівнів і видів запобігання з подальшим закріпленням у законодавстві.

Запобігання проявам корупції правоохоронними органами повинно здійснюватися за трьома основними напрямками:

- усунення або нейтралізація причин і умов корупції;
- перешкодження здійсненню протиправного наміру конкретної особи щодо реалізації умислу на вчинення корупційного правопорушення;
- власне припинення корупційної діяльності, яка вже почалася, з метою недопущення настання протиправного (злочинного) результату чи переростання корупційного діяння у більш небезпечне.

Однією з ознак запобігання корупції є те, що в здійсненні такої діяльності бере участь широке коло суб'єктів.

Відповідно до ст. 4 Закону України "Про боротьбу з корупцією" боротьбу з корупцією та запобігання їй ведуть підрозділи:

- Міністерства внутрішніх справ України;
- податкової міліції України;
- Служби безпеки України;
- органів прокуратури України;
- Військової служби правопорядку у Збройних силах України [9].

Згідно з Законом України "Про засади запобігання та протидії корупції" спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю:

- Міністерства внутрішніх справ України,
- податкової міліції України,
- Служби безпеки України,
- Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

За Законом, координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори [10].

Останнє не узгоджується з положеннями Конституції України, відповідно до яких на прокуратуру покладається підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Таким чином, серед завдань, покладених на прокуратуру, не значиться завдання щодо координації діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції (ст. 3 закону) та здійснення нагляду за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції (ст. 26 Закону). Відтак, таке положення не відповідає ст. 121 Конституції України, за якою прокуратура має право здійснювати нагляд тільки в частині додержання законів.

Відповідно ж до ст. 3 Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції" координацію та контроль за діяльністю органів виконавчої влади в антикорупційній сфері здійснює Кабінет Міністрів України. Виконання аналогічної функції здійснює також і спеціально уповноважений орган (особа) з питань антикорупційної політики.

Високий ступінь загрози безпеці держави з боку корупції надає актуальності завданню з удосконалення взаємодії органів Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби України тощо, уточнення їх завдань і взаємних обов'язків. Тобто діяльність правоохоронних органів є чинником запобігання корупції, тому ці органи мають бути органічно поєднані в єдину правоохоронну систему країни.

Аналіз розглянутих положень дав змогу зробити низку висновків.

Стало очевидним, що потребує зміни назва Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції в Україні" на "Про основи протидії корупції", оскільки функціональними елементами протидії поглинається запобіжна діяльність.

Потребує уточнення поняття "профілактика корупції", "соціальний контроль за корупцією", "попередження корупції", "запобігання корупції". Так, всі названі терміни, в найширшому значенні, є синонімами, що здатні взаємозамінити один одного, хоча нами вбачаються певні відмінні забарвлення при їх застосуванні, ці категорії є самостійними за рівнем видів

діяльності. Зокрема, запобігання – комплексна діяльність, спрямована на виявлення осіб, які мають намір вчинити злочин та їх нейтралізацію та на виявлення і послаблення причин і умов злочинів, їх видів і окремих злочинів; профілактика є впливом на конкретні злочинні прояви; "попередження" найчастіше виступає аналогом російськомовного терміну "предупреждение"

На сьогодні існує думка, що визначені види діяльності не слід розглядати ізольовано один від одного, вони можуть бути об'єднані в єдиному понятті – "профілактична діяльність правоохоронних органів". Разом із тим, кожен з цих видів діяльності є самостійним спрямуванням діяльності правоохоронних органів, мають свої характерні особливості та відмінності.

Потребують законодавчого визначення і розмежування форми, види і рівні запобігання. Так, розмежування заходів запобігання, зокрема залежно від масштабу, може бути здійснено на державному, регіональному чи груповому та індивідуальному рівнях. І на кожному рівні запобіжні заходи розрізняються за їх спрямованістю на види: загальні та індивідуальні.

І остання проблема – це проблема компетенції органів, спеціально створених для протидії корупції. Оптимальним варіантом для розмежування можна вважати ситуацію, коли обсяг компетенції знаходить відображення в обсязі підслідності, що б дозволило правоохоронним органам виконувати покладені на них функції максимально ефективно. Також доречним буде приведення у відповідність до Конституції України повноважень прокуратури, яка повинна здійснювати лише нагляд за дотриманням законності при розслідуванні злочинів

Використана література:

1. Концепція подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності", схвалена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року N 742/ 2006 – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742%2F2006>.
2. Бородин С.В. Борьба с преступностью : теоретическая модель комплексной программы / С.В. Бородин – М. : Наука, 1990. – 272 с.
3. Зеленецкий В.С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы / В.С. Зеленецкий – Х. : Основа, 1994 – 321 с.
4. Игошев К.Е. Введение в курс профилактики правонарушений : Учебное пособие / К.Е. Игошев, В.С. Устинов – Г. : Горьковская высшая школа МВД СССР, 1977. – 93 с.
5. Запобігання злочинам у сфері забезпечення національної безпеки України: Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції, 21 листопада 2008 р., м. Київ. – К. : Вид-во НА СБ України, 2008. – 430 с.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

6. Скулиш Є.Д. Корупція в Україні: сучасний стан, тенденції, особливості / Є.Д. Скулиш // Протидія корупції в Україні : взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : матер. міжвідомч. наук.-практ. конф., 28 квітня 2009, м. Київ. - К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. - С. 4-10.

7. Туркевич І.К. Запобігання корупції: проблеми та шляхи удосконалення / І.К. Туркевич // Боротьба з корупцією : міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали науково-практичної конференції. - Київ, 12 грудня 2002. - К., 2003 - С. 30-32.

8. Шамсутдінов О.В Концептуальні засади запобігання корупції в Україні / О.В. Шамсутдінов // Актуальні теоретичні і прикладні проблеми кримінології та запобігання злочинності у контексті забезпечення національної безпеки України : Матеріали круглого столу, 17 червня 2008 р., м. Київ. - К. : НВВ НА СБ України, 2008. - С. 14-20.

9. Закон України "Про боротьбу з корупцією" від 05.10.1995 р. № 356 // Відомості Верховної Ради, 1995 р. - № 34 - С. 266.

10. Закон України Про засади запобігання та протидії корупції" від 11.06.2009 р. № 1506 // Відомості Верховної Ради України. - 2009. - № 45. - С. 691.

УДК 351.746.2:342.72/73

О.В. Бочковий
науковий співробітник НДЛ
з правових та організаційно-тактичних проблем ОРД
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснення будь якої державної діяльності має бути чітко регламентоване, тим більше діяльності, що будь-яким чином зазіхає на права та свободи громадян. Це, у першу чергу, стосується оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян.

Правова регламентація вказаних заходів є недосконалою та носить суперечливий характер, на що неодноразово зверталась увага як науковців, так і практиків. У першу чергу, це пов'язано з процесуалізацією ОРД, що є об'єктивним віянням часу. Не дивлячись на значну різницю між деякими слідчими діями та ОРД, урешті решт, усі вони орієнтовані на досягнення однієї цілі - попередження та протидія злочинності, розкриття вчиненого злочину й призначення справедливого покарання винуватому.

Значний внесок у вирішенні проблем захисту прав та свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності її окремих аспектів, або суміжних питань присвячені праці О.М. Бандурки, Ю.М. Грошевого, Е.О. Дідоренка, С.В. Єськова, В.С. Зеленецького, І.П. Козаченка, І.М. Коз'якова, Б.І. Бараненка, М.Й. Курочки, В.К. Лисиченка, В.Т. Маляренка, В.І. Мариніва, М.А. Погорецького, П.М. Рабиновича, В.М. Тертишніка, М.Є. Шумила та інших вчених.

Безумовно, роботи зазначених науковців складають суттєве підґрунтя дослідження проблем, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Проте, на сьогодні ряд питань все ще залишаються невирішеними. Зокрема, існує неузгодженість законодавства в частині регламентації підготовки та проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Таким чином, механізм захисту прав громадян в ОРД не тільки не діє – він взагалі відсутній.

У зв'язку з цим, останнім часом, значно активізувалась робота законотворців над узгодженням законодавства в частині регламентації оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Так, Комітетом з законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України було підготовлено Проект Закону України "Про внесення змін до деяких Законів України (щодо недопущення незаконного обмеження конституційних прав людини під час досудового слідства, оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності)" № 4106 від 23.02.2009 року, за ініціативою Народних депутатів України С.В. Олійника та А.В. Портнова, в якому пропонується внести зміни до Кримінально-процесуального кодексу України. А саме, частину третю статті 187 викласти в наступній редакції: "Арешт на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку, негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації з метою запобігги злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи." Таким чином, автори Проекту пропонують прирівняти процедурні аспекти проведення деяких оперативно-розшукових заходів до процесуального порядку проведення першочергових слідчих дій. Можна погодитись з запропонованою новелою, та вважаємо, що такий крок є цілком виправданим та очікуваним. Адже на сьогодні не залишилось сумнівів у важливості оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні злочинів, а інформація, що отримана під час проведення оперативно-розшукових заходів, за даними МВС України, у 80-ти % є ключовою при розкритті злочину.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Крім того, необхідність регламентації оперативно-розшукових заходів у КПК зумовлена тим, що суб'єктами кримінального процесу є не тільки засуджений, підсудний та обвинувачений, але й підозрюваний. ОРД здійснюється по відношенні як тих осіб, про які є достовірна інформація про вчинений злочин, так і по відношенню до підозрюваних, про причетність яких у вчиненні злочину є достатньо інформації.

Доцільно тільки проводити жорстку лінію: внесення таких доповнень до КПК має автоматично призводити до виключення аналогічних за змістом норм із Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Збереження дублювання - це не тільки порушення основ законодавчої техніки але й створення передумов для порушення гарантованих Конституцією України прав та свобод громадян у процесі правозастосовної діяльності.

Також викликає цікавість Проект Закону України "Про внесення змін до деяких Законів України (щодо вдосконалення механізму захисту конституційних прав громадян при провадженні оперативно-розшукової та контророзвідувальної діяльності)" № 4663 від 12.06.2009 року, ініційованого Народними депутатами України С.Г. Міщенком, В.Д. Швецем та Ю.В. Прокопчуком. У розглядуваному Проекті авторами пропонується доповнити КПК України статтею 187-2 наступного змісту "Негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації до порушення кримінальної справи". Автори проекту також пропонують дозволити проведення окремих оперативно-розшукових заходів до порушення кримінальної справи та окремо пропонують процедуру отримання дозволу на проведення зазначених заходів.

Проте, погоджуючись з окремими пропозиціями Проектів, ми вважаємо за доцільне висловити заперечення щодо окремих положень. Так, у двох Проектах, що розглядаються нами, автори пропонують процедуру отримання судового дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Звісно, що автори проектів, розробляючи пропозиції намагались завершити тривалу дискусію щодо узгодження нормативно-правових актів в частині регламентації процедури отримання судового дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Адже, більше десятиліття тривають суперечки щодо узгодженості частини другої ст. 8 Закону України "Про ОРД" та частини п'ятої ст. 97 КПК України. Узгодженість полягає у тому, що Закон

України "Про ОРД" регламентує порядок отримання дозволу, при якому подання керівника оперативного підрозділу на проведення оперативно-розшукових заходів направляється в суд для отримання дозволу, про що на протязі доби повідомляється прокурору. А у ч. 5 ст. 97 КПК України зазначено, що подання керівника оперативного підрозділу на проведення оперативно-розшукових заходів потребує обов'язкового погодження з прокурором і тільки після цього направляється у суд.

Підтримуючи положення, зазначені у КПК України, автори проєктів пропонують погоджувати подання керівника оперативного підрозділу на проведення оперативно-розшукових заходів у прокурора. Проте, ми не погоджуємось з вказаним положенням та вважаємо, що прийняття вказаних змін до законодавства призведе до негативних правових наслідків та значно ускладнить здійснення оперативно-розшукової діяльності. Крім того, копітка праця над підготовкою та погодженням усіх необхідних документів за для недопущення протиправного обмеження конституційних прав громадян призведе до того, що особи, які вже постраждали від протиправних посягань ризикують залишитись без відшкодування спричиненої злочином шкоди, а інші громадяни ризикують постраждати, а іноді й позбутися життя від осіб, які не були вчасно затримані.

Якщо ж звернутись до основного змісту запропонованих новел, то ми вважаємо за потрібне зауважити, що погодження подання керівника оперативного підрозділу на проведення оперативно-розшукових заходів, з одного боку, перекладає на прокурора функцію контролю, адже відмова у погодженні оперативний підрозділ фактично отримує відмову в проведенні заходу, а з іншого боку, прокурор невинувато ускладнює та затягує отримання дозволу на проведення заходу, чим перешкоджає реалізації одному з основних принципів оперативно-розшукової діяльності, що слідує з її назви - "оперативності".

Дискусія про час та форми участі прокурора у розгляді подання про проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян є окремим випадком неурегульованості питань про цілі та засоби прокурорського нагляду за попереднім слідством та оперативно-розшуковою діяльністю. Сьогодні, відстоювана Генеральною прокуратурою України позиція є однозначною копією того порядку, коли рішення питання про проведення оперативно-розшукових заходів здійснювалось без участі суду. Нині, поява нового суб'єкту - суду, кардинально змінює ієрархію форм нагляду. Суд є головною та вирішальною інстанцією. Спроби покласти на прокурора обов'язок попереднього санкціонування дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів об'єктивно обмежує регламентовані законом повноваження суду. Реально

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

відмова прокурора в санкціонуванні подання про проведення ОРМ означає наявність колізії в законодавстві, в якій дана функція належить суду. Пропонована процедура оскарження рішення прокурора в суді призводить до не виправданої втрати часу, що означає – зниженню потенційної ефективності самої ОРД, що вступає в протиріччя з цілями й завданнями боротьби зі злочинністю. Конфлікт може знайти своє прийнятне рішення, якщо регламентувати в законі безпосередню участь прокурора при розгляді суддею подання правоохоронних органів на проведення негласного проникнення до житла чи іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контролю за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації. Така процедура дозволить об'єктивно виявити протиріччя в позиціях сторін – оперативних працівників і прокурора, оцінити наведені доводи. В результаті, суддя отримає можливість з більшою обґрунтованістю прийняти рішення у задоволенні чи відмові подання. Особиста участь сторін дозволить більш обґрунтовано оцінити усі "за" і "проти".

Крім того, у Проекті Закону України № 4106 від 23.02.2009 року, пропонується внести зміни до Кримінального кодексу України, доповнивши його статтею 163, де передбачити відповідальність керівників оперативних підрозділів, прокурорів та суддів, за безпідставне внесення та погодження подання, а також дачу безпідставного дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян. Можна погодитись з наведеними пропозиціями та напрямком, у якому йдуть законотворці, адже згідно з дослідження практики прокуратури щодо нагляду за дотриманням законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, яке здійснювалось у 2008 році, за результатами перевірки оперативно-розшукових справ категорії "Захист", заведених ДСБЕЗ та УБОЗ УМВС України у Луганській області за фактами злочинів, пов'язаних з хабарництвом та корупцією з 16% ОРС "Захист" заведених УБОЗ в 2008 році реалізовано з порушенням кримінальних справ, а ще 16% закрито (по п.п. 2, 3, 7 ст. 9-2 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"). Крім того, за 1 півріччя 2008 року 6% ОРС, по яких проводились заходи, що тимчасово обмежують конституційні права громадян закрито на підставі п.5, 7 ст.9-2 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Тобто, по оперативно-розшуковим справам, які були закриті на підставі п.5, 7 ст.9-2 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативно-розшукові заходи, що тимчасово обмежують конституційні права громадян були проведені безпідставно, що є грубим порушенням чинного законодавства. За результатами

перевірки, що була проведена прокуратурою, оперативні співробітники, у веденні яких знаходились оперативно-розшукові справи, а також їхні керівники були притягнені до дисциплінарної відповідальності за допущені порушення [7].

Проте, вказана ситуація є досить суперечливою та, у деякій мірі абсурдною, адже безпідставне проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян, за своєю суттю, не може бути виною лише оперативного співробітника, що виступає ініціатором їх проведення. Щоб довести висловлену думку, спробуємо прослідити процедуру отримання судового дозволу на проведення інтрузивних оперативно-розшукових заходів, що діє на сьогодні: після прийняття рішення про проведення інтрузивних оперативно-розшукових заходів, оперативний співробітник доповідає керівництву і у встановленому порядку готує відповідне подання, яке після оформлення погоджується у прокуратурі і лише після цього надається судді для отримання дозволу. Таким чином, спочатку прокурор перевіряє законність та обґрунтованість прийняття рішення про проведення заходу, а після цього ще й суддя вивчає подання і, за необхідності, матеріали справи, що стосуються обґрунтування проведення заходу. А як результат, у випадку безпідставного проведення оперативного оперативно-розшукового заходу, до відповідальності притягується лише оперативний співробітник. Хоча, як свідчить статистика за 2007-2008 рр. суд жодного разу не відмовив у наданні дозволу на проведення інтрузивних оперативно-розшукових заходів.

Вказана ситуація стала можливою у зв'язку з тим, що у ланцюгу "оперативний співробітник - прокурор - суд" оперативний співробітник виступає у якості "слабкої ланки", адже згідно чинного законодавства, не передбачено відповідальність ні прокурора, за погодження, а тим паче суду за дачу дозволу на проведення безпідставних та необґрунтованих оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян.

Таким чином, з нашої точки зору, законодавче закріплення відповідальності суддів за безпідставне надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів з однієї сторони буде застерігати від байдужості у прийнятті таких рішень зі сторони суддів, а з іншої сторони - забезпечить чітке слідування усіх ланок своїм функціям. Проте, таке нововведення доречно за процедури, яка існує сьогодні. А якщо закріпити порядок, за якого розгляд подання на проведення оперативно-розшукових заходів буде здійснюватись колегіально, то й відпадає необхідність у передбаченні відповідальності учасників розгляду подання.

Таким чином, аналіз чинного законодавства та проєктів змін до нього дозволив дійти висновку, що робота у напрямку удосконалення по-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

рядку проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права громадян не стоїть на місці, а характер змін говорить про поступову процесуалізацію оперативно-розшукової діяльності, а отже й про поступове удосконалення й узгодженість законодавства.

Використана література:

1. Виступ Президента України на об'єднаному засіданні палат Конгресу США 6 квітня 2005 року // Офіційне Інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua/news).
2. Дмитриев Ю. А., Черемных Г. Г. Судебная власть в механизме разделения властей и защите прав и свобод человека // Государство и право. - 1997. - № 8.
3. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисті прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. - К., 2000. - 338 с.
4. Матеріали четвертого пленарного засідання Науково-консультативної ради при Верховному Суді України 20 квітня 2005 р. // Офіційний Інтернет-портал Верховного Суду України (www.scourt.gov.ua)
5. Шило О. Г., Маринів В. І. Проблеми підвищення ефективності судового контролю за обмеженням конституційних прав людини в кримінальному судочинстві // Судова реформа в Україні: проблеми та перспективи: Матеріали конференції / За ред. В. В. Сташиса та ін. -Х., 2002.
6. Розовский Б.Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса: Эссе. Луганск, 2004. - 830 с.
7. Прийняття рішень підрозділами карного розшуку щодо проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права громадян, у процесі оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства: науково-практичний огляд з пропозиціями і методичними рекомендаціями. Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, О.В. Темніков. - Луганськ, 2008. - 21 с.

УДК 343.985

Е.А. Звонк

научний співробітник НИЛ по проблемам ОРД
*(Луганський державний університет
внутрішніх дел імені Э.А. Дидоренко)*

РОЗЫСК БЕЗ ВЕСТИ ПРОПАВШИХ ЛИЦ: УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В Украине ежегодно пропадает без вести от 3699 (2006 г.) до 3010 (2009 г.) граждан [1]. Структурный анализ вариантов судьбы разысканных право-

охранительными органами лиц показывает, что от 0.5 до 2% из них становятся жертвами преступлений, в подавляющем большинстве, умышленного убийства. Результаты сопоставления численности неопознанных трупов, ставших жертвами преступлений и численности без вести пропавших лиц (с рядом корректировок, связанных с особенностями ведения статистики неопознанных трупов и без вести пропавших лиц и наличием неучтенных категорий граждан), свидетельствуют о том, что истинная доля без вести пропавших лиц, ставших жертвами преступлений, может быть десятикратно большей [2].

Несмотря на вышеуказанное и ряд других актуализирующих обстоятельств, нормативно-правовое регулирование противодействия безвестному отсутствию граждан и, в частности, его криминальным причинам, находится в неудовлетворительном состоянии, на отдельные аспекты которого в последние годы обратили внимание в своих работах С.В. Богданов, Д.В. Бойчук, Я.М. Ковч [3, 4, 5].

Исследование нормативно-правовой базы противодействия безвестному отсутствию граждан, выявляет несогласованность между:

1) Отдельными положениями отечественных и ратифицированных в Украине международных нормативно-правовых актов. Например, Инструкция о едином порядке осуществления межгосударственного розыска, утвержденная решением Совета министров внутренних дел государств-участников СНГ 07.09.2007 г. в г. Баку [6], выделяет 2 категории разыскиваемых с различным подходом к их розыску – без вести пропавших лиц и лиц, утративших связь с родственниками, тогда как ведомственные акты МВД Украины признают только первую из названных категорий.

2) Гражданско-правовым институтом признания гражданина безвестно отсутствующим и объявления умершим и институтом розыска без вести пропавших лиц органами внутренних дел. Например, согласно ст. 248 Гражданско-процессуального кодекса Украины суд может направить запрос в правоохранительные органы о наличии сведений относительно физического лица, местонахождение которого неизвестно, однако в качестве альтернативы он может выбрать целью запросов другие учреждения [7].

Законодательное регулирование данного круга правоотношений носит "лоскутный" характер. Отдельные тематические нормы рассредоточены в ряде законов Украины, таких как ЗУ "О милиции", "Об оперативно-розыскной деятельности", Гражданский кодекс Украины.

Как следствие такой разобщенности и фрагментарности нормативно-правового регулирования деятельности органов государственной вла-

сти по установленню судьбы без вести пропавших лиц наблюдаются: излишняя мобильность во времени ведомственного нормативно-правового регулирования данной сферы без существенного прогресса, "выпадение" отдельных категорий без вести пропавших лиц и близких к ним (например, неизвестных больных и детей) из круга объектов розыска, манипулирование злоумышленниками институтом признания граждан безвестно отсутствующими или объявления умершими с целью завладения собственностью мнимо пропавших, прекращение розыска в связи с признанием лица судом безвестно отсутствующим и другие негативные социально-правовые последствия.

Оптимальным решением данного цикла проблем, по мнению автора, было бы принятие Верховной Радой Украины целевого закона о противодействии безвестному отсутствию граждан, которым решались бы, в первую очередь, следующие задачи:

1) Классификация разыскиваемых без вести пропавших лиц с четкими разграничительными признаками, различными подходами к их розыску и определением субъектов розыска.

2) Критерии возбуждения уголовных дел в связи с безвестным исчезновением граждан и категории преступлений, в связи с предположительным совершением которых должны возбуждаться такие дела.

3) Расстановка приоритетов в розыске преступников - должников - без вести пропавших лиц при сочетании указанных свойств в одном лице.

4) Построение единой системы и порядка установления судьбы и местонахождения без вести пропавших лиц и реагирования на их правовые последствия органами внутренних дел, прокуратуры и суда.

5) Установление перечня действенных мер по профилактике незаконного завладения недвижимостью и иной собственностью разыскиваемых, в том числе путем фальсификации свидетельств безвестного исчезновения.

6) Повышение "порога" оснований прекращения розыска без вести пропавших лиц с объявления лица безвестно отсутствующим до признания умершим (с внесением изменений в Закон Украины "Об оперативно-розыскной деятельности").

7) Решение вопроса о легализации проведения таких необходимых действий в установлении судьбы и местонахождения разыскиваемых без вести пропавших лиц как, например, опознание трупа, предметов, живого лица.

Данная тема требует дальнейшего развития в конкретно-прикладном направлении с привлечением экспертов в области оперативно-розыскной деятельности, административного и уголовного права, криминологии и гражданского права.

Использованная литература:

1. Статистические данные, предоставленные УИТ УМВД Украины в Луганской области.
2. Усовершенствование деятельности подразделений уголовного розыска органов внутренних дел Украины относительно розыска без вести пропавших лиц как возможных жертв совершенных в отношении них преступлений. Информационно-аналитический обзор. – Луганск, 2009. – С. 8.
3. Богданов С. В. Деякі проблеми нормативного регулювання без всти зниклих громадян // Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2007. – Спецвипуск 1.
4. Бойчук Д. В. Поняття безвісно відсутньої особи в оперативно-розшуковій діяльності // Методологічні проблеми теорії та практики ОРД в сучасних умовах. – 2004. – Спецвипуск 2. – Ч. 2.
5. Ковч Я. М. Особливості організації і тактики проведення першочергових заходів щодо розшуку безвісно зниклих осіб // Розшукова робота ОВС: проблеми та шляхи їх розв'язання. – Донецьк, 2008.
6. Решение Совета министров внутренних дел государств-участников Содружества независимых государств "Об утверждении новой редакции Инструкции о едином порядке осуществления межгосударственного розыска" от 07.09.2007 г.
7. См. zakon.rada.gov.ua.

УДК 351.713:343.352/.353

Л.Г. Козлюк

молодший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судустрою
(Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України)

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ
ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

В Україні корупція є однією з проблем, що потребує невідкладного вирішення, оскільки становить загрозу для розвитку демократії в державі, реалізації принципу верховенства права, національній безпеці.

Незважаючи на позитивну динаміку показників боротьби з корупційними проявами, навряд чи можна назвати її достатньою. І ситуація в цій сфері, на жаль не поліпшується. Одних протоколів про корупцію було направлено до суду в 2007 році – 6 тисяч, у 2008 році – 2 тисячі. За минулий рік правоохоронні органи направили до суду майже 2 тисячі кримінальних справ стосовно 2 тисяч осіб [3, с.7]. Слід відмітити той факт, що за рейтингом Міжнародної антикорупційної організації Transparency International, Україна опустилася з 134 на 146 місце в списку зі 180 країн

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

світу. Це найгірший результат серед держав Європи, який свідчить, що Україна відноситься до найбільш корумпованих держав.

Законом України "Про боротьбу з корупцією" та "Про засади запобігання та протидії корупції" закріплено перелік суб'єктів, що здійснюють заходи із запобігання та протидії корупції. До зазначеного переліку віднесені органи внутрішніх справ, завданням яких є виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

З метою реалізації зазначених завдань Міністерством внутрішніх справ України, вживаються заходи організаційного та практичного характеру, які спрямовані на посилення протидії корупції в державі. Так, в МВС запроваджений моніторинг результатів боротьби з хабарництвом, закріплено відповідних осіб за їх своєчасне узагальнення та здійснення контролю за об'єктивністю даних, що надходять до Міністерства. Однак, вищезазначені показники свідчать, що методи протидії, які використовують суб'єкти у сфері протидії корупції, зокрема органи внутрішніх справ (ОВС), є неефективними. У зв'язку з цим, спробуємо виявити ті фактори, що сприяють неефективній діяльності у протидії корупції органам внутрішніх справ.

Останнім часом в юридичній науці поряд із питанням визначення нових підходів у діяльності співробітників органів внутрішніх справ, обговорюється проблема корупції в цих органах. Тому не викликає сумнівів той факт, що корупція в органах внутрішніх справ – один із проявів корупції в державі [4, с. 31].

Реалізація рішень колегії МВС України, яка почалась з 1995 року по зміцненню дисципліни призвела до результатів, які виявили значний пласт латентної корисливої злочинності в органах внутрішніх справ, на що вказує суттєве зростання порушених кримінальних справ стосовно працівників різних служб і підрозділів. Так, спеціальні дослідження проведені фахівцями Харківського університету внутрішніх справ, дали можливість простежити, що серед опитаних працівників міліції 42% вказали на розповсюдженість фактів пов'язаних з корупцією у правоохоронних органах – хабарництва, корисливих зв'язків з тіньовою економікою, прихованої підприємницької діяльності, неслужбових зв'язків з кримінальними колами, організованою злочинністю. При оцінці підрозділів та служб, які є найбільш уразливими для корупції, самі працівники міліції схильні вбачати такими: службу боротьби з економічними злочинами (СБЕЗ), державну автоінспекцію (ДАІ), карний розшук, патрульно-постову службу (ППСМ) та службу охорони [5, с. 101]. Так, дослідники звернули увагу, на умови виникнення корупції у зазначених підрозділах та службах, і вважають, що у цьому винні специфічні умови їх роботи. Пер-

ше місце посідає постійне активне запропонування хабара з боку правопорушників. На другому місці знаходиться відсутність постійного контролю за діями працівників міліції з боку керівництва, оскільки під час служби вони, як правило, працюють поодиноці або з напарником. На третє місце ставиться інформаційний потік щодо засобів скоєння злочину, в тому числі і корупційних [5, с. 106]. Вищезазначені умови, на думку вчених, сприяють появі фактів корупції в органах внутрішніх справ.

Варто звернути увагу і на небезпеку поширення корупції серед співробітників органів внутрішніх справ. Адже, як слушно зазначають С.Г. Стеценко, О.В. Ткаченко, небезпека від корупції в ОВС походить від тих переваг, які вона дає всім учасникам цих взаємовідносин. Для деяких співробітників органів внутрішніх справ вона є джерелом значного прибутку. Для громадян, який дає працівнику ОВС хабара або інші матеріальні або нематеріальні блага – це один із способів вирішення своїх особистих потреб та проблем, у тому числі й тих, які пов'язані із кримінальним переслідуванням. Інколи корупція є єдиним і дієвим засобом захисту від свавілля, від зухвалості та бездіяльності співробітників ОВС [4, с. 142].

Зазначені умови виникнення корупції дають можливість зробити висновки, що поширення корупції залежить не лише від працівників органів внутрішніх справ, але й від громадян, які намагаються вирішити свої проблеми в незаконний спосіб. Необхідно зазначити, що положення про те, що поширення корупції – це завжди наслідок зростання корупційної активності громадян, а не лише представників влади детально обґрунтував О.М. Костенко.

Говорячи про вирішення цієї проблеми він зазначає: "у боротьбі з корупцією слід зосередити зусилля на засобах, що забезпечують підвищення соціальної культури громадян, що включає в себе економічну, політичну і правову культуру. Одним з основних засобів у протидії корупції слід вважати формування антикорупційної культури як елемента соціальної культури громадян" [1, с. 212; 2, с. 48].

В юридичній літературі акцентується увага на тому, що заходи запобігання та протидії корупції будуть ефективними тоді, коли вчиняти правопорушення та злочини з ознаками корупції буде ризикованою й матеріально не вигідною справою. Перешкодою співробітникам органів внутрішніх справ до подібних правопорушень, на думку С.Г. Стеценка, О.В. Ткаченка, має бути належний рівень соціального забезпечення працівників ОВС усіх категорій, що зумовить підвищення їхнього соціального статусу та престижу служби в органах внутрішніх справ. Разом з тим, ці соціальні фактори повинні впливати на підвищення вимог до виконання співробітниками ОВС завдань служби, професійного вдоско-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

налення, кар'єрного росту [4, с. 143]. Проте, на нашу думку, формування професійної антикорупційної культури у працівників органів внутрішніх справ, має бути визначальним у протидії поширенню корупції серед працівників ОВС, так як сприятиме застосуванню цими органами, ефективних заходів у протидії корупції в державі.

Як показало проведене С.Г. Стеценком та О.В.Ткаченком анонімне опитування різних категорій співробітників ОВС, а саме: 11,44% курсантів, 9,68% працівників міліції молодшого начальницького складу, 13,73% співробітників міліції середнього начальницького складу та 10,28% співробітників міліції старшого начальницького складу вважають, що зменшення рівня корисливих зловживань у діяльності співробітників міліції сприятиме підвищенню правової свідомості співробітників міліції [4, с. 44].

Наведені дані свідчать, про необхідність формування у громадян мотивації до не корупційних засобів використання органів внутрішніх справ у приватних інтересах. Зазначене може бути реалізовано, шляхом виконання представниками органів внутрішніх справ покладених на них функцій, щодо протидії корупції, та пропагування у громадян антикорупційної культури. Таке пропагування можна здійснювати шляхом "власної", професійної антикорупційної культури працівників ОВС. Це сприятиме усуненню у громадян мотивації до корупції і, водночас, допоможе у формуванні у них мотивації до не корупційних засобів використання органів внутрішніх справ у приватних інтересах.

Отже, щоб здійснювати ефективну протидію корупції органами внутрішніх справ, потрібно вирішити проблему поширення корупції серед працівників цих органів. Як зазначалося нами вище, це слід здійснювати, не лише підвищенням соціального статусу та престижу служби в органах внутрішніх справ, але й формуванням професійної антикорупційної культури працівників цих органів. Наступною проблемою, яка потребує вирішення, є проблема корупційної активності громадян, які сприяють існуванню поширенню корупції в органах внутрішніх справ тому, що самі надають працівникам ОВС матеріальні та нематеріальні блага для того, щоб вирішити свої особисті проблеми. Таким чином, усунення зазначених проблем сприятиме ефективній антикорупційній діяльності не лише органів внутрішніх справ, а й інших суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції.

Використана література:

1. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу / О.М. Костенко. - К.: Атіка, 2008. - С. 212-213.
2. Костенко О.М. Як боротися з корупцією / О.М. Костенко // Віче. - 2008. - № 6. - С. 48-49.

3. Слухання у Комітеті на тему: "Антикорупційні аспекти забезпечення прозорості у публічному секторі" / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К.: СПД Москаленко О.М., 2009. – С. 7.

4. Стеценко С.Г. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії / С.Г. Стеценко, О.О. Ткаченко. – К.: Алерта, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. – С. 31.

5. Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинність та контрабандою [міжвідомчий науковий збірник] / під ред. А.І. Комарової, В.В. Медведчука, В.О. Євдокимова, В.Ф. Бойка та ін. – К., 1999. – Т. 18. – С. 101-108.

УДК 351.761:343.359.2(477)

П.М. Дозорець

старший опреуповноважений з особливо важливих справ
відділу боротьби з незаконним обігом підакцизних товарів
(Управління податкової міліції ДПА у Вінницькій області)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЗА ОБІГОМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Завдання щодо побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави вимагає якнайшвидшого реформування правової системи, запровадження надійних гарантій дотримання прав і свобод громадян, закріплених Конституцією України. Сучасна побудова Української держави орієнтується на нові принципи діяльності державних органів, а відповідно й нові підходи до їх завдань, функцій та структури. У зв'язку з цим постало питання про призначення контролю, зміну компетенції державних органів контролю тощо. Нові умови розвитку держави та її впливу на суспільство потребують адекватних підходів щодо створення відповідної системи державного контролю та її законодавчого забезпечення. Необхідність існування такої системи пояснюється тим, що з переходом до нових політичних і економічних засад нашого суспільства не стало менше недоліків у сфері державного управління.

Створюючи сильну, дієздатну державу, не слід забувати про її основне призначення - надійно захищати інтереси та права людини. Для цього необхідно сформувати відповідний механізм, який створював би умови для реалізації та захисту цих прав, сприяв подальшому їх здійсненню. Однією із гарантій такого служіння інтересам людини в сфері управління є контроль[6, с. 230].

Контроль за таким важливим сектором економіки країни, як виробництво та обіг підакцизних товарів, який державою покладено на орга-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ни державної податкової служби України, зумовлено з одного боку, їх великим значенням для процесу формування споживчого ринку і необхідності поповнення дохідної частини бюджету, а з іншого – величезною шкодою, яку завдає громадянам споживання та використання неякісних та фальсифікованих підакцизних товарів [3, с. 19].

Контроль органів державної податкової служби України за обігом підакцизних товарів, набуває на сьогоднішній день специфічних властивостей, займає самостійне місце у їх загальній контрольній діяльності і вимагає досконалого нормативного підґрунтя, сформувати яке можна на підставі результатів фундаментальних комплексних наукових досліджень.

Здійснюючи аналіз організаційно-правового механізму контрольно-наглядової діяльності органів державної податкової служби України за обігом підакцизних товарів, необхідно більш докладно зупинитись на визначенні об'єкта зазначеного контролю, його особливостях.

Як випливає із змісту ч. 1 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України "Про акцизний збір", підакцизними товарами слід вважати визначені законом товари, до ціни яких включається акцизний збір основними ознаками цих речей матеріального світу є наступні: вони набувають статусу підакцизних лише на підставі Законів України, акцизний збір включається до їх ціни [4].

Конкретизований перелік підакцизних товарів встановлюється при безпосередньому зверненні до комплексу нормативно-правових актів законодавства, якими врегульований порядок та умови здійснення господарської діяльності з виробництва та обігу підакцизних товарів (умовно таке законодавство можна називати базовим, або регулятивним), що передбачає деталізацію та встановлення саме тих ознак, які надають статусу товарам – "підакцизні". На сьогодні в Україні підакцизними визнаються такі товари (продукція): спирт, алкогольні напої, тютюнові вироби, пиво солодове, нафтопродукти (легкі дистиляти, спеціальні бензини, бензини моторні, середні дистиляти, гас (керосин), у тому числі паливо реактивне та інші, важкі дистиляти (дизельне пальне), транспортні засоби (а фактично лише деякі автотранспортні засоби), високооктанові кисневмісні домішки до бензинів (ТУУ 30183376.001-2000).

Політика держави у визначенні товарів, які обкладалися акцизним збором в Україні дуже часто змінювалась: перелік оподатковуваних товарів був набагато більшим, ніж існує нині. Необхідно зазначити, що визначення кола підакцизних товарів в Україні має досить вільний характер внаслідок того, що ряд товарів і послуг, які в західних країнах є об'єктом оподаткування, в Україні до підакцизних товарів не належить. Це, відпо-

відно, звужує сферу застосування акцизної політики та зменшує бюджетні надходження від акцизного збору [1, с. 211].

Аналіз становлення системи акцизного оподаткування протягом останніх років вказує на наявність тенденції до створення більш раціональної у фіскальному аспекті системи акцизного оподаткування, що досягається за рахунок підтримки мінімального переліку підакцизних товарів, посилення державного контролю за їх виробництвом та обігом, а також повнотою сплати акцизного збору.

Дослідження проблематики контролю органів державної податкової служби України за обігом підакцизних товарів, організаційно-правового механізму на сучасному етапі розвитку дозволяє прийти до загального висновку про нагальну необхідність вдосконалення, передусім правової бази здійснення.

Передумови розвитку основних напрямків вдосконалення такої діяльності слід шукати у площині вдосконалення більш загальних та глибоких тенденцій до змін у суспільному житті країни, реформуванні її правової системи.

Основною концептуальною базою необхідних зрушень та новацій у зазначеній діяльності виступають основні науково-обґрунтовані та соціально-необхідні напрямки вдосконалення адміністративного та податкового реформування.

Звідси випливає необхідність, по-перше, реформування ідеологічних засад контрольної діяльності органів державної податкової служби (і як її різновиду – у сфері обігу підакцизних товарів). Інтегруюча мета такої діяльності за цих умов повинна визначатися не тільки у межах забезпечення наповнення бюджету та платоспроможності держави, а й спрямовуватися на забезпечення розвитку підприємницької діяльності та економічного добробуту всього суспільства, підвищення загального рівня податкової культури як платників податків, так і самих працівників контролюючих органів, що логічно зумовлює зміщення акцентів у на реалізацію не лише фіскальної та каральної функцій, а передусім профілактичної, превентивної, методологічної функцій. У цьому контексті неминучі зміни у всьому організаційно-правовому механізмі досліджуваної контрольної діяльності: суб'єкті здійснення, принципах, гарантіях, завданнях та методах (методиці) її здійснення [3, с. 307].

Особливо значення за таких умов набуває закріплення у майбутньому новітньому законодавстві, регулюючому основні адміністративно-процедурні питання здійснення контрольної діяльності органів державної служби взагалі, і, зокрема, контролю за обігом підакцизних товарів, указаних тенденцій, формулювання принципів та завдань, чіткого врегулю-

вання напрямків та методів контролю, видів, підстав та порядку реалізації останніх.

На даному етапі кодифікації податкового законодавства такий нормативно-правовий акт повинен бути прийнятий у формі спеціального закону, а в процесі оптимізації роботи над Податковим кодексом увійти окремою складовою у вигляді відповідної глави.

Контроль органів державної податкової служби обігом підакцизних товарів знаходиться на межі публічних та приватних інтересів, з одного боку він повинен забезпечувати захист саме публічного інтересу (це стосується і забезпечення надходжень до бюджету, і дотримання встановленого порядку обігу), з іншого – здійснення такого контролю повинно гарантувати і захист приватних інтересів, сприяти розвитку легальної підприємницької діяльності.

Контроль органів державної податкової служби України за обігом підакцизних товарів, характеризується вельми складним, поліструктурним характером, наявністю цілої низки специфічних властивостей (суб'єкти здійснення, особи, щодо яких здійснюється, джерела інформації, нормативне підґрунтя тощо), що, безсумнівно дозволяє говорити про можливість виділення його окремо в системі видів контрольної діяльності податкових органів, нормативної регламентації його засад в якості окремого правового інституту й врахування при формуванні перспективного адміністративного та податкового законодавства України.

Використана література:

1. Данілов О.Д., Шевченко Є.В. Акцизний збір. - Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. - 320 с.
2. Жанна Кравцова "Контроль за виробництвом і обігом спирту та алкогольних напоїв" // Вісник податкової служби України. - 2007. - № 43. - листопад. - С. 19-21.
3. Загородний В.П. Налоги и налоговый контроль в Украине. - К. : А.С.К., 2000. - 639 с. - (Економіка. Фінанси. Право.)
4. Про акцизний збір: Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року № 18-92 // ВВР. - 1993. - № 10. - 82 с.
5. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та потюнових виробів: Закон України від 19 грудня 1995 року № 481/95-ВР // ВВР. - 1995. - № 46. - 345 с.
6. Коломоєць Т.О. Контроль як функція державного управління// Актуальні проблеми державного управління: Науковий збірник. - Харків: ХарПІ УАДУ, 2001. - № 3 (1). - С. 229-233.
7. Кучерявенко М.П. Податкове право України : Академічний курс: Підручник. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. - 701 с.

УДК 351.741:343.851

Ю.М. Беліков

аспірант

(Національна академія утримання)

ФОРМИ УЧАСТІ ОХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Сьогодні в умовах подолання наслідків економічної кризи з усією очевидністю простежились прояви занепаду моралі, корупції, недосконалого законодавства, що призвели до зростання злочинності.

З огляду на це зроблений нами аналіз факторів небезпек, що впливають на безпековий стан громадянина у суспільстві, засвідчив, що правоохоронні органи не завжди оперативні і адекватно реагують на правопорушення. У зв'язку з чим є очевидною зростаюча роль особистої ініціативи приватних служб безпеки охоронних організацій в захисті людини, суспільства від злочинного середовища. Звертаючись в охоронні організації фізична або юридична особа страхує себе і свій бізнес від кримінологічних ситуацій.

В даний час робота правоохоронних органів по запобіганню злочинності організована край неефективно. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що міра реалізації поставлених завдань лише на 50-55 відсотків залежить від зусиль одних правоохоронних органів, а в останньому багато що залежить від правозахисної діяльності як охоронних організацій так і самих громадян.

Але для чіткого розуміння ролі приватних охоронних організацій в запобіганні злочинності необхідно визначити місце приватних охоронних організацій в існуючій системі суб'єктів запобігання злочинам, а також у створенні умов необхідних для оптимального залучення і використання потенціалу приватних охоронних організацій в діяльності системи запобігання злочинам. За роки існування приватні охоронні підприємства накопичили колосальний досвід і кадровий потенціал, який потребує не лише осмислення і узагальнення, але і практичного застосування [1].

Вірність цього рішення підтверджує і зарубіжний досвід. У розвинених країнах світу, таких як США, Франція, тощо приватні і детективні структури мають багатолітню практику надання захисних послуг фізичним і юридичним особам та активного протистояння організованій злочинності, терористичним, екологічним і іншим злочинам. При цьому законодавчо регламентовані статус приватного охоронця і детектива, які за своїм значенням анітрохи не нижчі, ніж статус поліцейського. Це

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

сприяє здійсненню повноцінної, високоефективної діяльності, пов'язаної із запобіганням злочинності. Звичайно, неможливе грубе копіювання зарубіжного досвіду, але деякі аспекти представляють для нашої країни значний інтерес.

Що стосується Українського досвіду, то українські вчені: Александров Ю.В., Бандурка О.М., Вертузаєв М.С., Гопанчук В.С., Голосніченко І.П., Джужа О.М., Козаченко І.П., Колпаков В.К., Кравченко В.В., Матвійчук В.К., Нікітін Ю.В., Сервецький І.В., Шакур В.І., і інші вважають, що приватні охоронні організації зайняли нішу, покинуту такими суспільними формуваннями як добровільні народні дружини. А вже до 90-х років ХХ століття, в запобіганні злочинності поряд з правоохоронними органами брали участь різні громадські об'єднання. Але за різними обставинами велика кількість суб'єктів профілактики була ліквідована, а охоронні організації, що з'явилися з часу незалежності, номінально увійшли до складу суб'єктів профілактики.

Поряд з цим наше дослідження засвідчило, що функціональна діяльність приватних охоронних організацій в системі запобігання злочинам в Україні, ще не чітко визначена і слабо досліджена в науковій літературі. До теперішнього часу не прийнято Закон України "Про охоронну діяльність". Цей факт гальмує розвиток взаємодії охоронних організацій з органами внутрішніх справ у запобіганні злочинності.

Участь приватних охоронних організацій в запобіганні злочинності включає, як самостійну дію, так і сприяння правоохоронним органам і іншим громадським організаціям в усуненні обставин, що можуть сприяти скоєнню злочинів [2].

За даними Відділу ліцензування Державної охорони і нагляду МВС України станом на 01.04.2010 роки в Україні зареєстровано 4394 тисячі охоронних підприємства, з них 3070 – Товариство з обмеженою відповідальністю, 1310 – Приватних підприємств, та 13 – СПД, в яких працюють один мільйон дев'яносто вісім тисяч охоронців. Ці цифри наочно показують, що охоронні організації можуть стати важливою і надійною ланкою в галузі запобігання злочинам в державі.

Запобігання злочинності одне з головних завдань держави і, зокрема правоохоронних органів. Як відмітив К. Маркс "Мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути вимушеним карати за нього" [3, с.131].

Організація запобігання злочинності тісно пов'язана з матеріально – технічним, фінансовим забезпеченням і відноситься до компетенції органів державної влади і управління.

Стойка тенденція зростання злочинності вимагає адекватних заходів. Ціна запобігання злочинам, як показує практика, у багато разів пере-

вищує ціну кримінального переслідування за злочини, оскільки вимагає широкомасштабних і глибоких змін у всіх ланках соціального пристрою. І в цьому аспекті треба наголосити, що багатоманітність попереджувально-профілактичних заходів вимагає певних витрат які значно перевищують профілактичний ефект [4, с. 155-156].

Як показує наше дослідження, на сьогодні, приватні охоронні організації зайняли нішу, покинуту такими громадськими організаціями як добровільно народні дружини. Велика кількість суб'єктів профілактики була ліквідована через низку обставин, а охоронні організації, що з'явилися у великій кількості, номінально увійшли до складу суб'єктів профілактики.

Аналізуючи минулий досвід боротьби із злочинністю і необхідність його використання, слід зазначити, що в радянський період удалося створити дійсно досконалий і легко керований механізм попереджувальних-профілактичної діяльності, що здійснювались добровільними народними дружинами. Але наявні недоліки в організації, а також недосконалість правової основи запобігання злочинності негативно позначились результатах цієї роботи. Тому на сьогодні, в першу чергу потрібно приділяти особливу увагу дослідженню цих недоліків які заважають успішному запобіганню злочинності.

В першу чергу потрібно звернути увагу на системну підготовку кадрів для приватних охоронних організацій. По-друге, створити дієві механізми підвищення кваліфікації та в разі необхідності отримання іншої освіти працівниками охоронних структур. По-третє, для активного залучення населення працювати в охоронних організаціях прийняти відповідні закони стосовно дій приватних охоронних організацій. Це дозволить акумулювати потенціал приватних охоронних організацій на визначеному шляху взаємодії з правоохоронними органами у запобіганні злочинності.

І в цілому аспекті потрібно відмітити, що ці питання турбують сьогодні не тільки Україну але і світову спільноту. Цьому свідчать проведені у Львові, в квітні 2010 року форуми без пекової політики держави. Де фахівці із національної безпеки із 20 країн світу, зокрема Європейського союзу, Росії, та інших країн СНД, США та Китаю обговорювали механізми підвищення безпеки людини, суспільства, держави. Але знову ж таки в резолюціях форуму не знайшла своє відображення діяльність приватних охоронних організацій у загальній системі забезпечення без пекового існування об'єктів безпеки [5].

Але такий стан речей вже не відповідає реаліям сьогодні, і це потрібно змінювати. Охоронні організації не тільки можуть, а і виконують свої функції, які пов'язані із :

- охороною працівників підприємств;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- запобіганням злочинності на цих об'єктах;
- охороною інформаційних ресурсів підприємств;

З огляду на вищезазначене можна наголосити, що охоронні організації, в умовах змін соціально-політичного устрою в державі, є одним із ключових суб'єктів, що спроможні сприяти запобігання злочинності в державі.

Використана література:

1. Украинским детективам нужен закон: [інтерв'ю пред. Правл. Укр. Федерации работников негос. служб безопасности] // Уголов. дело. - 1995. - № 32. - С. 1-5.
2. Шумилов А. Нелегалы от охраны: Об ответственности за создание незаконных детективных и охранных предприятий: // Частный сыск. Охрана. Безопасность. - 1995. - № 8. - С. 24-25.
3. См.: Маркс К. и Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. - Т. 1. - С. 131.
4. Уэда К. Преступность и криминология современной Японии: пер. с японского/Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и В.Н. Еремина. - 1989. - С. 263; Босхолов С.С. Основы уголовной политики. - М.: Юринформ., 1999. - С. 140.
5. Козирева Тетяна "Україна виходить із зони сірої монотонності" //День. - 2010. - № 71. - 22 квітня.

УДК 343.346.8:004

К.С. Архіпова

аспірант

(Національна академія управління)

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ КОМП'ЮТЕРНИМ ЗЛОЧИНАМ

Сьогодні стан кримінально-правового регулювання як в Україні, так і в зарубіжних країнах є неоднорідним. Відображаючи стан справ у суспільстві з використання комп'ютерних технологій, регулювання залежить від національного кримінального законодавства та судової практики. На цей напрямок діяльності впливають й інші чинники: економічне становище, політичний режим та інше. Однак, проаналізувавши законодавство різних країн світу й України зокрема, можна визначити основні шляхи їх подальшого розвитку.

Перший шлях полягає у використанні норм щодо комп'ютерних злочинів, тому що немає ще відповідного законодавства. На цьому етапі перебуває більшість країн, у яких комп'ютерні злочини ще не отримали достатньо широкого розповсюдження.

Другий шлях стосується країн, які створюють інформаційне суспільство, технічною базою якого є комп'ютери та комунікаційні технології. Вони почали створювати спеціальне законодавство для регулювання даної галузі відносин.

Третій шлях полягає в проведенні постійного вдосконалення прийнятих законів і нормативних актів, так як узагальнена практика застосування спеціального законодавства і постійний розвиток комп'ютерних технологій вимагають внесення подібних змін з метою підвищення ефективності боротьби з комп'ютерною злочинністю.

Проведений аналіз свідчить, що проблема боротьби з комп'ютерними злочинами залишається актуальною як в нашій країні, так і за її межами. Особливість проблеми полягає в тому, що комп'ютерна злочинність, як невід'ємна частина загальної злочинності, має тенденцію до загострення і набуває транснаціональний характер.

Інформаційно-комунікаційні технології є одними з найважливіших чинників, які впливають на формування пріоритетних напрямів розвитку двадцять першого століття: надаються безпрецедентні можливості доступу до інформації, колективного її використання і взаємного обміну, а також для розвитку економіки.

Науково-технічний прогрес поставив перед людством серйозні проблеми і встановив колосальну відповідальність за використання отриманої могутності: "розвиток техніки несе необмежені можливості для добра і зла" [6, с. 76].

Нові можливості, що створюються телекомунікаційними мережами, змусили по-новому поглянути на більшість традиційних передумов правових систем. Поступове покращення якості обслуговування телекомунікаційних мереж спричинило різкий сплеск комп'ютерної злочинності, яка примусила правоохоронні органи розробити відповідні правові інструментарії, пристосовуючи їх до нових технологій. Телекомунікації – це будь-яка передача знаків, сигналів, записів, образів, звуків, інформації чи свідчень будь-якого характеру, що передаються повністю або частково за допомогою телефонного зв'язку, радіо, електромагнітної, фотоелектронної чи фотооптичної системи.

Комп'ютерна злочинність стає одним із найбільш небезпечних видів злочинних посягань: злочинці дуже швидко усвідомили масштаби можливостей Інтернет і телекомунікацій. За даними ООН збитки, що спричиняються комп'ютерними злочинами, зіставлені з прибутками від незаконного обігу наркотиків і зброї. Серед комп'ютерних злочинів, вчинених у світі, все більше стає "міжнародних", тобто таких, в яких засобами вчинення злочинів або жертвами є телекомунікаційні системи різних

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

держав: через відкриті телекомунікаційні мережі можливий доступ до національних, у тому числі й спеціально захищених інформаційних ресурсів.

Здатність злочинних груп розповсюджувати свій вплив за межі національних кордонів і діяти сумісно з правопорушниками у рамках юрисдикції інших держав, дозволяє їм використовувати існуючі в світі диспропорції в пропозиціях, попиті й вартості товарів, обіг яких обмежений з політичних міркувань. Стан охорони національних кордонів і рамки юрисдикції вивчаються зловмисниками з ціллю укривання доказів та уникнення розслідування та судового переслідування.

Відповідно, можна говорити про транснаціональну злочинність, що відображено в документах ООН. Найбільш небезпечною на сьогоднішній день є транснаціональна організована злочинність. Транснаціональні злочини (злочини міжнародного характеру) – це діяння, які передбачені міжнародними угодами, не відносяться до злочинів проти людства, миру і безпеки, але роблять замах на нормальні стабільні відношення між державами, наносять збитки мирному співробітництву в різних областях відношень (економічній, соціально-культурній, майновій тощо), а також організаціям і громадянам, що караються згідно нормам, встановленим в міжнародних угодах, або згідно нормам національного кримінального законодавства у відповідності з цими угодами. До них відносяться: діяння проти стабільності міжнародних відносин (тероризм, захоплення заручників, захоплення і крадіжку повітряних судів, ін.); діяння, що наносять втрати економічному, соціальному і культурному розвитку держав (виготовлення фальшивих грошей, незаконний обіг наркотиків, легалізація злочинних доходів, др.); злочини, вчинені у відкритому морі; злочинні посягання на особисті права людини (работоргівля, др.) і ряд інших [9, с. 116].

У тих державах світу, де діє принцип верховенства права і поважають законність, Інтернет – тільки функція глобальної телекомунікаційної революції. Поки існують великі об'єми даних, які пов'язані з використанням можливостей Інтернет, то ця мережа без сумніву є однією найбільш важливою інформаційною і впливовою мережею світу.

Транснаціональний характер злочинності з використанням телекомунікаційних мереж дає змогу вважати, що розробка загальної політики з ключових питань повинна бути частиною будь-якої стратегії в боротьбі зі злочинністю.

Така концепція має важливе значення для запобігання виникнення "інформаційних сховищ", у тому числі й в рамках тих правових систем, де комп'ютерні злочини не є кримінально карними. Разом із тим, принцип

державного суверенітету залишається нездоланною перешкодою, так як потенційно будь-яка держава може надати притулок екстремістам, злочинцям, фальшивомонетникам або терористам.

Розробка загальної політики по протидії транснаціональній комп'ютерній злочинності стала одним із напрямів діяльності Програми ООН. Метою керівного документу із запобігання злочинам, пов'язаних із використанням комп'ютерів і боротьбою з правопорушеннями в сфері інформаційних технологій, опублікованого Організацією Об'єднаних Націй, є узгодження як матеріального, так і процесуального права, а також міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю, пов'язаною з використанням комп'ютерів. У зв'язку з цим привертається увага світової спільноти на такі аспекти:

- сприяння розробці правотворчими органами стандартів для забезпечення надійності та безпеки телекомунікацій та технологій обробки даних;

- розробка інформаційних і телекомунікаційних систем, здатних виявляти зловживання в мережах, відслідковувати осіб, які вчиняють такі зловживання й збирати відповідні докази.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники з проблем транснаціональної комп'ютерної злочинності звертають увагу на те, що одним із пріоритетних напрямів вирішення завдання ефективної протидії сучасній злочинній діяльності в інформаційному просторі є активне використання правоохоронними органами різноманітних заходів правового і профілактичного характеру.

М.П. Яблоков вважає, що "успішна криміналістична діяльність у боротьбі з різними видами злочинів неможлива без використання в ній чітко продуманої системи криміналістичних засобів профілактичного характеру, в сукупності складаючи криміналістичну профілактичну діяльність" [8, с. 119] і покликана "розробляти рекомендації по встановленню обставин, що сприяли вчиненню певного виду злочинів, які зумовили слідоутворення, а також застосуванню запобіжних заходів криміналістичними методами, прийомами і засобами".

Подальший розвиток усіх складових науки, вдосконалення існуючих і розробка нових заходів, прийомів, методів та рекомендацій розслідування й запобігання злочинам у процесі наукового пошуку неможлива без широкого і продуманого використання методів наукового і практичного прогнозування. Результатом прогностичних досліджень є прогнози як носії інформації про можливі напрями і тенденції розвитку будь-якого об'єкта, альтернативні шляхи та терміни настання його певних характеристик (стану, структури та ін.). При цьому прогноз не є простою сумою

зібрання інформації про відповідний об'єкт, його минуле і теперішнє. Він містить в собі нову інформацію, яка зменшує невизначеність судження відносно майбутнього стану даного об'єкта [7, с. 154]. Відповідно, без цього неможлива ефективна пізнавальна і тактико-методична діяльність слідчого, експерта-криміналіста і оперативно-розшукового працівника на практиці [8, с. 126].

Прогнозування – невід'ємна передумова мотивованої діяльності, частина психічного стану його суб'єкта. Прогноз робиться не на основі самої тенденції розвитку процесу, а на основі нашого знання про цю тенденцію. Причому це знання, завжди залишаючись приблизним, орієнтованим, деколи може бути досить точним для даного прогнозу.

Використання поняття "криміналістичне прогнозування" обґрунтоване специфікою його цілей (оптимізація діяльності розкриття, розслідування й запобігання злочинам криміналістичними засобами) і отриманими прогнозами (в аспекті, що розглядається, гіпотетичні багатофакторні моделі можливого стану або розвитку злочинної діяльності в майбутньому), а за висловом М.В. Салтєвського "розуміння криміналістичної моделі дозволяє заздалегідь будувати типову прогностичну модель розслідуваного злочину, визначаючи ймовірні співвідношення між її елементами та обставинами реальної події, намічати шляхи розшуку людей і речей.

Виходячи із конкретних задач і рівнів дослідження в практичному прогнозуванні В.Я. Колдін пропонує виділити:

- оперативне прогнозування, метою якого є підвищення якості методів запобігання і припинення злочинів, створення сприятливих умов для їхнього розкриття "за гарячими слідами";

- індивідуальне прогнозування, яке орієнтує слідство на можливість вчинення особою нових злочинів, визначення їхнього характеру, місця, часу, способу (підготовка, вчинення, приховування, посягання, ухилення від відповідальності), жертви, безпосереднього предмета посягання, співучасників, найбільш імовірних каналів збиту. Цей вид прогнозування перемержується з кримінологічним прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки;

- науково-прикладне прогнозування неминуче виникаючих принципово нових видів посягань, а також суттєвих змін у способах вчинення "традиційних" злочинів [10, с. 103-105].

Одним з найбільш перспективних підходів до вирішення проблеми криміналістичної профілактики транснаціональних комп'ютерних злочинів є формування прогнозу про ймовірний злочин і розробка моделей, алгоритмів відповідних рекомендацій. За висловом В.А. Журавля "вчених та практиків не можуть не цікавити питання про динаміку розвитку і

трансформації названих злочинів з виділенням та аналізом прогнозованого фону, про ймовірність появу нових ще більш соціально небезпечних злочинів, про необхідність і доцільність впровадження в судово-слідчу і експертну практику певних криміналістичних нововведень як засобів недопущення передбачуваного перебігу змін у досліджуваній злочинній діяльності та ін. [7, с. 181].

Як відомо, інформаційна модель - маломірне уявлення про багатомірний простір. У той же час інформаційна модель злочинності - це портрет злочинності як системи, як сукупності окремих видів злочинів. Коли мова йде про транснаціональні комп'ютерні злочини, то під цим терміном розуміється цілий спектр протиправних дій, що і визначає комплексний підхід до питань криміналістичної профілактики даного виду злочинів.

Особливість і природа транснаціональних комп'ютерних злочинів така, що існує ймовірність розробки моделей достатньо точних прогнозів збільшення кількості злочинів, вчинених з використанням глобальних телекомунікаційних мереж.

З урахуванням специфічності та новизни транснаціональних комп'ютерних злочинів серед заходів їхньої профілактики виділяють не тільки криміналістичні аспекти їхнього запобігання, а також правові та організаційно-технічні. Ключовим елементом, на наш погляд, є відмова від точки зору на необхідність захисту лише таємної й конфіденційної інформації та перехід до розуміння необхідності захисту будь-якого інформаційного ресурсу, важливого для його власника.

Організаційні заходи представляють собою ефективний спосіб захисту інформації й реальний фундамент, на якому будується вся система захисту. Основними організаційно-технічними задачами захисту інформації, що охороняється, у телекомунікаційних мережах є наступні:

- запобігання витоку інформації за рахунок побічних електромагнітних випромінювань, що створюються функціонуючими технічними засобами;

- запобігання атакам шкідливих програм;

- запобігання перехопленню інформації, що передається каналами зв'язку, технічними засобами.

Засобами й умовами забезпечення інформаційної безпеки є:

- розробка моделей злочинного посягання на інформаційні масиви шляхом пошуку та узагальнення інформації про наміри та можливості зловмисників;

- визначення та систематизація переліку відомостей, які складають об'єкт захисту інтересів держави або організації в окремих галузях їхньої діяльності;

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

- розробка на основі експертних оцінок систем захисту та побудова комплексів захисту таємної та конфіденційної інформації;
- удосконалення тактики керування та взаємодії між різними організаціями – власниками інформаційних масивів, які підлягають обов'язковому захисту;
- поєднання правових, організаційно-технічних та адміністративних заходів захисту таємної і конфіденційної інформації різних за ступенем важливості;
- удосконалення та підсилення законодавства про авторські права на програмні продукти, пропаганду переваг ліцензійного використання програмних продуктів.

Протягом останніх чотирьох років представники країн Європи і США працювали над проектом угоди такого міжнародного співробітництва, яке в разі прийняття більшістю держав світу забезпечило б необхідний правовий мінімум у законодавчих базах держав-учасниць і утвердило "чорний список" злочинів, відповідальність за які повинна передбачатися в окремих національних законодавствах. Сьогодні лише двадцять країн мають національне законодавство стосовно використання глобального інформаційного простору.

Наприклад, на розгляд конгресу США представлені наступні законопроекти: Закон про захист Інтернет, Закон про захист персональної інформації в Інтернет, Закон про безпеку і свободу через шифрування, Закон про сімейний доступ в Інтернет, Законопроект "Про заборону на азартні ігри".

Аналіз основних міжнародних документів правового регулювання інформаційних технологій дозволив зробити висновок, що для ефективної боротьби з транснаціональною комп'ютерною злочинністю необхідно здійснити уніфікацію кримінального й кримінально-процесуального законодавств кожної держави за вчинення комп'ютерних злочинів, усунути норми "подвійного права". Тому необхідно підкреслити, що основними методами дослідження є кваліфіковане спостереження, системний аналіз, математичне моделювання, інструментальний аналіз із застосуванням ЕОМ, статистичний та соціальний експеримент, метод експертних оцінок, спеціальні методи предметних наук. Проте слід пам'ятати, що забезпечити абсолютну безпеку комп'ютерної інформації в телекомунікаційній мережі неможливо, так як абсолютно захищена система непридатна для її використання, крім того не всі шляхи подолання безпеки реально відомі. Окрім цього, задача розшуку зловмисників ускладнюється значною кількістю офіційно зареєстрованих користувачів терміналами автоматизованих систем, вузлами мереж, окремими ПЕОМ тощо.

Комп'ютерні злочини, як вже зазначалося, порівняно молода форма злочину. Однак ми маємо справу з явищем, яке буде мати велику перспективу подальшого росту. Ранні попереджувальні заходи необхідні як у формі законодавчої дії, так і у формі навчання спецпідрозділів міліції методам боротьби з цим явищем. Сьогодні поліція і суди країн Заходу вже не так безпорадні перед комп'ютерним злочинцем. Знання та досвід щодо цієї специфічної області злочинів швидко ростуть. У той же час без підтримки влади та жертв комп'ютерних злочинів правоохоронні органи не будуть мати успіху. Необхідна тісна співпраця між правоохоронними органами і захищеними організаціями щодо викоринення злочинності в цій сфері.

Використана література:

1. Конституція України (зі змінами): Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України. - 1996. - 13 лип.
2. Про інформацію (зі змінами та доповненнями). Закон України від 2 жовтня 1992 р. // ВВР. - 1992. - № 48. - С.650)
3. Про захист інформації в автоматизованих системах (зі змінами та доповненнями). Закон України від 5 липня 1994 р. // ВВР. - 2005. - № 26. - Ст. 347.
4. Про основи національної безпеки України (зі змінами та доповненнями). Закон України від 19 червня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 39. - Ст. 351.
5. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 16 січня 2001 р. // ВВР. - 2001. - №№ 25 - 26. - Ст. 131.
6. Визнер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. - М.: Советское радио, 1968. -326 с.
7. Журавель В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування. - Харків: Право, 1999. - 304 с.
8. Криміналістика: Підручник /Шепітько В.Ю., Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. - К.: Вид. дім "Ін Юре", 2001. - 682 с.
9. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручн. для студ. юридичн. вузів і фак. - К.: А.С.К., 2001. - 352 с.
10. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. - Киев: Юринком, 1995. - 208 с.

НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ РЕЕСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Проголошення незалежності України супроводжується виникненням складних та комплексних суспільних відносин, які потребують правового регулювання, що можливе через вдосконалення діяльності органів державної влади. Обов'язком держави є визнання необхідності захисту прав і свобод людини і громадянина, у якому інститут реєстрації, зокрема фізичних осіб, відіграє важливу роль.

Реєстрація фізичних осіб, як самостійний інститут адміністративно-правового регулювання до цього часу комплексно не розглядався. Не були досліджені матеріально-правові і процесуально-правові ознаки реєстрації людини та громадянина. Необхідно провести комплексний аналіз практики реалізації досліджуваного інституту.

Проблема полягає у тому, що в Україні за стільки років незалежності таки не створено Єдиного реєстру фізичних осіб. Питання реалізації вимог 32 статті Конституції України про збирання, зберігання, використання й поширення інформації про фізичних осіб досі залишилися законодавчо неврегульованими.

Конституційний захист прав і свобод людини та громадянина реалізується відповідними нормативно-правовими актами органів державної влади, які уповноважені здійснювати певні функції надання управлінських послуг у сфері забезпечення прав і свобод на перебування та вільний вибір місця проживання. Однак, на сучасному етапі розвитку державності в Україні існують деякі суперечності у визначенні компетенції відповідних органів влади.

Передусім це стосується органів до яких відносяться Державний департамент у справах, громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб а також однойменні його управління і відділи та відділення) на рівні ГУМВС, УМВС, Автономної республіки Крим, областях, Києві та Севастополі, а також міських і районних органів внутрішніх справ. Однак, він не в достатній мірі вирішує питання реєстрації фізичних осіб, зокрема не присвоює ідентифікаційних кодів, не веде реєстру виборців, не займається реєстрацією народжених та померлих фізичних осіб. Всі ці прогалини у законодавстві викликають певні незручності і вимагають створення Єдиного реєстру фізичних осіб.

Аналіз регулювання органів виконавчої влади діяльності інституту реєстрації фізичних осіб показує, що замість створення Єдиного реєстру фізичних осіб з подальшим використанням його даних у відповідних напрямках, правоохоронні і контролюючі органи державного управління протягом десятиліття створювали відомчі автоматизовані реєстри різних категорій населення, які між собою абсолютно не пов'язані. В Україні от уже протягом десятиліть розробляється і створюється понад 200 автоматизованих реєстрів і 40 баз даних (інформаційних автоматизованих систем), на які витрачено близько 3 млрд. грн. державних коштів. Але практично жодна з них не функціонує в повномасштабному режимі й не взаємодіє одна з одною.

Виникле становище можливо виправити при державному, комплексному підході до розв'язання проблем, що накопичилися. Для цього необхідно, відповідним рішенням Кабінету Міністрів України створити міжвідомчу координаційну групу, яку повинен очолити віце-прем'єр-міністр України. До складу якої включити фахівців відомств, де існують бази даних громадян, які дають можливість проводити специфічну реєстрацію людей та громадян а саме: Державної податкової адміністрації (далі - ДПА) України, Міністерства внутрішніх справ (далі - МВС), Міністерства транспорту й інших. Прийняте заходи дозволять будувати систему з урахуванням наявного практичного досвіду.

Доцільним є використання бази даних, що існує в ДПА. Це надає б можливість більш ефективного проведення реєстрації за ідентифікаційними номерами, що забезпечило б більшу впевненість у даних про фіксацію виборців.

Як видно із вищевикладеного, одним із завдань даного урядового органу на який покладено функції адміністративно-правового регулювання у сфері реєстраційної політики є організація роботи зі створення Єдиної державної автоматизованої системи реєстрації фізичних осіб або людини та громадянина.

На нашу думку, для ефективного функціонування такої бази даних, формування такого реєстру необхідно віднести до компетенції Міністерства юстиції, а вже в його межах створити відділи (департаменти, управління), які б відповідали за окремі напрямки функціонування Єдиного реєстру фізичних осіб: відділ реєстрації фізичних осіб, відділ ведення паспортного обліку, відділ ведення записів актів громадянського стану населення, відділ реєстрації та видачі ідентифікаційних податкових номерів, відділ ведення державного реєстру виборців, які б мали відповідні структурні підрозділи в структурі всіх територіальних управлінь Міністерства юстиції України.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Для реалізації розроблених пропозицій слід внести зміни в структуру існуючих органів влади, сутність яких полягає у перепорядкуванні паспортних служб, які входять до структури МВС, відділів, які відповідають за присвоєння ідентифікаційних кодів ДПА, а також відділів ведення реєстру виборців в складі МДА, Міністерству юстиції України. Це дозволить забезпечити цілісну, послідовну політику у даній галузі, єдність керівництва та взаємозв'язок між базами даних, а також сформувати єдину інформаційно-аналітичну систему – Єдиний реєстр фізичних осіб.

Відсутність систематизованого законодавства в області реєстраційного обліку фізичних осіб виявляє об'єктивну необхідність аналізу нормативно-правової бази в області діяльності органами державної влади реєстраційного обліку людей та громадян з одночасним виробленням заходів щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання інституту реєстрації.

За допомогою реєстраційного обліку, держава вирішує такі важливі для себе задачі як: облік населення; регулювання всіх міграційних процесів; необхідність створення умов для реалізації захисту громадянами прав та свобод, виконання обов'язків перед іншими громадянами, державою та суспільством; підтримка охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки.

Важливість реформування інституту реєстрації полягає у визначенні поняття та сутності реєстраційного обліку, розгляді проблем адміністративної відповідальності за порушення правил обліку фізичних осіб, основних організаційно-правових форм діяльності органів державної влади у сфері реєстрації людини та громадянина в процесі здійснення реєстраційної політики та необхідності реформування законодавства у даній сфері.

Таким чином, для реформування інституту реєстрації фізичних осіб необхідно створення Єдиного реєстру фізичних осіб в Україні, складовими якого стали б система обліку громадян ДПА, система обліку паспортів МВС, реєстр актів громадянського стану Мінюсту, а також Державний реєстр виборців України. Організаційне забезпечення функціонування Єдиного реєстру фізичних осіб вбачається доцільним здійснити через формування відповідних структурних підрозділів при Міністерстві юстиції України з подальшим їх представництвом на усіх рівнях управління. Це вимагає вирішення питання перепідпорядкування паспортних служб, відділів, відповідальних за присвоєння та видачу ідентифікаційних кодів та за ведення реєстру виборців, Міністерству юстиції України. Це дозволить створити в Україні єдину цілісну автоматизовану інформаційну систему, яка міститиме дані на кожну людину з моменту її народження і

до смерті, а також забезпечить більшу впевненість у даних про фіксацію виборців, спростить механізми наповнення Державного реєстру виборців.

Використана література:

1. Конституція України : за станом на 28.04.2009 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua;);
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року : / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року : / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Протокол № 4 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод від 16 вересня 1963 року : / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів (Страсбург, 24 листопада 1977 року) : / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 18. – Ст. 101.
7. Про правовий статус іноземців : Закон України від 4 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 23. – Ст. 161.
8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання : Закон України від 11 грудня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.
9. Про правила виїзду з України і транзитного проїзду через її територію : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1995 р. № 1074.
10. Симоненко В.С. Список збитків замість реєстру виборців / В.С. Симоненко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 25. – С. 10.

УДК 351.823:341.456

Р.Ф. Сабіров

ад'юнкт кафедри адміністративного
права та адміністративної діяльності
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У відповідності до ст. 1 Закону України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року, міліція в Україні – це державний озброєний орган виконавчої

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

влади, серед основних обов'язків якого, поряд з іншим, визначено охорону природного середовища від протиправних посягань [1], але, як свідчить практика, більшість працівників органів внутрішніх справ України вважає, що питання охорони навколишнього природного середовища не є властивими для органів міліції. Що зумовлено, перш за все, відсутністю чіткого механізму реалізації цієї функції міліцією та низьким рівнем обізнаності працівників із положеннями природоохоронного законодавства. У свою чергу, це призводить до зниження ефективності природоохоронної діяльності міліції.

У зв'язку з цим, метою нашого дослідження є з'ясування місця і ролі правоохоронних органів у механізмі забезпечення екологічної безпеки в зарубіжних державах, на прикладі країн-членів Європейського Союзу, позитивні положення якого можуть бути запроваджені і в Україні.

Питаннями забезпечення екологічної безпеки у діяльності зарубіжних держав ґрунтовно займалися такі вчені, як Н.І. Андрусевич, Т.О. Будакова, П.А. Калініченко, І.І. Сіряченко, М.І. Микієвич, В.М. Морозова, С.В. Устінкін та ін. Але більшість цих науковців приділяли увагу тільки законодавчому аспекту охорони навколишнього природного середовища, а дослідження забезпечення екологічної безпеки у діяльності саме правоохоронних органів зарубіжних держав майже відсутні.

Охорона навколишнього середовища відноситься до одного із пріоритетів діяльності Європейського Союзу (далі – ЄС). Більше того, екологічна політика розглядається як невід'ємна частина європейського інтеграційного процесу. Правове регулювання питань, що стосуються навколишнього природного середовища у державах-членах здійснюється за допомогою норм національного, європейського та міжнародного права. У випадку правової колізії між загальноєвропейським та національними законодавствами перевага надається загальноєвропейському [2, с. 10].

Для вирішення екологічних завдань у рамках єдиного Європейського екологічного простору діє регіональна екологічна організація – Європейське агентство по навколишньому середовищу (ЕЕА), воно покликане здійснювати достовірну експертизу по оцінці ступеня екологічної небезпеки, сприяти розробці екологічного законодавства й створенню умов для реалізації програм у сфері охорони навколишнього середовища. Європейське співтовариство має широку компетенцію в області екології, при цьому вона є спільною із державами-членами.

У Франції діє велика кількість законів і підзаконних актів в області забезпечення екологічної безпеки й охорони навколишнього середовища. В Кримінальному кодексі Франції 1994 року прописане поняття екологі-

чного тероризму. Франція стала однією із перших країн, що застосували систему платежів за стоки або викиди.

Значну частину роботи, пов'язаної із забезпеченням екологічної безпеки, виконує жандармерія. З 1992 року при національному командуванні жандармерії діє спеціальний відділ для координації дій в області охорони навколишнього середовища, до основних завдань якого входить загальне управління діяльністю усіх підрозділів жандармерії у питаннях, що стосуються попередження і припинення екологічних правопорушень та притягнення до відповідальності осіб винних у порушенні природоохоронного законодавства. Також, спеціально для жандармерії там розроблено "Меморандум про природу й навколишнє середовище", у якому чітко визначено обов'язки жандармів щодо охорони навколишнього середовища та прописано механізм реагування на ті чи інші порушення природоохоронного законодавства.

У Бельгії істотну роль у вирішенні проблеми охорони навколишнього середовища й забезпеченні екологічної безпеки також відіграє жандармерія. Завдяки доступу до інформаційних матеріалів інших урядових відомств і використанню вимірювальних приладів, жандарми можуть виявляти багато екологічних порушень під час патрулювання або припиняти злочинну діяльність у сфері охорони навколишнього середовища. Для підрозділів жандармерії створене "Екологічне керівництво". У Бельгії активно діють й інші екологічні підрозділи у складі Міністерства екології.

У Норвегії раз у два роки уряд доповідає парламенту про стан навколишнього середовища в країні й про проведену екологічну політику. Особлива роль у реалізації екополітики приділяється муніципальним органам влади. Законодавство про охорону навколишнього природного середовища спрямовано безпосередньо на джерело викидів, а обсяги регулюються через дозвіл на викиди. У Норвегії сама промисловість відповідає за дотримання нормативів по охороні навколишнього середовища. Система державного контролю базується на інспектуванні й систематичному аудиті. Активно діє Норвезький урядовий екологічний фонд, що підтримує екологічно чисті технології.

З 1988 року в Норвегії діє Національне відомство по розслідуванню й припиненню економічної й екологічної злочинності – Екокрім. Під його контролем здійснюється керівництво у сфері боротьби із забрудненням навколишнього середовища й злочинами проти культурних цінностей [3, с. 100].

Лідером серед країн ЄС в області охорони навколишнього середовища вважається Німеччина. Правове регулювання в області охорони

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

навколишнього середовища й використанні природних ресурсів тут зосереджено на рівні федеральних земель і місцевих органів влади. Сфера повноважень федеральних органів в області охорони навколишнього середовища й регулювання використання природних ресурсів обмежується розробкою й реалізацією федеральної екологічної політики; законотворчістю; координацією природоохоронної діяльності, екологічним моніторингом, міжнародним співробітництвом, включаючи роботу із Європейським Союзом.

Федеральному міністерству по охороні навколишнього середовища, наділеному не стільки виконавчими, скільки управлінськими функціями, підлеглий ряд федеральних органів. Серед них Екологічна федеральна служба (відповідальна за проведення екологічних експертиз), Федеральна служба захисту природи (на відміну від першої її компетенція поширюється й на охорону природи й ландшафтів), Федеральна служба по захисту від радіаційного впливу, Інститут Роберта Коха (відповідальний за введення в оборот генно-модифікованих організмів) та ін.

Особлива увага в Німеччині приділяється екологічному навчанню виробничого персоналу. Охорона навколишнього середовища є сферою, що забезпечує робочі місця значної частини німецького населення. Захист клімату, економічний ріст, конкурентоспроможність німецької економіки й забезпечення зайнятості розглядаються як ланки одного ланцюга [4, с. 103].

Отже, як ми бачимо, питанням охорони навколишнього природного середовища в розвинених зарубіжних країнах приділяється дуже багато уваги, створено розвинену систему природоохоронного законодавства та запроваджено дієвий механізм його реалізації. При цьому основний об'єм повноважень у цій сфері покладено на державні органи поліції, у компетенцію яких входить попередження і припинення екологічних правопорушень та притягнення до відповідальності осіб винних у порушенні природоохоронного законодавства.

Враховуючи цей зарубіжний досвід, на нашу думку, досить актуальним постає питання щодо реформування вітчизняної моделі забезпечення екологічної безпеки держави органами внутрішніх справ України. Найбільш вдалим вбачається створення в системі ОВС України єдиного органу - екологічної міліції, в якій повинні працювати кваліфіковані спеціалісти у галузі екологічного права із чітким законодавчим визначенням компетенції її працівників та налагодженням належної взаємодії з іншими природоохоронними органами.

Використана література:

1. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 4. - Ст. 20.
2. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища : навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. - Львів, 2004. - 256 с.
3. Устинкин С. В. Экологическая политика / С. В. Устинкин. - Нижний Новгород, 2003. - 151 с.
4. Вылегжанина Е. Е. Природопользование и сохранение окружающей среды в Европейском союзе : новые правовые подходы / Е. Е. Вылегжанина // Право и политика. - 2003. - № 2. - С. 97-105.

УДК 351.741:343.137.5

М.А. Драчевський

слухач магістратури

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

**СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ПІДРОЗДІЛУ
КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ**

Загострення економічної кризи та соціально-економічні перетворення в Україні негативно відбиваються на стані злочинності у підлітковому середовищі. Змінилися її якісні характеристики, підвищився ступінь її організованості, активізувалася участь підлітків у вчиненні злочинів корисливо-насильницької спрямованості тощо. В останні роки особливе занепокоєння викликає тенденція до зниження віку дітей, які вперше вчинили суспільно небезпечні діяння. Дослідження вчених свідчать, що злочинність "молодшає" і стає все більш еґотичною та жорстокішою.

Для протидії дитячій злочинності кожна держава має спеціально уповноважений орган, який наділений відповідними правами й обов'язками для проведення профілактичних заходів з попередження негативних явищ у дитячому середовищі. В Україні організація роботи щодо протидії дитячій злочинності набуває свій розвиток з урахуванням вимог розвитку суспільства, а точніше такого негативного явища як дитяча злочинність. Становлення органу, який здійснює протидію злочинним проявам у дитячому середовищі на території нашої держави є досить цікавою історичною сторінкою, яку ми спробуємо дослідити в цій роботі.

Метою цієї статті є дослідження становлення й розвитку правоохоронних органів у протидії дитячій злочинності. Оскільки обов'язки

щодо попередження правопорушень серед дітей покладені на органи внутрішніх справ України протягом усієї історії їх існування, їх вдосконалення викликає нагальну потребу в історичному осмисленні. Без урахування досвіду минулого, виявлення внутрішніх закономірностей розвитку й визначення історичного переходу у більш досконалий стан взаємозалежних та взаємозалежних елементів, неможливо ефективно організувати діяльність підрозділів системи МВС у протидії підлітковій злочинності. Так, Є.П. Сичинский вважає, що "ігнорування історичних тенденцій і логіки внутрішнього розвитку перетворює будь-яку реформу в прожектерство, за яке суспільству рано або пізно прийдеться розплачуватися" [1], думку якого ми цілком поділяємо.

Ще на початку XVII століття держава започатковувала такий вид державної діяльності, яка охорона прав і свобод людини та розшук осіб, які вчинили злочин. У подальшому дана діяльність стала однією із головних функцій держави, в результаті чого розвивався інститут розшуку злочинців, створювалися перші розшукові відділи в державі, що спонукало до створення спеціалізованого органа в структурі поліції по розшуку злочинців. Хоча тоді, ще не було спеціальних працівників по попередженню вчиненню правопорушень дітьми.

У 20-х роках XX сторіччя працівникам міліції постійно доводилося стикатися з безпритульними неповнолітніми правопорушниками, що посприяло впровадження комплексу правових, організаційних та соціальних заходів їх профілактики. У зв'язку з цим, Декретом РНК УРСР від 12.06.1920 року "Об ответственности несовершеннолетних" було запроваджено комісії в справах неповнолітніх, визначено їхню систему, склад та компетенцію. Комісії розглядали й приймали рішення у справах неповнолітніх, які вчинили злочини, за винятком випадків учинення особами 14-18 років одного з особливо тяжких злочинів проти держави, передбачених у ст. 36 "Временного положения о народных судах и революционных трибуналах". Якщо комісія визнавала неможливим обмежитись щодо такої особи лише заходами медико-педагогічного впливу, то її справа передавалась до судово-слідчих органів. У випадках, коли підлітків звинувачували у вчиненні злочинів за співучасті повнолітніх осіб, вести такі справи мали право судово-слідчі органи, обов'язково повідомляючи про це комісії в справах неповнолітніх [2, с. 63-64].

Наступною сходинкою протидії дитячій злочинності є видання Наказу НКВС СРСР від 1941 року № 312, яким було затверджено Інструкцію "Про роботу дитячої кімнати міліції", що регламентувала створення спеціалізованого підрозділу в системі МВС з метою протидії вчиненню правопорушень дітьми. Працівники дитячих кімнат були штатними праців-

никами відділень міліції, при яких утворювались такі кімнати. Працівники дитячої кімнати міліції були вповноважені організувати й забезпечувати систематичне вилучення з вулиць безпритульних та бездоглядних дітей і підлітків, здійснювати боротьбу з хуліганськими проявами в громадських місцях, а також жebraкуванням, спекуляцією, притягувати до адміністративної відповідальності батьків і опікунів за залишення без догляду дітей [3]. Діяльність даного підрозділу було регламентовано вище зазначеним Наказом та іншими нормативно правовими актами, які були прийняті в подальшому, з ціллю посилення боротьби з бездоглядністю дітей та протидії злочинних проявів.

Наступним визначним етапом реформування правоохоронної системи в протидії дитячій злочинності став Указ Президії Верховної Ради СРСР від 17 лютого 1977 р. "Про основні обов'язки й права інспекцій по справах неповнолітніх і спеціальних навчально-виховних установ по попередженню бездоглядності й правопорушень неповнолітніх" [4], який регламентував, що дитячі кімнати міліції були реорганізовані в інспекцію у справах неповнолітніх (далі - ІСН), які були віднесені до структури підрозділів карного розшуку.

На виконання цього Указу ПВР СРСР 28 лютого 1977 року увів в дію Наказ "О мерах дальнейшего совершенствования работы органов внутренних дел по предупреждению правонарушений среди несовершеннолетних", яким були визначені завдання, що ставилися перед службою ІСН.

Повноваження ІСН були значно розширені, ніж у спеціалізованого підрозділу дитячої кімнати міліції. У відповідності до прийнятих документів головним напрямом у діяльності ІСН була визначена профілактика правопорушень серед неповнолітніх та недопущення вчинення з їхньої сторони злочинів. ІСН були зобов'язані приймати всі можливі заходи щодо попередження та припинення антигромадської діяльності серед підлітків, встановлювати та усувати причини й умови, що сприяють учиненню злочинів дітьми, виявляти неповнолітніх правопорушників та осіб, які втягають їх у злочинну діяльність, забезпечувати облік таких осіб та профілактичний нагляд за ними, контроль за їхньою поведінкою, при потребі - надавати неповнолітнім допомогу у працевлаштуванні, підвищення їхнього освітнього рівня та організації дозвілля.

Прав на проведення оперативно-розшукових заходів (далі - ОРЗ) у ІСН не було. У випадках необхідності здійснення ОРЗ в протидії дитячій злочинності залучалися підрозділи карного розшуку. Але, щодо особливостей проведення ОРЗ відносно підлітків в нормативно-правових актах, відомчих актах не було жодного роз'яснення. І лише через два роки було

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

прийнято Інструкцію щодо порядку організації оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження та розкриття злочинів серед неповнолітніх, яка була затверджена Наказом МВС СРСР від 08.06.1979 року "О мерах по улучшению оперативно-розыскной работы по предупреждению и раскрытию преступлений среди несовершеннолетних", згідно якої були створені відділи (відділення, групи) по організації оперативно-розшукової роботи щодо попередження вчинення злочинів дітьми, а на місцях, у територіальних органах внутрішніх справ до штату підрозділів карного розшуку уводяться посади оперативних працівників у справах неповнолітніх, на посади яких призначаються лише особи, які мають вищу юридичну або педагогічну освіту, а також досвід оперативної роботи.

Головним обов'язком оперативного працівника у справах неповнолітніх був пошук оперативної інформації відносно підлітків, які вчиняють правопорушення, проведення ОРЗ та залучення осіб до конфіденційного співробітництва, які досягли повноліття. Проведення ОРД серед неповнолітніх здійснювалось лише стосовно осіб, які перебувають на профілактичному обліку в ІСН та які досягли віку кримінальної відповідальності й лише з метою попередження вчинення з їхнього боку злочинних діянь, роз'єднання груп неповнолітніх антигромадської спрямованості, виявлення дорослих осіб, які втягують підлітків у злочинну діяльність та сприяння у швидкому та всебічному розкритті злочинів, що вчинені дітьми.

Для посилення протидії злочинних проявів серед дітей МВС СРСР від 01.06.1987 року прийнято Наказ "О совершенствовании структуры и повышении эффективности деятельности подразделений по делам несовершеннолетних аппаратов уголовного розыска органов внутренних дел", в результаті якого було створено посаду дільничного інспектора у справах неповнолітніх на кожні 5 тисяч неповнолітніх, які проживали на території обслуговування органу внутрішніх справ.

Дільничний інспекторам у справах неповнолітніх здійснював профілактичні заходи відносно дітей, а виявлення та розкриття злочинів, що вчинялися дітьми покладалось на оперуповноважених карного розшуку у справах неповнолітніх.

Отож, ОРД відносно осіб, які не досягли повноліття здійснювали оперативні працівники у справах неповнолітніх карного розшуку, а профілактичні заходи вживались ІСН та дільничними інспекторами у справах неповнолітніх.

Проведення ОРД відносно осіб, які не досягли повноліття на даному етапі розвитку оперативно-розшукового законодавства регламентувалось Наказом МВС України від 23.07.1993 року "Про організацію оперативно-

розшукової діяльності органів внутрішніх справ України" та затвердженням згодом Наказом МВС України від 09.02.1996 року "Про затвердження Інструкції про організацію роботи кримінальної міліції у справах неповнолітніх", яким в подальшому прийшла на зміну відомча інструкція про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України, що затверджена Наказом МВС України від 17.04.2004 року.

Більшість науковців, розглядаючи питання протидії підлітковій злочинності, головну увагу приділяють профілактичній діяльності. Питання ж стратегії й тактики виявлення та припинення вчинення злочинів дітьми не достатньо розглядати лише в межах профілактичної роботи, сьогодні вже настав час, коли просто неможливо вести мову лише про попередження злочинності в дитячому середовищі. Що й посприяло створенню оперативного підрозділу, завдання якого не обмежуються проведенням профілактичної діяльності. Так, 8 липня 1995 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову "Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх" [5] у системі МВС України. Прийняття даної постанови, представляє собою визначний історичний етап реорганізації підрозділів системи МВС у протидії підлітковій злочинності, в результаті чого було створено підрозділ кримінальної міліції у справах неповнолітніх (далі – КМСН) та ліквідацію ІСН.

Таким чином, завдання колишніх ІСН дещо розширилися, в основному, за рахунок надання їм статусу підрозділу з оперативно-розшуковими повноваженнями. Так, на підставі ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", підрозділи КМСН є суб'єктами ОРД, тобто мають право здійснювати таку діяльність у повному обсязі, а на підставі п. 4 Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх та інших нормативно-правових актів МВС України з дотриманням вимог Декларації прав дитини та Конвенції про права дитини – мають право на проведення профілактичних заходів щодо вчинення правопорушень.

Згодом 20 липня 2002 року у зв'язку зі структурними змінами в МВС України було створено Департамент Кримінальна міліція у справах дітей (далі – КМСД), який є самостійним структурним підрозділом апарату МВС та входить до блоку кримінальної міліції, з метою профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли 18-річного віку [6, п. 1].

Утворення такого оперативного підрозділу спричинило зростанням кількості дітей у вчиненні протиправної діяльності та їх психологічними особливостями. До речі, на сьогодні у Хмельницькій області 8,8% злочинів учиненими дітьми, від загальної кількості зареєстрованих злочинів [7], що вказує на досить поширений характер. Тому утворення оперативного

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

підрозділу КМСД має неабияку важливість у протидії не тільки дитячої злочинності, а й загальну, маючи свою історію та етапи реорганізації з удосконаленням протидії дитячої злочинності.

На даний час, основні напрямки та порядок організації роботи ОВС України у протидії дитячій злочинності затверджено Наказом МВС від 26.11.2008 № 637 Інструкцію з організації роботи органів внутрішніх справ України щодо протидії дитячій злочинності.

Завдання покладені на оперативний підрозділ, виконують відділення, групи КМСД міськрайорганів внутрішніх справ України, зокрема: вивчають, аналізують та оцінюють оперативну обстановку в дитячому середовищі, яка складається на території обслуговування; забезпечують відповідно до законодавства України своєчасне реагування на заяви та повідомлення про злочини, учинені дітьми; здійснюють провадження оперативно-розшукових справ (далі – ОРС) категорії "Розшук" щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклих дітей, а при необхідності – ОРС категорії "Захист" відносно груп та окремих осіб, які причетні до вчинення злочинів; уживають заходів щодо формування якісного негласного апарату в місцях концентрації молоді, здійснюють його ефективну розстановку та контроль за результатами роботи; ведуть справи за закріпленими зонами, напрямками діяльності, профілактичні обліки встановлених категорій дітей та дорослих осіб; забезпечують взаємодію із засобами масової інформації при проведенні профілактичної роботи; готують, у тому числі спільно зі слідчими за результатами розслідування кримінальних справ, подання щодо усунення причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень дітьми, для внесення відповідним органам, установам та організаціям; ведуть обліки категорій дітей, визначених Законом України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей"; проводять роботу щодо попередження правопорушень серед дітей та інші [8].

Отже, на сьогодні передбачено функціонування у системі МВС якісно нової самостійної служби – КМСД, якій надано право здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законодавством, спеціальні заходи для запобігання та розкриття злочинів. Функціонально ця служба належить до блоку кримінальної міліції МВС України.

З багаторічним вдосконаленням ефективної протидіючої системи дитячій злочинності та акумулюванням повноважень в єдиному підрозділі – КМСД, не завжди досягається бажаний результат. Не результативність профілактичних заходів відзначається психологічною особливістю дітей, яким характерні специфічні методи впливу в попередженні вчинення правопорушень. На нашу думку, результативної профілактики,

можливо, досягнути при об'єднанні всіх ресурсів громади з метою зменшення рівня злочинності серед дітей. Комплексне попередження дитячої злочинності у межах своєї компетенції ОВС, навчальними закладами, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та виконання покладених на батьків обов'язків по вихованню дітей є набагато результативнішим, ніж покладання всіх заходів протидії дитячої злочинності тільки на ОВС.

Для підвищення ефективності профілактики серед дітей Л.І. Мороз та С.І. Яковенко, пропонують взагалі відмовитися підрозділами КМСД від здійснення профілактики (це завдання треба покласти на інші державні й недержавні інституції), або ввести посади "профілактологів", укомплектовані фахівцями психолого-педагогічного профілю [9] та підготовлювати їх за сучасними вимогами на відповідному рівні. Означена пропозиція є цілком виправданою, так як психологічний чинник має певні вікові особливості, що ускладнюють протидію дитячій злочинності. Тож, КМСД на відміну від інших оперативних підрозділів кримінальної міліції МВС України працює із специфічним об'єктом, який потребує особливої уваги.

У протидії дитячої злочинності виникають проблеми не тільки в застосуванні профілактичних заходів, гострим питанням постає особливість проведення оперативної розробки [10], застосування заходів виховного характеру [11] та правового виховання дітей [12], що потребують поглибленого дослідження та першочергового вирішення.

Формування КМСД, є складовою частиною розвитку правоохоронної системи в Україні, яка відображає закономірності становлення всієї системи протидії дитячій злочинності в рамках нашої держави.

Проведений історичний аналіз становлення й розвитку підрозділів кримінальної міліції у справах дітей дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі в нашій державі утворений спеціалізований підрозділ щодо протидії дитячій злочинності з досить широким колом повноважень, але, нажаль, поки ще не розроблено науково обґрунтованої комплексної системи у протидії дитячій злочинності та інших правопорушень, хоча заходи в даному напрямку б'єврурно вживаються.

Використана література:

1. Сичинский Е. П. Уголовный сыск России в X – начале XX вв. : Учебное пособие / Е. П. Сичинский. – Челябинск, 2002. – 146 с.
2. Галкін Д. В. Профілактика безпритульності та злочинності неповнолітніх в УСРР у 20-х – першій половині 30-х років XX сторіччя / Д. В. Галкін // Сучасні напрямки профілактики та актуальні проблеми розслідування

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

злочинів, що вчиняються неповнолітніми: матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 30 трав. 2009 р.) / редкол. : Ю. П. Янович (голова) та ін. - Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. - С. 63-66.

3. Чуйков А. Ю. Становлення системи спеціальних установ органів внутрішніх справ : історико-правові аспекти [Електронний ресурс] / А. Ю. Чуйков. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_8.pdf.

4. Краткая историческая справка о подразделениях по делам несовершеннолетних органов внутренних дел [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvd.gov.by/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=297>.

5. Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1995 р. № 502 // ЗП України. - 1995. - № 9. - Ст. 237.

6. Положення про кримінальну міліцію України : Наказ МВС України від 26.01.1997 р. № 62. - К. : МВС України, 1997.

7. Згідно зі статистичними даними ГУМВС України в Хмельницькій області.

8. Про затвердження Інструкції з організації роботи органів внутрішніх справ України щодо протидії дитячій злочинності : Наказ МВС України від 28.11.2008 р. № 637 // [Електронний ресурс] : - Режим доступу : http://bezpeka.gromad.org.ua/files/materials/1298/Police_instruction.doc.

9. Мороз Л. І. Підготовка кадрів кримінальної міліції у справах дітей до здійснення профілактичної діяльності [Електронний ресурс] / Л. І. Мороз, С. І. Яковенко. - Режим доступу : <http://www.google.com/search?hl=en&client=opera&rls=ru&start=10&sa=n>.

10. Черков В.О. Особи, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність як об'єкти оперативно-розшукової діяльності / В.О. Черков, М.А. Драчевський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. [Науково-теоретичний журнал]. - 2010. - № 1. - С. 92-101.

11. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: Монографія / В. М. Бурдін. - К. : Атіка, 2004. - 240 с.

12. Луганська Т. О. Поглиблення вивчення правової освіти як засіб профілактики злочинності неповнолітніх / Т. О. Луганська // Сучасні напрямки профілактики та актуальні проблеми розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми: матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 30 трав. 2009 р.) / редкол. : Ю. П. Янович (голова) та ін. - Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. - С. 74-77.

УДК 342.9.03:343.163

І.Ю. Романюк

слухач магістратури

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Питання сутності діяльності прокуратури має ключове значення для вирішення проблем вдосконалення організації її діяльності, корегування місця у системі органів державної влади, та нарешті, результативності діяльності органів прокуратури щодо виконання покладених на неї функцій.

Розглядаючи питання правового статусу прокурора в адміністративному судовому процесі, в першу чергу, доцільно з'ясувати поняття правового статусу. Статус від лат. "status" означає положення, становище. Ось чому у визначенні правового статусу органів державної влади багато авторів ототожнюють його з поняттям правового становища. Такий підхід можна спостерігати у наукових працях, наприклад, Д.М. Бахраха, Б.Н. Габрічідзе, М.І. Корнієнка та інших учених.

Необхідно відзначити, що свого часу власну точку зору щодо цієї категорії висловили В.В. Молдован та В.Ф. Мелашенко, розуміючи під правовим статусом державного органу його політико-правове становище [1, 227].

На думку О.Ф. Скакун, правовий статус – це передбачена нормативно-правовими актами та іншими формами права, гарантована державою система взаємопов'язаних прав, законних інтересів, обов'язків індивідуальних і колективних суб'єктів права.

На думку вченої, до ознак правового статусу належать: залежність від сутності соціального укладу, в умовах яких він складається і функціонує; установлюється спеціально уповноваженими органами держави і його зміст змінюється залежно від волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, на яких він поширюється; одержує вираз у формах права – нормативно-правовому акті, нормативно-правовому договорі, судовому прецеденті та ін.; складається з таких частин (елементів) – статусні права, законні інтереси й обов'язки; елементи мають універсальний характер – однакові для всіх його носіїв одного виду; визначає межі, у рамках яких формуються статусні права й обов'язки [2, 615].

В юридичній літературі "правовий статус" також визначається як категорія, що має сукупність певних ознак, які становлять його системну характеристику. Так, правовий статус органу влади має складну структу-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ру, а вказані ознаки є лише одним з його складових – елементами. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність визначення загальної системи елементів правового статусу будь-якого державного органу, у тому числі й прокуратури.

Б.М. Лазарев вважає, що функції, права і обов'язки є самостійними елементами правового статусу, і стверджує, що вони разом з конкретними владними повноваженнями є складовими частинами компетенції [3, 40]. Слід звернути увагу на те, що компетенція є одним із найважливіших елементів правового статусу, юридичним вираження соціального призначення і функцій державного органу. Проте поняття "компетенція" не охоплює функцій даних органів, а є сукупністю повноважень, прав і обов'язків державного органу та предметів відання в конкретних сферах діяльності.

В.Б. Авер'янов зазначає, що функції не є однопорядковим з повноваженнями елементом компетенції органу, а виражаються в ній шляхом правового закріплення (регламентації) останніх [4, 103].

Б.М. Лазарев вважає, що правовий статус передбачає відповіді на наступні питання: а) органом якого рівня є даний орган: центрального, місцевого або міжтериторіального? б) до якого виду органів відноситься за змістом своєї діяльності: орган влади, орган управління, правосуддя та ін.? в) хто його утворює, формує особовий склад? г) кому він підпорядкований, підзвітний, підконтрольний? хто може скасувати, призупинити, змінити й опротестувати його акти? д) яка компетенція органу? е) хто йому підпорядкований, підзвітний, підконтрольний, чий акти він може скасувати, призупинити, змінити й опротестувати? ж) яка юридична сила актів даного органу? з) які джерела фінансування? і) чи володіє правами юридичної особи?. Таке розширення елементів цілком виправдано.

Існують норми поточного законодавства, які значною мірою доповнюють і розширюють поняття правового статусу. Проте Д.М. Бахрах зауважує, що утворення, структура та порядок діяльності органів виконавчої влади в основному регламентується нормами адміністративного права, і на підставі цього говорить про існування адміністративно-правового статусу. Останній складається з трьох блоків: 1) цільового, який визначає норми про цілі, завдання і функції та принципи діяльності; 2) організаційно-структурного, який складається з правових приписів, що регламентують порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію органу, його структуру, лінійну і функціональну підпорядкованість; 3) компетенції як сукупності владних повноважень і підвідомчості [5, 85].

Крім того, Г.А. Тосунян стверджує, що адміністративно-правовим статусом охоплюється дослідження природи, характеру і власне юридич-

не становище органів [6, 20]. А С.В. Ківалов до елементів адміністративного правового статусу відносить правосуб'єктність та коло основних прав і обов'язків [7, 70-71].

В юридичній літературі також часто поняття правового статусу отожднюється з поняттям повноважень. На наш погляд, ці поняття не є рівнозначними. Як зазначає Д.І. Голосніченко, повноваження – це загальне для теорії права та держави поняття, змістом якого є система прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому [8, 34].

З урахуванням вищевказаного ми й розглянемо поняття та структуру правового статусу прокурора в адміністративному судовому процесі. При цьому слід вказати на те, що аналіз положень КАС України свідчить про деякі особливості реалізації повноважень прокурора.

По-перше, прокурор в адміністративному процесі користується правами, визначеними ст. 49 КАС. Однак, прокурор не може закінчувати примиренням справу, яку він порушив, звернувшись до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб (ст. 61 КАС). Ця обставина пояснюється відсутністю у прокурора прав щодо предмету спору. Крім того, таке примирення не завжди відповідає інтересам особи, на захист прав і свобод якої прокурором подано адміністративний позов. Тому, аби запобігти обмеженню чи навіть порушенню суб'єктивних прав, свобод та інтересів, законодавець виключив можливість прокурора укладати мирову угоду із відповідачем по адміністративній справі.

По-друге, якщо прокурор відмовляється від адміністративного позову або відбувається зміна позовних вимог, це, однак, не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано адміністративний позов, права вимагати від суду розгляду справи, вирішення адміністративного позову в попередньому обсязі.

По-третє, у разі, коли фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і на захист прав, свобод та інтересів якої подано адміністративний позов, не підтримує позовних вимог, суд залишає позовну заяву без розгляду.

Тобто, у разі відмови фізичної особи від позовних вимог, заявлених у її інтересах прокурором, втрачається сенс у подальшому розгляді та вирішенні спору судом, оскільки ця особа заявила про небажання скористатися судовим захистом. Також через відмову фізичної особи від позовних вимог, реалізується принцип диспозитивності адміністративного проце-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

су, який полягає у тому, що кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми вимогами на свій розсуд. Таким правом користується й особи, в інтересах яких подано адміністративний позов, за винятком тих, які не мають адміністративної процесуальної дієздатності (ч. 3 ст. 11 КАС).

По-четверте, прокурор, який не брав участі у справі, з метою вирішення питання про наявність підстав для подання апеляційної чи касаційної скарги, скарги за винятковими обставинами, має право знайомитися з матеріалами справи в адміністративному суді [9, 174-175].

По-п'яте, оскільки прокурор в адміністративному судовому процесі виконує функції та завдання, визначені чинним законодавством, то звертаючись до суду з адміністративним позовом, звільняється від сплати державного мита. Так, відповідно до п. 30 ст. 4 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито" від 21 січня 1993 року, від сплати державного мита звільняється Генеральна прокуратура України та її органи за позовами, з якими вона звертається до судів загальної юрисдикції в інтересах громадян і держави [10].

По-шосте, до змагальних процесуальних прав прокурора в адміністративному судочинстві належать: право знати про час і місце судового розгляду; право знайомитися з матеріалами справи; давати усні і письмові пояснення, подавати клопотання та заперечення на клопотання іншої сторони тощо. А для доведення своєї позиції перед судом та спростування позиції іншої сторони особи, які беруть участь у справі і їх законні представники, мають рівні змагальні права.

Водночас вважаємо, що беручи участь у розгляді адміністративних справ в адміністративних судах, прокурор має бути наділений правом: надавати суду висновки з приводу питань, що виникають у процесі розгляду, висловлювати пропозиції щодо наслідків розгляду; порушувати питання перед компетентною судовою інстанцією у встановленому законом порядку про перегляд незаконних і необґрунтованих судових рішень; витребувати у межах своєї компетенції будь-яку судову справу або справи певної категорії, рішення у яких набрали законної сили, для порушення питання про вжиття заходів щодо їх перегляду; звертатись у будь-який орган або до посадової особи, чи в установу з вимогою про добровільне усунення порушення прав людини та поновлення її законних інтересів; вимагати припинення таких дій, від кого вони б не виходили; викликати до прокуратури посадових осіб і громадян, вимагати від них письмових пояснень щодо причин порушень прав громадян; призначати ревізії, експертизи, перевірки; вживати заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення.

Стаття 7 Закону України "Про прокуратуру" визначає гарантії незалежності прокуратури у здійсненні повноважень. Так, втручання органів державної влади і органів місцевого самоврядування, посадових осіб, засобів масової інформації, громадсько-політичних організацій (рухів) та їх представників у діяльність прокуратури по нагляду за додержанням законів забороняється. Вплив у будь-якій формі на працівника прокуратури з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття неправомірного рішення тягне за собою відповідальність, передбачену законом. Звернення представників влади, інших посадових осіб до прокурора з приводу конкретних справ і матеріалів, що знаходяться у провадженні прокуратури, не можуть містити будь-яких вказівок або вимог щодо результатів їх вирішення.

Вважаємо, що до гарантій самостійності й незалежності прокуратури доцільно також віднести: особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення прокурорів; незмінюваністю прокурорів та їх недоторканністю; порядком здійснення функцій, встановленим законом; заборонаю втручання у здійснення функцій, встановленим законом; відповідальністю за неповагу до органів прокуратури, встановленою законом; особливим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності прокуратури, встановленим законом; належним матеріальним та соціальним забезпеченням прокурорів; визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки прокурорів, їх сімей, майна, а також іншими засобами їх правового захисту.

З урахуванням викладеного у даному параграфі матеріалу доцільно надати визначення правового статусу прокурора в адміністративному судовому процесі. Так, правовий статус прокурора в адміністративному судовому процесі – це передбачена нормативно-правовими актами та іншими формами права, гарантована державою система прав, обов'язків та юридичних гарантій прокурора при здійсненні ним наглядової та представницької функції у зв'язку з участю в адміністративному судочинстві з метою захисту осіб від порушень з боку органів публічної влади та поновлення порушених прав.

Використана література:

1. Молдован В.В. Конституційне право: Опорні конспекти: словник-довідник [Текст] / В.В. Молдован, В.Ф. Мелашенко. – К.: ЮМАНА, 1996. – С. 227.
2. Скаун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) [Текст]: Учебник / О.Ф. Скаун. – Х.: Еспада, 2007. – 840 с.
3. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления [Текст] / Б.М. Лазарев. – М.: Юрид. лит., 1972. – 280 с.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

4. Авер'янов В.Б. Фактори централізації та децентралізації у структурно-функціональній організації апарату державного управління: державне управління в Україні: централізація і децентралізація [Текст] / В.Б. Авер'янов. - К., 1997. - 448 с.

5. Бахрах Д.Н. Административное право [Текст]: Учебник / Д.Н. Бахрах. - М.: БЕК, 1996. - 284 с.

6. Тосунян Г.А. Административно-правовой статус организационных форм местного управления: на примере территориальных межотраслевых производственно-технических управлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.02 "Государственное право и управление; советское строительство; административное право" [Текст] / Г.А. Тосунян. - М.: 1991. - 22 с.

7. Административное право Украины [Текст]: Учебник / Под общей ред. С.В. Кивалова. - Х.: Одиссей, 2005. - 880 с.

8. Голосніченко Д.І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування: Монографія [Текст] / Д.І. Голосніченко. - К.: Видавець Голосніченко А.М. (Г.А.М.), 2009. - 356 с.

9. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України [Текст]: Навч. посіб. / А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник. - К.: Прецедент, 2007. - 531 с.

10. Декрет Кабінету Міністрів України "Про державне мито" від 21 січня 1993 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 13. - Ст. 113.

СЕКЦІЯ № 4

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

УДК 351.942:342.951

І.П. Голосніченко

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри адміністративного,
фінансового та господарського права
(*Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"*)

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ
В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: НАЙБЛИЖЧІ ПЕРСПЕКТИВИ**

В умовах розвитку України, її самоствердження в світовому співтоваристві, залучення світових стандартів до різних галузей державної діяльності, проходить і трансформація кримінального та адміністративного законодавства України. На початку 90-х років через значні зміни у колишньому Радянському Союзі, економічну кризу Україна опинилася віч-на-віч з проблемою невідповідності існуючого законодавства з ринковими відносинами, які стрімко розгорталися в нашій державі. Проблема відсутності чіткого правового регулювання кримінальної і адміністративної відповідальності не давала змоги нормального захисту прав і свобод людини та громадянина. І якщо кримінальне законодавство зазнало відповідних змін в результаті прийняття оновленого Кримінального кодексу України, то законодавство про адміністративні правопорушення залишається майже на тому ж рівні, адже Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 року продовжує бути чинним. Наше кримінальне та адміністративне законодавство потребує наближення до законодавства Євросоюзу. Реформування адміністративного та кримінального законодавства необхідно здійснювати на основі положень Конституції України при комплексному підході до реформування інших галузей законодавства (цивільного, трудового, фінансового тощо).

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Нині ми здійснюємо кодифікацію законодавства про адміністративну відповідальність. При обґрунтуванні моделі Кодексу, який би регламентував відносини відповідальності за незначні проступки у сфері державного управління, враховувалися певні положення, вироблені в науці адміністративного права та інших галузевих юридичних науках. Адміністративне право, регулюючи управлінські відносини, складається з окремих інститутів, котрі в свою чергу тісно примикають до правовідносин, які регулюються іншими галузями права. Так, інститут адміністративної відповідальності має багато спільного з інститутами кримінального законодавства, правові відносини адміністративного процесу – з цивільним процесуальним та кримінально-процесуальним правом. Тому реформування адміністративної відповідальності та адміністративного процесу тягне за собою відповідні зміни і в названих галузях права.

Підготовка проекту оновленого КУпАП розпочалася ще в 1991 році, коли Уряд України для цієї мети сформував групу вчених під керівництвом В.С. Стефанюка. Ця група працювала відповідний період часу і представила в Кабінет Міністрів даний законопроект, який було направлено до Верховної Ради і після попереднього розгляду його відповідними підрозділами секретаріату законодавчого органу, проект було направлено на доопрацювання.

В 2001 році в журналі "Право України" була опублікована стаття першого заступника голови комітету Верховної Ради України з питань правової політики Народного депутата України І.Б.Коліушка у співавторстві з автором даної доповіді, присвячена проблемі розмежування адміністративних проступків від проступків, що підпадають під юрисдикцію суду, в ній на теоретичному рівні пропонувалась поступове впровадження в законодавство кримінального проступку. На базі напрацьованого попередниками проекту КУпАП після виходу цієї статті розпочалися роботи з розробки іншого проекту, це був проект Кодексу України про адміністративну відповідальність (автори: І.П.Голосніченко, Д.М. Лук'янець, О.А. Бунчук). Він був готовим понад п'ять років тому і цілком міг би бути прийнятий законодавцем. Даний законопроект складається з трьох частин: загальної, особливої та процесуальної. В ньому крім адміністративних передбачалися підсудні проступки, а також спеціальний підхід до перегляду справ про дані правопорушення. Безумовно, запропонований Кодекс мав бути чинним на перехідний період, так як й інше законодавство України ще не відповідає європейським стандартам. І це було б закономірним, через визначений час при поступовому зближенню законодавства України до законодавства держав Євросоюзу, потрібно було б запроваджувати відповідні інститути правоохоронного законодавства, в тому числі вводити в законодавство України поняття кримінального проступку

і приймати нормативний акт, який би передбачав відповідальність за кримінальні проступки, а ще краще – внести зміни в Кримінальний кодекс України.

Вже зараз є напрацьованими Кодекс про адміністративні проступки та стягнення, Кодекс про кримінальні проступки та проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України". Ці проекти нормативних актів підготовлені на основі переосмислення понять і категорій продиктованих змінами розвитку суспільних процесів. З'явилось нове поняття адміністративного проступку, його суб'єктом передбачається не тільки фізична, але й юридична особа, запроваджено інститут співучасті у скоєні проступку тощо. Мені здається, що дані законопроекти виникли завчасно, на даний період часу можна було б обмежитись розробленим проектом Кодексу України про адміністративну відповідальність. Суспільство та і більшість юристів сьогодні ще не готові сприйняти концепцію кримінального проступку. Це пояснюється відношенням громадян України до кримінальної відповідальності, з якою пов'язані в минулому не тільки репресії, що застосовувалися до них, але й відносини держави до осіб, які притягувалися до цього виду відповідальності, особливо встановлення перепон для зарахування на державну службу, на роботу у правоохоронних органах, використання їх на відповідальних посадах державних підприємств тощо, введення кримінального проступку і передбачення відповідного розділу в Кримінальному кодексі України дотепер вважається проблематичним, тим паче, Кримінальний кодекс України прийнятий досить недавно. Тому на час формування суспільної правосвідомості щодо доцільності регулювання кримінальним правом відповідальності за кримінальний проступок, так би мовити, на перехідний період можна буде такі проступки назвати в залежності від органу, який розглядає справи щодо них "підсудними проступками" і передбачити їх поряд з адміністративними проступками в іншому кодифікованому акті, який вже розроблено та перейменувати його на Кодекс України про підсудні та адміністративні проступки. Однак, потрібно зазначити, що теоретичні напрацювання щодо запровадження кримінального проступку потрібно здійснювати вже зараз, це дасть можливість при необхідності на достатньому рівні розробити проекти необхідних нормативно-правових актів.

Я брав участь в науковому семінарі, який проводився в Івано-Франківській області, організованому Центром політико-правових реформ, де обговорювалися проблеми законодавчого регулювання відповідальності за вчинення кримінального проступку. І, звичайно, в першу чергу потрібно було обговорити питання щодо поняття кримінального проступку, його відмежування від адміністративного проступку та злочину. Там прозвучали думки щодо непотрібності детального обґрунту-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

вання розмежування цих видів правопорушень. У зв'язку з цим вважаю за необхідне ще раз довести до наукової громадськості свою думку на кшталт вирішення даної проблеми, хотів би ще раз наголосити на необхідності знаходження об'єктивних критеріїв такого розмежування та визначення поняття кримінального проступку.

Розмежування цих протиправних діянь доцільно провести на основі таких критеріїв як ступінь завданої ними шкоди суспільним відносинам, вид об'єкту правопорушення, суб'єкт юрисдикції, тяжкість та вид стягнень, що передбачаються за їх вчинення, суб'єкт правопорушення.

За ступенем шкідливості треба виділити правопорушення з високим, значним та невисоким рівнем суспільної шкоди.

Правопорушення з високим рівнем суспільної шкоди (суспільно небезпечні), не зважаючи на те, які правовідносини вони порушують, в українському праві, при наявності деяких інших ознак, вважаються злочином.

Відмежування адміністративного проступку від злочину хоч і представляє собою проблему, але законодавець знаходить можливості її вирішення. Цього не можна поки що сказати про відмежування підсудного (кримінального) проступку, склад якого взагалі ще не передбачений законодавством від адміністративного, який сьогодні об'єднує в собі ці два явища. Тому при розмежуванні цих двох видів правопорушення потрібно використовувати разом з критерієм "ступінь заподіяної шкоди" інші критерії.

Правопорушення з невисоким рівнем суспільної шкоди можна розглядати однією із ознак адміністративного проступку. Значним рівнем суспільної шкоди доцільно характеризувати підсудний (кримінальний) проступок.

Розмежування адміністративного проступку від підсудного, на наш погляд, доцільно провести, також за об'єктом (відносинами, які охороняються тією чи іншою галуззю права) та за суб'єктом юрисдикції.

Як уже вказувалося вище до адміністративних проступків треба віднести лише ті з них, які посягають на встановлений порядок управління в широкому значенні цього терміну. Це означає, що ними будуть також проступки, які посягають на порядок управління у сфері громадської безпеки, охорони природи, якості продукції, метрології та стандартизації, транспорту, загального військового обов'язку тощо.

Проступки доцільно розділити на адміністративні та підсудні (кримінальні) в залежності від суб'єкту юрисдикції. Суб'єктами адміністративної юрисдикції є органи виконавчої влади, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, а справи про підсудні проступки розглядатимуть суди загальної юрисдикції, які спеціалізуються на кримінальному праві.

Ще одним критерієм розмежування адміністративного та підсудного проступку є тяжкість та вид стягнення. Такі стягнення, як громадські роботи, виправні роботи, конфіскація, арешт треба передбачати лише для підсудних (кримінальних) проступків.

За суб'єктом правопорушення адміністративні і підсудні (кримінальні) проступки можуть бути також розмежовані. Адміністративну відповідальність будуть нести як фізичні, так і юридичні особи, відповідальність за підсудний проступок – лише фізичні особи (громадяни, іноземці і посадові особи).

Кримінальним проступком (правопорушенням) слід визначити протиправне винне діяння, що посягає на встановлені законодавством правовідносини, завдаючи їм значної шкоди і за яке кримінальним законом встановлена відповідальність.

Юридичні склади підсудних проступків і адміністративних проступків можна передбачити в єдиному кодифікованому акті – Кодексі України про підсудні та адміністративні проступки, в якому необхідно дати поняття підсудного проступку, його особливостей, в окремому розділі необхідно передбачити статті, в яких визначити санкції за підсудні проступки та інше.

Визнання в кримінальному праві кримінального проступку обумовило б проведення провадження в справах про такі делікти за нормами кримінального процесу.

Компромісне ж вирішення проблеми, пов'язане з передбаченням в іншому кодифікованому акті підсудного проступку, зобов'язе законодавця виділити в Кодексі України про підсудні та адміністративні проступки окремий розділ, в якому будуть зосереджені норми, регулюючі процесуальні засади розгляду справ про підсудні проступки.

Слід зазначити, що у випадку позитивного вирішення законодавцем питання про запровадження інституту відповідальності за підсудний проступок, який повинен бути передбачений в деліктному законодавстві, до останнього можна буде віднести ряд діянь, які сьогодні класифікуються, як злочини і тягнуть за собою кримінальну відповідальність, однією з основних ознак якої є наявність судимості. При запровадженні інституту підсудного проступку необхідно проведення реформування інституту адміністративної відповідальності, що буде спрямоване, перш за все, на захист прав і свобод людини і громадянина, оскільки відповідальність за вчинення підсудного проступку, за своєю природою, не повинна тягти за собою судимості як однієї з основних ознак кримінальної відповідальності.

УДК 351.75:342.951

Г.В. Джагулов

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців міліції громадської безпеки
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Серед великої кількості правових інститутів навряд чи знайдеться багато таких, які б торкалися інтересів переважної більшості людей. Одним із них є інститут адміністративної відповідальності. На протязі останніх років, кількість осіб, яких було притягнуто до адміністративної відповідальності стрімко зростає. Тому в ході проведення загальнодержавних реформи оновленню інституту адміністративної відповідальності відведено важливе місце.

Зазначимо, що останнім часом здійснювалися неодноразові спроби часткового реформування законодавства про адміністративні правопорушення. Проте, ці спроби були спрямовані, як правило, на встановлення нових заборон, зміну розмірів штрафів та збільшення кількості органів адміністративної юрисдикції. Правове регулювання адміністративної відповідальності в цілому не покращувалося, а проблеми тільки накопичувались. Проте, на наш погляд, відштовхуватися треба від іншого. Як влучно зазначає професор І. Пахомов, на жаль, в Україні є державні службовці, які повинні додержувати вимог законності, ніколи їх не додержували. Це породжує в суспільстві масову неповагу до закону, і передусім – до самої Конституції... [1, с. 3].

Зазначимо, що забезпечення порядку та громадської безпеки, запобігання вчинення злочинів і правопорушень взагалі, та зокрема під час проведення масових та спортивно-масових заходів, є актуальнішою проблемою сьогодення. Слід звернути увагу на те, що зараз обговорюється багато питань пов'язаних з проведенням в Україні чемпіонату Європи з футболу, а саме забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку при проведенні спортивно-масових заходів.

Підкреслимо, що забезпечення громадської безпеки та громадського порядку – це галузь адміністративно-політична, у рамках якої повинні бути створені нормальні умови для життєдіяльності людей у найрізноманітніших сферах суспільних відносин. У цілому ж, цей напрямок має настільки багато сторін, що виділення їхніх окремих різновидів є дуже умовним, їх визначення залежить від багатьох чинників: політичних, економічних, соціальних не тільки в масштабі держави, але й на рівні конкретних регіонів.

Вирішення цих питань потребує створення сучасної, ефективної системи державного управління, що є важливим чинником виходу із трансформаційної кризи українського суспільства та подолання найактуальніших проблем сьогодення. Акцентуємо, що необхідність формування нової системи державного управління як інструменту подолання кризи в Україні до останнього часу недооцінювалась, і така система має бути створена шляхом проведення оперативних реформ. Питання комплексної перебудови існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя та розбудови деяких окремих інститутів – пов'язані між собою.

Реформи в Україні поставили як об'єктивна необхідність, мета яких – примусити державний апарат працювати на благо людей. Адміністративна відповідальність є важливим інструментом державного управління, і майже неможливо виділити сферу, де б вона не застосовувалася. В наш час всі фахівці єдині у поглядах на те, що норми, які регулюють відносини адміністративної відповідальності, не відповідають вимогам правової демократичної держави. Тому існує багато проблем, які потребують свого якнайскорішого вирішення. До таких можна віднести проблему визначення самого поняття адміністративної відповідальності, адміністративного проступку, його суб'єктів, проблеми із закріпленням видів адміністративних стягнень, визначенням їх мети, провадження в справах про адміністративні правопорушення. З'ясування сучасного стану цього інституту та проблем його функціонування; визначення напрямків його реформування, основною метою якого має стати утвердження поваги до закону і правопорядку та охорона прав і свобод людини і громадянина шляхом забезпечення невідворотності відповідальності за вчинення адміністративних проступків, а також забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб при притягненні їх до адміністративної відповідальності, – це ті завдання, які сьогодні потрібно вирішувати.

По-перше, потребує наукового обґрунтування адміністративна відповідальність юридичних осіб і на цій основі – побудова її принципів і засад. Концепція реформи адміністративного права України, крім необхідності уніфікації законодавства про адміністративну відповідальність потребує обговорення введення в адміністративне законодавство поряд із фізичною й юридичною особи як суб'єкта адміністративного проступку. У сучасних умовах все більше приділяється увага відповідальності юридичних осіб у разі порушення ними норм адміністративного права. В юридичній літературі дискусія з цього приводу не припиняється, тому спектр думок поширюється від ствердження про існування такого виду відпо-

відальності до заперечення факту наявності у законодавстві України норм, що встановлюють адміністративну відповідальність юридичних осіб.

По-друге, встає питання про принципи відповідальності в цілому та принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення, зокрема. На наш погляд, необхідно казати про систему принципів відповідальності за адміністративні проступки. Зазначимо, що під системою найчастіше розуміють цілісну сукупність елементів, які тісно пов'язані між собою, і виступають як єдине ціле, в якому порушення одного принципу неминуче тягне за собою порушення іншого.

По-третє, вимогою часу є упорядкування юрисдикції органів державної влади щодо застосування адміністративних стягнень, розмежування, виходячи із об'єктивних показників тяжкості правопорушень, компетенції щодо цього адміністративних органів та судів. Зокрема, не виправдувала себе практика віднесення питань застосування адміністративних стягнень за більшість порушень правил дорожнього руху до повноважень органів судової влади.

Крім того, на прикладі проблем, що є при проведенні футбольних матчів в Україні, треба зазначити про необхідність приділення більшої уваги вихованню дисциплінованого вболівальника, який є продуктом відповідного суспільства. Без дотримання дисципліни неможливе дотримання суворої законності та правопорядку.

Зазначимо, що спілкування уболівальників з правоохоронцями іноді починається задовго до матчу - на площі, де формуються групи, у транспорті, в кафе і таке інше. Чинним законодавством передбачено право, за наявності підстав, застосовувати жорсткі санкції до порушників правил щодо зборів, мітингів, демонстрацій. Разом з тим, ми знаємо про наявність такого феномену як "кримінальна толпа". Зокрема, про це вказував О. Назарпетян при дослідженні психологічних аспектів масової поведінки [2]. Вчені звертають увагу на те, що "кримінальна толпа" як явище завжди обумовлене реальними процесами, які відбуваються у суспільстві, і є "хворобою" соціального життя. Дослідження цього явища для науки адміністративного права, нормами якого встановлена індивідуалізована відповідальність, набуває особливого значення у частині, яка стосується проблеми визначення вини порушника. Крім того, виконання завдання щодо охорони громадського порядку міліцією передбачає застосування профілактичних та попереджувальних заходів, що тягне за собою необхідність вирішення проблеми виявлення тих осіб, які спроможні бути організаторами порушень загальнообов'язкових правил щодо мітингів, зборів, демонстрацій, спортивно-масових заходів та проведення з ними роз'яснювальної та виховної роботи.

Сподіваємось, звернення уваги на перелічені питання сприяє вдосконаленню забезпечення громадської безпеки та порядку, а також в цілому реформуванню інституту адміністративної відповідальності.

Використана література:

1. Пахомов І. Проблеми розвитку інститутів адміністративного права України та шляхи їх вирішення // Право України. – 2007. – № 10. – С. 3-5.
2. Назарпетян А.П. Психология массового стихийного поведения // Прикладная психология. – 1999. – № 3. – С. 28-32.

УДК 351.942:343.95

А.П. Головін

кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

**УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ
РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

Сучасний стан розвитку відносин переконливо свідчить про необхідність наближення України до Європейської моделі правової системи, яка передбачає зміни у структурі органів кримінальної юстиції. Це пояснюється ще й тим, що діюча система переважно спрямована на задоволення відомчих інтересів і не забезпечила створення оптимальної моделі попередження злочинних діянь, їх виявлення, розслідування та покарання винних осіб. Більш того, як зазначається у Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція), система органів, які традиційно називають "правоохоронними" (органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державна прикордонна служба України, податкова міліція та інші органи, що мають повноваження провадити дізнання, слідство, застосовувати адміністративні санкції), створена як механізм переслідувань і репресій, не була трансформована в інститут захисту і відновлення порушених прав осіб. Довіра суспільства до правоохоронних органів є недостатньою для їх ефективної роботи щодо зниження рівня корупції в цій системі.

Саме тому, з позиції адміністративно-правового забезпечення такого механізму, вважаємо за доцільне розглянути питання удосконалення адміністративно-деліктного законодавства як концептуального напрямку реформування кримінальної юстиції України. Так, з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів, згідно до поло-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

жень Концепції, доцільно було б трансформувати в кримінальні (підсудні) проступки (далі – кримінальні проступки), обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями.

Як наслідок, кримінально карані діяння мають поділятися на злочини та кримінальні проступки. При цьому основними критеріями таких змін мають, зокрема, бути:

- ступінь небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави;
- практика застосування кримінального та адміністративного законодавства;
- міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків.

Продуктом же систематизації кримінальних проступків має бути новий Кодекс України про кримінальні проступки. За їх вчинення можуть бути передбачені стягнення у виді короткострокового позбавлення волі, штрафу у певному обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт тощо, а також застосовуватись спеціальна конфіскація. Вчинення кримінальних проступків не матиме таких правових наслідків, як судимість.

Розробники Концепції наголошують, що такий підхід до розмежування злочинів і кримінальних проступків має забезпечити:

- подальшу гуманізацію кримінального законодавства;
- спрощену процедуру притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні проступки;
- оптимізацію діяльності органів кримінальної юстиції щодо виявлення, розслідування та судового розгляду;
- можливість оскарження судових рішень у цих справах в інстанційному порядку [1, с. 8].

Таку позицію підтримують й науковці Центру політико-правових реформ, які вказують на існування значних проблем, пов'язаних із застарілістю положень Кодексу та їх невідповідністю новим реаліям суспільного життя. Постійне ж внесення змін і доповнень до цього кодифікованого акта за часи незалежності країни не дає бажаних результатів і не перетворило інститут відповідальності за адміністративні проступки на дієвий механізм забезпечення правопорядку в суспільстві.

Серед найважливіших, на їх слушну думку, проблем у цій сфері слід назвати:

- розпорошеність та несистемність адміністративного деліктного законодавства;
- еkleктичність (поєднання різнорідних за своєю природою елементів) змісту матеріального адміністративного деліктного законодавства;

- застарілість основних інститутів адміністративного деліктного права [2, с. 127].

Так, розпорошеність та несистемність адміністративного деліктного законодавства має кілька рівнів прояву: поряд із Кодексом у правовій системі України є ще велика кількість інших нормативно-правових актів, які встановлюють відповідальність фізичних та юридичних осіб за вчинення адміністративних проступків. А еkleктичність змісту матеріального адміністративного деліктного законодавства проявляється в тому, що серед нинішніх адміністративних правопорушень є велика кількість діянь, які за своєю природою не можуть надалі залишатися у сфері адміністративного деліктного права. Такими порушеннями можуть визнаватися: "адміністративні правопорушення" кримінально-правового характеру; "адміністративні правопорушення" цивільно-правового характеру; "адміністративні правопорушення", які водночас є предметом розгляду адміністративних судів.

Більш того, у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення міститься понад 50 складів правопорушень кримінально-правового характеру. Досвід західно європейських країн засвідчує, що критерій тяжкості стягнення є найбільш вдалим для відповідної диференціації у випадку існування нормативного закріплення складів діянь, адже він дозволяє встановити водночас ступінь тяжкості (шкідливості) існуючих порушень, виходячи з правових наслідків за нього.

Крім того, про застарілість основних інститутів адміністративного деліктного права свідчить історія становлення та розвитку норм з адміністративною санкцією. Більшість положень Кодексу України про адміністративні правопорушення свого часу були запозичені з кримінального законодавства без урахування в багатьох моментах специфіки відповідальності за адміністративні проступки.

Не забезпечує потреб охорони правопорядку існуюча система адміністративних стягнень. Дуже часто для особи вигіднішим стає вчинити проступок, внаслідок якого отримати значну майнову чи іншу користь, та сплатити за нього мізерний штраф. До того ж штрафи визначаються не в одиницях національної валюти (гривні), а із використанням різних масштабів в (розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, мінімальної заробітної плати тощо). Відсутність класифікації розмірів штрафів призводить до ситуації, коли в чинному Кодексі існують десятки різних масштабів штрафів.

Найголовнішою проблемою, на думку дослідників, є ставлення законодавця та правозастосовців до інституту відповідальності за адміністративні проступки як до такого, що доповнює сферу кримінального права. Логіка змін до Кодексу за останнє десятиріччя засвідчила, що до нього традиційно намагаються віднести всі ті діяння, що за своєю шкідливістю

не можуть бути кримінально караними. При цьому забувається, що адміністративне деліктне законодавство має свій предмет, свій об'єкт, нарешті, свою цінність для правової системи. Від цього страждає якість законодавства про адміністративні проступки, яке перетворилося на зібрання казуальних правил (за прикладом середньовічного права), позбавлене необхідного ступеню узагальнення [2, с. 134-144].

Найбільш радикальний і такий, що значно збігається з потребами сучасної практики законотворення та правозастосування, шлях оновлення адміністративно-деліктного законодавства пропонує І.П. Голосніченко. В основу його концепції покладено ідею Л. В. Коваля про тричленну систему адміністративних деліктів. Він вважав за доцільне виділення у всьому масиві адміністративних проступків: а) адміністративних проступків підвищеного ступеня суспільної небезпеки; б) адміністративних проступків незначної суспільної небезпеки; в) адміністративних не злісних порушень первісного характеру, які суспільно небезпечні лише в "загальній масі" [3, с. 51].

З її врахуванням, І. П. Голосніченко розгортає обґрунтування доцільності формування у майбутньому інституту кримінального проступку, а у сучасний – перехідний період – підсудного проступку. З цією метою пропонується розбити і прийняти новий кодифікований акт – Кодекс України про підсудні й адміністративні проступки.

Отже, у сучасному українському адміністративному праві з усього спектра проблем адміністративного проступку фахівцями порушені питання: 1) з'ясування сутності матеріальної ознаки проступку; 2) наявності такої властивості як карність; 3) співвідношення змісту термінів правопорушення і проступок; 4) особливостей суб'єктивної сторони щодо необхідності встановлення вини як підстави застосування заходів відповідальності; 5) змісту терміну "адміністративний" у понятті "адміністративний проступок" або "адміністративне правопорушення"; 6) відмежування адміністративного проступку від злочину [3, с. 54].

При цьому слід пам'ятати, що виникнення адміністративно-деліктних відносин законодавець жорстко зв'язав лише з одним типом правових імперативів – вчиненням адміністративного правопорушення. Важливо відзначити, що кожний із юридичних фактів даного типу ретельно деталізований у чинному законодавстві, зокрема у Особливій частині КУпАП. Ці відносини близькі до відносин кримінально-правових і є нічим іншим ніж одним із видів відносин юридичної відповідальності. Такий висновок ґрунтується на порівняльному аналізі КК України і КУпАП, теоретичних доробках відносно матеріальних ознак адміністративних правопорушень [4, с. 49].

Так, злочини і адміністративні правопорушення як соціальні явища дуже близькі між собою, а межі між ними досить рухливі й надто умовні.

Тому нерідко перші з них перетворюються на другі й навпаки. Іншими словами, досить розповсюджені випадки, коли одне й те саме діяння на одному проміжку часу може розцінюватись як злочин, а на іншому – як адміністративний проступок, що тягне за собою покарання.

З огляду на проблеми адміністративно-деліктного права, розбіжності у теоретичних поглядах на генезис і зміст методу правового регулювання не мають принципового значення. Важливим є те, що для адміністративно-деліктного права домінуючим способом впливу виступають саме заборони, які встановлюються законодавцем шляхом імперативного визначення небажаних для суспільства діянь і погрози застосування адміністративного стягнення у випадку їхнього вчинення. На думку відомих вчених, цю обставину необхідно визнати вагомим аргументом щодо відмежування його у самостійну підгалузь адміністративного права [5, с. 20].

Підсумовуючи, слід зазначити, що останнім часом активно обговорюється питання оновлення адміністративно-деліктного законодавства. На виконання доручення Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України нами раніше надавалися пропозиції до проекту нової редакції Кодексу України про адміністративні правопорушення [6]. Пропозиції вироблені з урахуванням аналізу актуальних теоретичних проблем інституту адміністративної відповідальності, а також порівняльного аналізу положень варіантів проектів Кодексу України про адміністративні правопорушення, підготовлених різними групами науковців.

На наш погляд, даний законодавчий акт доцільно назвати "Кодекс України про адміністративну відповідальність" (далі – КУпАВ). Використання такої назви дозволить включити до Кодексу матеріальні та процесуальні норми адміністративно-деліктного права; кодифікувати норми з адміністративними санкціями, що містяться в окремих Законах України та застосовуються як до фізичних, так і до юридичних осіб; законодавчо закріпити дефініцію "адміністративна відповідальність".

Виходячи з єдності матеріального та процесуального аспектів інституту адміністративної відповідальності, у Загальних положеннях Кодексу доцільно навести загальну систему його принципів, до якої входитимуть і принципи провадження у справах про адміністративні проступки. Крім того, бачиться доцільним включити до нього норми, які визначатимуть стадії адміністративного проступку та поняття кваліфікуючих ознак, а саме: множинність, повторність, співучасть, замах тощо.

У разі законодавчого закріплення категорії "кримінальний проступок" та включення до Особливої частини Кримінального кодексу України окремого розділу, норми якого встановлюватимуть кримінальну відпові-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

дальність за такі проступки, суди із числа суб'єктів адміністративної юрисдикції мають бути виключені.

На наш погляд, до осіб, що беруть участь у провадженні в справах про адміністративні проступки, треба включити понятих, більш чітко визначити адміністративно-правовий статус таких осіб. Зокрема, відобразити в нормах не лише права таких осіб, але й обов'язки.

Вважаємо також, що більш якісній розробці КУпАВ сприятиме здійснення наступних заходів:

- створення спільної робочої групи із залученням фахівців практиків та науковців у галузі адміністративного, кримінального і кримінально-процесуального права, що сприятиме вирішенню проблеми розмежування адміністративного проступку та злочину й визначенню доцільності та місця кримінального проступку в законодавстві;

- вивчення та узагальнення досвіду практики застосування адміністративно-деліктного права інших країн з метою розгляду доцільності його подальшого впровадження у вітчизняне законодавство;

- узагальнення й аналіз практики та статистичних даних щодо застосування положень чинного КУпАП органами адміністративної юрисдикції України з метою подальшої систематизації деліктного законодавства;

- організація отримання інформації від органів адміністративної юрисдикції щодо недоліків положень чинного КУпАП, недосконалості процедури застосування його приписів тощо;

- здійснення аналізу статистичних даних щодо результатів прокурорського нагляду за дотриманням адміністративно-деліктного законодавства;

- здійснення моніторингу думки населення, представників правозахисних організацій та громадськості з питань ефективності чинного адміністративно-деліктного законодавства;

- здійснення моніторингу думки населення щодо нової редакції КУпАВ;

- забезпечення підготовки пакету Законів, якими будуть затверджені нова редакція КУпАВ та внесено, у разі необхідності, зміни до Кодексу адміністративного судочинства України, КК України, КПК України.

Негайна реалізація зазначених та інших організаційно-правових заходів сприятиме удосконаленню адміністративно-деліктного законодавства, стане вагомим підґрунтям для реформування системи кримінальної юстиції України.

Використана література:

1. Концепція реформування кримінальної юстиції України. Затверджена Указом Президента України № 311/2008 від 8 квітня 2008 року.

2. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О.А. Банчук. - К.: Книги для бізнесу, 2007. - 912 с.

3. Колпаков В.К., Черновський О.К., Гордєєв В.В. Порушення правил дорожнього руху: колізійність новел і правове регулювання. Монографія. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. - 328 с.

4. Колпаков В. К. Адміністративне правопорушення (проступок): поняття і співвідношення з іншими деліктами // Підприємництво, господарство і право: Науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2003. - № 7. - С. 47-51.

5. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі // Право України. - 2002. - № 4. - С. 17-21.

6. Головін А.П., Афанасьєв К.К., Саєнко С.І. Пропозиції до структури та змісту проекту нової редакції Кодексу України про адміністративні правопорушення // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Випуск № 1. - Луганськ: РВВ ЛДУВС. - 2007. - С. 232-240.

УДК 342.951:343.264

А.В. Бережної

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного права та адміністративної діяльності

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ВИДВОРЕННЯ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ – ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНИЙ ЗАХІД

Зняття багатьох адміністративних заборон і обмежень щодо в'їзду іноземців в Україну і перебування на її території, розвиток зовнішньо-економічної діяльності, ділових зв'язків і туризму сприяло різкому збільшенню в нашій країні числа іноземних громадян і осіб без громадянства.

На жаль, не всі іноземці, що відвідують нашу країну дотримуються встановлених законом правил перебування в Україні, а багато хто з них скоює злочини і правопорушення.

Унаслідок унікального географічного розташування вони нескінченним потоком рухаються всією Україною, створюючи іранську, арабську, пакистанську, турецьку, індійську, в'єтнамську, китайську діаспори-колонії, у середовищі яких не тільки торгівці наркотичною сировиною, зброєю, людьми, але й особи, що переховуються від переслідування за скоєння терактів або входять до складу екстремістських організацій різних напрямків¹.

¹ Див.: Дидоренко Э.А. По ком звонит колокол, или о готовности Украины к девятому валу терроризма // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. - 2004. - № 3. - С. 257.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність вирішення проблем нелегальної міграції для України пояснюється тим, що незахищеність західних і значна протяжність російсько-українських кордонів, ускладнюється існуванням прозорого кордону між більшістю держав колишнього СРСР, недосконалістю законодавства, щодо врегулювання відповідальності іноземців та осіб без громадянства, що сприяє збільшенню вчинених їми правопорушень та кількості нелегальних мігрантів. Метою статті є вдосконалення адміністративного законодавства щодо видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України.

В Україні опубліковано значну кількість робіт, присвячених проблемам міграції, в тому числі й нелегальній, серед яких слід назвати праці О. Бандурки, Ю. Римаренка, Я. Кондратьєва, Ю. Шемшученка, В. Олефіра, В. Колпакова, І. Василенка¹ та ін. Автори пропонують різноманітні заходи щодо протидії нелегальній міграції, однак питання ефективності механізму протидії цьому негативному соціальному явищу, на нашу думку, розглянуто недостатньо.

Протягом 2009 р. працівниками органів внутрішніх справ в Луганській області у ході повсякденної роботи було виявлено порушень правил перебування в Україні і притягнуто до адміністративної відповідальності 1979 іноземців і осіб без громадянства. Примусово видворено 330 нелегальних мігрантів, що на 15 відсотків більше ніж у 2008 році².

Але найбільшою загрозою національній безпеці України є нелегальна міграція. Тільки за чотири місяці 2010 року в Україні виявлено 5428 не-

¹ Див.: Бандурка О.О. Міграція// Науково-практичний коментар до чинного законодавства. Бібліотека правової освіти. Серія: Паспортно-візова, реєстраційна та міграційна діяльність в Україні. - Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2001.; Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками (теоретико-методичний аналіз): Кол. авт./ Відп. редактори Ю.Римаренко, Я.Кондратьєв, Ю. Шемшученко - Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. - К., 2003. - 532 с.; Олефір В.І. Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальної міграції та торгівлі людьми. Монографія. - К.: Друкарня МВС України, 2004. - 308 с.; Колпаков В.К. Адміністративно-правові проблеми видворення іноземців // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник. - Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2004. - Вип.1.; Василенко І.К. Нелегальна міграція в Україні: причини та шляхи протидії// Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. - Донецьк, Донецький юридичний інститут МВС при Донецькому Національному університеті, 2005, № 1. - С. 136-146.

² Див.: Аналітична довідка про стан діяльності органів внутрішніх справ по лінії роботи з іноземцями та боротьби з нелегальною міграцією в 2010 році. ДПРФО МВС УКРАЇНИ. 20.05.2010 р.

легальних мігрантів, з яких 5053 було видворено¹. У зв'язку з чим варто підкреслити необхідність і важливість прийняття ст. 32 Закону України "Про правовий статус іноземців" (у ред. від 16.04.2009 р. № 1276-VI), що передбачає видворення за межі України². Стаття 32 зазначеного Закону визначила загальне правило про видворення іноземних громадян і осіб без громадянства за межі України. У частині 1 ст. 32 цього Закону йдеться, що іноземець та особа без громадянства, які вчинили злочин або адміністративне правопорушення, після відбування призначеного йому покарання чи виконання адміністративного стягнення, може бути видворений за межі України якщо він:

- а) вчинив злочин;
- б) зробив адміністративне правопорушення;

За рішенням органа внутрішніх справ видворення іноземця за межі України може супроводжуватися забороною подальшого в'їзду в Україну терміном до п'яти років.

Крім випадків, зазначених у частині першої ст. 32, іноземець може бути видворений за межі України за рішенням органів внутрішніх справ, органів охорони державного кордону або Служби безпеки України (з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийнятого рішення):

- 1) якщо дії іноземця грубо порушують законодавство про статус іноземців та осіб без громадянства;
- 2) його дії суперечать інтересам забезпечення безпеки України чи охорони громадського порядку;
- 3) коли це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України;

Дані пункти Закону, будучи підставою для видворення, носять загальний неконкретний характер, тому їх можна вважати лише загальними орієнтирами в разі вирішення питання про видворення конкретної особи. У зв'язку з цим зазначені підстави має бути доповнено, конкретизовано, деталізовано у інших (підзаконних) нормативних актах.

Визначення переліку порушень, вчинених іноземцями, а також інших обставин, за яких до них може бути застосовано видворення, безперечно, сприятиме забезпеченню законності застосування цього заходу.

¹ Див.: Статистичні данні Департаменту Громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України. - К., 2010 р.

² Закон України "Про правовий статус іноземців" (у ред. від 16.04.2009 р. № 1276-VI) // ВВР. - 1994. - № 23. - Ст. 161.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Слід підкреслити, що видворення це – захід адміністративного примусу, бо він застосовується органами виконавчої влади в процесі здійснення управлінської діяльності з метою забезпечення громадської безпеки та припинення протиправної поведінки іноземців. Аналіз законодавства України та правоохоронної практики дозволяє стверджувати, що видворення іноземців може бути і адміністративно-попереджувальним заходом, і заходом адміністративного припинення. Видворення, як адміністративно-попереджувальний захід застосовується тоді, коли встановлено, наприклад, що іноземець хворіє хворобою, небезпечною для оточуючих. В даному випадку його видворення не пов'язане з вчиненням правопорушення. Воно переслідує мету попередження розповсюдження заразних захворювань, настання внаслідок цього тяжких наслідків. Крім того, як захід припинення видворення застосовується в разі грубого порушення особою законодавства про правовий статус іноземців в Україні, адміністративного, фінансового та іншого законодавства. В таких випадках необхідно припинити антигромадську протиправну поведінку іноземця.

На жаль, чинне законодавство не завжди послідовне у визначенні змісту і ролі адміністративного видворення. Зокрема, ч. 4 ст. 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнає видворення адміністративним стягненням¹. На такій же позиції стоять і деякі науковці².

Наприклад: В. Колпаков з метою усунення прогалин законодавства пропонує ч. 3 ст. 24 КУпАП сформулювати як окремий пункт ч.1 цієї ж статті: "адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства з подальшою заборобою в'їзду в Україну строком до 5 років або без такої", та згідно з цим включити адміністративне видворення за межі України як стягнення до ст.ст. 202, 203, 204-1 КУпАП³.

Ця точка зору заслуговує увагу, але, на нашу думку, вона не враховує деякі аспекти. Так, стаття 23 КУпАП метою адміністративного стягнення називає, перш за все, міру відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів України, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Головна ж мета адміністративного видворення – припинення протиправної поведінки іноземців чи недопущення розповсюдження заразних захворювань.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 52. – Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).

² Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 256.

³ Колпаков В. Адміністративна деліктоздатність іноземців: проблеми регулювання відповідальності // Право України. – 2004. – № 1. – С. 81- 85.

Адміністративне стягнення, крім обмежень, пов'язаних з його реалізацією, тягне для правопорушника ще й стан так званої "адміністративної покараності", тобто протягом року особа вважається такою, що була піддана адміністративному стягненню. Адміністративне видворення зазначених наслідків не викликає. Про припиняючий характер цього заходу свідчить також порядок його застосування. Адміністративне стягнення реалізується в ході провадження в справах про адміністративні правопорушення, порядок якого на адміністративне видворення не поширюється.

Слід звернути увагу також на те, що адміністративне видворення застосовується після реалізації покарання, виступає заходом попередження, профілактики нових правопорушень з боку іноземців. Тому, на наш погляд, його слід розуміти ще й як додатковий захід правового примусу.

Сказане свідчить про те, що адміністративне видворення іноземних громадян за межі України не можна назвати адміністративним стягненням, у зв'язку з чим, на нашу думку, ч. 4 ст. 24 КУпАП необхідно виключити. Вважається, доцільним ст. 16 КупАП доповнити ч. 2 в наступній редакції "Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок".

Чітке законодавче визначення місця видворення в системі заходів адміністративного примусу дозволить також розробити відповідну систему засобів забезпечення законності щодо його застосування.

Використана література:

1. Дидоренко Э.А. По ком звонит колокол, или о готовности Украины к девятому валу терроризма // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім.10-річчя незалежності України. - 2004. - № 3. - С. 257.
2. Аналітична довідка про стан діяльності органів внутрішніх справ по лінії роботи з іноземцями та боротьби з нелегальною міграцією в 2010 році. ДПРФО МВС України. 20.05.2010 р.
3. Статистичні данні Департаменту громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України. - К., 2010 р.
4. Закон України "Про правовий статус іноземців" (у ред. від 16.04.2009 р. № 1276-VI) // ВВР. - 1994. - № 23. - Ст. 161.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984. - Додаток до № 52. - Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.
7. Колпаков В. Адміністративна деліктоздатність іноземців: проблеми регулювання відповідальності // Право України. - 2004. - № 1. - С. 81-85.

УДК 351.75:342.951

В.В. Гостєв

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
(Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Події, які відбулися в нашій країні останніми роками (набута незалежність, орієнтація на побудову демократичної, соціальної правової Української держави; прийняття Конституції України; запровадження адміністративної реформи та реформи адміністративного права, одним із напрямків яких є вдосконалення інституту адміністративної відповідальності), і поява нових джерел загрози національній і громадській безпеці – усе це свідчить про те, що дослідження проблем адміністративної відповідальності у забезпеченні громадської безпеки є актуальними та необхідними.

Важливими проблемами адміністративної відповідальності є забезпечення безпеки, правопорядку і законності, попередження та припинення правопорушень, максимально можливе відшкодування шкоди, заподіяної суспільству та державі. При цьому повинні вирішуватися два взаємопов'язані завдання: по-перше, суспільство й кожний громадянин повинні бути впевнені, що правопорушення припиняються за допомогою належних засобів державного примусу, їх права й охоронювані законом інтереси надійно захищені від протиправних посягань; по-друге, боротьба з правопорушеннями ведеться тільки на підставі закону, забезпечуючи недоторканність прав і свобод громадянина, який не скоїв нічого протиправного. Тому природним є те, що юридична відповідальність вважається центральним явищем (категорією) і права, і законодавства¹.

Дослідження багатьох науковців, аналітичні праці практичних працівників дали змогу виокремити адміністративну відповідальність як один із видів юридичної відповідальності, визначити найбільш важливі її ознаки, обґрунтувати підстави, види й порядок застосування адміністративних стягнень, провести кодифікацію законодавства про адміністративні правопорушення, дати настанови для практичних працівників, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення.

¹ Див.: Голосніченко І.П. Проблеми кодифікації норм що встановлюють адміністративну відповідальність // Право України. – 2002. – № 10. – С. 23.

Загальним проблемам державного управління та вдосконалення діяльності органів міліції у сфері охорони громадської безпеки в адміністративно-правовій літературі присвячено чимало наукових праць. Серед них, у першу чергу, слід відзначити роботи О.М. Бандурки¹, А.Т. Комзюка², О.К. Безсмертного³, І.П. Голосніченка⁴, Є.В. Додіна⁵, Д.П. Калаянова⁶, А.П. Ключниченка⁷, В.К. Шкарупи⁸. Зокрема вони не вирішили всіх проблем застосування органами міліції адміністративної відповідальності у сфері забезпечення громадської безпеки. Водночас спеціального комплексного дослідження цих проблем поки що не здійснено. Відсутність такого дослідження адміністративної відповідальності у забезпеченні громадської безпеки свідчить про необхідність упровадження дієвих форм її охорони та закріплення на законодавчому рівні.

Викладене дозволяє зробити такі висновки:

1. Адміністративна відповідальність відіграє важливу профілактичну роль у попередженні не тільки адміністративних правопорушень, але й злочинів, оскільки об'єкт посягання частіше за все єдиний: права і свободи громадян, громадська безпека, власність та інші.

2. Для досягнення цілей і вирішення завдань адміністративної реформи та реформи адміністративного права бачиться доцільним використовувати системний підхід до вивчення адміністративної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, яка, у свою чергу, є особливим видом соціальної відповідальності; розглядати адміністративну відповідальність, по-перше, як певну частину цієї системи, по-друге, аналізувати внутрішню структуру її елементи такої відповідальності.

3. З урахуванням доповнення переліку загальних об'єктів правопорушень посяганням на громадську безпеку поняття адміністративного

¹ Див.: Адміністративна діяльність. Частина особлива: Підручник / За заг. ред. О.М. Бандурки. - Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. - С. 305.

² Див.: Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник. - 2-е вид., перероб. і доп. / За заг. ред. А.Т. Комзюка. - Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. - С. 112.

³ Див.: Безсмертний А.К. Адміністративно-правові мери воздействия за нарушение общественного порядка: Автореф. дис... канд. юрид. наук. - Х., 1990. - С. 16.

⁴ Див.: Голосніченко І.П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. - К.: Вища школа, 1991. - С. 207.

⁵ Див.: Додін В.В. Доказывание в административно-юрисдикционной деятельности органов внутренних дел: Учебное пособие. - К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1985. - С. 100.

⁶ Див.: Калаянов Д.П. Адміністративні проступки, підвідомчі міліції, та їх профілактика: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Одеса, 1998. - С. 16.

⁷ Див.: Ключниченко А.П. Административная ответственность за правонарушения, подведомственные органам внутренних дел: Лекция. - К.: КВШ МВД СССР, 1975. - С. 42.

⁸ Див.: Шкарупа В.К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції): Монографія. - К.: УАВС, 1995. - С. 163.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

правопорушення можна визначити як протиправну винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадську безпеку чи громадський порядок, приватну, колективну, державну й інші види власності, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законами України передбачено адміністративну відповідальність.

4. З метою підвищення місця і ролі Кодексу України про адміністративні правопорушення серед законодавства про адміністративну відповідальність фізичних осіб необхідним є: по-перше, перегляд норм Особливої частини цього Кодексу і відпрацювання складів адміністративних правопорушень щодо зменшення кількості бланкетних норм, які відсилають до підзаконних, відомчих нормативів, правил, стандартів; по-друге, включення до нього всіх статей, що встановлюють адміністративні стягнення, які зараз містяться в різних кодексах та законах України і діють паралельно з КУпАП; по-третє, усі майбутні закони України, які стосуються адміністративної відповідальності фізичних осіб, мають вносити відповідні зміни та доповнення до КУпАП.

5. Необхідно визначити в законодавстві про адміністративні правопорушення такі ознаки, як "грубе порушення", "істотна шкода", "аварійна обстановка", "образливе чіпляння до громадян", "злісна непокора", "стан, що ображає людську гідність і громадську мораль" та деякі інші оцінні ознаки.

6. Треба поширити й закріпити в статті 1 КУпАП перелік елементів, що складають загальний об'єкт адміністративного правопорушення, серед яких має бути й громадська безпека.

7. Окремого дослідження потребує питання відповідальності за приготування (замах на скоєння) адміністративних проступків, бо, як відомо, у чинному КУпАП не передбачено загальної норми, яка б встановлювала відповідальність у випадках замаху або приготування до адміністративного правопорушення.

8. З урахуванням того, що законодавство України передбачає можливість здійснення прав, свобод до досягнення особою 16-річного віку (наприклад, права на реєстрацію народження особи, на ім'я, на отримання освіти, на медичну допомогу, на трудову діяльність), заслуговує на увагу закріплення адміністративної відповідальності осіб віком від 15 років (засновників молодіжних або дитячих організацій).

9. У КУпАП треба визначити, який саме з органів адміністративної юрисдикції має право вирішити на підставі відповідних висновків медичних психіатричних установ питання про визнання особи неосудною (на нашу думку, це має вирішувати тільки суд (суддя)), а також закріпити в законодавстві поняття осудності (наприклад, осудність – це здатність особи при скоєнні правопорушення усвідомлювати свої дії та керувати ни-

ми). Значення осудності полягає в тому, що вона є необхідною фактичною, логічною та юридичною умовою адміністративної відповідальності, бо вина неможлива без осудності, а адміністративна відповідальність неможлива без вини.

10. У ч. 1 ст. 15 КупАП слід уточнити коло осіб, які за адміністративні правопорушення підлягають дисциплінарній відповідальності, ч. 2 ст. 15 КупАП треба виключити, а перелічені особи, відносно яких діють дисциплінарні статuti, за вчинення адміністративних правопорушень повинні притягатися до адміністративної відповідальності на загальних підставах.

Одже, як це закріплено в Конституції України, саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються пріоритетом для держави. І тому вдосконалення системи правовідносин адміністративної відповідальності повинні бути спрямовані, перш за все, на те, щоб права, свободи, законні інтереси кожної людини були детально закріплені відповідними нормами та забезпечені державою.

УДК 347.19:342.922

С.И. Саенко

кандидат юридических наук, заместитель начальника кафедры
административного права и административной деятельности
*(Луганский государственный университет
внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)*

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО: ОТ НАУЧНЫХ КОНЦЕПЦИЙ К ПРАВОВЫМ КОСТРУКЦИЯМ АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОЙ ВИНЫ

Различные теории юридического лица можно разделить на две большие группы: концепции, отрицающие некое реального субъекта со свойствами юридической личности, и концепции, признающие существование носителя таких свойств. В данной статье предлагается характеристика отдельных концептуальных подходов, которые в той или иной мере нашли отражение в законодательстве и правоприменительной практике, и которые ученые-административисты пытаются адаптировать для конструирования административно-деликтной вины юридического лица.

Прежде всего следует отметить, что все теории юридического лица можно классифицировать по трем главнейшим направлениям: а) теория фикции с ее различными оттенками и модификациями; б) теории, отрицающие существование юридического лица и считающие, что субъектами права являются только люди; в) теории, хотя и признающие реальность юридического лица, но раскрывающие эту "реальность" идеалистически.

Причин появления множества различных теорий юридического лица несколько. Прежде всего, это разные уровни экономического развития и различия в политическом устройстве государств, в которых жили и работали правоведы. Так, советские ученые на первый план выдвигали социальную цель создания, функцию юридических лиц, и поэтому появлялись теории коллектива (А.В. Венедиктов), государства (С.И. Аскназий), директора (Ю.К. Толстой). Это объясняется, прежде всего, тем, что в СССР были не развиты частная собственность, торговля, предпринимательская деятельность. В свою очередь западные ученые предложили теории фикции (Савиньи), целевого имущества (Бринц), интереса (Иеринг) и др., которые соответствовали основной цели создания юридических лиц - получению коммерческой выгоды.

Вторая важная причина появления множества различных теорий юридического лица - это различия в мировоззрении и философских взглядах ученых. Например, основоположником теории фикции считают папу Иннокентия IV, который, отвечая на вопрос, подлежит ли корпорация отлучению от церкви, заявил, что корпорация существует лишь в человеческом воображении, что это фикция, придуманная разумом. В первой половине XIX в. Савиньи разработал научное обоснование данной теории, после чего она нашла отражение в законодательстве Франции, Германии и ряде других государств.

В соответствии с теорией фикции свойствами субъекта права обладает только человек, но законодатель в практических целях признает за юридическим лицом свойства личности, олицетворяя их. Будучи искусственным образованием, юридическое лицо является посторонним субъектом по отношению к физическим лицам, его составляющим, в частности, обладает независимым от них имуществом. Современная теория фикции трактует юридическое лицо как юридическую конструкцию, как идеальную сокращенную связь юридических фактов, отношений и норм, как организацию. Фикция - это юридическое предписание, переносящее хорошо известную технику юридических отношений индивидов на юридические отношения корпораций.

Если опираться на обозначенный концептуальный подход при конструировании административно-деликтивной вины юридического лица, то следует исходить из того, что юридическое лицо - абстрактное понятие и его вина тоже абстрактна. Таким образом последнюю можно не учитывать при привлечении юридических лиц к административной ответственности. То есть административно-деликтивный процесс в таком случае должен развиваться по правилам объективного вменения.

В следующей теории юридического лица, - теории коллектива, предложенной А.В. Венедиктовым, - говорится о том, что носителями пра-

восуб'єктності юридического лица является коллектив рабочих и служащих предприятия, а также всенародный коллектив, организованный в социалистическое государство. Данная теория возникла для отражения политических потребностей СССР, пропаганды коллективной, а не частной собственности.

Если же отойти от терминов "всенародный" и "социалистический", то становится очевидным, что юридическое лицо в данной научной концепции отождествляется с коллективом. Но это не сложение участвующих в нем физических лиц, а существующие между ними взаимосвязи. В силу этого административно-деликтная вина юридического лица правоведами начала пониматься как вина единого целого коллектива. Она приобрела такие свойства, которыми не обладает вина его отдельных организации.

Некоторые ученые-административисты (В.И. Дымченко, А.П. Солдатов, Н.А. Морозова, Ю.Ю. Колесниченко) пытались при объяснении института административно-деликтной вины юридических лиц взять за основу большинство постулатов теории коллектива с некоторыми вариациями. Однако в последующем выяснилось, что теория коллектива имела ряд недоработанных моментов, недочетов. Прежде всего, стало очевидным, что по каждому оперативному вопросу стало невозможным выяснение мнения всех работников юридического лица, коллектива. Более того, если решение принимал совет директоров или акционеры либо общее собрание товарищества собственников жилья, – это решение было все-таки лишь решением органа управления данным юридическим лицом, а не всего коллектива, даже если по качественному и количественному признаку они совпадали. Таким образом получалось, что в таких случаях было проблематично устанавливать и административно-деликтную вину юридического лица, а так же привлекать его к административной ответственности исходя из принципа субъективного вменения.

Для решения данной проблемы были предприняты попытки задействовать концептуальные положения теории директора, предложенной Ю.К. Толстым. Адепты этого научного направления в первую очередь обратили внимание на то, что директор уполномочен действовать от имени организации, является основным носителем юридической личности юридического лица. Кроме того сторонники теории директора акцентировали внимание на том, что воля юридического лица должна рассматриваться как результат общения конкретных людей, создателей (участников) такого лица, а также лиц, составляющих его исполнительные органы [1, с. 147]. Стало быть и административно-деликтная вина юридического лица должна зависеть лишь от вины его должностных лиц, которые уполномочены действовать от имени юридического лица.

Однако в административно-деликтных отношениях данная теория в полном объеме не работает. Объективную сторону правонарушения юридического лица выполняет более широкий круг физических лиц: должностные лица, входящие или не входящие в орган управления юридического лица, а также отдельные работники по трудовому или гражданско-правовому договору (представительство юридического лица из обстановки). Если юридическое лицо выражает свою юридическую личность только через действия директора, то, как же быть в случаях, когда административные правонарушения совершают рядовые работники?

Недостатки данной научной концепции уже вскрыты российской административно-деликтной практикой. Приведем лишь один пример в подтверждение сказанного. В ст. 14.5 КоАП РФ установлена административная ответственность за продажу товаров, выполнение работ либо оказание услуг в организациях торговли либо в иных организациях, осуществляющих реализацию товаров, выполняющих работы либо оказывающих услуги, а равно гражданами, зарегистрированными в качестве индивидуальных предпринимателей без применения в установленных законом случаях контрольно-кассовых машин. Под неприменением ККТ понимается не только невыдача в момент покупки покупателем чека, но и неисправная, не опломбированная и не зарегистрированная в налоговых органах контрольно-кассовая техника. Когда техника неисправная, не опломбированная и не зарегистрированная в налоговых органах или её вовсе нет, то речь идет, безусловно, о вине юридического лица, так как ответственное за это должностное лицо или директор не обеспечили исполнителя исправной ККТ. Когда продавец-исполнитель не отбивает чек на исправной ККТ, то и в этом случае для юридического лица наступает административная ответственность.

Полагаем, что в данном случае принцип индивидуализации наказания и ответственности за свои виновные действия нарушается. Согласно теории директора если ККТ присутствует на торговом предприятии в надлежащем виде, ею обеспечен продавец, который не отбивает чек, то речь идет, безусловно, о вине физического лица-исполнителя. Последний не оплицетворяет в данном случае правосубъектность юридического лица, а, нарушая свои должностные обязанности, выходит за рамки сговора, что называется эксцессом исполнителя. Административную ответственность должен нести только продавец-физическое лицо. Однако российские суды и иные правоприменители в подобной ситуации привлекают к административной ответственности одновременно граждан, должностных лиц и юридических лиц [2, с. 109]. А это, согласитесь, есть прямое нарушение принципа индивидуализации административной ответственности.

Поэтому случаи привлечения юридических лиц к административной ответственности по ст. 14.5 КоАП РФ в описанной выше ситуации представляются ошибочными.

Теория интереса, основоположником которой является немецкий исследователь романо-германской системы права Иеринг, предполагает, что юридическое лицо как таковое не существует. Поскольку право - это система защищенных законом интересов, то законодатель дает правовую защиту отдельным группам людей, которые выступают как единое целое, но это не означает, однако, создания нового субъекта права. В концепции Иеринга сочетается тезис о фиктивности самого юридического лица с признанием реальности стоящих за ним групп людей. Юридическое лицо как прием юридической техники не способно к пользованию, субъектами которого являются только люди. Имущество используется для целей и интересов определенного (корпорации) или неопределенного (учреждения) круга лиц. То есть, физические лица в рамках юридического лица могут меняться, а юридическая конструкция юридического лица остается без изменений.

В данной теории, безусловно, есть рациональное зерно, но для административно-юрисдикционной практики она совсем не подходит: если не признавать за юридическими лицами права быть персонифицированными участниками правоотношений, то невозможно представить тогда их участие в административно-деликтных отношениях, а это не отражает потребностей современного общества. Данная концепция хорошо бы вписалась в первобытно-общинные отношения, когда были община и общинное имущество, но не было (в современном понимании) собственности, торговли и развитого общества. Причем если юридическое лицо не способно к пользованию, субъектами которого являются только люди, оно не способно и не может нести административной ответственности.

Осветив лишь кратко представленные концептуальные подходы в заключении заметим, что в зависимости от того, кто является носителем правосубъектности юридического лица, кто формирует его волеизъявление, трансформируется и понятие его административно-деликтной вины. Если юридическое лицо рассматривается в качестве искусственного образования, приема юридической техники, юридической конструкции, следовательно, при таком подходе, отрицается сама возможность наличия у него административно-деликтной вины. Если же юридическое лицо рассматривается как реальный субъект, то его вина устанавливается в зависимости от вины коллектива работников, директора, должностных лиц и т. п.

Использованная литература:

1. Акционерное общество: история и теория. Диалектика свободы / Михальченко В.А., Функ Я.И., Хвалец В.В.; Под общ. ред.: Функ Я.И.; Науч. ред.: Чигир В.Ф. - Минск: Амаффея, 1999. - 608 с.
2. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях. - М.: ГроссМедиа, 2007. - 272 с.

УДК 343.352/.353:347.19:340.5

Є.О. Несвіт

викладач, кандидат юридичних наук, доктор філософії
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

О.В. Шуба

начальник ВДСБЕЗ Артемівського РВ ЛМУ
(УМВС України в Луганській області)

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

11 червня 2009 року прийнято Закон України "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень" [1]. Введення їх у дію планується з 1 січня 2011 року [2].

Питання адміністративної відповідальності юридичних осіб давно вже стала реальністю чинного українського законодавства. Зазначених питань у своїх роботах торкалися Авер'янов В.Б., Будько З.М., Зима О.Т., Костів М.В., Літошенко О.С., Лук'янець Д.М., Роздайбіда А.В., Сасенко С.І., Стрельников А.В. та інші вчені-адміністративісти. Втім, питання адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень є новелою чинного законодавства, яка не має на сьогодні достатнього теоретичного обґрунтування.

Відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень запроваджено в Україні у зв'язку з ратифікацією у 2006 році Конвенції ООН проти корупції [3]. Стаття 26 Конвенції визначає, що відповідальність юридичних осіб може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною [4] залежно від принципів внутрішнього права країни.

Виходячи з того, що відповідальність настає перед державою, то її характер може бути як кримінально-правовим так і адміністративно-правовим. Адміністративно-правовий відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень проявляється при порівнянні ст. 3

Кримінального Кодексу України (злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом) [5] та ст. 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Законодавство України про адміністративні правопорушення складається з цього Кодексу та інших законів України. Закони України про адміністративні правопорушення до включення їх у встановленому порядку до цього Кодексу застосовуються безпосередньо) [6]. На адміністративно-правовий характер відповідальності також вказує і порядок її застосування та санкції, що застосовуються до юридичних осіб.

Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень полягають у системі стягнень та судовому порядку її реалізації.

Так, відповідно до ст. 3 закону "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень", на юридичних осіб судом можуть бути накладені такі види стягнень:

- 1) штраф;
- 2) заборона займатися певним видом діяльності;
- 3) конфіскація майна;
- 4) ліквідація юридичної особи.

Стосовно штрафу варто відмітити, що таке стягнення є основним серед тих, які застосовуються до юридичних осіб. Фінансовий характер штрафу зумовив виділення у чинному законодавстві і теорії "фінансових санкцій", існування яких призвело до виділення окремого виду "фінансової відповідальності". Варто відзначити, що це є необґрунтованим, оскільки останній не притаманні риси відмінності, а виділення "нового" виду юридичної відповідальності базувалось на змішуванні понять "відповідальність" і "санкція" у той час коли друга є формою і мірою відповідальності за вчинення податкового правопорушення [7].

Таке стягнення як конфіскація майна у чинному законодавстві відображена також у Кримінальному кодексі України і полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини.

Згідно зі ст. 6 Закону конфіскація майна полягає у примусовому і безоплатному вилученні у власність держави майна, доходів, отриманих юридичною особою внаслідок вчинення корупційних злочинів її представниками. У разі неможливості конфіскувати майно і доходи, суд стягує з юридичної особи суму, яка дорівнює їх вартості.

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає можливість конфіскації грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення.

Господарський кодекс України [8] передбачає можливість застосування до суб'єктів господарювання такої адміністративно-господарської санкції як вилучення прибутку (доходу).

Таким чином, конфіскація майна, зазначена у ст. 3 Закону, є деформованим відображенням такої адміністративної санкції (яка може застосовуватись до суб'єктів господарювання), як конфіскація прибутку, одержаного внаслідок вчинення представником юридичної особи в її інтересах корупційного злочину.

Такі стягнення як заборона займатися певним видом діяльності та ліквідація юридичної особи є типовими для інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб. Вони виділяються у Господарському кодексі та законах України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [9], "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" [10], "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" [11] та іншими законами України.

Судовий порядок застосування санкцій до юридичних осіб встановлено переважно стосовно окремих видів стягнень. Наприклад, закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" [12] та Порядок накладення Національним банком України штрафів за порушення банками вимог Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" [13] заборону займатися певним видом діяльності та ліквідацію юридичної особи реалізують через подання відповідного позову до суду.

Говорячи про судовий порядок реалізації відповідальності варто зазначити, що:

- 1) в окремих випадках до суду подається позов [13], в інших - протокол [1], подання [14];
- 2) позов може подаватись як до суду загальної юрисдикції [14], так і до господарського суду [15];
- 3) в одних випадках ініціатором виступає орган державного контролю у певній сфері [13], в іншому - прокурор [1; 14];
- 4) до компетенції суду в одних випадках відносяться питання про накладення стягнень [14], в інших - про примусове виконання накладених органами державного управління стягнень [16].

Однією з гарантій дотримання прав суб'єктів господарювання виступають строки даності застосування стягнень. З цього питання чинне законодавство відрізняється колізійністю та відображенням відомчих інтересів.

Так Господарський кодекс встановлює, що адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" [17] встановлює строк давності притягнення до відповідальності у 1095 днів. Законом "Про захист економічної конкуренції" [18] встановлено строк давності у п'ять років з дня вчинення порушення, а в разі тривалого порушення – з дня закінчення вчинення порушення.

Розгляд питань відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень дозволяє зробити певні висновки та узагальнення.

1. Відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень є адміністративною.

2. Система стягнень, що застосовуються до юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень є типовою для інституту відповідальності юридичних осіб у чинному законодавстві.

3. Конфіскація майна, як стягнення за вчинення корупційних правопорушень, є деформованим представленням такої адміністративно-правової санкції, як конфіскація прибутку.

4. Строки давності притягнення юридичних осіб до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень перебувають у межах, встановлених законодавством про боротьбу з корупцією та Господарським кодексом України, який визначає загальні засади відповідальності суб'єктів господарювання.

5. Судовий порядок притягнення до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень є типовим для інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб в українському законодавстві. Проте, накладення штрафу у судовому порядку є нетиповим, отже його можна визнати додатковою гарантією дотримання прав юридичних осіб під час притягнення їх до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Використана література:

1. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 № 1507-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2009. - № 45. - Ст. 692.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України від 10.03.2010 № 1962-VI // Офіційний вісник України. - 2010. - № 23. - Ст. 925.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18.10.2006 № 251 // Відомості Верховної Ради України. - 2006. - № 50. - Ст. 496.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - № 49.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст.131.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: вводиться в дію постановою Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07.12.84р. // ВВР, 1984, додаток до № 51. - Ст.1123.
7. Роздайбіда А.В. Податкове правопорушення як підстава адміністративної відповідальності: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. - Ірпінь: Академія Державної податкової служби України, 2003. - 190 с.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст. 144.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 1. - Ст. 1.
10. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 51. - Ст. 292.
11. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 № 549-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 23. - Ст. 148.
12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Закон України від 28.11.2002р. № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 1. - Ст. 2.
13. Про порядок накладення Національним банком України штрафів за порушення банками вимог Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом": постанова Правління Національного банку України № 108 від 17.03.2004р. // Офіційний вісник України. - 2004. - № 14. - Ст. 978.
14. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 34. - Ст. 504.
15. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради. - 2001. - № 12. - Ст. 64.
16. Про теплопостачання: Закон України від 02.06.2005 № 2633-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 28. - Ст. 373.
17. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21.12.2000 № 2181-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 10. - Ст.44.
18. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради. - 2001. - № 12. - Ст. 64.

УДК 351.766:342.922

О.Д. Коломоєць

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки
(Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Останнім часом у межах як наукових досліджень, так і законопроектних робіт усе частіше порушуються питання про роль і місце адміністративної відповідальності у системі юридичної відповідальності взагалі та у механізмі правового регулювання в конкретних сферах суспільних відносин, зокрема.

Це обумовлено, насамперед, тим, що саме конструкція адміністративної відповідальності виявилася найбільш придатною для створення інструментів, за допомогою яких здійснюється реальний і – що є, мабуть, найголовнішим – оперативний вплив з боку органів державної влади на осіб, які не дотримуються вимог правових державних приписів. Саме така придатність стала причиною появи цілої низки таких похідних від адміністративної різновидів юридичної відповідальності, як, зокрема фінансова, господарська, економічна відповідальність тощо. За своєю правовою природою всі ці різновиди є, на наш погляд, спробами адаптації конструкції адміністративної відповідальності до різних сфер правового регулювання [1, с. 361].

Підставою адміністративної відповідальності є порушення загальнообов'язкових правил, які регулюються нормами різних галузей права, але за умови, що вони тягнуть адміністративні санкції, які містяться в статтях Особливої частини розділу II КУпАП.

Адміністративна відповідальність є різновидом ретроспективної юридичної відповідальності і полягає в покладенні на порушників загальнообов'язкових правил, що діють в управлінні та в інших сферах, адміністративних стягнень, котрі тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового чи морального характеру [2, с. 184]. Подібне визначення наводить й Ю.П. Битяк [3, с. 162], який, крім того, зазначає, що адміністративній відповідальності притаманні всі ознаки юридичної відповідальності. Проте він підкреслює, що адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і наділена всіма його ознаками. У той же час Т.О. Коломоєць зазначає, що їх не можна ототожнювати, адже "адміністративна відповідальність та адміністративний примус – різні правові явища" [4, с. 121].

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Слід зазначити, що в юридичній літературі наводяться й інші визначення адміністративної відповідальності [5, с. 289; 6, с. 71; 7, с. 151; 8, с. 430-431]. Незважаючи на певні розбіжності у визначеннях, основний загальний науковців визначає такі особливості адміністративної відповідальності: підставою для її настання є адміністративний проступок; вона реалізується в умовах неслужбової підлеглості; велика кількість органів, що уповноважені накладати стягнення; порядок накладання адміністративних стягнень визначається нормами адміністративного права.

Важливою складовою адміністративної відповідальності є система адміністративних стягнень. Під адміністративним стягненням Н.В. Хорошак пропонує розуміти покарання, закріплене санкцією порушеної правової норми чи норми, яка забезпечує її захист та застосовується органами адміністративної юрисдикції до особи, що вчинила адміністративний проступок [9, с. 4]. Аналізуючи наведене визначення, слід зазначити, що воно не охоплює заходів попередження, що є характерною особливістю адміністративного стягнення. Наприклад, В.В. Копейчиков під терміном "адміністративне стягнення" розуміє захід відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка скоїла адміністративний проступок, а також попередження скоєння нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами [2, с. 163]. На його думку, усі стягнення, будучи пов'язаними між собою, утворюють єдину систему, що базується на підставах і меті їх застосування, можливості їх взаємозаміни. У цьому процесі основним чинником є мета, передбачувана стягненням. Мету стягнення складають: покарання правопорушника, припинення протиправного вчинку, відновлення порушених правовідносин, виправлення правопорушника та попередження можливих із його боку нових проступків, а також відшкодування завданих проступком збитків [2, с. 164].

Загальна система адміністративних стягнень наведена в ст. 24 КУпАП, де їх перераховано з урахуванням зростання суворості: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація такого предмета або грошей, отриманих унаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину; виправні роботи; адміністративний арешт.

Адміністративна відповідальність за діяння, які охоплюються поняттям "насильство в сім'ї", передбачена низкою норм КУпАП, серед яких одні належать до норм, котрі встановлюють відповідальність виключно за насильство в сім'ї, інші — до норм, якими відповідальність встановлена за діяння, що за певних обставин можуть утворювати насильство в сім'ї [10, с. 144].

Ст. 173-2 КУпАП "Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми" можна віднести до спеціальних норм, які передбачають адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. Санкціями цієї статті передбачено накладення трьох видів стягнень - штраф, виправні роботи та адміністративний арешт. Слід зазначити, що, згідно із ч. 3 ст. 24 КУпАП, передбачено можливість доповнення законодавчими актами існуючої системи адміністративних стягнень новими видами. Законом України "Про попередження насильства в сім'ї" передбачено здійснення спеціальних заходів із попередження насильства в сім'ї, зокрема: винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік; направлення для проходження корекційної програми; винесення захисного припису; стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильства в сім'ї [11]. На нашу думку, зазначені заходи є за своєю суттю видом адміністративного стягнення, адже за своєю правовою природою вони є близькими. Вважаємо, що їх необхідно класифікувати як спеціальні норми, які передбачають адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї.

Дискусійною, але такою, що заслуговує на підтримку, є позиція В.М. Вересова, який зазначає, що в чинному законодавстві існують інші норми, які встановлюють відповідальність за окремі прояви насильства в сім'ї. Їх особливістю є те, що передбачені ними адміністративні правопорушення не обмежуються сферою сімейного насильства, а можуть бути вчинені й у зв'язку з іншими діяннями (ст. 180 КУпАП "Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння"; ст. 184 КУпАП "Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей"; ст. 173 КУпАП "Дрібне хуліганство"; ст. 186 КУпАП "Самоуправство"; ст. 51 КУпАП "Дрібне викрадення чужого майна") [10, с. 144]. Вважаємо, що зазначені норми необхідно класифікувати як факультативні.

Таким чином, система стягнень за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису та непроходження корекційної програми складається із спеціальних та факультативних норм. До спеціальних необхідно віднести норми, передбачені ст. 173-2 КУпАП та розділом III Закону України "Про попередження насильства в сім'ї". До факультативних - норми, що можуть мати окремі ознаки насильства в сім'ї і які можуть бути вчинені як окремо, так і в поєднанні зі спеціальними.

Враховуючи зазначене вище пропонуємо під адміністративною відповідальністю за вчинення насильства у сім'ї розуміти регламентовану адміністративно-деліктними нормами реакцію з боку уповноважених суб'єктів попередження насильства в сім'ї на діяння агресора в сім'ї, які проявилися у порушенні ним встановлених законом заборон або невиконання

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

нанні покладених на нього обов'язків, що полягає у застосуванні до правопорушника заходів державного примусу у вигляді адміністративних стягнень, які тягнуть за собою несприятливі наслідки особистого, майнового та іншого характеру і владний осуд винного суб'єкта з метою попередження та припинення насильства в сім'ї.

Використана література:

1. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б.Авер'янова. - К. : Факт, 2003. - 384 с.
2. Копейчиков В.В. Правознавство : навч. посіб. / В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодія та ін. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 704 с.
3. Адміністративне право України: підручник [для юрид. вузів і фак.] / [Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гарашук та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. - Х. : Право, 2000. - 520 с.
4. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Коломоєць Тетяна Олександрівна. - Запоріжжя, 2005. - 455 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.
6. Якуба О.М. Административная ответственность / О.М. Якуба. - М. : Юрид. лит., 1972. - 152 с.
7. Комзюк В.Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Комзюк Володимир Трохимович. - Х., 2003. - 191 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. Том 1: Загальна частина / [ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова)]. - К. : Юридична думка, 2004. - 584 с.
9. Хорошак Н.В. Адміністративні стягнення та їх застосування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / Н.В. Хорошак. - К., 2003. - 16 с.
10. Вересов В.М. Адміністративна відповідальність за насильство в сім'ї : проблеми вдосконалення законодавства / В.М. Вересов // Права людини в діяльності органів внутрішніх справ України : матеріали наук.-практ. конф. (11-13 травня 2006 р.). - К. : Титул, 2006. - С. 144-146.
11. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III // Відомості Верховної Ради. - 2002. - № 10. - ст. 70 (із змінами).

УДК 351.811.122:341.456

С.А. Комісаров

здобувач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ САНКЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Соціальна важливість адміністративно-примусового впливу на учасників дорожнього руху підтверджується тим, що кількість загиблих та постраждалих на дорогах внаслідок дорожньо-транспортних пригод є надзвичайно високою. Як відзначають і окремі правники, стан безпеки на дорогах також погіршує й поява в останні роки на ринку транспортних послуг майже 15 тисяч перевізників, які не мають профільної освіти та досвіду організації перевезень [1, с. 84-85].

При цьому порівняльний аналіз відносних показників аварійності в Україні та інших країнах світу засвідчив, що Україні не вдалося виїти на рівень безпеки дорожнього руху, який відповідає міжнародним аналогам. У нас один з найвищих рівнів ризику загибелі населення в ДТП, транспортні засоби в 1,4-2 рази небезпечніше, ніж в Угорщині, Болгарії, Польщі, у 4-5 разів небезпечніше, ніж у Франції, Канаді, Австрії, Німеччині, США й у 4-7 разів небезпечніше, ніж у Данії, Швеції, Фінляндії [2, с. 28]. Такий дисбаланс залишається і сьогодні. Тому, щоб наблизитися до рівня безпеки дорожнього руху в країнах розвиненої автомобілізації нам необхідно допомогтися в найближчі роки суттєвого зниження ризику загибелі людей у ДТП.

Останнім часом прийнято нормативний акт (Закон України від 24 вересня 2008 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху"), положення якого запровадили принципово новий підхід до забезпечення безпеки дорожнього руху адміністративними санкціями [3]. Але введення в дію його положень ускладнило правозастосування через низку невизначеної термінології (автоматичний режим, спеціальні технічні засоби та ін.), загострилися колізії, пов'язані із фіксуванням порушень Правил дорожнього руху технічними приладами [4, 6-7]. Крім того положень зазначеного закону внесено зміни до загальних положень та процесуальної частини КУпАП, які дещо ускладнили правозастосування діяльність уповноважених суб'єктів.

Тому залишається актуальною проблема забезпечення дорожнього руху адміністративними санкціями, пошук нових моделей такого забезпечення. Метою ж даної роботи є дослідження та запозичення для України позитивного зарубіжного досвіду у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху саме адміністративними санкціями.

Але, перш за все, слід визначити вихідні положення. Так, забезпечення безпеки дорожнього руху у науковій літературі розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів учасників дорожнього руху і суспільства в цілому від загрози виникнення дорожньо-транспортних пригод і їх негативних наслідків [5, с. 12]. Окреме місце серед заходів забезпечення безпеки дорожнього руху належить адміністративному примусу, що застосовується ДАІ МВС України. Такий примус поряд із адміністративно-попереджувальними заходами та заходами припинення правопорушень передбачає застосування до винних порушників правил дорожнього руху відповідних адміністративних санкцій.

Адміністративний примус як захід забезпечення безпеки дорожнього руху відзначається різностороннім характером, при цьому він взаємопов'язаний і взаємозалежний, складає цілісну систему, перетинається з кримінально-правовими, цивільно-правовими, економічними заходами. А для забезпечення належного стану безпеки дорожнього руху заходи адміністративного примусу працівники ДАІ можуть спільно застосовувати з іншими посадовими особами ОВС України, зокрема з дільничними інспекторами міліції [6, с. 178].

Для визначення впливу зазначених заходів та процесів на стан безпеки дорожнього руху, вважається доцільним скористатися результатами аналізу практичних досліджень у цій сфері, проведених у ряді зарубіжних країн. Перш за все, слід зазначити, що більшість нормативно-правових актів, що регулюють порядок дорожнього руху в зарубіжних країнах, передбачають покарання тих, хто не дотримується встановлених вимог. При цьому законодавство визначає певні дії, за які настає покарання та ступінь самого покарання. А мета застосування відповідних санкцій спрямована на підвищення безпеки дорожнього руху [7, с. 195].

До справи забезпечення безпеки дорожнього руху у світі щороку залучається все більше коло суб'єктів: міністерств, відомств та громадських організацій. У цілому ряді зарубіжних країн функціонують спеціалізовані державні організації із забезпечення безпеки дорожнього руху: у США, наприклад, є Національна адміністрація з безпеки дорожнього руху; у Німеччині - Німецька рада з безпеки дорожнього руху; у Франції - Міжвідомча рада з безпеки дорожнього руху та інші [8, с. 157-158].

Для зниження смертності й травматизму на дорогах останніми роками посилені Правила дорожнього руху в Австрії, Бельгії, Великобританії, Угорщині, Данії, Іспанії, Італії, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Франції та інших державах. Так, у Чехії за більшість порушень можна отримати штраф до 1000 крон безпосередньо на місці правопорушення або до 20000 крон за судовою процедурою. Штрафи підвищилися майже на 20%, а їх максимальний розмір піднявся до 20000 крон. Згідно діючого законодав-

ства дорожній поліції Чехії надано право вилучати посвідчення водія у порушників, які перевищили максимально допустиму швидкість у населених пунктах, або проігнорували червоне світло світлофора. Крім того, повторне порушення Правил дорожнього руху протягом трьох років у межах населених пунктів тягне за собою обов'язкове позбавлення права керування транспортним засобом не менше, ніж на півроку, після чого порушник повинен знову здати іспит.

За порушення Правил дорожнього руху в населених пунктах і на автостадах Угорщини штрафи збільшилися майже вчетверо й у декілька разів перевищують середню зарплату по країні. На громадян, що протягом однієї доби припустилися двох, навіть найдрібніших порушень, може бути накладено штраф близько 1000 доларів. Перевищення швидкості на 20 км/г у Німеччині спричиняє накладення штрафу в 35 євро. У Португалії за це ж доведеться заплатити як мінімум 50 євро, в Данії - 65, у Франції, Швеції, Іспанії - 90, а в Італії - 130. Найсуворіше покарання за перевищення швидкості руху чекає порушників в Бельгії, Норвегії та Великобританії - від 200 до 250 євро [9, с. 514].

Аналіз адміністративно-штрафних санкцій деліктного законодавства зарубіжних країн свідчить про те, що їх застосування має на меті:

по-перше, спростити застосування покарання так, щоб за дрібні порушення штраф накладався негайно;

по-друге, забезпечити пошану до Правил дорожнього руху таким чином, щоб їхнє порушення було пов'язане з певними незручностями для порушника;

по-третє, попередити повторне порушення Правил дорожнього руху.

У більшості зарубіжних країн за порушення Правил дорожнього руху встановлені наступні види покарань: попередження, штраф, позбавлення права на керування транспортними засобами на певний термін, а також тимчасове ув'язнення. Скоєння незначних порушень Правил дорожнього руху в багатьох країнах тягне за собою попередження, причому у письмовій формі, про що порушнику видається офіційний документ. Попередження має такі ж юридичні наслідки для порушника, як і інші адміністративні стягнення. Крім того, існують так звані "штрафи - попередження" - грошові стягнення у невеликому розмірі, що стягуються поліцейськими на місці порушення.

Вагомим засобом впливу на порушників у більшості країн є накладення грошового штрафу. Штраф застосовується практично за всі види порушень Правил дорожнього руху в двох варіантах: як єдину можливу санкцію, так і одночасно з позбавленням права на управління транспортними засобами на певний термін. У деяких державах (наприклад, у Японії) за найнебезпечніші порушення Правил дорожнього руху може бути

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

застосовано тюремне ув'язнення. Неоднаковим є термін позбавлення права на керування транспортними засобами: від 1 місяця до 10 і більше років. А у Данії і Норвегії, наприклад, можливе довічне позбавлення права на керування транспортними засобами.

На нашу думку, вплив зазначених процесів на безпеку дорожнього руху у ряді зарубіжних країн, де розуміння існуючих об'єктивних залежностей між установленими вимогами нормативно-правових актів, контролем за їх дотриманням і негайним застосуванням адекватних санкцій за порушення, дозволило підвищити ступінь правопорядку у цій сфері. Тому є сенс запозичити такий позитивний досвід. Перш за все, потребує спрощення порядок розгляду адміністративних матеріалів за порушення Правил дорожнього руху шляхом зменшення навантаження адміністративно-юрисдикційних повноважень судів у цій сфері, а у подальшому – звільнення їх від реалізації такої компетенції.

Підсумовуючи, слід зазначити, що порушені питання є актуальними не лише в Україні, а навіть у розвинених країнах світу. Вони набули соціальної гостроти. Зарубіжний досвід свідчить про те, що посилення відповідальності за деякі порушення Правил дорожнього руху сприяє поліпшенню статистичних даних, тому застосування принципово нових механізмів адміністративно-правових засобів підвищення безпеки дорожнього руху, які вже дали позитивні результати в цих країнах, не завадило б запровадити їх в Україні. Головними завданнями при вирішенні цієї проблеми є надання населенню та фахівцям необхідної інформації з питань безпеки дорожнього руху, робота в освітній та соціальній сфері, проведення широкомасштабних агітаційних (рекламних) компаній, дослідницька робота, аналіз дорожньо-транспортних пригод, адміністративного та іншого впливу на учасників дорожнього руху.

У такому форматі прикладом адміністративних правовідносин для України може бути досвід Франції, де поліцейському вигідно допомагати водіям, а не лише карати їх, тому що за кожну допомогу водієві чи іншому учаснику дорожнього руху він набирає певні бали, що в кінцевому випадку позитивно відображається на рівні його заробітної плати [10, с. 4]. Останнім часом в Україні намітилися тенденції до зміни взаємин працівників міліції і громадян, що базуються на проголошеному принципі пріоритету прав людини серед основних соціальних орієнтирів нашої держави та полягають в їх гуманізації – переорієнтації основних обов'язків працівників ДАІ на надання необхідної допомоги учасникам дорожнього руху.

Використана література:

1. Джагупов Г.В., Ненюк В.Ф. Удосконалення адміністративно-правового регулювання безпеки дорожнього руху // Право і безпека. – 2003. – № 2. – С. 84-92.

2. Статистика аварійності // Вісник Державтоінспекції МВС України. - 2002. - № 1. - С. 28.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (зі змінами та доповненнями від 24.09.2008), Харків. - 2008. - "Ксілон". - 241 с.
4. Колпаков В.К., Черновський О.К., Гордєєв В.В. Порушення правил дорожнього руху: колізійність новел і правове регулювання: Монографія. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. - 328 с.
5. Новіков В.В. Адміністративно-правові основи профілактики порушень правил дорожнього руху. Автореф. дис... к.ю.н. 12.00.07. - К., 1997. - 24 с.
6. Афанасьєв К.К., Бережной А.В., Головін А.П., Ткаченко В.І. Організація діяльності дільничного інспектора міліції: Навчальний посібник / МВС України, ЛДУВС. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. - 344 с.
7. Гаркуша А.В., Шкарупа В.К. Зарубіжний досвід застосування адміністративних засобів підвищення безпеки дорожнього руху // Науковий вісник. Збірник наукових праць Академії державної податкової служби України. - 2003. - № 3. - С. 195-204.
8. Ярмак Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: Монографія. - Одеса: Юридична література, 2006. - 336 с.
9. Minelle Verdie / L'Etat de la France et de ses habitants. - Paris, 2001. - p. 514.
10. Волошин В. Зона відповідальності // Сигнал. - 1995. - № 2. - С. 3-5.

УДК 351.75:342.72/73

А.С. Кравцов

ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА: ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Теорія права серед інших правових засобів виокремлює принципи права, які у юридичній формі відображають керівні ідеї відповідної галузі або права в цілому, становлять собою загальні засади механізму правового регулювання [1, с. 3]. Для адміністративного права України галузеві принципи відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки узагальнюють базові тенденції генези правових норм у сфері публічного управління. Правова матерія, абстрагована до рівня принципів, дає можливість створити "ланцюг" між ідеалами, закріпленими Конституцією України, та юридичними реаліями сьогодення. На жаль, здійснені вченими-адміністративістами дослідження галузевих принципів виявляються не повною мірою здатними задовольнити сучасні потреби практики правозастосування у вихідних засадах.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Крім того, сучасна українська юриспруденція не вирішила складне, але важливе питання розробки та втілення у правову дійсність концепції використання принципових положень в процесі створення та реалізації норм адміністративного права України. Також, в Україні майже відсутня наукова дискусія з приводу адміністративно-правових принципів.

Таким чином, принципи сучасного адміністративного права України цілком заслуговують на роль предмета фундаментального та комплексного дослідження. При цьому важливе значення для адміністративного права України є розробка саме принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина.

Зміст Конституції України, особливо розділів I, II, III, V, VII, VIII, показує, що на території України визначено новий підхід у взаємовідносинах між особою і державою, який знаходить своє відображення у таких положеннях: а) пріоритет громадян у взаємовідносинах з державою; б) закріплення в Конституції прав і свобод людини та громадянина; в) забезпечення з боку держави прав і свобод людини та громадянина і її відповідальність перед особою тощо [2, с. 87].

Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина – це один з провідних загальних принципів сучасного адміністративного права України, який полягає в першості, первинності людини та громадянина у суспільстві, першочерговості його прав, свобод і законних інтересів по відношенню до інтересів органів публічної влади, сутність якого складається з трьох основних ідей:

1) права і свободи людини та громадянина – найвищі цінності для суспільства та є пріоритетними відносно інтересів держави й гарантують правове обґрунтування діяльності влади;

2) головним обов'язком держави є повага, утвердження та забезпечення прав і свобод людини та громадянина;

3) норми конституції та законів не є основним джерелом права, а основним джерелом права є природні права людини [3, с. 142].

Переконані, що важливе значення має реалізація принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина у сфері адміністративно-деліктних відносин. Адміністративна відповідальність – один із основних інститутів сучасного адміністративного права України. Проте існує багато проблем, які потребують свого якнайскорішого вирішення. Реформування законодавства про адміністративну відповідальність потребує якісно нових поглядів на зміст цього інституту та його місце в механізмі державного управління. Як слушно вказує Д.М. Лук'янець, необхідно позбутися застарілих ідеологічних догм, які тривалий час справляли вплив на розвиток цього інституту. Орієнтація на побудову правової держави, на пріоритет прав людини, на нове розуміння ролі держави в житті суспіль-

ства потребує відповідного урахування при розробці норм, які складають інститут адміністративної відповідальності [4, с. 3-4].

На нашу думку, чинне адміністративно-деліктне законодавство не повністю відповідає вимогам пріоритетності захисту прав і свобод людини та громадянина. Треба зазначити, що сьогодні КУпАП вміщує склади правопорушень, суб'єктами відповідальності за які є як громадяни, так й посадові особи органів публічної влади. Наприклад, це наступні адміністративні проступки: порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 175); порушення вимог законодавства та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях (ст. 182); самоуправство (ст. 186); невиконання приписів та постанов посадових осіб органів державного пожежного нагляду (ст. 188-8) тощо.

Разом із тим, відзначаючи позитивну тенденцію відповідальності як громадян, так і посадових осіб за порушення вказаних статей, КУпАП вміщує й низку правопорушень, за які відповідальності підлягають лише громадяни. Наприклад, це поширення неправдивих чуток (ст. 173-1); публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (ст. 185-7); порушення правил виготовлення та порядку обліку і зберігання печаток та штампів, а так само виготовлення, ввезення, реалізація та використання самонабірних печаток (ст. 189-2); порушення правил навчання карате (ст. 196); повідомлення неправдивих відомостей державним органам реєстрації актів цивільного стану та несвоєчасна реєстрація народження дитини (ст. 212-1) [5]. Але, вважаємо, що вказані правопорушення можуть скоюватися й особисто або з вини посадових осіб органів публічної влади (наприклад, внаслідок створення ними неналежних умов, перешкоджання реалізації прав громадянам тощо). Тому, на нашу думку, вказані статті необхідно привести у відповідність з принципом пріоритету прав і свобод людини та громадянина шляхом врахування можливості відповідальності й посадових осіб за ці правопорушення.

Також, на нашу думку, необхідно доповнити КУпАП главою під загальною назвою "Адміністративні правопорушення, що посягають на права і свободи громадян" та розмістити її першою в Особливій частині зазначеного кодексу. Це відповідатиме його завданням (ст. 1), якими є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших грома-

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

дян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Такої ж думки дотримуються й І.О. Ієрусалімова, І.О. Ієрусалімов, П.М. Павлик, Ж.В. Удовенко [6, с. 190].

Сподіваємося, що врахування зазначених пропозицій, забезпечить реалізацію принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина в адміністративно-деліктному законодавстві України й адаптації його до європейських стандартів.

Використана література:

1. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції) : монографія [МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ] / Гацелюк В. О. - Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. - 280 с.

2. Бородин І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : дисертація д.ю.н. : 12.00.07 - теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Бородин Іван Лук'янович. - Х. : НУВС, 2004. - 405 с.

3. Кравцов А. С. Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина в сучасному адміністративному праві України : поняття та сутність / А. С. Кравцов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2009. - № 2. - С. 133-142.

4. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності : проблеми розвитку : монографія / Лук'янець Д. М. - К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. - 220 с.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1984. - № 51. - Ст. 1122.

6. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина : навчальний посібник / І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімов, П. М. Павлик, Ж. В. Удовенко. - К. : Знання, 2007. - 223 с.

УДК 342.9.03

І.В. Логачов

здобувач

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Необхідність проведення в Україні оновлення адміністративно-деліктного законодавства назріла вже давно, доцільність прийняття декіль-

кох нових кодифікованих актів визнається як вченими-юристами, так і юристами-практиками. Підтвердженням тому – численні заходи, спрямовані на досягнення відповідного результату (науково-практичні конференції, "круглі столи", публікації у правовій пресі, розробка проектів кодексів).

Підкреслимо, що на певному етапі суспільного розвитку необхідним стає переосмислення концептуальних засад нормативно-правового регулювання тих чи інших суспільних відносин з урахуванням вимог сьогодення, приведення їх у відповідність з нагальними потребами суспільства [1, с. 5].

Простежуючи особливості розвитку права на прикладі різних історичних епох, від глибокої старовини до наших днів, можна стверджувати, що поняття закону є історично мінливим, що диктується особливостями середовища, епохи, культури, традицій і іншими чинниками життя людей. "Влада і закон – поняття куди більш ємкі і широкі в порівнянні з тим, як їх уявляє собі політично ангажована і нормативістськи орієнтована теорія права і держави, і жива історія, – справедливо відзначає І.А. Ісаєв, – постійно вносить корективи до її наукоподібних конструкцій, розмиваючи під ними почву" [2, с. 9].

Законодавство має велику історію. Досвід регулювання відносин між людьми і їх колективами надзвичайно багатобразний. Якщо прослідкувати історію прийняття законів від глибокої старовини до наших днів, то ми отримаємо картину втілень владно-розпорядчої діяльності різних правителів, владних органів, спроби втілити божественний порядок речей в земному устрої, що змінюються на довгому історичному шляху прагненнями до зосередженого пошуку інструментального, технократичного і технологічного розуміння закону [3, с. 10].

Слід зазначити, що законодавство є важливим соціальним і одночасно універсальним політико-правовим інструментом регулювання суспільних відносин. Від його ефективності і правомірності, тобто формування, застосування і вдосконалення на основі послідовного втілення в нім правових цінностей, які не завжди співпадають з формальними деклараціями законодавчих актів, залежать зрештою стабільність соціально-політичних і соціально-економічних процесів, гідний рівень життя населення тощо. Дослідження законодавства покликані дати максимально вичерпні в міру своїх пізнавальних можливостей відповіді на такі питання, як: роль законів і законодавства в житті сучасного суспільства, які закони слід вважати ефективними, а які ні, що таке "правильне законодавство", з якими проблемами стикаються в процесі проектування, розробки, видання і здійснення законів, якими властивостями відрізняється сучасне законодавство, як слід оцінювати ефективність законів та ін.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Треба відзначити, що поняття "закон" багатозначне і застосовується в різних сферах соціального досвіду і знань: гуманітарній, природно-науковій, технічній, політико-правовій. В історії права і правознавства накопичений багатий досвід визначення того, що слід розуміти під терміном "закон", а також використання його в спільному житті людей. Проте, багатство досвіду само по собі не вирішує політико-правових проблем, що швидко множаться в сучасному суспільстві. Досвід є передумовою для успішного пошуку вирішень насущних соціальних і правових проблем [3, с. 9].

Якщо звернутися до довідкової літератури, то ми побачимо, що "закон" – це нормативний акт вищої юридичної сили, який регулює найважливіші суспільні відносини. Приймається органом законодавчої влади або референдумом. Є основою категорією законодавчої системи, тому його вивчення займає центральне місце в юридичній теорії та законодавчій техніці [4, с. 268].

На наш погляд, адміністративно-деліктний закон повинен мати головним завданням захист прав, свобод і законних інтересів громадян, особливо тих з них, які не охороняються кримінально-правовими санкціями. Необхідно якнайшвидше закінчити роботу над проектами Кодексу про адміністративні проступки. В КпАП потрібно передбачити механізм, що забезпечував би концентрацію всіх норм, які регулюють адміністративну відповідальність фізичних осіб, саме в цьому Кодексі. КпАП повинен стати єдиним нормативним актом, який визнає ті чи інші діяння адміністративними проступками і передбачає за їх вчинення адміністративну відповідальність. Це питання має бути вирішено так само, як і в кримінальному законодавстві, – певне діяння визнається злочином тільки в Кримінальному кодексі. Наприклад, у митному законодавстві дається визначення контрабанди, але відповідальність за неї передбачена не Митним, а Кримінальним кодексом. І адміністративна відповідальність за порушення митних правил має регулюватися не Митним кодексом, а спеціалізованим законом, яким має бути КпАП.

Адміністративна відповідальність є важливим інструментом державного управління, і майже неможливо виділити сферу, де б вона не застосовувалася. В наш час всі фахівці єдині у поглядах на те, що норми, які регулюють відносини адміністративної відповідальності, не відповідають вимогам правової демократичної держави. Існує багато проблем, які потребують свого якнайскорішого вирішення. Так, основним документом адміністративного деліктного законодавства України є Кодекс про адміністративні правопорушення, який був прийнятий ще в радянські часи – в 1984 році. Ми приєднуємося до позиції фахівців, що постійне внесення змін і доповнень до цього кодифікованого акта за часи неза-

лежності країни не дає бажаних результатів і не перетворило інститут відповідальності за адміністративні проступки на дієвий механізм забезпечення правопорядку в суспільстві [5, с. 127].

І останнє. На нашу думку, важливого значення набуває аналіз досвіду зарубіжних країн у сфері адміністративно-деліктного законодавства. Обрання в якості одного із пріоритетних напрямків розвитку нашої держави на найближчі роки інтеграції до Європейського Союзу, обумовлює і потребу наближення вітчизняного кодифікованого адміністративно-деліктного законодавства до "європейських стандартів".

Сподіваємось, звернення уваги на перелічені питання сприяє реформуванню адміністративно-деліктного законодавства.

Використана література:

1. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: Монографія – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 367 с.
2. Исаев И. А. Власть и закон в контексте иррационального. М., 2006.
3. Горбань В.С. Понятие, теория и проблемы формирования общей концепции эффективности законодательства. [Текст]: М.: ИД "Юриспруденция", 2009. – 160 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2007. – 992 с.
5. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О.А. Банчук. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.

УДК 342.97=35.07:351.811.122

Р.І. Михайлов

аспірант

(Донецький юридичний інститут
ЛДГУВС ім. Е.О. Дідоренка)

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення діючим законодавством не дається, але воно вироблено наукою адміністративного права. Адміністративне провадження являє собою вид адміністративного процесу, його складову частину, яку врегульовано

адміністративно-процесуальними нормами і на підставі яких відбувається реалізація норм матеріального права.

Щодо визначення поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення в юридичній літературі єдиного розуміння до нашого часу немає. Так, В.К. Колпаков спочатку визначає провадження у справах про адміністративні правопорушення як правовий інститут, в рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини та забезпечується вирішення адміністративних справ, а також попередження адміністративних правопорушень, а пізніше розглядає його як різновид виконавчо-розпорядчої діяльності [5, с. 337-338]. Як систему адміністративно-процесуальних норм, які регулюють порядок, форми та методи діяльності відповідних державних органів, їх посадових осіб та представників громадськості стосовно порушення та розгляду справ про адміністративні проступки, застосування до винних справедливих заходів адміністративної відповідальності та їх виконання, розглядає також провадження у справах про адміністративні правопорушення І.О. Галаган [4, с. 30-31].

Такі вчені-адміністративісти, як О.М. Бандурка [2], Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк [1], А.С. Васильєв [3], М.М. Тищенко [2] визначають поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення через поняття адміністративно-процесуальної діяльності, тобто як ряд певних дій уповноважених органів (посадових осіб), а у визначених законом випадках – й інших суб'єктів, які відповідно до норм адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності.

Провадження по справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху залежно від органу, який його здійснює (класифікація запропонована В.Ф. Фефілової), можна розділити на провадження, що здійснюється в суді й провадження – в органах Державтоінспекції [7, с. 49-55].

Як і будь-яке адміністративне провадження, діяльність учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху розвивається в часі як послідовний ряд пов'язаних між особою процесуальних дій щодо реалізації їх прав та обов'язків. Весь процес складається з кількох фаз розвитку, що змінюють одна одну, їх прийнято називати стадіями [5, с. 346]. Тобто даний вид провадження, як діяльність, має стадійний характер. Багато науковців підкреслюють важливість стадій провадження. Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький та В.М. Гаращук зазначають, що процесуальні стадії є важливими органічними елементами, що характеризують структуру кожного з про-

ваджень та адміністративного процесу в цілому [1, с. 192]. Такі вчені-адміністративісти, як В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко у своїх працях пропонують визначення процесуальної стадії саме як провадження у справах про адміністративні правопорушення, підкреслюючи, що діяльність учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення розвиваються у часі як послідовна низка пов'язаних між собою процесуальних дій щодо реалізації прав та взаємних обов'язків. Увесь процес складається з кількох фаз розвитку, що замінюють одна одну. Їх прийнято називати стадіями [6, с. 301].

У провадженні у справах про адміністративні правопорушення можна виокремити декілька стадій: порушення справи і попереднє адміністративне розслідування; розгляд справи; ухвалення рішення у справі; оскарження або опротестування рішення у справі; виконання ухваленого у справі постанови. Але в юридичній літературі зустрічаються й інші погляди на кількість стадій даного виду адміністративного провадження.

Щодо стадій провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, то ми підтримуємо концепцію тих науковців, які пропонують наступні стадії: адміністративне розслідування та порушення справи; розгляд справи і винесення постанови; оскарження та перегляд постанови; виконання постанови.

Проаналізувавши провадження про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, можна зробити наступні висновки:

1) провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху являє собою врегульоване адміністративно-процесуальними нормами вирішення справ про порушення правил, які стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, шляхом здійснення уповноваженими на то органами (посадовими особами) ряду відповідних процедур щодо виявлення адміністративних проступків у даній сфері та притягнення осіб, які винні у їх скоєнні, до адміністративної відповідальності.

2) стадіями адміністративного процесу є відокремлена у часі та логічно пов'язана сукупність процесуальних дій, яка спрямована на досягнення певних цілей і вирішення відповідних завдань, вона відрізняється колом учасників, а її результати закріплюються у відповідних процесуальних документах.

Використана література:

1. Адміністративне право України [Підручник для юрид.вузів і факультетів]. / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.М.Гарашук та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. - Харків: Право, 2000. - 520 с.

2. Бандурка А.М. Административный процесс : [учебник]. / А.М. Бандурка, Н.М. Тищенко - Харьков: изд-во НУВД, 2001. - 352 с.
3. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть) : [учебное пособие]. / А.С. Васильев. - Х.: "Одиссей", 2002. - 288 с.
4. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР: Процессуальное регулирование. / И.А. Галаган. - Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1976. - 198 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підручник] / В. Колпаков - К.: Юрінком Інтер, 1999. - 736 с.
6. Адміністративне право України: [підруч. для юрид. вузів і фак.] / В. Колпаков, О. Кузьменко - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.
7. Фефилова В.Ф. Классификация административных производств / В.Ф. Фефилова // Производство по делам об административных правонарушениях в органах внутренних дел : [сборник научных трудов]. - К., 1983. - С. 49-55.

УДК 351.811.122:340.113

І.В. Новасардова

аспірант

(Класичний приватний університет)

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У зв'язку зі значним зростанням кількості порушень правил дорожнього руху, дорожньо-транспортних пригод, аварій, інших небезпечних явищ, що породжуються правовими та соціальними факторами, політику держави спрямовано на формування і розвиток правової бази, яка регулює суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, в її новому стані. Стратегія соціально-економічного розвитку України визначає проблему запобігання правопорушенням у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху як одну з найважливіших функцій держави на сучасному етапі. Органами виконавчої влади, місцевого самоврядування проводиться велика робота щодо створення нормативно-правової бази, удосконалення організаційних і правових основ запобігання адміністративним правопорушенням у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Питання правового регулювання діяльності щодо запобігання правопорушенням є дуже важливим, особливо після закріплення в Конституції України прав і свобод людини і громадянина. На сьогодні правове забезпечення запобігання правопорушенням в Україні не має системного характеру і складається з ряду норм галузевого законодавства, інколи не

узгоджених між собою, та відомчих правових актів. Насамперед це пов'язано з недостатньо узгодженим понятійним апаратом відповідно до дефініцій "запобігання", "попередження", "профілактика", "недопущення" правопорушення, які використовуються в діючих нормативно-правових актах. На цьому також неодноразово наголошувала значна кількість науковців, практиків, представників правозахисних організацій.

Так Л.В. Левицька у своєму дослідженні зазначає, що поняття "попередження", "профілактика", "запобігання", "превенція" є синонімами, оскільки фактично їх зміст співпадає, а тому спроби розмежування цих понять, вбачаються більшістю науковців недоцільними, через відсутність теоретичного та практичного сенсу [4, с. 133].

В свою чергу низка науковців зазначає, що поняття "запобігання правопорушень" обіймає різні види цілеспрямованої попереджувальної діяльності, зокрема і профілактику, котра є її часткою. Етимологічні слова-терміни "попередження", "запобігання", "профілактика" близькі за сутністю. Слово "попередити" означає, що за допомогою прийнятих заходів чомусь перешкоджають розвинути, здійснитись. Слово "профілактика" – латинського походження і означає "уберегти", "запобігти". З огляду на таке тлумачення, теоретики та практики розглядають профілактику як частину більш змістовного явища попередження правопорушень [2, с. 15]. В свою чергу "запобігати" включає в себе не допускати, заздалегіть відвертати що-небудь неприємне, небажане [1, с. 414].

У дискусії з питань запобігання правопорушенням, як зазначає Я.М. Квітка, багато чого поки що залишається неясним, дискусійним, стосовно навіть основних понять. Як у науковій літературі, так і серед практичних працівників, коли йдеться про боротьбу з правопорушеннями, поряд з термінами "попередження" і "профілактика" використовуються і такі терміни, як "запобігання" і "припинення", причому, в одних випадках як рівнозначні, в інших, як відмінні за змістом [3, с. 70].

Як юридичний термін, "профілактика" в широкому плані – це складна, об'єктивно обумовлена система керованої діяльності, що закономірно склалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і яка забезпечує науково-теоретичну і практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання правопорушень [5, с. 61].

Зауважимо, що попередження є найбільш прийнятним і гуманним засобом боротьби з адміністративними правопорушеннями, що передбачає не покарання, а вдосконалення умов життя людей та в дусі додержання законів та приписів держави, щоб кожна людина розуміла сутність вчинених правопорушень, їх наслідки, характер та не дозволяла собі байдужого ставлення до видимих правопорушень.

Розбіжність термінів у нормативно-правових актах говорить про нечіткі, а то й суперечливі уявлення стосовно запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху.

Звертаючись до юридичного словника з цього приводу необхідно зазначити, що він залежно від міри сформованості причин та умов протиправної поведінки і пов'язаного з цим моменту їх реалізації у здійсненні такої поведінки, запобігання правопорушенням поділяє на [6, с. 513]:

- а) профілактику, яка здійснюється до формування умислу;
- б) запобігання, що відбувається після сформування умислу до початку вчинення правопорушення;
- в) припинення правопорушення.

Отже, запобігання правопорушенням є більш широкою діяльністю, ніж діяльність профілактична, бо обіймає також зусилля щодо їх відвертання та припинення. В цілому ж враховуючи певну умовність, в юридичній літературі і на практиці часто вживаються такі терміни як "профілактична", "попереджувальна", "запобіжна" діяльність, котрі фіксують як загальне, так і особливе в процесі боротьби з правопорушеннями.

В кримінологічній літературі "запобігання" визначається як складна, багаторівнева система державних органів та громадських організацій, які здійснюють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти, з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [2, с. 15].

Тому, на нашу думку, під "запобіганням" (профілактикою, попередженням) правопорушень слід розуміти особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтралізуються чи блокуються детермінанти протиправної поведінки.

Таким чином під запобіганням адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху слід розуміти як організовану державою діяльність, яка здійснюється на підставі правових форм і засобів направлених на виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень їх профілактики, попередження та запобігання.

Використана література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад. В.Т. Бусел]. - К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. - 1728 с.
2. Кальченко Т.Л. Запобігання злочинності в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08 / Т.Л. Кальченко. — К., 2003. - 222 с.
3. Квітка Я.М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Я.М. Квітка. - К., 2002. - 226 с.

4. Левицька Л.В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08 / Л.В. Левицька. - Ірпінь, 2003. - 224 с.
5. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : [навчально-методичний посібник] / В.М. Оржеховська. - К., 1996. - С. 61.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. - К. : Укр. енцикл., 1999. - Т. 2. - 2002. - 741 с.

УДК 351.811.122:342.922

І.М. Олексіва

ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ВСТАНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ – МЕТА ДОКАЗУВАННЯ В ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ

Змінюється та вдосконалюється процес доказування в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті, його правове регулювання: розширюється коло адміністративно-процесуальних дій, корегується порядок їх проведення, застосування технічних засобів тощо, але мета доказування – встановлення об'єктивної істини – залишається незмінною. Однак незважаючи на це, усе ж таки й до сьогоднішнього часу серед правників продовжує залишатися дискусійним питання щодо змістовної характеристики об'єктивної істини, необхідності її репрезентації як мети доказування в адміністративно-деліктному провадженні.

Ряд науковців вважають, що об'єктна істина – це повна й точна відповідність висновків юрисдикційних органів фактичним обставинам справи. Доповнювати її зміст іншими складовими частинами непотрібно, бо в такому випадку істина може втратити характер об'єктивної [1, с. 197; 2, с. 7]. На думку інших дослідників, до змісту об'єктивної істини доцільно ще обов'язково включати юридичну та суспільно-політичну оцінку діяння правопорушника. Лише при такому підході можливо вести мову про повну її змістовну характеристику [3, с. 23; 4, с. 31; 5, с. 27].

Проаналізуємо більш детально кожну з цих позицій, щоб остаточно визначитися зі змістовним наповненням об'єктивної істини, як мети доказування в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті.

Ще раз наголосимо, що перша група науковців юридичну та соціально-політичну оцінку діяння наділяє суб'єктивним характером і така оцінка,

на їх думку, на відміну від констатації фактів не відображає об'єктивно існуючої дійсності, а отже не може входити до змісту об'єктивної істини. Крім того, стверджують представники аналізованого підходу, якщо включити юридичну та суспільно-політичну оцінку до змісту об'єктивної істини, то це призведе до того, що відносно одних і тих самих фактів (у нашому випадку адміністративного правопорушення на автомобільному транспорті) буде стільки істин, скільки змін буде внесено до законодавства, яке застосовуватиметься щодо цих фактів.

На перший погляд, нібито й правильно, та все ж позиція представників другої групи дослідників є більш логічною та обґрунтованою. Спробуємо довести це. Передусім з'ясуємо, що слід розуміти під суспільно-політичною та правовою оцінкою фактичних обставин справи. Адже одні науковці розмежовують ці поняття [5, с. 22], інші вважають, що поняття "правова оцінка" охоплює також і суспільно-політичну оцінку [6, с. 118].

Вирішуючи справу про адміністративне правопорушення на автомобільному транспорті, посадова особа органу адміністративної юрисдикції встановлює ті чи інші факти, пізнаючи їх суть, порівнює з іншими даними, наявними в адміністративній справі. Досліджуючи всю сукупність фактичних обставин справи, посадова особа доходить висновку не тільки про те, чи мало місце суспільно шкідливе діяння, а й про те, що собою являє це діяння, тобто в чому його суть. З'ясування суті діяння - це і є встановлення істини, істини суспільних явищ, у зміст якої входить їхня суспільно-політична сутність. Отже, суть діяння, його внутрішній зміст включає в себе як суспільно-політичну, так і юридичну оцінку.

Звичайно, ця оцінка тісно пов'язана з фактичною зовнішньою стороною протиправного діяння. Обидва ці аспекти становлять певну єдність, оскільки пізнання фактичних обставин діяння нерозривно пов'язане із з'ясуванням об'єктивно існуючої його внутрішньої основи, тобто соціальної значимості, яка включає ступінь суспільної шкідливості та правову кваліфікацію. І той факт, що одне й те саме діяння в різних умовах може бути по-різному оцінене в законі, не змінює об'єктивного характеру цієї оцінки. Істина, яка включає в свій зміст правову оцінку, не перестає бути об'єктивною від того, що аналогічні факти (діяння) в різний час утворюють різні склади правопорушень (злочину чи адміністративного проступку) через зміни тих чи інших обставин суспільного життя.

Аналогічною є ситуація, коли ті чи інші діяння у зв'язку зі змінами суспільного життя перестають бути суспільно шкідливими, але адміністративно-правова норма, яка передбачає відповідальність за ці діяння, ще продовжує реалізуватися в практиці адміністративно-деліктного процесу (здаємо, наприклад, історію застосування такого складу адміністративного правопорушення, як спекуляція). На перший погляд, у цьому випад-

ку нібито істина не встановлюється, оскільки вказана невідповідність має бути усунена найвищим законодавчим органом держави – Верховною Радою України. І лише після того висновки органу адміністративної юрисдикції будуть істинними.

Однак слід пам'ятати, що правова оцінка діяння означає застосування нормативних приписів не тільки особливої, але й загальної частини чинного КУпАП. Правова оцінка може вважатися істинною тоді, коли правильно застосована вся сукупність правових положень, що стосується певного діяння. А це означає, що навіть і при скоєнні фізичною особою адміністративного правопорушення на автомобільному транспорті, вона може бути звільнена від адміністративної відповідальності, якщо орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, дійде висновку про малозначність адміністративного проступку (ст. 22 КУпАП), або про необхідність передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу, якщо з урахуванням характеру вчиненого правопорушення й особи правопорушника до нього доцільно застосувати заходи громадського впливу (ст. 21 КУпАП) тощо.

Отже і в таких випадках правова оцінка діяння має бути істинною. Тому висновки органів адміністративно-деліктної юрисдикції, в яких міститься неправильна правова оцінка вчиненого протиправного діяння, хоч фактична сторона цього діяння встановлена правдиво, не можна визнати такими, що відповідають об'єктивній дійсності. Правова оцінка має обов'язково входити до змісту об'єктивної істини. Вона повинна розглядатися через суть суспільно-політичних явищ. У зв'язку з цим необхідно визнати логічною позицію тих науковців, які підкреслюють, що не слід протиставляти правову оцінку суспільно-політичній оцінці, оскільки правова оцінка охоплює останню [6, с. 118].

Правова оцінка повинна включати також і обґрунтування накладення того чи іншого адміністративного стягнення, за скоєння адміністративного правопорушення на автомобільному транспорті. Без цього не можна вважати висновок органу адміністративно-деліктної юрисдикції істинним, таким, що відповідає об'єктивній істині. Адже вид і розмір адміністративного стягнення теж є результатом дослідження й оцінки обставин вчиненого діяння та особистості правопорушника. Це квінтесенція частини 2 ст. 33 КУпАП: "При накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність".

Крім того, варто не забувати й про те, що за результатами розгляду справи може бути прийняте рішення не лише щодо необхідності накладення адміністративного стягнення, а й щодо необхідності застосування заходів впливу, передбачених ст. 24¹ КУпАП, та закриття справи (ст. 284

КУпАП). Ураховуючи зазначене, вважаємо, що у визначенні поняття об'єктивної істини в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті слід вживати терміни не "адміністративне стягнення" та "адміністративна відповідальність", а "рішення, прийняте за результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення". Отже, під об'єктивною істиною в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті слід розуміти точну й повну відповідність оточуючій дійсності висновків органів адміністративної юрисдикції про правову кваліфікацію діяння, фактичні обставини справи про адміністративне правопорушення та прийняте рішення за результатами її розгляду.

Підсумовуючи наведене зазначимо, що мета доказування в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті може вважатись досягнутою тільки в тому випадку, коли всі ці висновки, що відображають об'єктивну реальність, є істинними. А істинними такі висновки будуть лише у тому випадку, коли реалізовані завдання адміністративно-деліктного процесу, тобто своєчасно, всебічно, повно та об'єктивно з'ясовано обставини кожної справи, вирішено її в точній відповідності з законом (ст. 245 КУпАП).

Використана література:

1. Мотовиловкер Я.О. Установление истины в советском уголовном процессе. - Ярославль, 1974. - 70 с.
2. Тирічев І.В. Зміст об'єктивної істини в радянському кримінальному процесі. - Львів, 1960. - 165 с.
3. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. - Львів, 1978. - 112 с.
4. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. - Казань, 1976. - 201 с.
5. Трусов А.И. Основы теории судебных доказательств. - Москва, 1960. - 176 с.
6. Теория доказательств в советском уголовном процессе. - Москва, 1973. - 735 с.

УДК 351.741:342.97=35.07

Ю.А. Головін

слухач магістратури

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ МІЛІЦІЇ

Профілактика - гуманний, дійовий і надійний засіб скорочення кількості порушень правових норм, оскільки вона пов'язана з такими

заходами з боку держави і суспільства, які спрямовані не лише на виявлення і усунення причин та умов, що сприяють правопорушенням, а й на утримання людини від їх вчинення. Разом із тим профілактика є складною формою протидії правопорушенням. Вона може призвести до бажаного результату лише тоді, коли правильно організована і базується на наукових теоретичних основах [1, с. 79].

Ідея попередження правопорушень – улюблена ідея в міркуваннях Готфріда Лейбніца, Шарля Монтеск'є, Чезаре Беккарія та інших вчених.

Звертаючись до законодавців XVIII століття Беккарія писав: "Краще попереджувати злочини, ніж карати. В цьому – головна мета гарного законодавства, яке є мистецтвом вести людей до можливо більшого щастя або до можливо меншого нещастя" [2, с. 393].

Так, ще за часів правління Катерини II, нею висловлювалося аналогічне побажання, яке зводилося до того, що набагато краще попереджувати злочини, ніж карати за них. Сам термін "поліція" імператриця тлумачила як порядок у державі, при якому злочини попереджаються і припиняються. Недаремно поліцейський кодекс, який був виданий у Росії в період правління Миколи I, називався "Уставом о предупреждении и пресечении преступлений" [3; 4, с. 68].

Прикро, що такий підхід до профілактичної діяльності, як діяльності з попередження переважно злочинів, лишився практично до теперішнього часу, хоча й адміністративні (поліцейські) проступки суттєво впливали і продовжують впливати на стан суспільного порядку і суспільної безпеки. І лише в кінці 70-х років у ряді наукових праць була висловлена думка, "що профілактика злочинів повинна бути орієнтована і на порушення і на явища, котрі не складають злочинів, якщо вони порушують захищені кримінальним правом суспільні відносини" [5, с.37]. У зв'язку з цим стає очевидною необхідність здійснення державних і суспільних заходів, спрямованих не тільки на послаблення, блокування й нейтралізацію причин та умов злочинності, але й на розробку такого ж роду заходів по попередженню адміністративної деліктності [4, с. 69].

У теоретичному плані проблемам профілактики адміністративних проступків приділялась і приділяється значна увага. Окремі питання профілактики адміністративних правопорушень різними органами виконавчої влади і громадських формувань висвітлювалися в загальному плані в роботах М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, І.П. Голосніченка, М.М. Дорогих, Є.В. Додіна, М.І. Єропкина, О.П. Ключніченка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Я.Ю. Кондратьєва, В.М. Кудрявцева, Г.М. Міньковського, О.І. Остапенка, Л.Л. Попова, В.І. Ремньова, В.Д. Сорокіна, А.П. Шергіна, Х.П. Ярмак і деяких інших авторів, які представляють

різні галузі правової науки. Але, з урахуванням недостатньої розробленості проблем адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції важливого значення набувають питання розгляду методологічних підходів, пов'язаних з визначенням змісту поняття профілактичної діяльності міліції.

Слід зазначити, що Закон України "Про міліцію" серед функцій (основних напрямів) її діяльності визначає саме профілактичну функцію [6]. Тому метою даної роботи є визначення окремих напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції.

Важливість попередження правопорушень стверджується також й іншими нормативними актами. Так, згідно ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення його завданням також є попередження правопорушень та виховання громадян в дусі точного й неухильного дотримання Конституції і законів України [7, с. 6-7].

Існуючі норми, що регулюють профілактику адміністративних правопорушень, не мають єдиної спрямованості, вони роз'єднані і не створюють ефективної системи правового забезпечення профілактичної діяльності. Такий стан речей призводить до того, що регулювання профілактики все більше здійснюється на місцевому та регіональному рівнях. З одного боку, є позитивні моменти в тому, що правове регулювання профілактики правопорушень здійснює суб'єкт, який сам знаходиться в системі профілактики, наділений координаційними можливостями, а, отже, і більш ефективно відповідає на зміни у середовищі функціонуючої системи.

З іншого боку, без правових норм, що визначають основи державної політики у профілактичній діяльності, важко досягти позитивного результату за допомогою правотворчості органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій. Покращити цю ситуацію зможе прийняття закону "Про профілактику правопорушень", в якому доцільно було б визначити види та форми профілактики адміністративних правопорушень, забезпечити реалізацію профілактичної функції міліції.

Актуальним, на нашу думку, є створення цілісного механізму адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції. Під останнім вважаємо розуміти систему організаційних та правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне впровадження організації й функціонування її підрозділів та об'єктів управління, вплив на суспільні відносини у сфері охорони правопорядку з метою виконання суб'єктами встановлених обов'язків, забезпечення громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів.

Головним орієнтиром для розвитку й удосконалення елементів такого механізму, підвищення його ефективності повинні стати інтереси людини. Виступаючи у вигляді юридичної технології задоволення таких інтересів, механізм адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції повинен бути соціально ціннісним, забезпечувати належний правопорядок у державі, особисту та громадську безпеку, сприяти визначенню якісно нової соціальної ролі міліції.

До складових механізму адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції слід віднести: норми адміністративного законодавства, у тому числі відомчих нормативних актів; адміністративно-правові відносини управлінського та правоохоронного характеру; профілактичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовчі акти адміністративно-запобіжного характеру. Видається доцільним відзначити, що істотно впливають на дієвість цього механізму загальні й галузеві принципи права, правосвідомість, правова культура і правова активність працівників, адміністративно-правові режими.

Аналіз адміністративно-правового статусу, напрямів діяльності та завдань міліції дозволяє стверджувати, що головними суб'єктами у механізмі забезпечення реалізації її профілактичної функції є підрозділи міліції громадської безпеки.

З метою удосконалення реалізації зазначеної функції найбільш ефективною має бути взаємодія територіальних ОВС із місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування у формі участі перших у підготовці нормативно-правових актів місцевого значення. Водночас, слід зазначити, що діяльність органів внутрішніх справ, як правило, є й безпосереднім об'єктом координаційного впливу у сфері профілактики правопорушень.

Керівництво держави та МВС України останнім часом все більше уваги приділяє поліпшенню діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. Яких би рішучих заходів не вживали правоохоронці в боротьбі зі злочинністю, вони не дадуть очікуваного результату доти, доки працівники міліції не отримають широкої підтримки з боку головного носія суверенітету і єдиного джерела влади – українського народу. Тому і надалі пріоритетним напрямом реалізації профілактичної функції міліції залишається саме взаємодія її підрозділів з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку.

Підсумовуючи, профілактику правопорушень яка здійснюється підрозділами міліції, на нашу думку, слід визначити у якості об'єкту адміністративно-правового забезпечення. Крім того, її можна визначати й у якості об'єкту управління. Але ці питання є предметом окремого дослідження.

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Використана література:

1. Профилактика правонарушений. Учебно-методическое пособие / Науч. ред. Сундуров, А.К. Мишин. – Казань, 1989. – 84 с.
2. Беккариа Ч.О. О преступлениях и наказаниях. – М., 1939.
3. Свод законов Российской империи. – Т.14. – СПб, 1833.
4. Додин Є.В. Административная деликтология – О.: АО БАХВА, 1997. – 112 с.
5. Каракашев И. Проблемы преступности и ее структура. – София, 1977. – С. 37.
6. Про міліцію: Закон України від 20.12.90 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
7. Законодавство України про адміністративну відповідальність // Бюллетень законодавствами юридичної практики України. – 1997. – № 3. – 240 с.

ЗМІСТ

Секція № 2

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Конопельський В.Я. виправлення засуджених до позбавлення волі: деякі аспекти законодавчого визначення.....	3
Скиба А.П. Некоторые проблемные аспекты учета состояния здоровья осужденных военнослужащих при отбывании уголовных наказаний в Российской Федерации.....	10
Севостьянов В.П. Понятие и принципы уголовно-исполнительного законодательства Украины.....	16
Тимчук О.Л. Рівень ув'язнених в державах світу: порівняльно-правовий аналіз.....	23
Григор'єв О.М. Деякі питання призначення громадських робіт згідно з кримінальним законодавством України.....	29
Ильмалиев Ж.Б. Уголовно-правовые и уголовно-исполнительные проблемы совершенствования посткриминального контроля в Республике Казахстан.....	35
Бахмат І.В. Окремі аспекти правового регулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до осіб, позбавлених волі.....	47
Автухов К.А. Деякі аспекти правового статусу засуджених.....	54

Секція № 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Скулиш Є.Д. Організаційно-правові засади вдосконалення взаємодії державних органів України у сфері протидії торгівлі людьми.....	61
Нікітін Ю.В. Протидія злочинності громадськими організаціями як невід'ємна складова єдиної системи забезпечення внутрішньої безпеки суспільства.....	65
Безрученко В.С. Вдосконалення інформаційного забезпечення правоохоронних органів у сфері протидії податковим правопорушенням.....	72

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Афанасьєв К.К. Адміністративні послуги як напрям діяльності ОВС	75
Клюс В.В. Тоталітарні секти як загроза релігійній безпеці України	82
Фещенко Л.О. Взаємодія правоохоронних органів у протидії організованій злочинності: теоретичні основи	84
Чистолінов О.М. Організація виконання запитів уповноважених органів інших держав про проведення оперативно-розшукових заходів	88
Несвіт Є.О. Система правоохоронних органів, уповноважених протидіяти відмиванню доходів: питання оптимізації	93
Корнієць А.В. Адміністративно-правові режими обігу зброї та вибухових речовин	99
Соболь Е.Ю. Взаимодействие органов внутренних дел с уголовно-исполнительными учреждениями в период возникновения чрезвычайных ситуаций	102
Горлов Є.В. Проблеми профілактики адміністративних правопорушень підрозділами державної служби боротьби з економічною злочинністю	105
Каракулов С.С., Терських О.М. Правові аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування та судових органів у сфері кримінальної юстиції	109
Фомін П.П. Підстави припинення нагляду міліції за особами, звільненими з місць позбавлення волі: адміністративно-процедурний аспект	115
Давидова Т.О. Удосконалення діяльності правоохоронних органів із запобігання корупційним проявам	122
Бочковий О.В. Шляхи удосконалення правового регулювання механізму захисту прав громадян в оперативно-розшуковій діяльності	128
Звонок Е.А. Розыск без вести пропавших лиц: усовершенствование правового регулирования	134
Козлюк Л.Г. Деякі аспекти протидії корупції органами внутрішніх справ	137
Дозорець П.М. Основні напрямки розвитку та вдосконалення контролю органів державної податкової служби України за обігом піддакцизних товарів	141
Беліков Ю.М. Форми участі охоронних організацій в запобіганні злочинності	145
Архіпова К.С. Шляхи запобігання комп'ютерним злочинам	148
Мехтієва Т.В. Необхідність реформування інституту реєстрації фізичних осіб	156
Сабіров Р.Ф. Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення екологічної безпеки	159

Драчевський М.А. Становлення й розвиток підрозділу кримінальної міліції у справах дітей.....	163
Романюк І.Ю. Поняття та структура правового статусу прокурора в адміністративному судовому процесі.....	171

Секція № 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Голосніченко І.П. Запровадження кримінального проступку в законодавстві України: найближчі перспективи.....	177
Джагупов Г.В. Деякі аспекти адміністративної відповідальності в сфері забезпечення громадської безпеки.....	182
Головін А.П. Удосконалення адміністративного деліктного законодавства як концептуальний напрям реформування кримінальної юстиції України.....	185
Бережної А.В. Видворення за межі України – як адміністративно-попереджувальний захід.....	191
Гостев В.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері громадської безпеки: проблемні питання.....	196
Саенко С.И. Юридическое лицо: от научных концепций к правовым конструкциям административно-деликтной вины.....	199
Несвіт С.О., Шуба О.В. Відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: порівняльно-правовий аналіз.....	204
Коломоєць О.Д. Поняття та сутність адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї.....	209
Комісаров С.А. Роль адміністративних санкцій у забезпеченні безпеки дорожнього руху: зарубіжний досвід.....	213
Кравцов А.С. Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина: питання вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства.....	217
Логачов І.В. Окремі питання реформування адміністративно-деліктного законодавства.....	220
Михайлов Р.І. Проведення у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.....	223
Новасардова І.В. Термінологічне визначення поняття запобігання адміністративним правопорушенням у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.....	226
Олексіва І.М. Встановлення об'єктивної істини – мета доказування в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на автомобільному транспорті.....	229
Головін Ю.А. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації профілактичної функції міліції.....	232

Науково-теоретичне видання

ВІСНИК

Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

**КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ
В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Спеціальний випуск № 6

У трьох частинах

Частина 2

Друкується мовою оригіналу

Відповідальний за випуск канд. юрид. наук *О.І. Литвинчук*
Технічні редактори *Л.І. Чернишова, М.О. Михайлаж*
Комп'ютерна верстка *О.В. Васильєва*

Підписано до друку 16.07.2010.
Папір офсетний. Формат 60x84 1/16. Друк RISO.
Гарнітура Book Antiqua. Ум. друк. арк. 15,0.
Ум. фарбо-відб. 15,0. Обл.-вид. арк. 13,95.
Тираж 300 прим. Зам. № 35

Редакційно-видавничий відділ Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
Друкарня РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка
91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4